

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΜΙΚΩΝ
ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

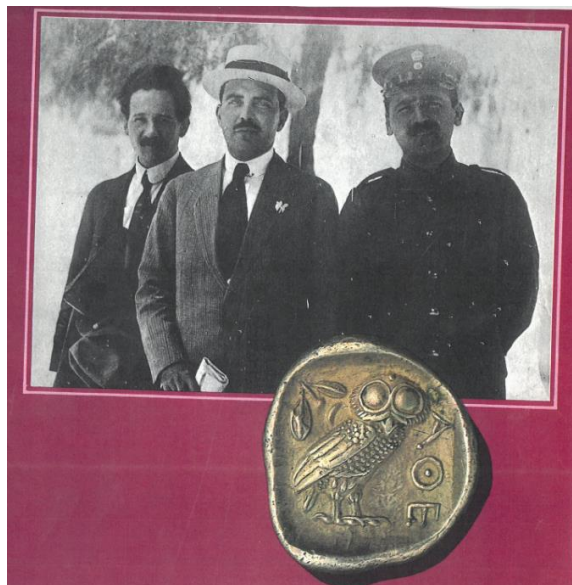
**«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»**

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

ΤΟΥ **ΙΩΑΝΝΗ Κ. ΑΛΗΣΜΟΝΗ**

ΑΜ: 1012201703002

Θέμα: «**Η ιστορική διαδρομή του εκπαιδευτικού κινήματος κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου (1919-1940)**»

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ευγενία Γιαννούλη
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2019

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1.1 Ο «Ελληνικός Διδασκαλικός Σύλλογος».....	10
1.2 Ο «Σύνδεσμος Ελλήνων Δημοδιδασκάλων».....	12
1.3 Τοπικοί σύλλογοι δασκάλων.....	16
1.4 Η «Πανελλήνιος Ένωσις των απανταχού Ελλήνων δημοδιδασκάλων αμφοτέρων των φύλων».....	16
1.5 Ο «Σύνδεσμος Ελλήνων Δημοδιδασκάλων» σε συνθήκες κατακερματισμού του συνδικαλισμού και η «ανίδρυση» του «Ελληνικού Διδασκαλικού Συλλόγου».....	20
1.6 Η ίδρυση της «Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος».....	24
1.7 Απο την προϊστορία στην ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος των δασκάλων, -ισσών.....	30
1.8 Το συνδικαλιστικό κίνημα των δημοσίων υπαλλήλων τα έτη 1924-1928.....	33
1.9 «Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος» (1922-1927).....	37
1.10 Η πρώτη περίοδος της ιστορίας της Δ.Ο.Ε. Σχόλια.....	55

Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

2.1 Η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα στο Μεσοπόλεμο.....	59
--	----

Γ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

3.1 Η κατάσταση στη δημοτική εκπαίδευση κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου....	69
--	----

Δ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

4.1 Η περίοδος 1922 – 1928.....	74
4.2 Η περίοδος 1928 – 1936 (4 Αυγ.).....	107
4.3 Η περίοδος 1936 (4η Αυγ.) - 1941 (εισβολή Γερμανοϊταλών).....	165
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	175
ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	176

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	183
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	190

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εποχή του μεσοπολέμου χαρακτηρίζεται από μια έντονη συνδικαλιστική δραστηριότητα των δημοσίων υπαλλήλων και των δασκάλων ειδικότερα.

Ήταν δύσκολες οι συνθήκες μέσα στις οποίες δρούσαν, αν σκεφτούμε πως αντιμετώπισαν δυο δικτατορίες, του Πάγκαλου και του Μεταξά, και μια αντιδραστική νοοτροπία όλων των αστικών πολιτικών κομμάτων σχετικά με τη δράση των δημοσίων υπαλλήλων.

Στις συνθήκες αυτές όμως θεμελιώθηκε επιστημονικά τόσο η θέση κάθε ανθρώπου στη σημερινή ταξική κοινωνία, όσο και η θέση του δημοσίου υπαλλήλου σαν εργαζόμενου με το κράτος σαν εργοδότη. Από τη θέση αυτή προέκυψε και η τακτική που ακολούθησε και ακολουθεί το συνδικαλιστικό κίνημα των δημοσίων υπαλλήλων.

Είχε συνειδητοποιηθεί τόσο πολύ η θέση αυτή, ώστε, παρά τη γενική αντίδραση των αστικών κομμάτων με αποκορύφωμα το νόμο «περί ιδιωνύμου αδικήματος» του Κόμματος των Φιλελευθέρων, να έχουν αναπτυχθεί μεγαλειώδεις αγώνες και να έχουν σημειωθεί αξιόλογες επιτυχίες.

Αγώνες όμως χωρίς θύματα δε γίνονται. Σε κρίσιμες περιστάσεις της πολιτικής ζωής είχαμε μαζικές συλλήψεις, απολύσεις δημοσίων υπαλλήλων και δασκάλων. Αξιοπρόσεχτο είναι το «κατηγορώ» των εκτοπιζόμενων δασκάλων, οι οποίοι εκθέτουν τη δραστηριότητά τους που στόχευε στην επίλυση των ποικίλων προβλημάτων του κλάδου.

Ο αγώνας της Παράταξης των δασκάλων δυσκολευόταν σημαντικά και από το φανατισμό που κατεύθυνε την πολιτική της δεξιάς και ακροδεξιάς μερίδας του κλάδου, που υποστηριζόταν από τις πολιτικές κυβερνήσεις. Συνδικαλιστικής

Παρ' όλες όμως τις αντιξοότητες, το έργο της Συνδικαλιστικής Παράταξης των δασκάλων υπήρξε γόνιμο τόσο στον εκπαιδευτικό, όσο και στο συνδικαλιστικό τομέα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επιλογή του θέματος της παρούσας διατριβής επιλέχθηκε λόγω του μεγάλου ενδιαφέροντος για την ιστορική διαδρομή του εκπαιδευτικού κινήματος κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου (1919-1940).

Στην επιλογή του θέματος κατέληξα ύστερα από συζήτηση και συμφωνία με τον καθηγητή κ. Θανάση Χρήστου, ο οποίος είναι και ο επιβλέπων της διατριβής αυτής.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να αναφερθεί το ιστορικό πλαίσιο του εκπαιδευτικού κινήματος κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου.

Η αρχική προσέγγιση στο παραπάνω ζήτημα πραγματοποιήθηκε μέσω ανάγνωσης βιβλίων της προσωπικής μου βιβλιοθήκης που αφορούσαν το παρόν θέμα.

Με βάση την παραπάνω βιβλιογραφία και μέσα από καταστατικά – κανονισμούς, υπομνήματα, νομοθεσία, εγκύκλιους, δικαστικές αποφάσεις, εφημερίδες της κυβερνήσεως, περιοδικές εκδόσεις, εφημερίδες γενικότερα, προσωπικές μου ιδέες και στοχασμούς πραγματοποίησα μια γενικότερη σύνθεση της παρούσας διατριβής.

Η μεταπτυχιακή μου διατριβή θα εκπονηθεί σε έξι κεφάλαια. Στο Α' κεφάλαιο θα αναφερθεί η προϊστορία του Συνδικαλισμού των Δασκάλων – ιστών. Στο Β' κεφάλαιο θα αναφερθεί η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα κατά το Μεσοπόλεμο. Στο Γ' κεφάλαιο θα αναλυθεί η κατάσταση στη Δημοτική Εκπαίδευση κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Στο Δ' κεφάλαιο θα παρουσιαστεί η πρώτη περίοδος της ιστορίας της ΔΟΕ (1922-1927) με υποκεφάλαια για το συνδικαλιστικό κίνημα των εκπαιδευτικών τα έτη 1924-1928 και τη δράση της ΔΟΕ (1922-1927).

Στη συνέχεια στο Ε' κεφάλαιο θα παρουσιαστούν οι παρατάξεις στους Συνδικαλιστικούς αγώνες στην εποχή του Μεσοπολέμου. Στο Στ' κεφάλαιο θα γίνει λόγος για τις δράσεις, αντιδράσεις και διωγμούς του εκπαιδευτικού κινήματος κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου.

Τέλος στον επίλογο παρατίθεται μια συνοπτική ανασκόπηση και ανακεφαλαίωση της παρούσας διατριβής.

Στο παράρτημα παρουσιάζεται η Βιογραφία – Εργογραφία του Παναγή Δημητράτου (1886-1944) καθώς και μια καταγραφή του Διδακταλικού Βήματος (15-8-1924 ως 28-8-1927).

Στις μελέτες για το συνδικαλιστικό κίνημα υπάρχει ο κίνδυνος να εγκλωβιστούμε είτε σε μια άγονη βιογραφική ιστορία είτε στην πολιτική και τη δράση των συνδικαλιστικών και κομματικών ηγεσιών, και εύκολα να ολισθήσουμε στον οικονομικό ντετερμινισμό.

Στην ιστοριογραφία, μετά το 1976, εμφανίστηκαν μια σειρά βιογραφίες και προσωπογραφίες που αναφέρονται σε διανοητές, πολιτικά και συνδικαλιστικά στελέχη, που ανήκαν σε ομάδες που επιδίωξαν την αναμόρφωση της ελληνικής κοινωνίας και υπέστησαν διωγμούς. Οι μελέτες αυτές στην πλειοψηφία τους είναι αποσπασματικές και, κυρίως, χαρακτηρίζονται από διθυραμβικές αξιολογήσεις, συνειδητές διαστρεβλώσεις και αποσιωπήσεις. Πρόκειται για ιστορικά αναγνώσματα που θέλουν να δικαιώσουν κινήματα που ηττήθηκαν, και καταλήγουν στο γνωστό φρονηματιστικό μοτίβο, με εμφανή τη μαρτυρολογία.

Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και ορισμένα μελετήματα με θέμα τις εκπαιδευτικές προσπάθειες από τις Ε.Α.Μικές οργανώσεις και το φοιτητικό κίνημα.

Αντί αυτών των προσεγγίσεων προσανατολιζόμαστε να ναδείξουμε το συνδικαλιστικό κίνημα και τους εργαζομένους ως υποκείμενα των εξελίξεων.

Αυτό σημαίνει ότι δεν μπορούμε να επιμείνουμε μόνο στις οργανώσεις και στις ηγεσίες τους, αλλά να επεκταθούμε και να επιμείνουμε στη συνδικαλιστική δράση και εμπειρία των εργαζομένων, τους όρους και τις συνθήκες εργασίας και διαβίωσης, την καθημερινή ζωή τους. Ένα τέτοιο παράδειγμα ιστοριογραφικού έργου αποτελούν οι προσπάθειες του History Workshop Journal, που εκδίδεται στην Αγγλία.

Τα ειδικότερα ζητήματα που προκύπτουν από τη μελέτη των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εκπαιδευτικών μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα:

α) Η συμμετοχή των εκπαιδευτικών στις πρωτοβάθμιες οργανώσεις και ο ρόλος αυτών των οργανώσεων.

β) Το καθεστώς εργασίας και αμοιβών και η συνδικαλιστική συγκρότηση των εκπαιδευτικών.

γ) Ο προσανατολισμός των συνδικαλιστικών οργανώσεων στα ζητήματα της εκπαίδευσης. Η θέση και ο ρόλος των οργανώσεων στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και αλλαγές, σε σχέση με το καθεστώς εργασίας και αμοιβών τους. δ) Οι σχέσεις των συνδικαλιστικών οργανώσεων με τον κρατικό μηχανισμό, τις πολιτικές ηγεσίες και τους διανοούμενους εκείνους που αντικείμενό τους είναι η εκπαίδευση, είτε εργάζονται στα σχολεία και τα ιδρύματά της είτε αποτελούν πολιτικά της στελέχη.

Σχολιάζοντας τα ζητήματα αυτά, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε τα ακόλουθα:

α) Η συμμετοχή των εκπαιδευτικών στις πρωτοβάθμιες οργανώσεις δεν είναι μόνο μια αριθμητική καταγραφή. Η καταγραφή αυτή πρέπει να ερμηνευτεί κάτω από το πρίσμα της αντιπροσωπευτικότητας των οργανώσεων αυτών, τόσο σε σχέση με τον αριθμό των εργαζομένων, όσο και σε σχέση με άλλες οργανώσεις που, τυχόν, υπάρχουν στον ίδιο εργασιακό χώρο και στον ίδιο τόπο (π.χ. σύλλογοι δασκάλων, -ισσών στη Θεσσαλονίκη το 1928). Στη δεύτερη, μάλιστα, περίπτωση η διερεύνηση εκτείνεται στα χαρακτηριστικά (πολιτικές επιλογές και προτιμήσεις, ιδεολογικές επιλογές, θέση στην εκπαιδευτική ιεραρχία, εργασιακό καθεστώς κ.ά.) που οδηγούν τους εκπαιδευτικούς σε διαφορετικές οργανώσεις. Η συγκρότηση σειρών σε μακροεπίπεδο μας επιτρέπει να διαμορφώσουμε ένα νέο τοπίο δεδομένων. Τα δεδομένα αυτά δεν υπάρχουν καθ' αυτά, αλλά σε σχέση με τη σειρά που προηγείται ή έπεται. Οι σειρές των δεδομένων θα μπορούσαν να συγκριθούν και μεταξύ τους, έτσι ώστε να αποκαλυφτούν και άλλες τάσεις¹ (π.χ. οι εγγραφές εκπαιδευτικών στα πρωτοβάθμια σωματεία τους, σε σχέση με τον αριθμό των εκπαιδευτικών της περιοχής, ή οι εγγραφές, σε σχέση με τους/τις συμμετέχοντες, -σες στις συνδικαλιστικές διαδικασίες κ.λπ.).

Ο ρόλος των πρωτοβάθμιων οργανώσεων των εκπαιδευτικών πρέπει να μελετηθεί προς δύο κατευθύνσεις: η πρώτη αφορά τη δράση τους σε τοπικό επίπεδο, η δεύτερη αφορά τη δράση τους στο πλαίσιο της πανελλαδικής οργάνωσης. Ιδιαιτερότητα παρουσιάζουν οι οργανώσεις εκείνες που συγκροτήθηκαν στη βάση ιδιαίτερων εργασιακών χαρακτηριστικών (π.χ. «Σύλλογος Γραμματοδιδασκάλων») και συνήθως είχαν πανελλήνιο χαρακτήρα. Η μελέτη ενός τοπικού συλλόγου με

¹ Για την ποσοτική ιστορία σχετικά βλ. F. Furet, 1971, σ. 63-76.

συνδικαλιστική παράδοση, ίσως μας θέσει και άλλα ζητήματα μεθόδου, και νέα προβλήματα.

β) Η συνδικαλιστική οργάνωση των εκπαιδευτικών, όπως και άλλων επαγγελματικών κατηγοριών, στηρίχτηκε στα ομοιοεπαγγελματικά συμφέροντα που αναφέρονται στο καθεστώς εργασίας και αμοιβών. Η διαπίστωση αυτή είναι γενική και απαιτεί εξειδίκευση. Ιστορικά τα ομοιοεπαγγελματικά συμφέροντα προσδιορίστηκαν από τις κατηγορίες των εκπαιδευτικών ανά βαθμίδα (δάσκαλοι στη βασική εκπαίδευση, καθηγητές στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση), αλλά και από τις μερικές κατηγορίες στο εσωτερικό κάθε κατηγορίας, και ιδιαίτερα -στην ελληνική περίπτωση- στους δασκάλους, -ες. Ο προσδιορισμός αυτών των ομοιοεπαγγελματικών συμφερόντων οδήγησε και στην ανάλογη συνδικαλιστική οργάνωση των εκπαιδευτικών. Δημιουργήθηκαν έτσι ανταγωνιστικές συνδικαλιστικές οργανώσεις, ανταγωνισμός που συνήθως δεν εκφραζόταν στο πεδίο των εργασιακών θεμάτων και των αμοιβών, αλλά στον προσανατολισμό και τις επιλογές για τα εκπαιδευτικά πράγματα. Η ανταγωνιστικότητα μπορεί να αναζητηθεί και στο επίπεδο αλλαγών των χαρακτηριστικών των εκπαιδευτικών, στη στάση τους από αλλαγές στην εργασία και τις αμοιβές τους κ.λπ.² Ανταγωνιστικότητα διαπιστώνεται ανάμεσα και στα δύο φύλα, εξαιτίας των αμοιβών και των θέσεων εργασίας.³ Το στάτους των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης οφείλεται, μεταξύ των άλλων, στις αμοιβές, το εκπαιδευτικό επίπεδο, τη θέση της βαθμίδας που διδάσκουν. Το ανώτερο αυτό στάτους τους οδηγούσε στην ταύτισή τους με την ανώτερη δημοσιούπαλληλία και οι επιλογές τους σε θέματα εκπαίδευσης αλλά και οι αγωνιστικές τους κινητοποιήσεις προσδιορίζονταν σε μεγάλο βαθμό από την ταύτιση αυτή, δηλαδή ήταν πιο ελιτιστές και παραδοσιακοί αναφορικά με την εκπαιδευτική πολιτική.⁴

Τις τελευταίες δεκαετίες, μέσα από μια σειρά ερευνών, επιχειρείται να διερευνηθεί και να καθοριστεί το επάγγελμα του εκπαιδευτικού, να στοιχειοθετηθεί η ταυτότητα των εκπαιδευτικών ως εργαζομένων.⁵ Και αυτό έχει σχέση, κυρίως, με την

² Σχετικές διαπιστώσεις στο: O. Banks, 1987, σ. 285-297.

³ Σχετικές αναφορές από έρευνες στο O. Banks, 1987, σ. 283.

⁴ Για τη Γαλλία σχετικές διαπιστώσεις στο: J. M. Clark, 1967.

⁵ Σχετικά βλ. A. Etzioni, 1969. J. W. Goode, 1969. R. L. Simrson. I. – H. Simrson, 1969. R. Manzet, 1970. M. Lieberman, 1965. *Μια συνοπτική παρουσίαση των σχετικών τάσεων* βλ. Β. Βασιλού-Παπαγεωργίου, 1991, σ. 114-127.

«επαγγελματικοποίηση» των εκπαιδευτικών, που εκδηλώθηκε μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η κοινωνιολογική έρευνα μας προμηθεύει μια νέα προβληματική σχετικά με την κοινωνική λειτουργία του εκπαιδευτικού, τη θέση του στην κοινωνική ιεραρχία, τα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την επαγγελματική ομάδα των εκπαιδευτικών, την επίδρασή τους στις πρακτικές των συνδικαλιστικών τους οργανώσεων. Την προβληματική αυτή πρέπει να την αξιοποιήσουμε, όταν μελετάμε τις συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών τις τελευταίες δεκαετίες.

γ) Η διαμόρφωση των θέσεων για τα εκπαιδευτικά πράγματα από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών, όπως και η συμβολή τους στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής οργανώνεται κυρίως σε ομοσπονδιακό (δευτεροβάθμιο) επίπεδο. Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, παρότι είχαν ως προτεραιότητα τις εργασιακές σχέσεις και τα θέματα των αμοιβών, δεν εγκατέλειψαν «τη δεύτερη διάστασή τους», να διαμορφώσουν και να οργανώσουν τις θέσεις τους για τα εκπαιδευτικά πράγματα. Στην ελληνική περίπτωση, κατά την προϊστορική περίοδο του συνδικαλιστικού κινήματος των εκπαιδευτικών, οι παρεμβάσεις των ενώσεων των εκπαιδευτικών στα εκπαιδευτικά πράγματα ήταν σημαντικές και, μάλιστα, σε ορισμένες χρονικές περιόδους δινόταν σ' αυτές προτεραιότητα. Η επιλογή αυτή ίσως να οφείλεται και στην παράδοση που δημιούργησαν οι φιλεκπαιδευτικοί σύλλογοι και οι αδελφότητες, στην αδυναμία τους να λειτουργήσουν αγωνιστικά μέσα σ' ένα συγκεκριμένο πολιτικό σύστημα κ.λπ. Το βασικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε συνίσταται στο κατά πόσο το καθεστώς εργασίας και αμοιβών ήταν αυτό που προσδιόριζε αποφασιστικά τις επιλογές τους. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες εκπαιδευτικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις υποστηρίχτηκαν ρητορικά από συνδικαλιστικές οργανώσεις, για να υπονομευτούν ταυτόχρονα, επειδή έθιγαν ή δεν προωθούσαν, ιδιαίτερα, εργασιακά και μισθολογικά θέματα. Και ακόμη, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που συνδικαλιστικές οργανώσεις διαπραγματεύτηκαν την πολιτική τους στάση, σε περιόδους αλλαγών και μεταρρυθμίσεων, με την ικανοποίηση των ιδιαίτερων συμφερόντων τους. Υπήρξαν, μάλιστα, περιπτώσεις που το κύριο βάρος των ενδιαφερόντων των συνδικαλιστικών οργανώσεων μετατοπίστηκε από τις επαγγελματικές διεκδικήσεις στα θέματα της εκπαίδευσης και, κυρίως, των δομικών μεταβολών του εκπαιδευτικού συστήματος.

Όπως και προηγουμένως σημειώσαμε, η κοινωνιολογική έρευνα για τους εκπαιδευτικούς και τις οργανώσεις τους μας προμηθεύει με ένα νέο πλαίσιο προβληματισμών, που έχει σχέση με τον προσανατολισμό των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εκπαιδευτικών στα εκπαιδευτικά ζητήματα κατά τη διαδικασία της «επαγγελματοποίησης» πρόκειται για προσανατολισμούς που εμφανίστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες.

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1.1 Ο «Ελληνικός Διδασκαλικός Σύλλογος»

Το 1872 ιδρύθηκε ο «Ελληνικός Διδασκαλικός Σύλλογος» (στο εξής Ε.Δ.Σ.),⁶ τον οποίο αποτελούσαν δάσκαλοι, ελληνοδιδάσκαλοι και καθηγητές. Την ίδια εποχή, το 1874, ιδρύθηκε ανάλογος σύλλογος στη Σμύρνη. Ο Ε.Δ.Σ. είχε έδρα την Αθήνα, και οι σκοποί του, όπως πρωτοδιατυπώθηκαν, ήταν:

α) Η βελτίωσης της μέσης και κατωτέρας εκπαίδευσεως.

β) Η ίδρυσις σχολής προς μόρφωσιν διδασκάλων της κατωτάτης παιδείας κατά τας τελειότερας της εποχής μεθόδους.

γ) Η οικονομική αρωγή εις τα ένεκα γήρωσ ή ασθενείας αποχωρούντα εκ της υπηρεσίας μέλη του συλλόγου και τας οικογενείας αυτών».

Το 1875 ο Ε.Δ.Σ. αριθμούσε 396 τακτικά μέλη σε σύνολο 1.193 δασκάλων, -ισσών (στοιχεία για το 1875), 311 ελληνοδιδασκάλων και 146 καθηγητών (στοιχεία για το 1877). Τον Οκτώβριο του 1878 ο Ε.Δ.Σ. εξέδωσε το περιοδικό Πλάτων, ενώ από το 1873 ως το 1877 εξέδιδε την ετήσια έκδοση με τον τίτλο Πρακτικά του εν Αθήναις διδασκαλικού συλλόγου. Η δράση του Ε.Δ.Σ. εξαντλούνταν στην αρθρογραφία ορισμένων μελών του, και στις παραστάσεις της διοίκησής του στην πολιτική εξουσία.

Όμως, το 1877 σε επιτροπή που συγκρότησε ο Γ. Μίλησης, ως υπουργός «Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδευσεως», για την εκπόνηση μιας μελέτης για την εκπαίδευση και για τη σύνταξη ενός σχεδίου, πλειοψηφούσαν τα ηγετικά στελέχη του Ε.Δ.Σ. (Κ. Πορφυρόπουλος, Ν. Γραμματικόπουλος, Αν. Κωνσταντινίδης, Γ. Μιστριώτης). Ο Ε.Δ.Σ. υποστήριζε ότι έστεκε «μακράν πάσης πολιτικής αποχρώσεως» και οι «συζητήσεις [του] είναι αθόρυβοι και ακαδημαϊκοί», ωστόσο τόνιζε ότι είναι χρήσιμος σύμβουλος σε κάθε κυβέρνηση.

Λίγο μετά τη σύστασή του, το 1874, ο Ε.Δ.Σ. έπρεπε να αντιμετωπίσει το νομοσχέδιο του Ι. Βαλασόπουλου. Ο υπουργός «Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδευσεως» Ι. Βαλασόπουλος κατέθεσε στη Βουλή νομοσχέδιο Περί των Εφημερίδων του Κράτους και Περί Δημοδιδασκάλων. Η πρόβλεψη του νομοσχεδίου

⁶ Ηλ. Γιοντζές, *Η εξέλιξη των δημοδιδασκαλικών συλλόγων εν Ελλάδι*, Αθήνα 1988.

ήταν να αναλάβει ο κλήρος την ευθύνη για τη λειτουργία των δημοτικών σχολείων. Υποστήριζε ο Ι. Βαλασόπουλος ότι «η οικονομία του νόμου τούτου, διά της αναθέσεως της δημοτικής εκπαιδύσεως εις τους εφημερίους, αίρει τα αίτια της καχεξίας των δύο τούτων κλάδων». Για το θέμα είχε προηγηθεί «αλληλογραφία και διάλογος» Ιεράς Συνόδου, Ε.Δ.Σ. και Παν. Ρομπότη, πρύτανη του Πανεπιστημίου και ιερωμένου.⁷ Τελικά, το νομοσχέδιο δεν ψηφίστηκε. Η παρέμβαση του Ε.Δ.Σ., ο οποίος υπεράσπισε και το εργασιακό μέλλον των δασκάλων, -ισσών μελών του, αλλά και η γενικότερη κριτική που ασκήθηκε απέτρεψαν την ψήφισή του. Μάλιστα, ο «Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος» της Κωνσταντινούπολης, ασκώντας κριτική σε γλώσσα διπλωματική, παρέπεμψε στα πρακτικά της ειδικής γενικής συνέλευσης του Ε.Δ.Σ. Η παραίτηση της κυβέρνησης Βούλγαρη, στις 27 Απριλίου 1875, και η καταδίκη του Ι. Βαλασόπουλου σε υπόθεση «σιμωνίας» μηδένισαν τα περιθώρια ψήφισης του νομοσχεδίου. Την περίοδο 1877-1880 εκπρόσωποι του Ε.Δ.Σ. συμμετείχαν σε ειδικές επιτροπές που συγκρότησε η Βουλή για τα εκπαιδευτικά πράγμα τα. Το 1878 ιδρύθηκε, με πρωτοβουλία του Ε.Δ.Σ., το «Διδασκαλικό Μετοχικό Ταμείο», το οποίο μετονομάστηκε σε «Διδασκαλικόν Εταιρικόν Ταμείον», αναδιαρθρώθηκε και, τελικά, συγχωνεύτηκε, το 1932, με το «Μετοχικό Ταμείο Δημοσίων Υπαλλήλων», γιατί δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στην εκπλήρωση των σκοπών του. Ο Ε.Δ.Σ. πέτυχε την αποστολή τριών υποτρόφων στο εξωτερικό, και συγκεκριμένα στη Γερμανία, για να σπουδάσουν Παιδαγωγική, κάτι που είχε γίνει και το 1871 από το «Σύλλογο Προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων». Το 1878 ιδρύθηκε το Διδασκαλείο Αθηνών, που συμπεριλαμβανόταν στις προτεραιότητες του Ε.Δ.Σ.

Μάλιστα, ο Ε.Δ.Σ. απέκτησε οικόπεδο για την ανέγερση διδασκαλείου. Πρόκειται για το οικόπεδο που κτίστηκε αργότερα το Μαράσλειο. Παρεμβάσεις του Ε.Δ.Σ. πραγματοποιήθηκαν το 1887 για την ψήφισή του νόμου Περί Ποινών, Μεταθέσεων κ.λπ. των Δασκάλων, οπότε και καθιερώθηκε μια κάποια «μονιμότητα», που όμως υπονομεύτηκε το 1891, μετά από γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου (15.8.1891), αφού επιτράπηκε η μετάθεση δασκάλων. Ενώ το 1888 ψηφίστηκε ο νόμος που έβαλε τέλος στη μισθολογική εξάρτηση των δασκάλων, -ισσών από τους δημάρχους.

⁷ Αλ. Δημαράς, *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε*, Αθήνα 1974, τ. 1.

Προβλήματα είχαν παρουσιαστεί στη γενική συνέλευση του Ε.Δ.Σ. το 1889, σχετικά με τη συνύπαρξη εκπαιδευτικών στις τάξεις του από όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Μερίδα μελών διαπίστωνε: «Των διδασκάλων η θέσις είναι ελεεινή, κάνουν αγώνα υπάρξεως και όχι επιστημονικών», συνεπώς ο Ε.Δ.Σ., «δεν δύναται αρμονικώς να εργαστή καθ' όσον ο σκοπός των δύο τούτων τμημάτων είναι διάφορος, και οι λειτουργοί αυτών δεν έχουσιν την αυτήν μόρφωσιν προς κοινήν συνεργασίαν». Το 1900 εγκρίθηκε το νέο καταστατικό του Ε.Δ.Σ., το οποίο προέβλεπε ότι μέλη του θα γίνονταν όσοι ήταν ή υπήρξαν εκπαιδευτικοί σ' όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Η έδρα του Ε.Δ.Σ. παρέμεινε στην Αθήνα, ενώ τα μέλη του διοικητικού του συμβουλίου προέρχονταν από τα μέλη του συλλόγου που διέμεναν στην Αθήνα και τον Πειραιά. Στους σκοπούς του νέου καταστατικού αναφέρονταν «... η έρευνα και μελέτη των της εκπαιδευσεως καθ' όλου, και η διά της τελειώσεως ταύτης βελτίωσης και η ηθική και υλική αρωγή πάντων των λειτουργών της εκπαιδευσεως. Η βελτίωσης των της εκπαιδευσεως επιτευχθήσεται, το μεν διά της μελέτης και εισαγωγής των τελειότερων εκπαιδευτικών συστημάτων, το δε διά της παρακολουθήσεως πάσης νομοθετικής εργασίας, και της συμβολής προς την μάλλον επιτυχή εργασία». Το καταστατικό άλλαξε το 1904. «Μετά ταύτα, όμως, συν τω χρόνω [ο Ε.Δ.Σ.] περιέπεσεν εις αδράνειας και σχεδόν ελησημονήθη», για να επανεμφανιστεί αργότερα και, μάλιστα, με δυναμική δράση.

1.2 Ο «Σύνδεσμος Ελλήνων Δημοδιδασκάλων»

Το 1887 ιδρύθηκε ο «Σύνδεσμος Ελλήνων Δημοδιδασκάλων» σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ηλ. Γιοντζέ,⁸ την οποία έχουν αποδεχτεί και νεότεροι μελετητές. Στο «Σύντομος ιστορία του “Συνδέσμου”», που δημοσιεύτηκε στην περιοδική έκδοση (Το) Δημοτικόν Σχολείον το 1909, αναφέρεται «ο εικοσαετής, έντιμος και πλήρης αγώνων βίος του [“Συνδέσμου”]»: η εξιστόρηση των συμβάντων αρχίζει από το 1895, αφού, όπως σημειώνεται, «παραλείπομεν τα μέχρι της εποχής ταύτης τελεσθέντα ως ήττον σπουδαία».⁹ Ο «Σύνδεσμος Ελλήνων Δημοδιδασκάλων» (στο εξής Σ.Ε.Δ.) είχε μέλη του μόνο δασκάλους, -ες και έδρα την Αθήνα. Η ίδρυσή του, μάλλον, θα πρέπει να συσχετιστεί με τα προβλήματα που είχαν προκύψει στο πρώτο

⁸ Ηλ. Γιοντζέ, ό.π., σ. 10.

⁹ Ι. Πυργιωτάκης, *Η οδύσσεια του διδασκαλικού επαγγέλματος*, Αθήνα 1992, σ. 131-132.

συνδικαλιστικό σχήμα, τον Ε.Δ.Σ., σχετικά με τη συνύπαρξη εκπαιδευτικών από όλες τις βαθμίδες, και τον προσανατολισμό του. Σκοπός του Σ.Ε.Δ. ήταν η «βελτίωσης του Έλληνος διδασκάλου από ηθικής και υλικής απόψεως, και η ανύψωσις της δημοτικής εκπαιδεύσεως. Τον σκοπόν αυτόν επεδίωξεν ο «Σύνδεσμος» μετά φανατισμού, και, «αληθώς, από τα πρώτα έτη της συστάσεώς του κατόρθωσε να εξεγείρει την κοινή γνώμην των πολιτευομένων και του ελληνικού λαού υπέρ της ανυψώσεως υπό της πολιτείας του δημοδιδασκάλου διά της τακτοποιήσεως της υπηρεσιακής καταστάσεως και της καλύτερας αμοιβής του», σημειώνει ο Ηλ. Γιοντζές. Το 1893 εγκρίθηκε, μάλλον, το δεύτερο καταστατικό του Σ.Ε.Δ., και το 1906 ένα νεότερο. Σύμφωνα με το καταστατικό του 1893 οι σκοποί του Σ.Ε.Δ. υπηρετούνταν και «διά συζητήσεων, αίτινες αφορώσιν εις την μεθοδολογίαν και την παιδαγωγικήν εν γένει, και εις την κατάστασιν του δημοδιδασκάλου και του δημοτικού σχολείου, β) δι' υπομνημάτων απευθυνομένων όπου δει (...), δ) δι' εκδόσεως παιδαγωγικών συγγραφών, ε) δι' εκδόσεως περιοδικού συγγράμματος».

Το 1894 το Συμβούλιο Εκπαίδευσης προέβαινε σε 1.421 μεταθέσεις και 1.092 απολύσεις δασκάλων, σε σύνολο 3.256. Πρόκειται για το «χορό του Παπαμάρκου», αφού ο Χαρ. Παπαμάρκος ήταν γενικός επιθεωρητής και τμηματάρχης δημοτικής εκπαίδευσης του υπουργείου «Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως». Το επόμενο έτος, το 1895, με εισήγηση του υπουργού Δ. Πετρίδη ψηφίστηκε ο νόμος ΒΤΜΘ', που μετέβαλε ριζικά ορισμένες καταστάσεις. Με το νόμο αυτό διοριζόταν σε κάθε νομό ένας επιθεωρητής των δημοτικών σχολείων, με διοικητικές, εποπτικές και καθοδηγητικές αρμοδιότητες. Σε κάθε νομό συγκροτούνταν εποπτικό συμβούλιο, το οποίο, μεταξύ των άλλων, πρότεινε στον υπουργό διορισμούς δασκάλων και τη μετάθεση ή απόλυση του επιθεωρητή. Ο νόμος αυτός είχε χαρακτηριστεί «σωτήριος», και αποτέλεσμα της εφαρμογής του ήταν ο περιορισμός των απολύσεων και των μεταθέσεων. Πριν από την ψήφιση του νόμου ο Σ.Ε.Δ. επικέντρωσε την προσοχή του και τις προσπάθειές του στο θέμα της αποδέσμευσης των δασκάλων από την εξουσία των δημάρχων, αφού οι μισθοί τους καταβάλλονταν από τους δήμους. Οι περισσότεροι, όμως, δήμοι, σύμφωνα με εγκύκλιο του υπουργείου Εσωτερικών «αποποιούνταν να πληρώνωσι τους παρ' αυτοίς δημοδιδασκάλους κατά τον βαθμόν και τον διορισμόν αυτών». Οι προτάσεις του Σ.Ε.Δ. έγιναν αποδεκτές και, τελικά, σύμφωνα με το νόμο ΒΤΜΘ', τα έξοδα της δημοτικής εκπαίδευσης καταβάλλονταν από το δημόσιο ταμείο «βάσει χρηματικών

ενταλμάτων των αρμοδίων δημάρχων». Με τη διατύπωση των νομοσχεδίων από τον Αθ. Ευταξία, το 1899, ο Σ.Ε.Δ. έκρινε ότι «συνεπλήρουν τον νόμον ΒΤΜΘ'» και «ελάμβαναν υπ' όψιν και την προαγωγής του κλάδου, σώζων ούτως αυτόν της στασιμότητος και της εκ ταύτης αποτελεσματώσεως», γι' αυτό ο Σ.Ε.Δ. «εξεπλήρωσε το καθήκον του ταχθείς παρά το πλευρόν του εισηγητού». Μάλιστα, στην επιτροπή που είχε επεξεργαστεί αυτά τα νομοσχέδια συμμετείχε και ο πρόεδρος του Σ.Ε.Δ., ως εκπρόσωπός του, Κ. Καρατζίνας. Τελικά, τα νομοσχέδια του Αθ. Ευταξία δεν ψηφίστηκαν. Το 1902 ο υπουργός Οικονομικών Φ. Νέγρης πρότεινε ελάττωση του αριθμού των πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων δασκάλων, και αύξηση των τριτοβάθμιων και των γραμματιστών. Ο Σ.Ε.Δ. κινητοποιήθηκε κινητοποίησε «τους απανταχού του κράτους δημοδιδασκάλους αμφοτέρων των φύλων» και, τελικά, πέτυχε τη μη ψήφιση αυτής της διάταξης. Το 1904 ο υπουργός «Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως» Σπ. Στάης υπέβαλε στη Βουλή νομοσχέδιο το οποίο προέβλεπε τη συγχώνευση των δημοτικών και ελληνικών σχολείων, και το διορισμό στις ανώτερες τάξεις του δημοτικού ελληνοδιδασκάλων, πράγμα που σήμαινε απόλυση μεγάλου αριθμού δασκάλων.

Ο Σ.Ε.Δ. αντέδρασε,¹⁰ και για την αποτροπή της ψήφισης του νομοσχεδίου ζήτησε τη συνδρομή των παιδαγωγών Δ. Ζαγγογιάννη, Π. Οικονόμου, Αρ. Κουρτίδη, Θ. Μιχαλόπουλου, Μ. Βρατσάνου, Μ. Παπαμάρκου και Γ. Χατζηδάκη. Τελικά, πέτυχε την απόσυρσή του. Το 1905 προωθήθηκε άλλο νομοσχέδιο, σύμφωνα με το οποίο διαβαθμίζονταν οι δάσκαλοι, δηλαδή κατανέμονταν σε κατηγορίες ανά τύπο και οργανικότητα σχολείου. Οι ρυθμίσεις που έγιναν δεν ίσχυσαν για τους δασκάλους των πρωτευουσών νομών και μεγάλων δήμων, χάρη σε μια τροπολογία του Φ. Νέγρη.

Ο Σ.Ε.Δ. με υπόμνημά του στη Βουλή προσπάθησε να βελτιώσει τις διατάξεις του νόμου. Παρέμβαση έκαναν και ομάδες γραμματιστών (π.χ. Αχαΐας). Αποτέλεσμα αυτών των ρυθμίσεων ήταν: να βρεθούν χωρίς εργασία 800 περίπου δάσκαλοι –τα κοινά σχολεία (τετρατάξια), τελικά, στελεχώθηκαν με γραμματιστές-, ένας αριθμός δασκάλων να στραφεί σε άλλα επαγγέλματα, αρκετοί να μεταναστεύσουν στην Αμερική και, τέλος, να μην υπάρχει προσέλευση σπουδαστών στα διδασκαλεία, έτσι ώστε τα επαρχιακά διδασκαλεία (Τρίπολης, Κέρκυρας, Λάρισας) να καταργηθούν. Με τον ίδιο νόμο υπήρξε «περικοπή του μισθού, διά του περιορισμού των προσαυξήσεων, κατά δραχμάς 45, και η πρωτοφανής εις τα

¹⁰ «Σύνδεσμος Ελλήνων Δημοδιδασκάλων» (1909).

εκπαιδευτικά χρονικά διαβάθμισις, δι' ἧς ο μισθός περιορίζεται εις 100 δραχμάς». Η κατάσταση αυτή ώθησε τους δασκάλους στη δημιουργία αρκετών τοπικών συλλόγων και στη μαζικοποίηση των υπαρχόντων. Από το 1900, περίπου, αποφασίστηκε η ίδρυση τοπικών συλλόγων δασκάλων, που σταδιακά έγινε πραγματικότητα. Οι σύλλογοι αυτοί, γνωστοί ως «επαρχιακοί», συστάθηκαν κατά επαρχία ή εκπαιδευτική περιφέρεια. Με κανονισμό καθορίστηκαν και οι σχέσεις των επαρχιακών συλλόγων με τον Σ.Ε.Δ., ο οποίος λειτουργούσε ως δευτεροβάθμιο συνδικαλιστικό όργανο.

Ακόμη, έγιναν προσπάθειες για τη συσπείρωση και την οργάνωση των κατώτερων κατηγοριών των δασκάλων, όπως αυτή των γραμματοδιδασκάλων.¹¹ Μετά από ενέργειες του Σ.Ε.Δ. σχετικά με το νόμο για τη διαβάθμιση των δασκάλων, αναπτύχθηκε κριτική σε βάρος του Σ.Ε.Δ. από τους δασκάλους της επαρχίας, γιατί «τα συμφέροντα των δεν υπερέσπισαν οι εν Αθήναις, όσον έπρεπε».¹²

Η ίδρυση επαρχιακών συλλόγων δασκάλων έγινε με μεγαλύτερους ρυθμούς μετά το 1905. Φαίνεται, όμως, πως υπήρχαν αρκετά προβλήματα για τη συγκρότηση του συνδικαλιστικού κινήματος των δασκάλων. Προβλήματα που έθετε η διοίκηση, οι δήμαρχοι και οι πολιτικοί παράγοντες. Προβλήματα, όμως, προέκυψαν και από τις διαφορετικές κατηγορίες ως προς τα προσόντα των δασκάλων, από την ύπαρξη διαφορετικών φορέων εργοδοσίας (δήμοι, κοινότητες, σύλλογοι, ιδιώτες) και, αργότερα, από την ένταξη των δασκάλων από τις «νέες χώρες». Σ' αυτή την πρώτη δεκαετία του αιώνα μας υπήρχαν και ορισμένοι σύλλογοι και ενώσεις με διακριτική παρουσία: η «Εταιρεία Ελλήνων Δασκάλων», η οποία εξέδιδε το περιοδικό Δημ(οτική) Εκπαίδευσις, που πρωτοεκδόθηκε το 1900, ο «Παγκρήτιος Δημοδιδασκαλικός Σύλλογος», που εξέδιδε το περιοδικό Ασπίς, «περιοδικόν παιδαγωγικόν, δεκαπενθήμερον», και συνεργαζόταν με το περιοδικό Δημ(οτική) Εκπαίδευσις, ο «Ελληνικός Εκπαιδευτικός Σύλλογος», που ιδρύθηκε το 1904. Από το 1906 άρχισαν συζητήσεις για τη δημιουργία μιας πανελλαδικής ένωσης των συλλόγων των δασκάλων, και ο επαρχιακός σύλλογος της Πάτρας συγκάλεσε στην Πάτρα συνέλευση, στην οποία συμμετείχαν 11 αντιπρόσωποι από 9 συλλόγους. Η συνέλευση αποφάσισε την ίδρυση της «Ενώσεως Ελλήνων Δημοδιδασκάλων» με έδρα την Πάτρα. Η «Ενωσις Ελλήνων Δημοδιδασκάλων» εξέδωσε το περιοδικό Αναμορφωτής, το οποίο είχε διάρκεια ζωής μόνο έξι μήνες, και εκδόθηκαν μόλις έξι

¹¹ Περ. «Δημοτική Εκπαίδευσις», αριθ. 1/10-9-1905, σ. 15.

¹² Ηλ. Γιοντζές, ό.π., σ. 326.

τεύχη. Σύντομα, με πρωτοβουλία της «Ενώσεως Ελλήνων Δημοδιδασκάλων» και του Αριστ. Κουρτίδη, συγκλήθηκε στις 27 Ιουλίου 1908 συνέδριο, με πρόεδρο τον πρόεδρο του Σ.Ε.Δ. Στο συνέδριο συμμετείχαν αντιπρόσωποι από «20 περίπου νομούς» και αποφάσισαν την ίδρυση της «Πανελληνίου Ενώσεως των Απανταχού Ελλήνων Δημοδιδασκάλων Αμφοτέρων των Φύλων».

1.3 Τοπικοί σύλλογοι δασκάλων

Στον ακόλουθο πίνακα εμφανίζονται οι τοπικοί σύλλογοι δασκάλων, -ισσών που ιδρύθηκαν από το 1897 ως το 1909:

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ	ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ
Τρίπολη – Αρκαδία	1897
Θήρα	1902
Αχαΐα	1903
Ηλεία	1905
Μεσσηνία	1905
Μαγνησία	1907
Ζάκυνθος	1907
Παρνασσίδα	1909
Τριφυλία	1909
Νάξος	1909
Κεφαλλονιά	1909

1.4 Η «Πανελλήνιος Ένωση των απανταχού Ελλήνων δημοδιδασκάλων αμφοτέρων των φύλων»

Σύμφωνα με το καταστατικό της «Πανελληνίου Ενώσεως των Απανταχού Ελλήνων Δημοδιδασκάλων Αμφοτέρων των Φύλων» (στο εξής «Ένωσις») του 1908, σκοπός της ίδρυσής της ήταν η «διαφώτισις της κοινής και της επισήμου γνώμης περί της σημασίας της δημοτικής εκπαιδεύσεως, και η βελτίωσις αυτής και των

λειτουργιών της». Στον πρόλογο του καταστατικού το έργο της «Ενώσεως» χαρακτηριζόταν «εθνικόν». Η «Ενωσις» διευθυνόταν «υπό πενταμελούς επιτροπείας υπό την προεδρίαν παιδαγωγού».¹³ Το καταστατικό της «Ενώσεως» προέβλεπε ότι «μέλη της επιτροπείας ταύτης θα είναι, εκτός του προέδρου, και ο εκάστοτε πρόεδρος του εν Αττική συλλόγου, του φέροντος την προσωνομίαν “Σύνδεσμος Ελλήνων Δημοδιδασκάλων”, ως και τρεις των εν Αθήναις και Πειραιεί υπηρετούντων δημοδιδασκάλων. Τα μέλη ταύτα, πλην του προέδρου του εν Αττική συλλόγου, θα εκλέγονται υπό των κατά νομούς συνδέσμων διά ψηφισμάτων ή διά των υπ' αυτών διοριζομένων αντιπροσώπων, αποστελλομένων εις Αθήνας». Σ' αυτή τη ρύθμιση, της προεδρίας παιδαγωγού, ο αντιπρόσωπος του Σ.Ε.Δ. διαφώνησε και αποχώρησε.

Μέλη του Σ.Ε.Δ. άσκησαν κριτική στην «Ενωσιν», «γιατί ο διδασκαλικός κόσμος (...) περιλαμβάνει αρκετούς δημοδιδασκάλους αξίους να τους εκπροσωπούν, και είναι υποτιμητικόν δι' αυτούς ν' αναγνωρίσουν διά της πράξεώς των ταύτης, ότι οι δημοδιδάσκαλοι δεν είναι ικανοί ν' αυτοδιοικηθούν και πρέπει να τεθούν υπό την κηδεμονίαν παιδαγωγού». Ενώ στο άρθρο «Σύντομος ιστορία του “Συνδέσμου”», που γράφηκε εκείνη την περίοδο, σημειωνόταν ότι οι «διευθύνοντες τα σωματεία εκλέγονται εκ των σπλάγχων του κλάδου (...), διότι ούτοι γνωρίζουσιν επακριβώς, εκ της πολυχρονίου πείρας, τας ελλείψεις του κλάδου και τας ανάγκας, ων την διόρθωσιν θα ζητήσωσιν παρά της πολιτείας, ούτοι και μόνοι, εξαρτώντες την ευδαιμονίαν των (...) εκ της προόδου του κλάδου των (...)».¹⁴ Στο καταστατικό αναφερόταν ότι τα «καθήκοντα της επιτροπείας» ήταν να αποφασίζει «διά την σύγκλησιν των απανταχού δημοδιδασκάλων εις συνέδρια». Ακόμη, προβλεπόταν ότι «οι κατά νομούς πρόεδροι ή τα διοικητικά συμβούλια των συνδέσμων υποχρεούνται να καλώσιν εις συνεδρίαν τα μέλη αυτών οσάκις ο πρόεδρος της διευθύνουσης επιτροπείας ζητήσει τούτο» και «η διευθύνουσα επιτροπεία (...) προκαλεί τους κατά νομούς συνδέσμους, ίνα έκαστος καταβάλη δι' έκαστον μέλος αυτού εξ (6) δραχμάς ετησίως». Από τις διατάξεις αυτές του καταστατικού προκύπτει ότι η «Ενωσις» ήταν, ή επιχείρησε να αποτελέσει, μια δευτεροβάθμια συνδικαλιστική οργάνωση. Στο καταστατικό της «Ενώσεως» δεν αναφερόταν ρητά ποιοι αποτελούσαν τα μέλη της, έμμεσα, όμως, προκύπτει ότι μέλη της ήταν οι τοπικοί σύλλογοι-σύνδεσμοι των δασκάλων, -ισσών.

¹³ Ηλ. Γιοντζές, ό.π., σ. 327.

¹⁴ «Σύνδεσμος Ελλήνων Δημοδιδασκάλων», 1909.

Η «Ένωσις», για την πρώτη θητεία, εξέλεξε στη θέση του προέδρου τον παιδαγωγό Γ. Παπασωτηρίου. Κατά τη δεύτερη θητεία στη θέση του προέδρου εκλέχτηκε ο Θ. Μιχαλόπουλος, αλλά μέλη της επιτροπείας διαφώνησαν με το νέο πρόεδρο και σχημάτισαν νέα «Ένωσιν», μαζί με τον Γ. Παπασωτηρίου. Η «Ένωσις» εξέδιδε το περιοδικό Σάλπιγξ, με εκδότη το δημοσιογράφο Ευαγ. Λαχανοκάρδη. Το περιοδικό ασχολούνταν «σχεδόν αποκλειστικά με τα ζητήματα της διαβαθμίσεως και της μισθοδοσίας» των δασκάλων, -ισσών.¹⁵ Μετά τη διάσπαση της «Ενώσεως», και για ένα διάστημα, εκδίδονταν δύο περιοδικά με τον ίδιο τίτλο.

Η απομαζικοποίηση, μάλλον, οδήγησε στην παραίτηση των δύο παιδαγωγών η «Ένωσις» διοικούνταν από τριμελή επιτροπή, και σιγά σιγά εξασθένησε.

Ένα από τα σημαντικά θέματα που αντιμετώπισε η «Ένωσις» ήταν αυτό της ίδρυσης των μονοτάξιων διδασκαλείων, το 1913. Τότε ιδρύθηκαν τρία μονοτάξια διδασκαλεία, στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη και στα Ιωάννινα, με σκοπό την «ταχυτάτην παρασκευήν δημοδιδασκάλων». Η απόφαση να ιδρυθούν τα μονοτάξια διδασκαλεία προέκυψε από την αύξηση της έλλειψης δασκάλων, αφού, μάλιστα, κάθε χρόνο ο μέσος όρος αυτών που αποφοιτούσαν από το Μαρμάσειο Διδασκαλείο ήταν 25 άτομα. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς του Δ. Γληνού υπήρχε «κολοσσιαία έλλειψις, ανερχομένη διά το όλον κράτος (...) εις 8.000 δημοδιδασκάλους», γι' αυτό, κατέληγε ο Δ. Γληνός, «το έλλειμμα κατ' ανάγκην πρέπει να πληρωθεί δι' εκτάκτων μέτρων».¹⁶

Στα διδασκαλεία αυτά εισάγονταν οι απόφοιτοι του γυμνασίου: η διάρκεια σπουδών ήταν δύο εξάμηνα, ενώ το πρόγραμμα ήταν προσανατολισμένο στα «ειδικά επαγγελματικά μαθήματα». Η «Ένωσις» αντιτάχτηκε στην ίδρυσή τους, γιατί ανησύχησε για το ενδεχόμενο της εξομοίωσής τους με τους δασκάλους των μονοτάξιων διδασκαλείων και, κατ' επέκταση, για τον ενδεχόμενο επαγγελματικό ανταγωνισμό. Η κατηγορία που αποδιδόταν στα διδασκαλεία αυτά ήταν ότι αποτελούσαν «δυστύχημα διά την δημοτικής εκπαίδευσιν» και ότι οι απόφοιτοι θα ήταν «κομπογιαννίται και αγύρται και κωμωδοί δάσκαλοι, δολοφόνοι του παιδικού πνεύματος, στρεβλωται και δηλητηριασταί των παιδικών ψυχών». Η «Ένωσις», με υπομνήματα και διαβήματα στην κυβέρνηση, και με δημοσιεύματα, έδωσε μεγάλη

¹⁵ Δημ. Γληνός, *Άπαντα*, τ. 2, σ. 79.

¹⁶ Δημ. Γληνός, *ό.π.*, τ. 2, σ. 10.

έκταση και την «εντύπωση ότι επίκειται μεγάλη εθνική συμφορά».¹⁷ Ο Δ. Γληνός χαρακτήρισε ως πέτρα του σκανδάλου τα επαγγελματικά προβλήματα που, δήθεν, θα προέκυπταν. Και υποστήριξε ότι «η ίδρυσις των μονοταξίων διδασκαλείων, πολλώ απέχουσα από του να είναι δυστύχημα διά την δημοτικής εκπαίδευσιν, σώζει μεν αυτή από υποδιδασκάλους, ιεροδιδασκάλους και τους τοιούτους, καθιστά δυνατήν την γενίκευσιν της εξαετούς, κοινής και υποχρεωτικής, στοιχειώδους παιδείας, παρέχει εις την πολιτείαν τα μέσα να ανταποκριθεί εις τας νέας ανάγκας, εισάγει εις την παιδείαν διδασκάλους ουχί κατωτέρους, αλλ', ίσως, καλώς διεξαγομένου του πράγματος, και ανωτέρους των μέχρι τούδε τοιούτων, και ουδένα αδικεί».¹⁸ Η «Ένωσις» υποστήριξε ότι το πρόβλημα της έλλειψης των δασκάλων, τόσο στην «παλαιά Ελλάδα», όσο και στις «νέες χώρες», θα μπορούσε να λυθεί χωρίς την ίδρυση των μονοτάξιων διδασκαλείων, αλλά με τη στελέχωση των σχολείων με δασκάλες." Το μέτρο αυτό, η ίδρυση δηλαδή των μονοτάξιων διδασκαλείων, θα επαναληφθεί το 1923, όταν η συρροή των προσφύγων θα δημιουργήσει νέες ανάγκες σε διδακτικό προσωπικό. Οι αντιρρήσεις της «Ενώσεως» συνδέθηκαν, όπως, άλλωστε, συνέβαινε συχνά τότε, με τις γενικότερες αντιθέσεις στη σχεδιαζόμενη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση (νομοσχέδια του 1913). Η «Ένωσις» υπέβαλε υπομνήματα στη Βουλή «επί του νομοσχεδίου Περί Διοικήσεως της Εκπαιδεύσεως» και «επί του νομοσχεδίου Περί Εκπαιδεύσεως». Αν και σημείωνε ότι τα νομοσχέδια αφορούσαν το «σύνολον του εκπαιδευτικού συστήματος, δι' ον σκοπείται η από μακρού χρόνου ποθουμένη και βαθύτατα αισθητή μεταρρύθμιση των εκπαιδευτικών ημών πραγμάτων μέλλουσα να θέσει βαθέα και ασάλευτα θεμέλια του όλου οικοδομήματος της εθνικής ανορθώσεως, περί το οποίον πτερυγίζει ήδη αθάνατος η δόξα των ελληνικών τροπαίων», στην ουσία, μέσα από τις αντιρρήσεις, τα παράπονα και τα αιτήματα που διατυπώνονταν, αντιτίθενταν στις αντιλήψεις και τις κατευθύνσεις της επιχειρούμενης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Ταυτόχρονα ο Ευαγ. Λαχανοκάρδης, ως εκπρόσωπος της «Ενώσεως», αρθρογραφήσε στις εφημερίδες Πατρίς," Νέα Ελλάς, και Εμπρός εναντίον των νομοσχεδίων. Η στάση της «Ενώσεως» απέναντι στα νομοσχέδια προσδιορίστηκε ουσιαστικά και καθοριστικά από τα ειδικά, κλαδικά, κατά κατηγορία και βαθμίδα, αιτήματα που δεν προωθούνταν. Αιτήματα που στηρίχτηκαν και από διάφορους τοπικούς συλλόγους,

¹⁷ Δημ. Γληνός, ό.π., τ. 2, σ. 541.

¹⁸ Δημ. Γληνός, ό.π., τ. 2, σ. 179.

ομάδες δασκάλων κ.λπ. με υπομνήματα στη Βουλή, τηλεγραφήματα, ανακοινώσεις, επιστολές στον Τύπο. Τις απόψεις της «Ενώσεως» υποστήριξαν οι καθηγητές Ν. Εξαρχόπουλος, Θ. Μιχαλόπουλος, Π. Οικονόμου, οι πρώην υπουργού Παιδείας Σπ. Στάης, Αθ. Αλεξανδρής, Αθ. Ευταξίας, Αν. Παναγιωτόπουλος, και ο βουλευτής Ν. Βελέτζας, που για ποικίλους πολιτικούς λόγους αντιμετώπιζαν διαφορετικά ή εχθρικά τις εκ παιδευτικές αλλαγές.

Αντίθετα με την «Ενωσιν», ο Σ.Ε.Δ. είχε ταχτεί υπέρ των μονοτάξιων διδασκαλείων.¹⁹

1.5 Ο «Σύνδεσμος Ελλήνων Δημοδιδασκάλων» σε συνθήκες κατακερματισμού του συνδικαλισμού και η «ανίδρωση» του «Ελληνικού Διδασκαλικού Συλλόγου»

Ο «Σύνδεσμος Ελλήνων Δημοδιδασκάλων» (Σ.Ε.Δ.) εξακολούθησε τη δράση του ανεξάρτητα από αυτή της «Ενώσεως» αρχικά, και των δύο μερίδων της αργότερα, και, μάλιστα, «μη αποστέργων να συνεργάζεται μετά των εκπροσώπων αυτής» (της «Ενώσεως») «διά τα γενικά ζητήματα του κλάδου».²⁰ Ο Σ.Ε.Δ. από το 1907 ως το 1914 εξέδιδε συστηματικά το περιοδικό (Το) Δημοτικόν Σχολείον.

Σύμφωνα με τον κανονισμό του περιοδικού, που ψηφίστηκε από τη συνέλευση του Σ.Ε.Δ., δημοσίευαν «πάσαν την κίνησιν του “Συνδέσμου”, τας παιδαγωγικάς διαλέξεις, μεταφράσεις ξένων δημοδιδασκαλικών περιοδικών και συγγραμμάτων σχέσιν εχόντων προς την κατωτάτην εκπαίδευσιν, και καθ' όλου παν το τείνον εις την μόρφωσιν του δημοδιδασκάλου. Υποδειγματικά διδασκαλία παρά παιδαγωγών ή δημοδιδασκάλων δεν αποκλείονται, όταν είναι σύντομοι και καλώς κατηρτισμένοι».

Το 1909 ο Σ.Ε.Δ. πρόβαλε το αίτημα να ανατεθεί η επιθεώρηση των δημοτικών σχολείων «εις δημοδιδασκάλους ως τους μόνους καταλλήλους διά την επιτυχίας του σκοπού ταύτης», και όχι σε καθηγητές. Παρ' όλη την επιδοκιμασία του αιτήματος «διά βοής (...) υπό της Βουλής» δεν πέτυχε την ικανοποίηση του αιτήματος. Το θέμα αυτό έθεσε και αργότερα η «Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος», και αποτέλεσε αντικείμενο διαμάχης μεταξύ των συνδικαλιστικών μερίδων που θα διαμορφωθούν. Από τα διαθέσιμα τεκμήρια προκύπτει ότι ο Σ.Ε.Δ.

¹⁹ Δημ. Γληνός, ό.π., τ. 2, σ. 553.

²⁰ Ηλ. Γιοντζές, ό.π., τ. 2, σ. 327.

δεν τοποθετήθηκε στα νομοσχέδια του 1913 που είχε εισηγηθεί ο Ι. Δ. Τσιριμώκος, ως υπουργός Παιδείας, και είχε συντάξει ο Δ. Γληνός.²¹ Εξαιρέση αποτέλεσε η τοποθέτησή του για τα μονοτάξια διδασκαλεία: ήταν υπέρ της ίδρυσής τους.

Το 1904 «ανιδρύεται» Ο «Ελληνικός Διδασκαλικός Σύλλογος (Ε.Δ.Σ.) ως «σύλλογος εκπαιδευτικός των απανταχού Ελλήνων διδασκάλων παντός βαθμού». Σύμφωνα με το καταστατικό του, «σκοπός του συλλόγου είναι η έρευνα και μελέτη των της εκπαιδύσεως καθ' όλου, και η διά της τελειώσεως ταύτης βελτίωσις, και η ηθική και υλική αρωγή πάντων των λειτουργών της εκπαιδύσεως». Όπως προκύπτει από κατάλογο μελών του 1909,²² ο Ε.Δ.Σ. αριθμούσε 544 φυσικά μέλη και συλλόγους σχολείων. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία τα μέλη προέρχονταν από τις δύο βαθμίδες της μέσης εκπαίδευσης (ελληνικά σχολεία και γυμνάσια), τα διδασκαλεία, το πανεπιστήμιο και τις εποπτικές θέσεις της εκπαίδευσης. Από το 1906 ο Ε.Δ.Σ. άρχισε να εκδίδει το περιοδικό Παιδαγωγικόν Δελτίον, και το οποίο περιλάμβανε «ποικίλας διατριβάς περί εκπαιδευτικών ζητημάτων, αναγραφήν τών υπό του συλλόγου πραττομένων, βιβλιογραφίας, ειδήσεις επιστημονικάς και εκπαιδευτικάς κ.λπ.». Την εποπτεία και τη διεύθυνση του Παιδαγωγικού Δελτίου είχαν οι Παύλος Καρολίδης, Νικόλαος Πολίτης, Κυπάρισος Στεφάνου, Δημήτριος Λάμπας, Παντ. Κοντογιάννης, Ανδρέας Σκιάς. Το 1907-08 ο Ε.Δ.Σ. οργανώνει συζητήσεις για δύο θέματα: 1. «Περί ιδρύσεως προτύπου σχολείου της μέσης εκπαιδύσεως» και 2. «Περί επενεκτέων βελτιώσεων εις τον ΓΖΑ' νόμον Περί Νομιμότητας των Λειτουργών της Μέσης Εκπαιδύσεως». Για το πρώτο θέμα το Ε.Δ.Σ. είχε αποφασίσει ότι «προς παιδαγωγικής προπαρασκευήν και άσκησιν των μελλόντων ν' αποδυθώσιν εις το διδασκαλικόν έργον, εύχεται όπως η σεβαστή κυβέρνησις προνοήση περί νομοθετικής συστάσεως εν Αθήναις προτύπου εκπαιδευτηρίου περιλαμβάνοντος, τουλάχιστον, πλήρες ελληνικόν σχολείον». Το αίτημα για παιδαγωγική κατάρτιση των καθηγητών της μέσης εκπαίδευσης είχε τεθεί από τη δεκαετία του 1870-1880. Ο Ι. Πανταζίδης από το 1877 δίδασκε το μάθημα της «γυμνασιακής παιδαγωγικής» στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, και λίγο αργότερα συστήθηκε παιδαγωγικό φροντιστήριο, που τη διεύθυνση του είχε ο ίδιος, το οποίο περιλάμβανε θεωρητική διδασκαλία και, κυρίως, φροντιστηριακές ασκήσεις. Το 1899 ο Δ. Ζαγγογιάννης άρχισε να διδάσκει στο Πανεπιστήμιο

²¹ Δημ. Γληνός, ό.π., τ. 2, σ. 183-378.

²² Περ. Παιδαγωγικόν Δελτίον, τ. 3, Αθήνα 1908, σσ. 249-262.

θεωρητική παιδαγωγική, το 1900 και το 1901 οργανώθηκαν «με τρόπο απρογραμματίστο και ανοργάνωτο παιδαγωγικές ασκήσεις πτυχιούχων πανεπιστημίου, σχολαρχών και ελληνοδιδασκάλων». Στα πορίσματα-αποφάσεις του πρώτου ελληνικού εκπαιδευτικού συνεδρίου, που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα από 31 Μαρτίου ως 4 Απριλίου 1904, μεταξύ των άλλων υποστηρίχτηκε πως πρέπει οι εκπαιδευτικοί της μέσης εκπαίδευσης «να τυγχάνωσιν ούτοι προς τη ειδική, επιστημονική μορφώσει, και παιδαγωγικής θεωρητικής τε και πρακτικής τοιαύτης. Η τε θεωρητική και η πρακτική παιδαγωγική μόρφωσις να παρέχεται μετά το πέρας των ειδικών επιστημονικών σπουδών εν τω εν Αθήναις ιδρυθησομένων προτύπω γυμνασίω, περιλαμβάνονται εν αυτώ και πλήρες ελληνικών σχολείον (...)». Τις προτάσεις αυτές επανέφερε και προσπάθησε να προωθήσει ο Ε.Δ.Σ. Για το δεύτερο θέμα, το σχετικό με τη μονιμότητα των εκπαιδευτικών της μέσης εκπαίδευσης, ζητήθηκε η αναμόρφωση ορισμένων άρθρων του νόμου. Και γι' αυτό το θέμα ζητήθηκε στο πρώτο εκπαιδευτικό συνέδριο «να μονιμοποιηθούν διά νόμου υπό της πολιτείας αι θέσεις των λειτουργών της μέσης εκπαιδευσεως (...)». Με την «ανίδρυσή» του ο Ε.Σ.Δ. τάχτηκε εναντίον των νομοσχεδίων του Ι. Τσιριμώκου, υποστηρίζοντας ότι «ταύτα αστοχούσιν του εαυτού σκοπού».²³ Ηγετικό ρόλο έπαιξε ο αντιπρόεδρος του Ε.Σ.Δ. Ανδρέας Σκιάς, από το 1910 καθηγητής των «ελληνικών γραμμάτων» στη Φιλοσοφική Σχολή, και αργότερα (1920) μέλος της «επιτροπείας της διορισθείσης προς εξέτασιν της γλωσσικής διδασκαλίας των δημοτικών σχολείων». Σε υπόμνημά του ο Ε.Δ.Σ. ταυτίστηκε με τις απόψεις και τις θέσεις που διατυπώθηκαν σε υπόμνημα της Φιλοσοφικής Σχολής και τις θέσεις και την κριτική που διατύπωσε ο Ν. Εξαρχόπουλος, ο οποίος ήταν και τακτικός συνεργάτης του περιοδικού Παιδαγωγικών Δελτίον.

Ο Ε.Δ.Σ. οργάνωσε ομιλίες και συζητήσεις (14 Φεβρουαρίου και 20 Μαρτίου 1914) για τα νομοσχέδια, στις οποίες πήραν μέρος ο καθηγητής Ι. Κούσουλας,²⁴ 188 ο Δ. Γληνός, ο Αν. Σκιάς, ο Σπ. Καλλιάφας, ο Αχ. Τζάρτζανος και άλλοι.²⁵

Οι απόψεις και οι θέσεις που διατυπώθηκαν από τον Ε.Δ.Σ. σ' εκείνη τη συγκυρία έρχονταν σε αντίθεση με τις απόψεις και τις θέσεις που διατυπώθηκαν σε

²³ Αλ. Δημαράς 1973-19743, τ. Β', σσ. 100-101.

²⁴ περ. «Αθηνά», τ. ΚΣΤ', σσ 33-78.

²⁵ Δ. Γληνός, ό.π., σ. 557.

προηγούμενες περιόδους. Ο Ε.Δ.Σ. συντάχτηκε με το μπλοκ των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων που πολέμησαν τις προσπάθειες για την εκπαιδευτική αναμόρφωση εκείνη την εποχή και, μάλιστα, σ' ορισμένες περιπτώσεις αποτέλεσε την «αιχμή του δόρατος».

Το 1918 ιδρύθηκε από 189 δασκάλους και δασκάλες της Αθήνας ο «Σύνδεσμος των Δημοδιδασκάλων Αθηνών». Στο καταστατικό του προβλεπόταν ότι σκοπός του συνδέσμου «είναι η υποστήριξη και η προαγωγή των πνευματικών και οικονομικών συμφερόντων των μελών του και του κλάδου εν γένει. Τον σκοπόν τούτον ο σύνδεσμος επιδιώκει: α) διά διαλέξεων, β) δι' εκδόσεων περιοδικών ή βιβλίων, γ) δι' ιδρύσεως βιβλιοθήκης, δ) δι' υπομνημάτων. Μέλη του συνδέσμου εγγράφονται διδάσκαλοι και διδασκάλισσαι εν υπηρεσία διατελούντες (...)». Το διοικητικό συμβούλιο αποτελούνταν από πέντε μέλη, «εκ των οποίων δύο διδασκαλισσών». Το πρώτο διοικητικό συμβούλιο αποτέλεσαν οι: Ηλ. Γιοντζές, Δ. Καφτάνης, Ν. Δέπος, Χρ. Δελενάρδου και Μ. Ρεπούνδου.

Το 1919, με πρωτοβουλία ορισμένων συλλόγων της επαρχίας, έγινε μια προσπάθεια συσπείρωσης που οδήγησε στη δημιουργία της «Γενικής Ενώσεως Δημοδιδασκάλων Ελλάδος». Στις 5 Ιουλίου 1920, 40 ως 45 (;) αντιπρόσωποι από τοπικούς συλλόγους συνήλθαν σε συνέλευση στην Αθήνα, στην οποία τροποποίησαν το αρχικό καταστατικό της «Γενικής Ενώσεως». Οι κύριες τροποποιήσεις ήταν οι ακόλουθες: «α) οι επαρχιακοί (τοπικοί) σύλλογοι είναι τελείως ανεξάρτητοι, και απαγορεύεται ρητώς να πολιτεύονται, β) το διοικητικό συμβούλιο της “Γενικής Ενώσεως” εκτελεί απλώς τις αποφάσεις των συλλόγων, γ) στο διοικητικό συμβούλιο πρέπει να είναι δύο διδασκάλισσες και ένας υποδιδάσκαλος,²⁶ έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η εκπροσώπηση των δύο αυτών κατηγοριών με διαφορετική διαβάθμιση και αποδοχές. Στο περιοδικό Νέα Αγωγή, σε σχόλια, σημειωνόταν ότι «πλάι στην “Πανελλήνιον Ένωσιν” του Λαχανοκάρδη βρίσκεται τώρα και η “Γενική Ένωσις”, εξίσου απλησίαστη απ' τις μάζες. Καμιά τους δεν ικανοποιεί τη δασκαλική ψυχή που ξυπνάει». Στις αρχές του 1920 η «Γενική Ένωσις» παρενέβη, ώστε στο σχέδιο νόμου Περί Αυξήσεων των Μισθών των Δημοδιδασκάλων να αντιμετωπιστούν θετικά όλες οι κατηγορίες των δασκάλων, πράγμα που, τελικά, δεν το πέτυχε. Το θέμα των αποδοχών των δασκάλων τέθηκε με «το άγγελμα της

²⁶ Τελ. Ράλης 1920, σσ 77-73. «Εκπαιδευτική κίνηση», περ. Νεοελληνική Αγωγή, αρ. φυλ. 2-3 (1920), σ. 86.

αποφάσεως του κ. πρωθυπουργού (Ελ. Βενιζέλου), ότι σκέπτεται να βελτιώσει επαισθητώς την θέσιν των δημοδιδασκάλων εις την πρώτην σύγκλησιν της Βουλής (...). Στα σχετικά δημοσιεύματα σημειωνόταν ότι «δεν πρόκειται περί βελτιώσεως της ζωής των λειτουργών της στοιχειώδους εκπαιδεύσεως πρόκειται, απλώς, περί του δυνατού της ζωής, οποιασδήποτε ζωής! Όταν, σας παρακαλώ, ο δημοδιδάσκαλος θέλη δύο μισθούς δι' εν επανωφόριον, και ο υποδιδάσκαλος έναν ολόκληρον μισθόν δι' εν ζεύγος υποδημάτων, θέλετε περισσότερα; Θέλετε συζήτησιν “επί των λεπτομεριών!”», όπως συνήθως λέγομεν εις τας πολύ συχνάς στιγμές της κενολογίας μας».

Το 1919, παράλληλα με την ίδρυση της «Γενικής Ενώσεως Δημοδιδασκάλων Ελλάδος», προτάθηκε και η ίδρυση μιας «πανελληνίου ενώσεως πάντων των λειτουργών της εκπαιδεύσεως», που, τελικά, δεν καρποφόρησε. Η αναζήτηση ενός οργανωτικού σχήματος του συνδικαλιστικού κινήματος των δασκάλων, -ισμών που να εκπροσωπεί όλες τις κατηγορίες (δάσκαλοι, δασκάλες, υποδιδάσκαλοι) είχε άμεση σχέση με τη διαβάθμισή τους και τις αποδοχές τους.

1.6 Η ίδρυση της «Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος»

Από την 27^η Δεκεμβρίου 1920 ως την 6^η Ιανουαρίου 1921 πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα συνάντηση αντιπροσώπων λίγων δασκαλικών συλλόγων, με σκοπό την ίδρυση πανελλαδικής ομοσπονδίας δασκάλων. Από τον Οκτώβριο του 1920 ο τοπικός σύλλογος δασκάλων της Κορίνθου, με πρόεδρο τον Χρ. Ράικο και γενικό γραμματέα τον Π. Δ. Δημητρίου, πρότεινε την ίδρυση ομοσπονδίας.²⁷ Η οργάνωση των δασκάλων σε ομοσπονδία υποστηρίχτηκε από την εφημερίδα Ριζοσπάστης, όργανο του Σ.Ε.Κ.Ε., και την εφημερίδα Εργατικός Αγώνας.²⁸ Η συνάντηση των αντιπροσώπων κατέληξε σε δύο αποφάσεις: α) να αυτοδιαλυθούν ο Σ.Ε.Δ. και η «Γενική Ένωσις» και β) να συγκληθεί στις 21 Απριλίου 1921 ιδρυτικό συνέδριο. Η διάλυση του Σ.Ε.Δ. και της «Γενικής Ενώσεως» φαίνεται ότι τέθηκε ως προϋπόθεση, αφού οι δύο οργανώσεις λειτουργούσαν ως δευτεροβάθμιες. Συνεπώς, η ίδρυση μιας ομοσπονδίας, χωρίς την προηγούμενη διάλυση του Σ.Ε.Δ. και της «Γενικής Ενώσεως», μάλλον θα επέτεινε τον

²⁷ Φιλ. Κολοβός, *Εξήντα χρόνια από την ίδρυση της Δ.Ο.Ε.*, 1981 εφ. Διδασκαλικόν Βήμα, αρ. φυλ. 896.

²⁸ π. «Ιστορικά» της «Ελευθεροτυπίας», τ. 10 (1989).

κατακερματισμό του συνδικαλιστικού κινήματος των δασκάλων, -ισσών και θα πολλαπλασίαζε τα αδιέξοδα. Στις 21 Απριλίου 1921 συγκλήθηκε το ιδρυτικό συνέδριο με τη συμμετοχή εκπροσώπων από 20 περιφέρειες: Αργινίου, Άρτας, Γρεβενών, Ευρυτανίας, Ηλείου, Ηρακλείου, Καρδίτσας, Κέρκυρας, Κορίνθου, Λακεδαιμόνος, Λακωνίας, Λάρισας, Λιβαδειάς, Μαγνησίας, Σύρου, Χαλκίδας, Τριφυλίας, Τρικάλων, Φλώρινας και Χίου. Εκτός από την ίδρυση της ομοσπονδίας, οι αντιπρόσωποι ασχολήθηκαν με τις αποδοχές των δασκάλων, -ισσών, τις προαγωγές και τη διοίκηση της εκπαίδευσης. Το ιδρυτικό συνέδριο εξέλεξε προσωρινή διοίκηση που αποτελούνταν από τους Αντ. Καραγιάννη (πρόεδρο), Χρ. Ράικο, Ε. Ζαγόρο και Ι. Τουρνά (μέλη), ενώ όρισε προσωρινή έδρα της ομοσπονδίας τη Χαλκίδα, όπου εργαζόταν ο πρόεδρος. Στις αποφάσεις του ιδρυτικού συνεδρίου ήταν η χρησιμοποίηση του περιοδικού Ερμής, που εξέδιδε από το 1920 ο Αντ. Καραγιάννης, ως δημοσιογραφικού οργάνου της ομοσπονδίας, και η προετοιμασία του πρώτου συνεδρίου της από την προσωρινή διοίκηση της μέσα σε οκτώ μήνες, το οποίο και πραγματοποιήθηκε στις 3 Μαρτίου 1922.

Στις 15-10-1921 στο περιοδικό Ερμής, σε ειδική έκδοση,²⁹ δημοσίευσε ένα πρόγραμμα που υποβαλλόταν «εις την κρίσιν των περιφερειακών συλλόγων (...) προς αποκρυστάλλωσιν ορισμένων γνωμών, τας οποίας θα υποστηρίξουν ενώπιον της προσεχούς γενικής συνελεύσεως».³⁰ Οι ενότητες αυτού του προγράμματος ήταν:

1. Λαός και εκπαίδευσις.
2. Αι πρώται επίσημαι εκπαιδευτικαί ενέργειαι.
3. Η Καποδιστριακή περίοδος.
4. Η Τρικουπική εκπαιδευτική πολιτική.
5. Η άστοχος εκπαιδευτική πολιτική (αναφέρονταν στο νόμο του 1905).

6. Η αποσύνθεσις (προς τα νέα ιδεώδη, ο φυλετικός μας οργανισμός αρρωστημένος, το ιστορικόν της ασθενείας, συζητητικός – εριστικός - χωριστικός, τα ετερογενή στοιχεία, ο κίνδυνος, κοινωνία επί νέων βάσεων, η εργασία, η διατροφή, η αγωνιστικότητα, το θέατρον).

7. Η ιδεώδης κοινωνία.

²⁹ Έκδοσις ειδική π. Ερμής, 1921, τ. 35.

³⁰ π. Ερμής, ό.π. 1921, σ. 12.

8. Το όργανον.
9. Πολιτεία μεροληπτική και άστοργος.
10. Κοινωνία ανακόλουθος.
11. Η οργάνωσις της στοιχειώδους εκπαιδεύσεως.
12. Η διοίκησις.
13. Προσωπικόν.
14. Σχολεία.
15. Αποδοχαί.
16. Προαγωγαί.
17. Συντάξεις.
18. Το αναλυτικόν πρόγραμμα.
19. Τα θρησκευτικά.
20. Νέα μαθήματα.
21. Το “γλωσσικόν”.
22. Ειδικά ζητήματα.

Στο πρόγραμμα αυτό αναφερόταν ότι «η τελειότερα κοινωνία εν των κόσμω είναι, ωμολογημένως, η των Ηνωμένων Πολιτειών. Εν τη κοινωνία ταύτη ο Έλλην ουδεμίαν δυσφορίαν αισθάνεται τουναντίον, ευκόλως προσαρμόζεται και αφομιούται εν αυτή. Ταύτην, επομένως, την κοινωνίαν οι διοικούντες το ελληνικόν κράτος εκάστοτε δύνανται να έχουν υπ' όψιν των, και ταύτην οφείλουν κυρίως ν' αντιγράφουν (...). Ο κάτοικος των Ηνωμένων Πολιτειών δεν συζητεί, δεν πολιτολογεί, δεν μεμψιμοιρεί, δεν ερίζει, δεν μισεί και δεν εκδικείται. Τουναντίον, είναι εύθυμος, αισιόδοξος, χαρίεις, ισχυρός, δραστήριος. Είναι ο ιδεώδης τύπος του πολίτου, του οποίου η ελληνική κοινωνία, είπερ τις και άλλη, έχει ανάγκην».³¹ Μεταξύ των άλλων αιτημάτων-προτάσεων που διατυπώνονταν στο πρόγραμμα είναι και τα εξής:

1. Εν εκάστη εκπαιδευτική περιφερεία διορίζεται και δεύτερος επιθεωρητής των δημοτικών σχολείων. Έργα του επιθεωρητού τούτου είναι η διεκπεραίωσις της

³¹ Αντ. Καραγιάννης, «Είμεθα το καθεστώς και όχι αντιπολίτευσις», στο: π. Ερμής (1927), σ. 259.

υπηρεσίας του γραφείου, και η συμμετοχή του εις το εποπτικόν συμβούλιον [πρόκειται περί τοπικού συμβουλίου), του ετέρου [επιθεωρητή] περιοριζομένου εις το καθαρώς εκπαιδευτικόν έργον του.

2. Το εποπτικόν συμβούλιον απαρτίζονται οι δύο επιθεωρηταί μετά τριών εκ των εν υπηρεσία δημοδιδασκάλων, εξ ων μία διδασκάλισσα.

3. Τα εκ δημοδιδασκάλων μέλη του εποπτικού συμβουλίου είναι αιρετά, εκλεγόμενα κατά τριετίαν (...). Ολόκληρος η υπηρεσία του τμήματος της δημοτικής εκπαιδευσεως του υπουργείου Παιδείας (...) περιέχεται εις υπαλλήλους εκ δημοδιδασκάλων διοριζομένους υπό του υπουργού Παιδείας (...).

9. (Να) (...) λειτουργήση άνευ αναβολής η ιδρυθείσα Παιδαγωγική Ακαδημία.

10. Όπως εις το πρόγραμμα των μαθημάτων, τα οποία θα διδασχθούν εν αυτή, προστεθή και το μάθημα της αρχαίας γλώσσης.

11. Όπως εν αυτή γίνονται δεκτοί μόνον δημοδιδάσκαλοι, εξ ων θα στρατολογούνται οι καθηγηταί των διδασκαλείων και οι επιθεωρηταί των δημοσίων σχολείων (...).

20. Όπως καταργηθή άνευ αναβολής ο θεσμός των προσωρινών υποδιδασκάλων (...).

28. Όπως οι μισθοί των διδασκαλισσών εξισωθούν προς τους μισθούς των διδασκάλων.

29. Όπως οι μισθοί του προσωπικού των δημοτικών σχολείων ορισθούν: α) των πρωτοβαθμίων δημοδιδασκάλων εις δρχ. μηνιαίως 550, β) των δευτεροβαθμίων δημοδιδασκάλων εις δρχ. μηνιαίως 480, γ) των τριτοβαθμίων δημοδιδασκάλων εις δρχ. μηνιαίως 350, δ) των νεοδιοριζομένων δημοδιδασκάλων εις δρχ. μηνιαίως 400 (...).

36. Όπως αι νηπιαγωγοί αι τα αυτά τεκμήρια σπουδών έχουσαι προς τας διδασκαλίσσας λάβουν τον μισθόν των διδασκαλισσών (...).

44. Όπως επανέλθη η διδασκαλία των διά της θρησκείας ημών καθιερωμένων προσευχών.

45. Όπως περικοπούν ωρισμένα μαθήματα της Παλαιάς Διαθήκης εκ των νυν διδασκομένων, τα δε λοιπά προσλάβουν χαρακτήρα ηθογραφικών και διδάσκονται μόνον προς ηθογραφικών σκοπόν.

46. Όπως εν τω μαθήματι της ιστορίας, προκειμένω περί ηρώων, περιβάλλονται τα σχετικά μαθήματα με ένδυμα μυθικότητας, να χρωματίζονται ηθογραφικώς και να εξαίρωνται αι ατομικά έννοια.

47. Όπως, προκειμένου περί ιστορικών περιόδων, διδάσκεται ο πολιτισμός τούτων συνιστάμενος εις την θρησκείαν, το φρόνημαν, την γλώσσαν, τας τέχνας και επιστήμας, τα μέσα συγκοινωνίας, την καλλιέργειαν της γης και ούτω καθ' εξής.

48. Όπως εισαχθώσι εις το δημοτικός σχολείον τα μαθήματα της φυσιολογίας και του πολιτικού δικαίου.

49. Όπως τα μαθήματα των δημοτικών σχολείων γίνονται μόνον την πρωίαν, τα δε απογεύματα διατίθενται, όπως οδηγούνται οι μαθηταί, εις μεν τας πόλεις, εις το γυμναστήριον και το λουτρόν, εις δε τα χωρία, εις τας γεωργικάς και κτηνοτροφικάς εργασίας.

50. Όπως τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου συντάσσονται εις τον μικτόν τύπον της γλώσσης.

51. Όπως ο μέλλον να συνταχθή καταστατικός χάρτης της χώρας ουδέν αναφέρει περί γλώσσης.

Τα αιτήματα-προτάσεις αυτού του προγράμματος, σαφώς, απηχούσαν κυρίως τις απόψεις και τις θέσεις της συντηρητικής γλωσσοεκπαιδευτικής μερίδας, και η δημοσίευσή του πριν από το Α' συνέδριο της νεοϊδρυθείσας Δ.Ο.Ε. αποσκοπούσε, μάλλον, να προδιαγράψει τον προσανατολισμό της ομοσπονδίας. Στα αιτήματα αυτού του προγράμματος υπήρχαν και επαγγελματικά αιτήματα, τα οποία αργότερα η συντηρητική μερίδα στους κόλπους της Δ.Ο.Ε. θα τα πολεμήσει (αμοιβές διδασκαλισσών, προέλευση επιθεωρητών από τους δασκάλους).

Τέλος, υπήρχαν αιτήματα (πλειοψηφία των αιρετών στα εποπτικά συμβούλια, διαχωρισμός διοικητικού και επιστημονικού έργου του επιθεωρητή) που υποστηρίχτηκαν αργότερα από τη φιλελεύθερη και «αριστερή» συνδικαλιστική μερίδα της Δ.Ο.Ε., και η διάρκειά τους εκτείνεται ως τις μέρες μας.

Οι προσπάθειες για την ίδρυση πανελλαδικής οργάνωσης των δασκάλων, -ισσών και η ιδρυτική συνέλευση της Δ.Ο.Ε. έγιναν κάτω από την πίεση δύο σοβαρών προβλημάτων: το μισθολογικό, και το καθεστώς των απολύσεων και των μεταθέσεων.

Από το 1892 ρυθμίστηκε η διαβάθμιση των δασκάλων σε τρεις κατηγορίες, και, επίσης, σε τρεις των γραμματιστών. Το μισθολόγιο του 1892 διατηρήθηκε ως το 1920-1922, οπότε και οι αποδοχές διπλασιάστηκαν λόγω της πτώσης της αγοραστικής αξίας του νομίσματος. Το πρόβλημα της διαβάθμισης και των αποδοχών ήταν κυρίαρχο στους δασκάλους, -ες. Το 1920, όταν ψηφίστηκε ο νόμος για τους μισθούς των δασκάλων, δεν αντιμετωπίστηκαν όλες οι κατηγορίες. Ιδιαίτερα αδικημένοι και απογοητευμένοι ήταν οι δάσκαλοι των «νέων χωρών» και οι γραμματιστές (υποδιδάσκαλοι). Ο νόμος αυτός επικρίθηκε έντονα, και από τα εκπαιδευτικά-παιδαγωγικά περιοδικά και από την Αριστερά. Το πρόβλημα των απολύσεων και των μεταθέσεων ήταν παλιό. Το 1911, με το άρθρο 102 του αναθεωρημένου Συντάγματος του 1864/1911, καταργήθηκε το μέχρι τότε καθεστώς της μη μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων (spoils system), και καθιερώθηκε η μονιμότητα. Βέβαια, οι συνεχείς εκκαθαρίσεις των περιόδων 1915-1917, 1917-1918, 1920-1921, 1923 και 1935, καθώς και η θέσπιση μιας σειράς διατάξεων για τον έλεγχο των κοινωνικών και πολιτικών φρονημάτων των δημοσίων υπαλλήλων ακύρωναν τη συνταγματική επιταγή.³² Ο Χρ. Λέφας σημείωνε ότι «από το 1914 εξησφαλίσθη τελείως η μονιμότης των δημοδιδασκάλων σχετικώς με τας απολύσεις και τας μεταθέσεις (...). Επέπρωτο, όμως, να μην χαρούν επί πολύς καιρός την ησυχίαν αυτήν. Επήλθε το κίνημα του 1917, η μεταπολίτευση του 1920, η επανάσταση του 1922 και η δικτατορία του 1926, εις τα μίση των οποίων ο διδασκαλικός κόσμος προσέφερε την μεγαλύτεραν τροφήν. Αθρόαι αι μεταθέσεις και αι απολύσεις επλήρουν τας στήλας ολοκλήρων φύλλων της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως». Ο Β. Έντγκαρ αναφερόμενος στις διώξεις των εκπαιδευτικών το 1917 σημειώνει: «Οι εκκαθαρίσεις, σαφώς, περιλάμβαναν όλους όσους οι παλαιές τους ιδέες τους έκαναν ανίκανους να εφαρμόζουν το νέο, φιλελεύθερο πρόγραμμα στη χώρα». Και, όπως γράφηκε στην εφημερίδα Αθήναι, οι εκκαθαρίσεις αυτές έγιναν «υπό το πνεύμα μεταρρυθμίσεως του κρατούντος εκπαιδευτικού συστήματος».

³² Ν. Αλεβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα 1985, σ. 356.

Η διαδικασία των εκκαθαρίσεων μπήκε σε εφαρμογή με την υπογραφή διατάγματος από το βασιλιά, που ανέστειλε τις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία των δημοσίων υπαλλήλων, και ταυτόχρονα κατέργησε τα συμβούλια των υπηρεσιών. Για τις διώξεις των εκπαιδευτικών οι εκτιμήσεις ποικίλλουν. Ο Ελ. Βενιζέλος υποστήριζε ότι απολύθηκαν 185, η εφημερίδα Καθημερινή 2.178, ο Φραγκούλης 3.169, σε σύνολο 11.000 εκπαιδευτικών. Το 1920, και μετά την εκλογική ήττα του Ελ. Βενιζέλου, οι μαζικές μεταθέσεις των δασκάλων ήταν στην ημερήσια διάταξη.³³ Το πρόβλημα των απολύσεων και των μεταθέσεων τακτοποιήθηκε προσωρινά το 1926 και το 1929. Το πρόβλημα της διαβάθμισης και του μισθολογίου θα αποτελέσει για χρόνια το κύριο πρόβλημα των δασκάλων, -ισσών, αλλά και την αιτία εσωτερικών, κλαδικών αντιθέσεων.

1.7 Απο την προϊστορία στην ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος των δασκάλων, -ισσών

Η περίοδος από το 1872, χρονιά που ιδρύθηκε ο «Ελληνικός Διδακταλικός Σύλλογος», ο πρώτος σύλλογος εκπαιδευτικών, ως το 1921-22, όταν ιδρύθηκε η Δ.Ο.Ε., και το 1924, όταν ιδρύθηκε η Ο.Λ.Μ.Ε., μπορεί να χαρακτηριστεί ως η «προϊστορία» του συνδικαλιστικού κινήματος των εκπαιδευτικών. Ο πρώτος σύλλογος, ο Ε.Δ.Σ., περιλάμβανε εκπαιδευτικούς από όλες τις βαθμίδες. Μετά το 1864 παρατηρείται οργασμός σωματειακής οργάνωσης, που, εύστοχα, χαρακτηρίστηκε ως «συλλογομανία». Ιδρύθηκαν σύλλογοι επαγγελματικοί, διαφόρων τύπων, σύλλογοι φιλεκπαιδευτικοί, αλληλοβοηθείας, φιλανθρωπικοί, κοινής καταγωγής, επιστημονικοί. Την ίδια περίοδο πολλοί διανοούμενοι ανέπτυξαν και προώθησαν τις αντιλήψεις για τη χρησιμότητα της σωματειακής και συνεταιριστικής οργάνωσης. Η ίδρυση του Ε.Δ.Σ. είχε επηρεαστεί από το κλίμα αυτό, πράγμα που αποτυπώθηκε και στο καταστατικό του (φιλεκπαιδευτικός προσανατολισμός, αλληλοβοήθεια των μελών). Σταδιακά άρχισαν να δημιουργούνται σύλλογοι και ενώσεις, συνήθως τοπικές, ανά βαθμίδα εκπαίδευσης. Η συνύπαρξη όλων των εκπαιδευτικών σε ενιαίο συνδικαλιστικό σχήμα είχε αποβεί σε βάρος των εκπαιδευτικών της δημοτικής εκπαίδευσης και, ιδιαίτερα, σε βάρος των υποδιδασκάλων. Ενδεικτικές ήταν οι απόψεις που κατατέθηκαν το 1889 στη γενική συνέλευση του Ε.Δ.Σ. Η διάσπαση των εκπαιδευτικών, σε συνδικαλιστικό επίπεδο,

³³ π. Ερμής, 1921, τ. 40, σσ 467-471.

αρχικά πρέπει να αναζητηθεί στα ιδιαίτερα εργασιακά και μισθολογικά προβλήματα και αιτήματα των εκπαιδευτικών ανά βαθμίδα και κατηγορία.

Από την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα άρχισαν να ιδρύονται οι τοπικοί σύλλογοι. Μετά το 1909 ο οργανωτικός οργανισμός επιταχύνθηκε. Και αυτό δεν ήταν ανεξάρτητο από τις πολιτικές εξελίξεις, καθώς και από τη στάση των Φιλελευθέρων. Οι Φιλελεύθεροι αναγνώρισαν την ανάγκη οργάνωσης και εκπροσώπησης παραγωγών και υπαλλήλων. Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι το Κόμμα των Φιλελευθέρων αρχικά θέλησε να ωθήσει την κοινωνία των πολιτών να αρθρωθεί διαμέσου των δικών του οργανώσεων.³⁴ Ο Ν. Γιαννιός σημειώνει ότι «η αιτία της απότομης μετατροπής των συντεχνιών αλληλεγγύης σε συνδικάτα οφείλεται, επίσης, στα πολιτικά γεγονότα του Αυγούστου 1909. Ως γνωστό, ύστερ' από το στρατιωτικό κίνημα στο Γουδί, ο κ. Βενιζέλος (...) ψήφισε μια σειρά εργατικών νόμων (...). Ο ίδιος ο Βενιζέλος είχε ομολογήσει τότε, παρόμοια όπως ο Μπίσμαρκ, ότι ψήφισε την εργατική νομοθεσία, “για να προλάβη η πολιτεία τας εκρήξεις και τον κίνδυνον όστις προέρχεται εκ των κάτω, διά της εγκαίρου ικανοποίησεως των δικαίων αξιώσεων των εργατικών τάξεων”». Η αύξηση των τοπικών δασκαλικών συλλόγων είναι, βέβαια, συνδεδεμένη με τις εξελίξεις του 1905, όταν, με ρυθμίσεις που έγιναν, ευνοήθηκαν οι δάσκαλοι της πρωτεύουσας και των μεγάλων δήμων. Στην «προϊστορική» περίοδο του συνδικαλιστικού κινήματος των δασκάλων οι παρεμβάσεις και τα αιτήματα εστιάζονταν στα μισθολογικά ζητήματα και το εργασιακό καθεστώς, και αυτά τα προβλήματα τους κινητοποιούσαν. Οι κατώτερες, ιδιαίτερα, κατηγορίες των δασκάλων, που ήταν αδικημένες, ή έπρεπε να αναζητήσουν συμπληρωματική εργασία –πράγμα που γινόταν- ή να εμπλακούν στις συνδικαλιστικές κινητοποιήσεις που τους έφεραν αντιμέτωπους με την κυβερνητική εξουσία. Σ' αυτές τις κινητοποιήσεις οφείλεται, σε μεγάλο βαθμό, και η ριζοσπαστικοποίηση μεγάλου μέρους των εκπαιδευτικών. Άμεση σχέση με το εργασιακό μέλλον τους είχαν και οι αλλαγές στις σχολές κατάρτισης των δασκάλων, που προκάλεσαν τις εχθρικές τοποθετήσεις της «Πανελληνίου Ενώσεως των Απανταχού Ελλήνων Δημοδιδασκάλων Αμφοτέρων των Φύλων» το 1913-14. Η στάση αυτή οδήγησε και στη γενικότερη απόρριψη των μεταρρυθμιστικών προσπαθειών στην εκπαίδευση την ίδια χρονική περίοδο (νομοσχέδια του 1913).

³⁴ Γ. Μαυροκορδάτος, *Οι επαγγελματικές οργανώσεις στη σημερινή Ελλάδα*, Αθήνα 1988, σ. 43.

Με την ίδρυση της Δ.Ο.Ε. και της Ο.Λ.Μ.Ε. διαμορφώθηκε οριστικά η οργανωτική δομή του συνδικαλιστικού κινήματος των εκπαιδευτικών. Η ίδρυσή τους έδωσε τέλος στους ποικιλώνυμους συλλόγους και συνδέσμους, που ανταγωνίζονταν στις πολιτικές τους διασυνδέσεις με το υπουργείο Παιδείας και τους οργανικούς διανοούμενους. Ταυτόχρονα σήμανε και το τέλος της μερικής και ανταγωνιστικής συνύπαρξης των εκπαιδευτικών της δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης. Στους λόγους που προκάλεσαν αυτό το διαχωρισμό -μισθολογικό, διαβάθμιση, ειδικά, κλαδικά ζητήματα- προστέθηκε και το θέμα της εποπτείας και διοίκησης της εκπαίδευσης, που προερχόταν από τη μέση εκπαίδευση. Είχε συνειδητοποιηθεί ότι στο εσωτερικό των εκπαιδευτικών υπήρχαν αντιτιθέμενα συμφέροντα. Υπήρχαν κατηγορίες εκπαιδευτικών που ταυτίζονταν με την εξουσία, πράγμα που οδήγησε τις κατώτερες βαθμίδες τους σε διαδικασίες ρήξης μ' αυτή την ταύτιση. Η ίδρυση της Δ.Ο.Ε. ήταν μια αμυντική ενέργεια των δασκάλων και, μάλιστα, μετά από επανειλημμένες προσπάθειες. Με την ίδρυση της Δ.Ο.Ε. τερματίζεται η «προϊστορική» περίοδος του συνδικαλιστικού κινήματος των δασκάλων, και λίγο αργότερα, το 1924, των καθηγητών.

Ο Αβραάμ Μπεναρόγια μάς πληροφορεί ότι οι δάσκαλοι είχαν ενταχτεί στο «Εργατικό Κέντρο Αθηνών» (Ε.Κ.Α.) και ότι «η είσοδος των δημοδιδασκάλων εις το “Εργατικόν) Κέντρον Αθηνών” προετοιμάσθη από την προηγούμενη δράσιν των Σοσιαλιστών εις το “Εργατικόν) Κέντρον”, και εξεδήλωνε ταυτοχρόνως την ανάγκης που ησθάνετο το Ε.Κ.Α. από διανοουμένους. Είναι αλήθεια ότι η παραμονή των δημοδιδασκάλων εις το Ε.Κ.Α. δεν διατηρήθη πολύ, και ότι προ της συγκλήσεως του Πανελλαδικού Εργατικού) Συνεδρίου [Αύγουστος 1918] οι δημοδιδάσκαλοι είχαν διαγραφεί εκ της δυνάμεως αυτού».³⁵ Μάλλον στις αρχές του 1918, που είχε συγκροτηθεί ο «Σύνδεσμος των Δημοδιδασκάλων Αθηνών», είχε ενταχτεί στο Ε.Κ.Α., και είχε εκλέξει ως αντιπρόσωπό του τον Παναγή Δημητράτο (βλ. Παράρτημα). Μάλιστα, στο καταστατικό του υπήρχε διάταξη η οποία προέβλεπε ότι «ο “Σύνδεσμος” δύναται να επιζητήσει ένωσιν μετ' άλλων επαγγελματικών σωματείων διδασκάλων, και να συνεργάζεται μετά παντός άλλου σωματείου επαγγελματικού, αναγνωρίζοντας την ανάγκην της λαϊκής εκπαίδευσως και την προαγωγήν αυτής». Ο Άγγελος Ελεφάντης σημειώνει ότι το φαινόμενο του ριζοσπαστισμού των δασκάλων «αρχικά εκφράζεται με τη συμμετοχή της

³⁵ Αβρ. Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, Αθήνα 1975, σσ 107-108.

“Διδασκαλικής Ομοσπονδίας” στη δύναμη της Γ.Σ.Ε.Ε., αλλά και με τη γενικότερη ιδεολογική αφύπνιση του δασκάλου. Η λαϊκή καταγωγή των δασκάλων, η άμεση γνώση των προβλημάτων του λαϊκού περιβάλλοντος, όπου εργάζονταν, η αντιδραστικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος, του οποίου ήταν οι τελευταίοι χειριστές, τα μικρά, αλλά πολύ διδακτικά επιτεύγματα της γλωσσοεκπαιδευτικής μεταρρύθμισης ήταν οι παράγοντες που ώθησαν τους δασκάλους προς “τ’ αριστερά”». ³⁶ Η ένταξη της Δ.Ο.Ε. ή κάποιου άλλου συλλόγου δασκάλων στη Γ.Σ.Ε.Ε., σύμφωνα με την παραπάνω πληροφορία, δεν έχει γίνει δυνατό να διασταυρωθεί. Μόνο ο «Σύλλογος Ιδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργιών» ήταν μέλος της «Ομοσπονδίας Ιδιωτικών Υπαλλήλων Ελλάδος» (που ιδρύθηκε το 1922) από το 1925, η οποία ανήκε στη δύναμη της Γ.Σ.Ε.Ε. Ταυτόχρονα ο σύλλογος των ιδιωτικών εκπαιδευτικών διατηρούσε σχέσεις με την «Επιτροπή Ενότητος και Αγώνος Ιδιωτικών Υπαλλήλων Ελλάδος». Οι πληροφορίες αυτές, σχετικά με την οργανωτική σχέση συνδικαλιστικών οργανώσεων των δασκάλων, -ισσών με το Ε.Κ.Α. και τη Γ.Σ.Ε.Ε., όσο ασαφείς και αν είναι, δηλώνουν το ριζοσπαστισμό των δασκάλων αυτή την περίοδο, που, εκτός από τους λόγους που ο Αγ. Ελεφάντης αναφέρει, οφείλεται και στη δική τους δεινή οικονομική και εργασιακή θέση. Ο ριζοσπαστισμός αυτός θα εκφραστεί και στη συνέχεια με σαφήνεια και δυναμικότητα στο πλαίσιο της Δ.Ο.Ε.

1.8 Το συνδικαλιστικό κίνημα των δημοσίων υπαλλήλων τα έτη 1924-1928

Από τη δεκαετία του 1920 δημιουργήθηκαν οι πρώτες δημοσιοϋπαλληλικές ενώσεις. Ήταν λέσχες που ιδρύθηκαν στις μεγάλες πόλεις, και διευθύνονταν από ανωτέρους δημοσίους υπαλλήλους. Το 1921, στις 30 Ιανουαρίου, κυκλοφορεί η Εφημερίς των Δημοσίων Υπαλλήλων. Μετά το 1922 κάνουν την εμφάνισή τους οι κατώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι, που αμφισβητούσαν την αποτελεσματικότητα των λεσχών και τις κατηγορούσαν ότι εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα των ανωτέρων δημοσίων υπαλλήλων, και οι οποίοι προωθούν τη δημιουργία συνδικαλιστικών ενώσεων, με πιο δυναμικές αρχικά τις οργανώσεις της Θεσσαλονίκης («Σύνδεσμος Δημοσίων Υπαλλήλων Θεσσαλονίκης»). Το 1923 υπήρχαν 40 τέτοιες οργανώσεις,

³⁶ Αγ. Ελεφάντης, *Η επαγγελία της αδύνατης Επανάστασης. ΚΚΕ και αστισμός στον μεσοπόλεμο*, Αθήνα 1979, σ. 364.

από τις οποίες μερικές λειτουργούσαν ακόμη ως λέσχες.³⁷ Την ίδια χρονιά ιδρύθηκε η «Διεθνής Συνομοσπονδία Δημοσίων Υπαλλήλων», και στην Ελλάδα γίνονταν προσπάθειες για τη σύγκλιση ενός συνεδρίου που θα κατέληγε στην ίδρυση της «Συνομοσπονδίας Δημοσίων Υπαλλήλων». Η κυβέρνηση τοποθετήθηκε αρνητικά στις προθέσεις των δημοσίων υπαλλήλων για συνδικαλιστική οργάνωση, αρνήθηκε να νομιμοποιήσει το συνδικαλισμό, και απαγόρευσε την απεργία. Προκάλεσε έτσι μια αντιπαράθεση για τη θέση τους, για τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους, για το δικαίωμα των δημοσίων υπαλλήλων να συνδικαλιζούνται και να απεργούν. Σ' αυτή την αντιπαράθεση εμπλέχτηκαν νομικοί, πολιτικοί, ανώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι και το «Διεθνές Γραφείο Εργασίας». Τα πρώτα αιτήματα που διατυπώθηκαν ήταν: α) μονιμότητα κατοχυρωμένη συνταγματικά, β) άμεσες αυξήσεις στους μισθούς, γ) χορήγηση 13ου μισθού, δ) αναδιοργάνωση του ταμείου συντάξεων και του «Μετοχικού Ταμείου».

Το 1924 η Δ.Ο.Ε., η Ο.Λ.Μ.Ε., η «Ένωση Τελωνειακών», η «Ένωση Ταμειακών», Ο «Σύνδεσμος Υπαλλήλων Τ.Τ.Τ.», η «Ένωση Υπαλλήλων Εθνικού Τυπογραφείου», η «Ένωση Εφοριακών» και οι Δασικοί ίδρυσαν την «Κεντρική Πανυπαλληλική Διαχειριστική Επιτροπή», που με την εξαγγελία απεργιακής κινητοποίησης υποχρέωσε την κυβέρνηση «να δώσει στη δημοσιότητα σχέδιο μισθολογίου που αναπροσαρμόζει τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων». Την 1^η Μαρτίου 1925 εννέα οργανώσεις δημοσίων υπαλλήλων υπέβαλαν υπόμνημα σχετικά με τις αποδοχές τους, και στις 8 Μαρτίου πραγματοποίησαν 24ωρη απεργία. Ο πρωθυπουργός Μιχαλακόπουλος αρνήθηκε να δεχτεί τους εκπροσώπους τους, υποστηρίζοντας ότι «για κανένα λόγο δεν είναι δυνατό να τους ακούσει, γιατί δεν είναι ανεκτή τέτοια σχέση με το κράτος». Την ίδια μέρα, 8 Μαρτίου, κήρυξε απεργία και η «Ομοσπονδία Σιδηροδρομικών», και η Γ.Σ.Ε.Ε. κάλεσε «την εργατική τάξη να σταθεί στο πλευρό των σιδηροδρομικών». Στις 9 Μαρτίου η κυβέρνηση έστειλε στρατιώτες, ναύτες, συνταξιούχους, άνεργους να πάρουν τη θέση των απεργών, και εφάρμοσε το Σχέδιο Μιλεράν, που πρωτοεμφανίστηκε στη Γαλλία το 1920. Την ίδια μέρα περίπολοι του φρουραρχείου διέλυσαν τη συνεδρίαση της εκτελεστικής επιτροπής της «Κεντρικής Πανυπαλληλικής Διαχειριστικής Επιτροπής», η οποία, λίγες μέρες αργότερα, παραιτήθηκε, και στη συνέχεια αντικαταστάθηκε με άλλη,

³⁷ Εφ. Αβδελά, *Δημόσιοι υπάλληλοι γένους θηλυκού. Καταμερισμός της εργασίας κατά φύλα στον δημόσιο τομέα 1908-1955*, Αθήνα 1990, σ. 86.

φιλοκυβερνητική. Μετά την επιβολή της δικτατορίας του Πάγκαλου απολύθηκε μεγάλος αριθμός δημοσίων υπαλλήλων, σε εφαρμογή των προτάσεων της Επιτροπής Οικονομικών που είχε συσταθεί το Μάιο του 1924.³⁸ Στις 2 Μαΐου ιδρύθηκε η «Συνομοσπονδία Δημοσίων Υπαλλήλων» (στο εξής Σ.Δ.Υ.), η οποία σε ανακοίνωσή της, προγραμματικού χαρακτήρα, επισήμαινε ότι θα αγωνιστεί:

1ον. Να υπαγάγη (...) και να συνενώσει τας διεσπαρμένας ήδη δυνάμεις του δημοσιούπαλληλικού κόσμου εις οργανώσεις ισχυράς και ικανάς προς την διεκδίκησιν των ηθικών και υλικών αυτού συμφερόντων.

2ον. Να επιτύχη την εκ βαθέων αναδιοργάνωσιν των πεπαλαιωμένων κλάδων της διοικήσεως (...).

3ον. Να επιτύχη την ηθικήν εξύψωσιν του δημοσίου υπαλλήλου διά της αναβιώσεως της μονιμότητος (...), διά της ανασυστάσεως των υπηρεσιακών συμβουλίων επί νέων βάσεων, και ψηφίσεως του περί καταστάσεως υπαλλήλων νόμου.

4ον. Να εξασφαλίση την οικονομικής ανεξαρτησίας του δημοσίου υπαλλήλου διά της προσαρμογής των αποδοχών του προς τας εκάστοτε ανάγκας της ζωής (...).

5ον. Αξιοί να επιτύχη τον χωρισμό της νομοθετικής από της εκτελεστικής εξουσίας θέτουσα φραγμούς και εμπόδια κατά των πολιτικών επεμβάσεων εν τας διοικήσεις (...).

6ον. Θα αγωνισθή κατά της κρατούσης προλήψεως ότι δημόσιοι υπάλληλοι συνετέλεσαν εις την χαλάρωσιν της διοικήσεως και την αύξησιν του αριθμού αυτών διαφωτίζουσα την κοινής γνώμης ότι τούτο οφείλεται εις τα πολιτικά κόμματα, και όχι εις τους υπαλλήλους».³⁹

Στις 29 Σεπτεμβρίου πραγματοποιήθηκε στο θέατρο Ολύμπια συγκέντρωση με αιτήματα: την επαναφορά της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων και την κατάργηση των Δημοκρατικών Ταγμάτων. Η Σ.Δ.Υ. αποφάσισε να πραγματοποιήσει 24ωρη απεργία, στις 15 Οκτωβρίου, αλλά τελικά την ανέστειλε, γιατί η κυβέρνηση Κονδύλη απείλησε τους απεργούς με απόλυση και διάλυση των σωματείων. Από τις

³⁸ Εφ. Αβδελά, ό.π., σσ 87-89.

³⁹ Γ. Λιάσκος, *Η ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος των δημοσίων υπαλλήλων*, Αθήνα 1992, σσ 22-25.

18 ως τις 23 Δεκεμβρίου πραγματοποιήθηκε με τη συμμετοχή αντιπροσώπων από 10 οργανώσεις, στο Εθνικό Θέατρο, το Α' συνέδριο της Σ.Δ.Υ. Τα θέματα του συνεδρίου ήταν: α) λογοδοσία διοίκησης, β) πρόγραμμα δράσης: οργανωτικά, μισθολόγιο, υπηρεσιακή κατάσταση, νομική διασφάλιση των δημοσίων υπαλλήλων, ελευθερία των σωματείων, ένταξη της Σ.Δ.Υ. στη «Διεθνή Συνομοσπονδία Δημοσίων Υπαλλήλων». Το Α' συνέδριο της Σ.Δ.Υ. αποφάσισε οι δημόσιοι υπάλληλοι να διεκδικήσουν:

α) 13ο μισθό.

β) Καθορισμό νέας μισθολογικής βάσης.

γ) Αυξήσεις για τις πολυετίες.

δ) Συντάξεις για τους αποχωρούντες μετά από 25 χρόνια εργασίας.

ε) Αναγνώριση του χρόνου σπουδών ως συντάξιμου χρόνου

στ) Καταβολή ειδικών επιδομάτων στους δημοσίους υπαλλήλους που υπηρετούσαν στη Μακεδονία και τη Θράκη.

ζ) Ματαίωση της μελετώμενης εκκαθάρισης των δημοσίων υπαλλήλων.

η) Κατάργηση του συστήματος διορισμού προσωρινών υπαλλήλων.

Το συνέδριο εξέλεξε επταμελή εκτελεστική επιτροπή και γενικό συμβούλιο, στο οποίο συμμετείχαν έντεκα οργανώσεις, και ανάμεσά τους η Δ.Ο.Ε.

Το 1927 αρχίζει με συνεχείς κυβερνητικές κρίσεις (αποκάλυψη της παρακολούθησης του αρχηγού του Λαϊκού Κόμματος από το στρατό, θέμα νέου αρχηγού της χωροφυλακής, αναθεώρηση της σύμβασης Power and Traction για την ηλεκτροδότηση της Αθήνας, κρίσεις αξιωματικών) και αιματηρές συγκρούσεις με απεργούς. Μέσα στο κλίμα αυτό Τύπος και ορισμένα σωματεία επιτίθενται εναντίον των δημοσιοϋπαλληλικών οργανώσεων, και τα μέλη της εκτελεστικής επιτροπής της Σ.Δ.Υ. και των διοικήσεων των ομοσπονδιών καλούνται σε απολογία για «το απρεπές ύφος των ανακοινώσεων». Στις 30 Απριλίου συγκαλείται έκτακτο συνέδριο της Σ.Δ.Υ. με τη συμμετοχή 40 οργανώσεων, στο οποίο η Δ.Ο.Ε. έγινε και τυπικά μέλος της Σ.Δ.Υ. Στις 4 Ιουνίου πραγματοποιήθηκε συγκέντρωση των δημοσίων υπαλλήλων και πορεία στη Βουλή, για να διαμαρτυρηθούν για τη διαφαινόμενη περικοπή των μισθών τους. Το Δεκέμβριο κορυφώθηκαν οι συζητήσεις για τη διεκδίκηση του 13ου μισθού και πραγματοποιήθηκαν δεκάδες συγκεντρώσεις σε

διάφορες υπηρεσίες.⁴⁰ Την ίδια περίοδο επιτροπή εμπειρογνομόνων, που είχε ορίσει η κυβέρνηση για την «υπόδειξιν μέτρων δι' ων οφείλει να επιδιωχθή η βελτίωσις των δημοσίων οικονομικών, και η εν γένει οικονομική εξυγίανσις της χώρας», καταλήγει στο συμπέρασμα, ως προς τις αποδοχές των δημοσίων υπαλλήλων, ότι αυτές εμφανίζουν σοβαρές ανισότητες, και ότι η μονιμότητά τους αίρεται συχνά για πολιτικούς λόγους, ενώ στην υπηρεσιακή τους εξέλιξη παρουσιάζονται ανωμαλίες.⁴¹ Τον ίδιο χρόνο, τον Απρίλιο, έγινε η διάσπαση της Δ.Ο.Ε., και η διοίκηση της Σ.Δ.Υ. «παρενέβη» υπέρ της Δ.Ο.Ε. και κατά της ομάδας που αποσχίστηκε.

Το 1928 αρχίζει με κινητοποιήσεις των δημοσίων υπαλλήλων για κλαδικά θέματα, ενώ η προώθηση για ψήφιση του νομοσχεδίου Περί Απεργούντων Δημοσίων Υπαλλήλων, από την κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου, προκάλεσε έντονες διαμαρτυρίες. Τον Αύγουστο η κυβέρνηση αποφάσισε να χορηγήσει αυξήσεις στους δημοσίους υπαλλήλους, και διάθεσε γι' αυτό 135 εκατομμύρια δραχμές.

1.9 «Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος» (1922-1927)

Η Δ.Ο.Ε. ιδρύθηκε με την απόφαση 1849/18-5-1922 του Πρωτοδικείου Αθηνών, οπότε και επικυρώθηκε το πρώτο καταστατικό της, το οποίο τροποποιήθηκε στη συνέχεια το 1923, το 1927, το 1928 και το 1929. Οι κυριότερες καταστατικές διατάξεις, όπως διαμορφώθηκαν ως το 1929, ήταν οι εξής.⁴²

«1) [Σκοπός της Δ.Ο.Ε.] είναι η ενιαία κατεύθυνσις πασών των επί μέρους προσπαθειών των συλλόγων-μελών της, προς βελτίωσιν της θέσεως του δημοδιδασκάλου και προαγωγήν των συμφερόντων του λαϊκού σχολείου.

»2) Την εκπλήρωσιν του σκοπού της επιδιώκει η διδ. ομοσπονδία: α) συγκεντρώνουσα τας γνώμας των μελών της (...), β) διαφωτίζουσα την κοινήν και επίσημον γνώμην περί της κοινωνικής και εθνικής σημασίας του θεσμού της λαϊκής εκπαίδευσως, γ) εξαίρουσα παν ό,τι καθιστά αισθητήν την ηθοπλαστικής και εκπολιτιστικών δράσιν του δασκάλου, δ) επικοινωνούσα μετά τών εν τη αλλοδαπή διδασκαλικών ενώσεων παρεμφερούς σκοπού, ε) συμπράττουσα μετά τών εν τω κράτει ενώσεων δημοσίων υπαλλήλων, στ) εκδίδουσα ίδιον δημοσιογραφικών

⁴⁰ Γ. Λιάσκος, ό.π., σσ 35-42.

⁴¹ Εφ. Αβδελά, ό.π., σ. 90.

⁴² Απόφαση Πρωτοδικείου Αθηνών 6097/20-8-1929.

όργανον (...), ζ) οργανώνουσα συγκεντρώσεις, διαλέξεις, περιοδείες, η) αποτελούσα μέλος της “Συνομοσπονδίας Δημοσίων Υπαλλήλων της Ελλάδος” (...).

3. [Μέλη της Δ.Ο.Ε.) δύνανται να είναι οι καθ' όλον το κράτος σύλλογοι ή ομάδες λειτουργιών της στοιχειώδους εκπαίδευσεως (...).

4. Η χωριστή των συνδέσμων παρά τη κυβερνήσει ενέργεια άνευ προηγούμενης συγκαταθέσεως της ομοσπονδίας είναι απαγορευμένη.

5. [Το διοικητικό συμβούλιο της Δ.Ο.Ε. αποτελούνταν από πέντε μέλη, εκ των οποίων] εν μέλος της διοικήσεως είναι διδασκάλισσα.

6. Κάθε χρόνο εντός του μηνός Απριλίου συνέρχεται κατά πρόσκλησιν της Διοικήσεως η τακτική γεν(ική) συνέλευσις.

»7. [Κάθε σύλλογος στη γενική συνέλευση] διαθέτει μιαν ψήφον ανά δέκα μέλη». ⁴³

Την ίδρυση της Δ.Ο.Ε. θ' ακολουθήσει η ίδρυση της «Ομοσπονδίας Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσεως» (Ο.Λ.Μ.Ε.). Η ίδρυση της Δ.Ο.Ε. αντιμετώπιστηκε από τον υπουργό Παιδείας Κ. Πολυγένη, της κυβέρνησης Δ. Γούναρη, με τη θέση: «(...) Πού το βρήκατε γραμμένο να μου κάνετε παρέες παρέες και να έρχεστε, σεις, να τους αντιπροσωπεύετε; Όποιος θέλει να υποβάλλη παράπονα, να τα υποβάλλη μόνος του εις το υπουρ γείον, και όχι δι' άλλων (...)». ⁴⁴

Το Μάρτιο του 1922 συνήλθε στο 2ο Δημοτικό Σχολείο Θηλέων, στην Αθήνα, το Α' συνέδριο της Δ.Ο.Ε., στο οποίο συμμετείχαν εκπρόσωποι από 50 τοπικούς συλλόγους. Αντικείμενό του ήταν τα οργανωτικά ζητήματα. Τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου στο Σύλλογο Εμποροϋπαλλήλων συνήλθε το Β' συνέδριο της Δ.Ο.Ε., με τη συμμετοχή εκπροσώπων από 53 τοπικούς συλλόγους, και αντικείμενο τις διώξεις των δασκάλων, τα μισθολογικά θέματα και το πρόβλημα των προαγωγών. Τα περισσότερα από τα αιτήματα, που διατυπώθηκαν σε υπόμνημα, υλοποιήθηκαν με νομοθετικό διάταγμα, της 9^{ης}-11-1922. Στην υλοποίηση των αιτημάτων της Δ.Ο.Ε., μάλλον, οφείλεται η, διά του προέδρου της Αντ. Καραγιάννη, τοποθέτηση στις 16 Δεκεμβρίου υπέρ της «επανάστασης του '22», και ταυτόχρονα το τηλεγράφημα «πίστης και αφοσίωσης» στον «αρχηγό της επανάστασης» Νικ. Πλαστήρα.

⁴³ Καταστατικό «Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος», Αθήνα 1929.

⁴⁴ Γ. Κατσαντώνης, *Οι δάσκαλοι στους αγώνες*, Αθήνα 1981, σ. 25.

Το 1922 θεσπίστηκε η μετεκπαίδευση των δασκάλων στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η ίδρυση αυτού του θεσμού είχε σχέση με την εποπτεία και τη διοίκηση της βασικής εκπαίδευσης, που συγκαταλεγόταν στους προβληματισμούς και τα αιτήματα της Δ.Ο.Ε. Ταυτόχρονα ήταν και ένα από τα σημεία διαφωνίας ανάμεσα στους Φιλελεύθερους - Αριστερούς, από τη μία, και τους Συντηρητικούς, από την άλλη. Οι πρώτοι υποστήριζαν την άσκηση της εποπτείας και της διοίκησης της δημοτικής εκπαίδευσης από επιθεωρητές, που θα προέρχονταν από μετεκπαιδευθέντες στο Πανεπιστήμιο Αθηνών δασκάλους και όχι από καθηγητές, όπως ίσχυε. Οι δεύτεροι αντιτίθενταν και, μάλιστα, υποστήριζαν ότι το αίτημα αυτό «ενεφύσησεν άφθονον αέρα εις τας κεφαλής των δημοδιδασκάλων».⁴⁵ Η προέλευση των επιθεωρητών δεν ήταν ένα απλό οργανωτικό πρόβλημα ή πρόβλημα προσόντων, αλλά τέθηκε σε συνάρτηση με το διαχωρισμό της εποπτείας και της διοίκησης της δημοτικής εκπαίδευσης από τη μέση (εκπαίδευση), και τον έλεγχο της δημοτικής εκπαίδευσης.

Μ' άλλα λόγια, το πρόβλημα ήταν ποια εκπαιδευτική αντίληψη θα προωθούνταν. Το αίτημα αυτό -διαχωρισμός της εποπτείας και της διοίκησης της δημοτικής εκπαίδευσης από τη μέση, και στελέχωση των επιθεωρητικών θέσεων από δασκάλους, που είχε διατυπωθεί από τη Δ.Ο.Ε., ήταν συνδεδεμένο με τις προτεραιότητες των ηγετών του «Εκπαιδευτικού Ομίλου» να ελέγξουν τη δημοτική εκπαίδευση. Η μετεκπαίδευση των δασκάλων στο Πανεπιστήμιο Αθηνών θεσμοθετήθηκε χωρίς καμία συζήτηση, αιφνιδιαστικά και έμμεσα, με πρωτοβουλία του Ν. Εξαρχόπουλου. Στο νόμο Περί Προσόντων Διαβαθμίσεως και Αποδοχών των Επιθεωρητών των Δημοτικών Σχολείων συμπεριλήφθηκε διάταξη σύμφωνα με την οποία «πτυχιούχοι δημοδιδάσκαλοι έχοντες ευδόκιμον δημοσίαν υπηρεσίαν εν δημοτικών σχολείων τουλάχιστον εξαετή, παρακολουθήσαντες δε τω ημετέρω πανεπιστημίω επί διετίαν κύκλον παιδαγωγικών και άλλων μαθημάτων και υποστάντες εν αυτοίς επιτυχή δοκιμασίαν» θα γίνονταν επιθεωρητές. Στόχος αυτής της ρύθμισης ήταν να εξασφαλιστεί η παραγωγή στελεχών διοίκησης και εποπτείας από τους δασκάλους, που θα μορφώνονταν στο Πανεπιστήμιο Αθηνών με συγκεκριμένους ιδεολογικούς και πολιτικούς προσανατολισμούς.⁴⁶

Τον επόμενο χρόνο, το 1923, συνήλθε στις 15 Απριλίου το Γ' συνέδριο της Δ.Ο.Ε., που αποτέλεσε σταθμό για τους συνδικαλιστικούς και εκπαιδευτικούς

⁴⁵ Γ. Κατσαντώνης, ό.π., σ. 53.

⁴⁶ Δ. Γληνός, ό.π., σ. 25. Αρ. Ρουχωτάς, εφ. Διδακταλικό Βήμα, φύλ. 2, 1924.

προσανατολισμούς του συνδικαλιστικού κινήματος των δασκάλων, -ισσών. Κυρίαρχο θέμα των συζητήσεων του συνεδρίου, στις οποίες πήραν μέρος: οι Π. Π. Οικονόμου (παιδαγωγός), Δ. Κακούρος (τμηματάρχης μέσης εκπαίδευσης), Αλ. Δελμούζος (ανώτερος επόπτης), Δ. Γληνός (εκπαιδευτικός σύμβουλος), Ζ. Ζαμάνης (παιδαγωγός), Κ. Σωτηρίου (τμηματάρχης δημοτικής εκπαίδευσης), αποτέλεσε το «γλωσσικό». Χαρακτηριστικό ήταν το γεγονός ότι κατά την εναρκτήρια συνεδρία του παραβρέθηκαν: αντιπρόσωπος της επανάστασης, υπουργοί, τέως υπουργοί, καθηγητές πανεπιστημίου, παιδαγωγοί και λόγιοι. Πολλοί απ' αυτούς παρακολούθησαν όλες τις εργασίες του συνεδρίου. Οι αποφάσεις του Γ' συνεδρίου ήταν οι ακόλουθες:⁴⁷

1. Όλα τα δημοτικά σχολεία να είναι μεικτά.
2. «Ο χαρακτήρας του δημοτικού σχολείου να είναι πραχτικός και ανθρωπιστικός».
3. «Να καταργηθούν οι δασείες, οι οξείες και οι περισπωμένες, και να περιορισθή ο άσκοπος σήμερα τονισμός σ' ένα μοναδικό σημείο».
4. Τα βιβλία να γράφονται στη δημοτική γλώσσα.
5. «Να καταργηθή το τρομερό μαρτύριο των παιδιών, οι εξετάσεις».
6. «Οι πολεμιστές δάσκαλοι να μην χάνουν τα χρόνια τους και τη σειρά τους στη δασκαλική επετηρίδα».
7. Σχετικά με την υπηρεσιακή εξέλιξη των δασκαλισσών αποφασίστηκε: α) να μπορούν να γίνουν βοηθοί επιθεωρητή, β) στα πολυτάξια σχολεία ο αριθμός των γυναικών να μην είναι μεγαλύτερος από αυτό των ανδρών, γ) να μην μπορούν να διευθύνουν μεικτά σχολεία, δ) να μη μετέχουν ως αιρετά μέλη στα εποπτικά συμβούλια, ε) να μην μπορούν να γίνουν επιθεωρήτριες σε σχολεία αρρένων.

Η συζήτηση για τις αποφάσεις του Γ' συνεδρίου και, κυρίως, για το «γλωσσικό» συνεχίστηκε και στο περιοδικό Ερμής, στο οποίο δημοσιεύτηκαν κείμενα εναντίον των Δημοτικιστών. Το περιοδικό Νέα Αγωγή αργότερα, σχολιάζοντας το Γ' συνέδριο, σημείωνε: «Μπορούμε να πούμε πως η συνέλευση εκείνη αποτελεί σταθμό για το δασκαλικό κίνημα (...). Πάρθηκαν αποφάσεις, σύμφωνα με τις αστικές αντιλήψεις, για τη μεταρρύθμιση της εκπαίδευσης σε τέτοια

⁴⁷ Ν. Εξαρχόπουλος, *Η μετεκπαίδευση των δημοδιδασκάλων εν τω Πανεπιστημίω*, Αθήνα 1932.

με ανθρωπιστικό χαρακτήρα, και για το μπάσιμο της δημοτικής στο δημοτικό σχολείο». Και ακόμη: «Από κάθε άποψη ήταν σωστές οι αποφάσεις εκείνες και ανταποκρίνονταν στις τότε συνθήκες». Οι αποφάσεις του Γ' συνεδρίου καθόρισαν τα αιτήματα και τις συνδικαλιστικές επιλογές της διοίκησης της Δ.Ο.Ε. ως το 1927.

Την ίδια χρονιά παραιτήθηκαν δύο μέλη της διοίκησης της Δ.Ο.Ε., η Ελ. Στεργιοπούλου και ο Κ. Κάρμας, γιατί διαφώνησαν με τους προσωπικούς χειρισμούς του προέδρου Αντ. Καραγιάννη με τον υπουργό Παιδείας, οι οποίοι ήταν αντίθετοι με τις συνεδριακές αποφάσεις.

Στο συνέδριο που ακολούθησε, το Δ' συνέδριο,⁴⁸ το οποίο πραγματοποιήθηκε στις 30 Σεπτεμβρίου και συγκλήθηκε έκτακτα, με αφορμή τις παραπάνω παραιτήσεις διαμορφώθηκε η πρώτη συνδικαλιστική παράταξη αποτελούμενη από Φιλελεύθερους και Σοσιαλιστές, και, για την ακρίβεια, από τους εκ παιδευτικούς τους προσκείμενους στον «Εκπαιδευτικό Όμιλο», η οποία αντιπολιτεύτηκε την τότε διοίκηση της Δ.Ο.Ε. Οι εκπαιδευτικοί που συγκρότησαν την παράταξη αυτή εξέδωσαν το Δεκέμβριο του 1923 το «διδασκαλικό» περιοδικό (στην ουσία πρόκειται για εφημερίδα) (Η) Αυγή. Εκδόθηκε την 1^η Δεκεμβρίου 1923, με υπεύθυνο έκδοσης τον Χρ. Ράικο, και αργότερα με συνδιευθύντρια την Ελ. Στεργιοπούλου. Στη σχετική, περιορισμένη και σχηματική, ιστοριογραφία για το συνδικαλιστικό κίνημα των εκπαιδευτικών, αλλά και στη σχετική ιστοριογραφική παραγωγή για το δημοτικισμό και τα εκπαιδευτικά πράγματα αυτής της περιόδου, η έκδοση αυτή δεν αναφέρεται. Η σημασία της μελέτης του είναι προφανής, αφού είναι το πρώτο έντυπο που εκφράζει συγκροτημένη συνδικαλιστική παρέμβαση των δημοτικιστών δασκάλων, -ισσών, και, όπως προκύπτει από το περιεχόμενό του, εντάσσεται στην ομάδα των εντύπων των Δημοτικιστών, αποτελώντας ταυτόχρονα ένα ακόμη βήμα-παρέμβαση των ηγετικών στελεχών του «Εκπαιδευτικού Ομίλου». Στα τεύχη του δημοσιεύτηκαν κείμενα, συνεντεύξεις, επιστολές και ομιλίες των: Μ. Τριανταφυλλίδη, Δ. Γληνού, Αλ. Δελμούζου, Αρ. Ρουχωτά, Κ. Σωτηρίου, που συχνά αναφέρονταν και στα συνδικαλιστικά αιτήματα των δασκάλων, -ισσών. Η διαμόρφωση αυτής της συνδικαλιστικής παράταξης οδήγησε τον πρόεδρο της διοίκησης της Δ.Ο.Ε., και εκδότη του περιοδικού Ερμής, Αντ. Καραγιάννη να γράψει στο περιοδικό του για διάσπαση του συνδικαλιστικού κινήματος των δασκάλων

⁴⁸ Χ. Δημητρακόπουλος – Κ. Καρμός – Ι. Γεννηματάς, *Ο κομμουνισμός εις το Μαράσλειον*, Αθήναι 1925, σ. 178.

θεώρησε «ιθύνοντα νου» αυτής της διάσπασης των τμηματάρχη της δημοτικής εκπαίδευσης του υπουργείου Παιδείας Κ. Σωτηρίου.

Το 1924 συγκλήθηκε το Ε' συνέδριο της Δ.Ο.Ε., στο οποίο συμμετείχαν 65 αντιπρόσωποι που εκπροσωπούσαν 4.000, περίπου, φυσικά μέλη. Η νέα διοίκηση που αναδείχτηκε έδωσε την πλειοψηφία στους Δημοτικιστές. Από το συνέδριο αυτό εμφανίστηκαν τρεις συνδικαλιστικές τάσεις: οι Συντηρητικοί, οι Αριστεροί, και οι Μεταρρυθμιστές με επικεφαλής τον Ε. Δρόσο. Στο συνέδριο «επενέβη περιορισμένα» και το υπουργείο Παιδείας. Ενδεικτικό της παρέμβασης ήταν η τιμωρία αντιπροσώπου με πρόστιμο, γιατί αρνήθηκε να μη συμμετάσχει στο συνέδριο, όπως του υπέδειξε ο επιθεωρητής της περιφέρειάς του. Στις 15 Αυγούστου 1924, με απόφαση της διοίκησης της Δ.Ο.Ε., εκδόθηκε το «Διδασκαλικόν Βήμα, επίσημον όργανον της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας».

Στα τεύχη του περιοδικού Διδασκαλικόν Βήμα, την περίοδο που διερευνούμε, ο μεγαλύτερος αριθμός των άρθρων αναφέρονταν στη σημασία και τη δύναμη της οργάνωσης του κλάδου των δασκάλων, επιδίωξη που αποτελούσε προτεραιότητα των διοικήσεων της Δ.Ο.Ε. Το ακόλουθο απόσπασμα είναι ενδεικτικό: «Ο κλάδος εν τω μεταξύ ας εντείνη όλας τας ηθικάς και υλικάς δυνάμεις του προς μίαν κατεύθυνσιν, να οργανωθή αρτιότερα, έχων υπ' όψιν του ότι η οργάνωσις δεν είναι κάτι τι το οποίον δύναται κανείς να δημιουργή εντός ολίγων στιγμών διά να το χρησιμοποιή, αλλά πρέπει να αποτελή μίαν μόνιμον κατάστασιν ευρισκομένην πάντοτε εν ακμή, διά να χρησιμοποιείται η δύναμις της, όταν είναι ανάγκη. Δι' όλα αυτά, βέβαια, χρειάζεται η οργάνωσις και, κυρίως, διά να ωριμάζη τα ζητήματα τα οποία θέτει και εμφανίζει εις την κοινής γνώμης και την κοινωνίαν, και να κατευθύνει τας ενεργείας εις σκοπίμους και περιεσκεμμένας πράξεις. Διά τούτο υπέρποτε άλλοτε επιβάλλεται όπως η οργάνωσις είναι ισχυρά σήμερον, δι' εντάσεως όλων των υπαρχουσών δυνάμεων, διά περισυλλογής των εκτός οργανώσεως ευρισκομένων, και εκπληρώσεως των προς την ομοσπονδίαν υποχρεώσεων των».⁴⁹

Σε άλλο άρθρο σημειωνόταν: «Λίγη θέληση και επιμονή μονάχα χρειάζεται, και το θαύμα γίνεται μόνο του. Αν ως με σήμερα δεν το πέτυχε ο όγκος, τούτο οφείλεται σε πολλά αίτια και, κυρίως, στην αδιαφορία και στην κακή εκτίμηση που έκανε ο καθένας για τη δύναμή του, ως άτομο. Μα η δύναμη του ατόμου, όσο μικρή

⁴⁹ «Διδασκαλικόν Βήμα», 1925, φύλ. 58.

και αν φαίνεται να είναι, όμως οργανωμένη με άλλες είναι πολύ μεγάλη. Και έχει πολύ μεγάλη επιρροή στο σύνολο, στην οργάνωση, είτε θετικά την προσφέρει το άτομο, σαν ενέργεια, είτε αρνητικά, σαν απάθεια και αδιαφορία».⁵⁰ Ταυτόχρονα τονιζόταν και η αποτελεσματικότητα και οι επιτυχίες της Δ.Ο.Ε.: «Τα αποτελέσματα της (...) σταδιοδρομίας της τα έχει χειροπιαστά όλος ο δασκαλικός κόσμος. Η οργάνωσή μας πέτυχε να τονώσει την επαγγελματική συνείδηση του κλάδου (...), να τοποθετήσει το δάσκαλο μέσα στην υπαλληλική ιεραρχία, να τον κάμη υπολογίσιμο και σεβαστό παράγοντα της πανυπαλληλικής τάξεως (...)».⁵¹

Στα μέσα του 1924 ο υπουργός Παιδείας, στην κυβέρνηση του Αλ. Παπαναστασίου, Ι. Λυμπερόπουλος κατέθεσε στη Βουλή νομοσχέδιο Περί Διαβαθμίσεως και Αποδοχών. Τη συζήτηση του νομοσχεδίου τη διαχειρίστηκε ο διάδοχος του Ι. Λυμπερόπουλου, μετά την πτώση της κυβέρνησης του Αλ. Παπαναστασίου, Θ. Βελλιανίτης, ο οποίος απείλησε με διάλυση των συλλόγων και της ομοσπονδίας και ταυτόχρονα δήλωνε ότι «άρωμεν τας υπάρχουσας ανισότητας και αδικίας (...), να αυξήσωμεν την μισθοδοσίαν (...), ούτως ώστε (...) να παύσωσι [οι δάσκαλοι] πλέον να συζητούν περί μισθοδοσιών (...) και να συνέρχονται εις ομοσπονδίαν και, το χείριστον, να πίπτωσι θύματα των επιτειδίων εκμεταλλευτών και δημαγωγών».⁵²

Το 1913 η κυβέρνηση των Φιλελευθέρων κατήργησε τη «διαβάθμιση» των δασκάλων, -ισσών, όπως αυτή καθιερώθηκε το 1905, και «απολύτρωσε το δημοδιδασκαλικό κόσμο από την τυραννία των δημάρχων, αναλαμβάνοντας θαρρετά τις δαπάνες της δημοτικής εκπαιδεύσεως, εμπνευσμένη στα εκπαιδευτικά απ' τον ίδιο κύκλο των Δημοτικιστών (...)». «Το 1919 η κυβέρνηση των Φιλελευθέρων είχε διπλασιάσει σχεδόν τις αποδοχές των δημοδιδασκάλων κατά 25%, κατά μέσον όρον, για να δημιουργήσει μία, έστω και στοιχειωδώς, δικαία βάση μισθοδοσίας των, συγκριτικά με τους άλλους υπαλλήλους (...). Γενικά δηλ. ο μέσος όρος του κανονικού μισθού των δημοδιδασκάλων του κράτους μετατέθηκε από 400 σε 600 δραχ. (...)».⁵³

Την περίοδο αυτή η Δ.Ο.Ε. και οι τοπικοί δασκαλικοί σύλλογοι διεκδικούσαν με ένταση την υπαγωγή των δασκάλων, -ισσών στον Πανυπαλληλικόν

⁵⁰ «Διδασκαλικόν Βήμα», 1925, φύλ. 26.

⁵¹ «Διδασκαλικόν Βήμα», 1925, φύλ. 134.

⁵² Γ. Κατσαντώνης, 1981, σ. 28. Διδασκαλικόν Βήμα, φύλ. 1.

⁵³ Δ. Γληνός, ό.π., σ. 30.

Νόμον, που καθόριζε τα σχετικά με τη μισθοδοσία των δημοσίων υπαλλήλων, γιατί πίστευαν «ότι κατ' αυτόν τον τρόπον θα επιτύχη και την βελτίωσιν της οικονομικής του καταστάσεως (ο δάσκαλος) και την ηθικήν και κοινωνικών ανύψωσίν του». Από το 1923 οι δάσκαλοι και οι καθηγητές διαμαρτύρονταν για τον αποκλεισμό τους «εκ του Πανυπαλληλικού Νόμου». Οι απαντήσεις που τους δίνονταν από την κυβέρνηση ήταν: «Το Δημόσιον Ταμείον ευρίσκεται εν δυσχερεία να φανή πλέον γενναιόδωρον» και «έχετε τρίμηνον σχεδόν αργίαν κατ' έτος, ιδιαίτερας παραδόσεις κ.λπ.». Στις συζητήσεις για το μισθολογικό που έγιναν στο Ε' συνέδριο της Δ.Ο.Ε. παρενέβησαν ο τότε τμηματάρχης της δημοτικής εκπαίδευσης του υπουργείου Παιδείας Κ. Σωτηρίου και ο Δ. Γληνός, για να υποστηρίξουν το νομοσχέδιο για τις αποδοχές των δασκάλων και τη μη υπαγωγή τους στον Πανυπαλληλικόν Νόμον, γιατί, όπως τόνισαν, «λύει πολύ δικαιότερα, πολύ ουσιαστικότερα και πολύ ριζικότερα το οικονομικό πρόβλημα» Ο Κ. Σωτηρίου, μάλιστα, υποστήριξε ότι «η συνταύτιση των οικονομικών προβλημάτων του διδασκαλικού κλάδου μαζί με τους άλλους είναι, όχι μόνο σήμερα, αλλά και για αρκετό καιρό ακόμη, κάθε άλλο παρά ωφέλιμη για το δημοδιδάσκαλο». Οι παρεμβάσεις αυτές έγιναν, γιατί ο πρόεδρος της Δ.Ο.Ε. ζητούσε τη μη δημοσίευση του νόμου Περί Αποδοχών και απέδιδε ευθύνες στον Δ. Γληνό, γιατί, «ενώ είχε υποσχεθή στο συμβούλιο της ομοσπονδίας ότι θα εγίνοντο δεκτές πολλές τροποποιήσεις, όμως δεν τήρησε την υπόσχεση». Κριτική για το μισθολογικό, τόσο στη διοίκηση της Δ.Ο.Ε., όσο και στον Δ. Γληνό, άσκησε και η Αριστερά. Ωστόσο, οι δάσκαλοι ζητούσαν την εφαρμογή του νόμου Περί Αποδοχών.

Οι σχέσεις Δ.Ο.Ε. και κράτους, δηλαδή του υπουργείου Παιδείας κυρίως, ήταν συνήθως τεταμένες. Η διοίκηση της Δ.Ο.Ε. υιοθέτησε τη θέση του Δ. Γληνού,⁵⁴ σύμφωνα με την οποία «η μόνη σωστή σχέση ομοσπονδίας και κράτους είναι η έντιμη και ειλικρινής συνεργασία με αμοιβαία ελευθερία κριτικής, αντικειμενικής και καλόπιστης». Για να εδραιωθεί και να εκφραστεί η θέση αυτή, η Δ.Ο.Ε. ζητούσε τη συμμετοχή της στα όργανα διοίκησης της εκπαίδευσης.

Για να αντιμετωπίσει τις συχνές επιθέσεις από τη διοίκηση, το υπουργείο Παιδείας και τη συντηρητική παράταξη των δασκάλων, η οποία από το περιοδικό Ερμής ζητούσε τη διάλυση της Δ.Ο.Ε., η διοίκηση της Δ.Ο.Ε. έκανε μια επίθεση ενημέρωσης. Αποτέλεσμα ήταν η υποστήριξη 64 σωματείων και ενώσεων, και αρκετά δημοσιεύματα στον ημερήσιο Τύπο (Εμπρός, Πατρίς, Ακρόπολις κ.ά.).

⁵⁴ Δ. Γληνός, ό.π., σ. 40.

Το σημαντικότερο ήταν η δημοσίευση των θέσεων και των απόψεων των αρχηγών των πολιτικών κομμάτων –Αλ. Παπαναστασίου (Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης), Π. Πουλιόπουλος (Κ.Κ.Ε.), Γ. Ράλλης (Συντηρητικό Κόμμα), Α. Σιδέρης (Σοσιαλιστική Ομάδα), Π. Τσαλδάρης (Λαϊκό Κόμμα), Γ. Καφαντάρης (Κόμμα των Προοδευτικών Φιλελευθέρων), Γ. Κονδύλης (Εθνικό Ριζοσπαστικό Κόμμα), Ι. Μεταξάς (Κόμμα Ελευθεροφρόνων)- στο Διδασκαλικόν Βήμα.⁵⁵ Αυτή η καταγραφή των απόψεων και των θέσεων των κομμάτων είναι σημαντική και για τη μελέτη των προγραμματικών θέσεων των κομμάτων αυτής της περιόδου για την εκπαίδευση, μιας και κάτι τέτοιο δεν προσφέρουν τα προγράμματά τους. Η διοίκηση της Δ.Ο.Ε. παρενέβηκε στις εκλογές του Νοεμβρίου 1926, προκειμένου να τοποθετηθούν τα πολιτικά κόμματα. Η Δ.Ο.Ε. από το 1925 παρουσίασε, με τη μορφή υπομνήματος, και τις θέσεις της για την εκπαίδευση και τα αιτήματά της. Οι θέσεις και οι απόψεις που διατυπώθηκαν στο υπόμνημα αυτό ίσχυσαν, τουλάχιστο, μέχρι το 1927, και αποτέλεσαν την πρόταση της Δ.Ο.Ε. για την εκπαίδευση. Τα βασικά σημεία της ήταν:

α) Πνευματική, ηθική και υλική εξύψωση του διδασκάλου διά της τελειότερας και συγχρονισμένης μορφώσεως των μελλόντων δημοδιδασκάλων εις διδασκαλεία νέου τύπου, διά της αρτιωτέρας μετεκπαιδεύσεως των υπάρχόντων δημοδιδασκάλων (...), διά της συστηματικής οργανώσεως των τοπικών και γενικών εκπαιδευτικών συνεδρίων, διά της κατατάξεως των δημοδιδασκάλων εις τον Πανυπαλληλικόν Νόμον (...), διά της βελτιώσεως της περί της υγείας του διδασκάλου προνοίας (...).

β) Νέα οργάνωσης του συστήματος του σχολείου, ούτως ώστε να εξασφαλισθούν εις πάντας αδιακρίτως τους πολίτας του κράτους, άρρενας και θήλεις, τα απαραίτητα διά πάντα σύγχρονος άνθρωπον στοιχεία μορφώσεως και αγωγής. Η επιβολή της υποχρεωτικής φοιτήσεως, η παροχή ευκολιών εις τα τέκνα των απόρων, η οργάνωσις εξαετούς, τουλάχιστον, δημοτικού κοινού σχολείου, η οικοδομή υγιεινών σχολικών κτιρίων, ο εφοδιασμός διά θρανίων καταλλήλων και εποπτικών μέσων, η οργάνωσις της επαγγελματικής εκπαιδεύσεως είναι απαραίτητα στοιχεία του νέου τύπου συστήματος.

γ) Μεταρρύθμισης των στοιχείων της μορφώσεως και αγωγής, ούτως ώστε να εξασφαλισθή ο εθνικός και ανθρωπιστικός χαρακτήρα του νέου δημοτικού

⁵⁵ «Διδασκαλικόν Βήμα», 1925, φύλ. 10, σσ 5-8.

σχολείου. Η μεταβολή των προ γραμμάτων, η εισαγωγή της δημοτικής γλώσσας και των δεδομένων της συγχρόνου εθνικής ζωής εις τα σχολεία, η αποκέντρωση του αναλυτικού προγράμματος, λαμβανομένων υπόψιν των κατά τόπους διαφορών, η ενίσχυση των φυσιογνωστικών μαθημάτων, η καλλιέργεια των τεχνικών δεξιοτήτων αποτελούσαν τα σημαντικότερα μέρη της μεταβολής ταύτης.

δ) Μεταρρύθμισης των μεθόδων της διδασκαλίας και αγωγής διά της βαθμιαίας εισαγωγής της μεθόδου εργασίας, διά της οργανώσεως σχολικής [εργασίας], διά της αυτοδιοικήσεως των μαθητών κατά σχολικάς κοινότητες.

ε) Μεταβολή του διοικητικού συστήματος της εκπαίδευσως, ώστε αληθής αποκέντρωσης και άμεσος συμμετοχή των λειτουργών της εκπαίδευσως να υφίσταται εις όλας τας βαθμίδας της εκπαιδευτικής ιεραρχίας». ⁵⁶

Κατά τις αρχαιρεσίες για ανάδειξη διοίκησης της Δ.Ο.Ε. που πραγματοποιήθηκαν το 1925, στο Ζ' συνέδριό της, πλειοψήφησαν οι Μεταρρυθμιστές, όπως σημειωνόταν στο περιοδικό Νέα Αγωγή «το κίνημα πέρασε στα χέρια της πιο “αριστερής”, μεταρρυθμιστικής παράταξης». ⁵⁷ Οι επιθέσεις εναντίον της ηγεσίας της Δ.Ο.Ε., η οποία είχε υιοθετήσει τις απόψεις του «Εκπαιδευτικού Ομίλου», πύκνωσαν και κορυφώθηκαν με το «εθνικόν συνέδριον» και την απόλυση των μελών της διοίκησης της Δ.Ο.Ε. Η «Ένωση Αστικής Ιδιοκτησίας», με τη συμμετοχή και άλλων ενώσεων και συλλόγων (Αρχαιολογική Εταιρεία, Εκκλησία, χριστιανικές ενώσεις κ.ά.), οργάνωσε στις 24-5-1925 το «εθνικόν συνέδριον», στο οποίο ο εκπρόσωπος της συντηρητικής παράταξης των δασκάλων Αντ. Καραγιάννης επιτέθηκε εναντίον των μεταρρυθμιστικών προσπαθειών και της Δ.Ο.Ε. Η διοίκηση της Δ.Ο.Ε. απάντησε με έντονη κριτική, και φιλοξένησε στις στήλες του περιοδικού Διδασκαλικόν Βήμα συνέντευξη του Δ. Γληνού, που στο «εθνικόν συνέδριον» δέχτηκε συνεχείς επιθέσεις, χωρίς βέβαια να πάρει μέρος. Ακολούθησε η δημοσίευση άρθρου του Λεων. Μαρούλη με τίτλο «Από το “εθνικόν”... νεκροταφείον», και συνέντευξη του Δ. Γληνού με θέμα «Σκοποί, ελατήρια και μέσα του γλωσσοεκπαιδευτικού αγώνα».

⁵⁶ «Διδασκαλικόν Βήμα», 1925, φύλ. 30.

⁵⁷ περ. «Νέα Αγωγή», τ. 4, σ. 7.

Κρίση στη διοίκηση της Δ.Ο.Ε. ξέσπασε με τα «Μαρασλειακά», το 1925.⁵⁸ Η διοίκηση της Δ.Ο.Ε. τάχτηκε υπέρ των «κατηγορουμένων» και της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, και το μέλος της Ελ. Παπαβασιλείου διαφώνησε και παραιτήθηκε. Μάλιστα, στο Διδασκαλικόν Βήμα δημοσιεύτηκε πολυσέλιδη συνέντευξη των Αλ. Δελμούζου και Δ. Γληνού με θέμα «Τα του Μαρασλείου και της Παιδαγωγικής Ακαδημίας».⁵⁹ Οι απόψεις της Δ.Ο.Ε. για τα «Μαρασλειακά» υποβλήθηκαν με υπόμνημα που κατατέθηκε στη Βουλή.⁶⁰ Στη συνέχεια αντέδρασε και στην απόλυση των «πρωτεργατών» (των «Μαρασλειακών»), με υπόμνημά της στο δικτάτορα Θ. Πάγκαλο. Στο ίδιο υπόμνημα εκφράζονταν και οι διαφωνίες της με τα εκπαιδευτικά μέτρα του Θ. Πάγκαλου. Στο Η' συνέδριο της Δ.Ο.Ε., που έγινε κατά τη διάρκεια της παγκαλικής δικτατορίας, οι εκπρόσωποι της κυβέρνησης δεν προσήλθαν, γιατί διαφωνούσαν με τις απόψεις της Δ.Ο.Ε., και το συνέδριο πραγματοποιήθηκε σε κλίμα τρομοκρατίας. Είχε προηγηθεί η άρση της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων, απολύθηκαν τα έντεκα μέλη του εκπαιδευτικού συμβουλίου, οι επόπτες της δημοτικής εκπαίδευσης και οι τέσσερις καθηγητές του Μαρασλείου Διδασκαλείου, απαγορεύτηκαν οι διορισμοί των δασκάλων, απολύθηκε ένας αριθμός δασκάλων, έκλεισαν σχολεία μικρής δυναμικότητας κ.ά. Κατά τη διάρκεια αυτού του συνεδρίου η ηγεσία του υπουργείου Παιδείας προσπάθησε να αναμιχτεί στις εργασίες του. Στις 26 Αυγούστου 1926 απολύθηκε η διοίκηση της Δ.Ο.Ε., που είχε εκλεγεί στο Η' συνέδριο, γιατί κατά τη διάρκειά του επέκρινε τον υπουργό Παιδείας «κατά τρόπον απάδοντα προς τους δημοσίους υπαλλήλους» και η διοίκηση της Δ.Ο.Ε. παραδόθηκε στη συντηρητική παράταξη.

Οι επιθέσεις αυτές, κατά της διοίκησης της Δ.Ο.Ε., δεν ήταν ανεξάρτητες από τις διώξεις και τις διασπάσεις στα συλλογικά σώματα, που προκάλεσαν οι κυβερνήσεις και οι συντηρητικές δυνάμεις, αλλά και από τους κοινωνικούς αγώνες που αναπτύχτηκαν. Τον Ιανουάριο του 1926 κηρύχτηκε και τυπικά η δικτατορία του Θ. Πάγκαλου: το Φεβρουάριο οι Γ. Κονδύλης, Αλ. Παπαναστασίου κ.ά. συνελήφθησαν και εκτοπίστηκαν, οι εφημερίδες Ριζοσπάστης, Δημοκράτης, Ελεύθερο Βήμα είτε κλείστηκαν είτε διέκοψαν την έκδοσή τους, στην Αθήνα πραγματοποιούνταν η δίκη επτά κομμουνιστών, στελεχών του Κ.Κ.Ε., με την

⁵⁸ Αλ. Δημαράς, 1973-74, τομ. Β, σ. 141-143.

⁵⁹ «Διδασκαλικόν Βήμα», 1925, φύλ. 31.

⁶⁰ εφ. «Δημοκρατία, 1925, φύλ. 31.

κατηγορία της απόσπασης της Μακεδονίας. Από το 1925 ορισμένες διοικήσεις σωματείων αποχώρησαν από το «Εργατικό Κέντρο Αθηνών», γιατί διαφώνησαν με την πολιτική του. Τον ίδιο χρόνο (16-5) ομάδες Συντηρητικών κατέλαβαν τα γραφεία του αργότερα (10-8) το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας κατάργησε τη διοίκησή του, που πρόσκεινταν στο Κ.Κ.Ε., συνέλαβε όσους την συγκροτούσαν και την παρέδωσε στους Συντηρητικούς. Περίπολοι του Φρουραρχείου Αθηνών εισέβαλαν στη λέσχη των δημοσίων υπαλλήλων και οδήγησαν τη διοίκηση της «Επιτροπής Δημοσίων Υπαλλήλων» σε παραίτηση και σε αντικατάστασή της με άλλη, αρεστή στην κυβέρνηση. Στις 11-10-1926 το υπουργικό συμβούλιο με συντακτική πράξη αποφάσισε: «Δημόσιοι υπάλληλοι οίτινες προτρέπουν εις απεργίαν (...) απολύονται της υπηρεσίας (...). Το υπουργικόν συμβούλιον δύναται να αποφασίσει και την διάλυσιν (...) υπαλληλικών σωματείων ή ενώσεων». Ήδη από το 1923 εκδόθηκε το Ν. Δ. Περί Πειθαρχικού Ελέγχου Απεργούντων Δημοσίων Υπαλλήλων και Υπηρετών, το οποίο προέβλεπε: «Δημόσιοι υπάλληλοι και υπηρέται απεργούντες ή οπωσδήποτε παρακωλύοντες το εις ο ετάχθησαν έργον ή προτρέποντες εις ανωτέρω πράξεις δύνανται, άνευ κλήσεως εις απολογία και άνευ άλλης διατυπώσεως, να τιμωρώνται πειθαρχικώς διά προσωρινής απολύσεως μέχρι τριών μηνών (...)».⁶¹ Το Γ' συνέδριο της Γ.Σ.Ε.Ε. πραγματοποιήθηκε το 1926, κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Θ. Πάγκαλου, και σ' αυτό διαμορφώθηκαν οι συνθήκες και οι όροι για τη διάσπαση του συνδικαλιστικού κινήματος. Η διοίκηση της Γ.Σ.Ε.Ε. που προέκυψε από το συνέδριο αυτό, την οποία συγκρότησε το ψηφοδέλτιο των Σοσιαλιστών – Συντηρητικών που πλειοψήφισε, διέγραψε από τη δύναμη της Γ.Σ.Ε.Ε. τα σωματεία εκείνα που επηρεάζονταν από τους Κομμουνιστές.⁶² Από το Γ' συνέδριο της Γ.Σ.Ε.Ε. απουσίαζαν τα δραστήρια συνδικαλιστικά στελέχη, που βρίσκονταν εξορία, και ταυτόχρονα συνελήφθησαν 110 αντιπρόσωποι της Αριστεράς, που κρατήθηκαν μέχρι τη λήξη των εργασιών του συνεδρίου. Μετά την ανάδειξη της νέας ηγεσίας, η Γ.Σ.Ε.Ε. προσχώρησε στη «Διεθνή του Άμστερνταμ».

Μετά την απόλυση της διοίκησης της Δ.Ο.Ε., η νέα συντηρητική ηγεσία ζήτησε από το δικτάτορα Θ. Πάγκαλο να χτυπήσει «κατακέφαλα το τέρας της πολιτικής διαφθοράς, το οποίον επί έτη εκμεταλλευόμενον τον λαόν έπαιζε με τα

⁶¹ Αλ. Ρήγος, *Η Β' Ελληνική δημοκρατία 1924-1935*, 1988.

⁶² Κ. Θέος, *Τα ελληνικά συνδικάτα στην πάλη ενάντια στο φασισμό*, 1947, σ. 6.

ιερότερα ιδανικά και έσπειρε την αποκαρδίωσιν και τον μαρασμόν»,⁶³ ενώ το Διδασκαλικόν Βήμα γραφόταν στην καθαρεύουσα. Κατά τη διάρκεια της παγκαλικής δικτατορίας, στην εκπαίδευση καταργήθηκαν: τα εποπτικά συμβούλια, τα βοηθήματα των σπουδαστών των διδασκαλείων, οι θέσεις του βοηθητικού προσωπικού των διδασκαλείων, τα δημοτικά σχολεία που δε στεγάζονταν σε κτίρια του Δημοσίου, τα δημοτικά σχολεία με λιγότερους από 30 μαθητές, οι σχολίατροι, το Διδασκαλείο Τεχνικής Εκπαίδευσης, η Ε' και ΣΤ' τάξη των δημοτικών σχολείων που λειτουργούσαν εκεί όπου υπήρχαν ελληνικά σχολεία. Απαγορεύτηκαν οι διορισμοί νέων δασκάλων και η ίδρυση νέων σχολείων, ενώ ελαττώθηκε ο αριθμός των δασκάλων στα πολυθέσια σχολεία. Στις 9 Μαρτίου 1926 άρχισαν οι απολύσεις των εκπαιδευτικών και των υπαλλήλων του υπουργείου Παιδείας που υποστήριζαν τη δημοτική γλώσσα, μετά από τη δήλωση του Θ. Πάγκαλου: «Μέγα μέρος των “μαλλιαρών” είναι οπαδοί του κομμουνισμού και θα διωχθούν». Μετά την πτώση του Θ. Πάγκαλου, κάτω από την πίεση της Δ.Ο.Ε. (Δεκέμβριος 1926), αναγνωρίστηκε το αίτημα για συμμετοχή αιρετών εκπροσώπων στο εκπαιδευτικό συμβούλιο. Στις εκλογές για την ανάδειξη δύο εκπροσώπων των δασκάλων, -ισσών εκλέχτηκαν ο Αρ. Ρουχωτάς, από τους Δημοτικιστές και τους υποστηρικτές των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων, και ο Γ. Γιαννικόπουλος, από τους Συντηρητικούς. Ανάλογη ήταν και η ρύθμιση που είχε γίνει το 1911, όταν συστάθηκε το Ανώτατο Συμβούλιο Εργασίας, στο οποίο συμμετείχαν και έντεκα εκπρόσωποι των εργαζομένων και των εργοδοτών. Η Δ.Ο.Ε. ακόμη πέτυχε την επαναφορά των απολυμένων, τη μισθολογική εξομοίωση των δασκάλων, -ισσών με τους άλλους δημοσίους υπαλλήλους και τη συμμετοχή τους στο Ταμείο Προνοίας Δημοσίων Υπαλλήλων.

Μετά την πτώση της δικτατορίας του Θ. Πάγκαλου εμφανίστηκε στη Δ.Ο.Ε. η Αριστερή Παράταξη, στην οποία συμμετείχαν Κομμουνιστές, Σοσιαλιστές και Ριζοσπάστες. Η διαμόρφωση αυτού του σχήματος δεν ήταν ανεξάρτητη από την Αριστερή Παράταξη που συγκροτήθηκε από στελέχη του Κ.Κ.Ε. και «αριστερών» σωματείων. Μετά την ανατροπή του Θ. Πάγκαλου και την επιστροφή από την εξορία στελεχών του Κ.Κ.Ε. σχηματίστηκε η Αριστερή Παράταξη, επικεφαλής της οποίας ήταν πενταμελές γραφείο. Την επίσημη εμφάνισή της στη Δ.Ο.Ε. την έκανε στο συνέδριο του 1929 διαχωρίζοντας τη θέση της από την Παράταξη Κέντρου, με την οποία ως τότε συμπορευόταν.

⁶³ Γ. Κατσαντώνης, *Οι δάσκαλοι στους αγώνες για ψωμί, παιδεία, ελευθερία*, 1981, σσ 46-47.

Στο συνέδριο αυτό η Αριστερή Παράταξη εξέλεξε δύο μέλη στην πενταμελή διοίκηση της Δ.Ο.Ε., τον Β. Παπά και την Ελ. Μπαμπαδάκη.

Στις 31 Μαρτίου 1927 το υπουργείο Παιδείας συγκρότησε επιτροπή «για την καταπολέμηση του κομμουνισμού εις τα σχολεία». Στις 4 Οκτωβρίου η επιτροπή άρχισε τις εργασίες της. Το πρώτο μέτρο που αποφάσισε ήταν «η εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών από τα κομμουνιστικά στοιχεία» και μελετούσε τη «διάλυση των κομμουνιστικών σωματείων».

Τον Απρίλιο του 1927 πραγματοποιήθηκε το Θ' συνέδριο της Δ.Ο.Ε. με θέματα: εκπαιδευτικά, διοικητικά, οικονομικά, προϋπολογισμός Δ.Ο.Ε. και Διδασκαλικόν Βήμα, προτάσεις συλλόγων, αρχαιρεσίες.⁶⁴ Στο συνέδριο αυτό διαγράφηκαν από τη δύναμη της Δ.Ο.Ε. οι τοπικοί σύλλογοι Φθιώτιδας και Ηλείας για καταστατικές παραβιάσεις. Επίσης, εγκρίθηκε το «άμεσο εκπαιδευτικό πρόγραμμα» που πρότεινε η Δ.Ο.Ε., το οποίο περιλάμβανε τα ακόλουθα σημεία:

«Α'. Να επεκταθή η αυτοδιοίκηση (...). Συμμετοχή των δασκάλων στα εποπτικά συμβούλια, κατώτερα και ανώτερα, και αναδιοργάνωση των συμβουλίων αυτών ως προς τα έργα τους και τη σύνθεσή τους, αποκέντρωση, και ως προς την οργάνωση και τα προγράμματα των σχολείων, και ως προς την πρόνοια για τα σχολικά χτίρια, τα όργανα και τα μέσα της παιδείας, και ως προς τη βοήθεια και περίθαλψη των παιδιών.

»Β'. Το εξάχρονο δημοτικό σχολείο να γίνη πραγματικό σε όλο το κράτος, χωρίς να υπάρχουν παράλληλες τάξεις μέσης παιδείας. Η υποχρεωτική φοίτηση για τα έξι χρόνια να γίνη πραγματική σε όλο το κράτος, γι' αγόρια και για κορίτσια. Να οργανωθή υποχρεωτική μετεκπαίδευση.

»Γ'. Να γίνουν νέα προγράμματα, προσαρμοσμένα στις τοπικές ανάγκες και στον οικονομικό χαρακτήρα της χώρας μας (γεωργική εκπαίδευση). Η δημοτική γλώσσα να είναι η μόνη γλώσσα του λαϊκού σχολείου σε όλες τις τάξεις και σε όλα τα μαθήματα. Να δημοσιεύση το κράτος αναλυτικές οδηγίες για την εφαρμογή των μεθόδων του σχολείου εργασίας, και να οργανωθούν πρότυπα σχολεία εργασίας κατά περιφέρειες, για να μπορέση να φωτιστή όλο το προσωπικό.

»Δ'. Να ενισχυθή η μόρφωση του κλάδου (...). »Ε'. Να οικοδομηθούν υγιεινά διδακτήρια. Να επιβληθή αναγκαστική απαλλοτρίωση γηπέδων για διδακτήρια (...).

⁶⁴ «Διδασκαλικόν Βήμα», 1927, φύλ. 120.

Να χρησιμοποιηθούν (...) τα κοινοτικά, εκκλησιαστικά και μοναστηριακά χτήματα (...).⁶⁵

Στο ίδιο συνέδριο αποφασίστηκε, και τυπικά, η προσχώρηση της Δ.Ο.Ε. στη «Συνομοσπονδία Δημοσίων Υπαλλήλων». Μετά την υιοθέτηση του παραπάνω προγράμματος από το σώμα των αντιπροσώπων του συνεδρίου, μια ομάδα από 12 αντιπροσώπους τοπικών συλλόγων, που αποτελούσαν τη συντηρητική αντιπολίτευση, αποχώρησαν, γιατί, όπως δήλωσαν, δια πίστωσαν «την οριστικής στροφής της συνελεύσεως προς τον κομμουνισμό» και αποφάσισαν «να συγκροτήσουν εθνικήν διδασκαλικήν οργάνωσιν επί βάσεων εγκεκριμένων παρά του ελληνικού λαού και συμφώνων προς τας εθνικής μας παραδόσεις». ⁶⁶ Οι αντιπρόσωποι αυτοί υποστήριξαν στο συνέδριο ότι η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που επιχειρήθηκε από το 1917 «διέπλασεν γενεάν αγραμμάτων και ασυναρτήτων αναρχικών, γενεάν αφιλοτίμων υλιστών και κοιλιοδούλων, πορνών και κιναιδών». Υποστήριξαν πως η δημοτική γλώσσα «δεν υφίσταται». Στο αίτημα για επιλογή επιθεωρητών από τους δασκάλους απαντούσαν ότι αυτό «ενεφύσησεν άφθονον αέρα εις τας κεφαλής των διδασκάλων», τη συμμετοχή τους στο εκπαιδευτικό συμβούλιο τη χαρακτήρισαν «αναρχικών εκδήλωσιν» που δεν μπορούσε να γίνει «λόγω του μειωμένου κύρους των δασκάλων», ενώ τη συμμετοχή τους στο πανεπιστήμιο τη χαρακτήρισαν «ασύγνωστον μεγαλομανίαν». Αφορμή για τη διασπαστική κίνηση ήταν η διαγραφή από τη δύναμη της Δ.Ο.Ε. των τοπικών συλλόγων Ηλείας και Φθιώτιδας για αντικαταστατικές ενέργειες, και, όπως σημειωνόταν στο περιοδικό Νέα Αγωγή, «ήταν η εστία της αντίδρασης». Στη διασπαστική κίνηση πρωτοστάτησαν, εκτός από τους δύο αυτούς συλλόγους, και οι σύλλογοι Ρεθύμνης και Θεσσαλονίκης (παλιός σύλλογος). Το συνέδριο της Δ.Ο.Ε. αντέδρασε με Εγκύκλιο προς τους περιφερειακούς συλλόγους δημοδιδασκάλων και με τη δημοσίευση κειμένων του Π. Δημητράτου («Η απόπειρα της διαλύσεως απέτυχε») και Ε. Παράσχη («Γύρω από μια πλάνη»)* στο Διδασκαλικόν Βήμα. Ανάλογη ήταν και η αντίδραση των τοπικών συλλόγων. Με επιστολές και τηλεγραφήματα οι σύλλογοι Ιωαννίνων, Χανίων, Θεσσαλονίκης «Η Αναγέννησις», Πωγωνίου, Ζαγορίου, Δράμας, Κιλκίς, Πρέβεζας,

⁶⁵ περ. «Αναγέννηση», 1927, τ. 9-10, σσ 572-573.

⁶⁶ περ. «Αναγέννηση», 1927, τ. 9-10, σ. 572.

Λευκάδας, Κατερίνης, Γορτυνίας, Καβάλας, Δομοκού, Σάμου, Κοζάνης, Πειραιά και Μεσολογγίου καταδίκασαν τη διασπαστική κίνηση.⁶⁷

Σ' εκείνη τη συγκυρία η δύναμη της Δ.Ο.Ε. ανερχόταν σε 78 τοπικούς συλλόγους με 5.570 μέλη (3.652 άντρες και 2.008 γυναίκες), σε σύνολο 11.000, περίπου, δασκάλων, -ισσών. Όμως, όπως παρατηρούσε το περιοδικό Νέα Αγωγή, «και οργανωμένοι δάσκαλοι δεν παίρνουν όλοι μέρος ενεργό στη ζωή της οργάνωσης. Ακολουθούν παθητικά (...), οι σύλλογοι ακόμη ασχολούνται, τουλάχιστον όπως μας λέει το Διδασκαλικόν Βήμα, με χοροεσπερίδες, με φιλολογικές διαλέξεις και με φιλανθρωπικές εορτές».⁶⁸ Η διασπαστική κίνηση στη Δ.Ο.Ε. φαίνεται ότι, όπως επισήμαινε και το περιοδικό Αναγέννηση, «είχε προετοιμαστή από κύκλους καθαρά αντιδραστικούς, έξω από την ομοσπονδία». Όπως προκύπτει από σχετική ανακοίνωση της Δ.Ο.Ε., οι αποχωρήσαντες «ανέμιζαν το υπουργείο Παιδείας εις σωματειακά ζητήματα». Η διάσπαση της Δ.Ο.Ε. συμπίπτει με τη διάσπαση του «Εκπαιδευτικού Όμιλου». Στο περιοδικό Αναγέννηση επισημάνθηκε ότι τα γεγονότα στη Δ.Ο.Ε. «παρουσιάζουν κάποιες χαρακτηριστικές αναλογίες με τα γεγονότα που έγιναν στον “Εκπαιδευτικό Όμιλο”»: άλλωστε η απόσχιση των 12 αντιπροσώπων συνέπεσε με τη δημοσίευση της απόχισης των 44 μελών του (8 Μαΐου). Τις αποχωρήσεις, τόσο από τη Δ.Ο.Ε., όσο και από τον «Εκπαιδευτικό Όμιλο», στήριξαν μια ομάδα εφημερίδων και περιοδικών: Σκριπ, Ελληνική, Εστία, Νέα Ημέρα, Καθημερινή, Εσπερινή, Εμπρός, Ερμής, Ελληνικά Γράμματα. Τη συνδρομή της κατέθεσε η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας ζητώντας από το υπουργείο Παιδείας «να λάβη τα προσήκοντα αποτελεσματικά μέτρα, όπως παταχθή η συστηματική υπό των μεταρρυθμιστών δράσις». Αντίθετα, η «Γενική Συνομοσπονδία Δημοσίων Υπαλλήλων», σε ανακοίνωσή της, τόνιζε ότι την «εκπλήσσει δε πώς οι συνάδελφοι ούτοι [οι 12 αποχωρήσαντες] ανέμιζαν το υπουργείο Παιδείας σε σωματειακά ζητήματα».

Κατά τη διάρκεια του Θ' συνεδρίου της Δ.Ο.Ε., στο οποίο εκδηλώθηκε η διασπαστική κίνηση των 12 αντιπρόσωπων, συζητήθηκε το πρόβλημα της «αγροτικής εκπαίδευσης», με εισηγητές τους Αλ. Παπαναστασίου (υπουργείο Γεωργίας), Κ. Σωτηρίου και Δ. Γληνό (και θέμα «Γεωργικός πολιτισμός και γεωργική παιδεία»). Αυτή η συνεργασία είχε και συνέχεια: Ο «Εκπαιδευτικός Όμιλος» δέχτηκε στην

⁶⁷ «Διδασκαλικόν Βήμα», 1927, φύλ. 130.

⁶⁸ περ. «Νέα Αγωγή», τ. 5, σ. 7-8.

Εταιρεία Κοινωνικών Επιστημών τους αντιπροσώπους της Δ.Ο.Ε. και ο Δ. Γληνός εισηγήθηκε το θέμα «Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και ο δάσκαλος» (7-5-1927). Στις 20 και 21 Ιουλίου ο Δ. Γληνός μίλησε στο συνέδριο της Ο.Λ.Μ.Ε. με θέματα «Η οργάνωση της ελληνικής παιδείας»⁶⁹ και «Η διοίκηση της ελληνικής παιδείας». Να σημειώσουμε ότι ο Δ. Γληνός επανειλημμένα αρθρογράφησε στο Διδασκαλικόν Βήμα ή του καταχωρήθηκαν συνεντεύξεις. Άρθρα στην ίδια εφημερίδα δημοσίευσαν και οι Αλ. Δελμούζος, Κ. Σωτηρίου, Κ. Βαχαβιόλος.

Σύντομα το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας -το οποίο χειριζόταν τα εργατικά προβλήματα-,⁷⁰ με το επιχείρημα ότι η διοίκηση της Δ.Ο.Ε. έκανε δαπάνες που δεν ήταν σύμφωνες με τις αποφάσεις του Θ' συνεδρίου, την κήρυξε έκπτωτη και εγκατάστησε προσωρινή επιτροπή. Ο νόμος 281/1914, Περί Σωματείων, προέβλεπε ότι τα σωματεία έπρεπε να υποβάλλουν για έγκριση από τις κρατικές υπηρεσίες τον «απολογισμό διαχειρίσεως του σωματείου». Η σχετική διάταξη φαίνεται ότι είχε ατονήσει. Σε εγκύκλιο του αργότερα, το 1935, ο νομάρχης Αττικής και Βοιωτίας σημείωνε: «Εκ των τεσσάρων χιλιάδων και πλέον λειτουργούντων σωματείων εν τω νομώ ημών, παρατηρήσαμεν μετά λύπης μας ότι ουδείς σχεδόν εξ υμών υπέβαλεν ημίν τον απολογισμός της διαχειρίσεώς των (...)».

Θα ακολουθήσουν η δίμηνη απόλυση της διοίκησης της Ο.Λ.Μ.Ε., γιατί «είχε διαμαρτυρηθεί για τον παράνομο καταρτισμό σε σώμα του εκπαιδευτικού συμβουλίου», και η κλήση σε απολογία της διοίκησης της Δ.Ο.Ε., γιατί διαμαρτυρήθηκε για τη δίωξη της διοίκησης της Ο.Λ.Μ.Ε. Την ίδια περίοδο το περιοδικό Νέα Αγωγή, «όργανο των επαναστατικών Ελλήνων καθηγητών, δασκάλων και διανοουμένων», καλούσε τη Δ.Ο.Ε. «να διαφωτίσει το κοινό και τον κλάδο για τη βαθύτερη σημασία των εκπαιδευτικών μέτρων και να κινήσει αυτόνε σε αγώνα αποφασιστικό». Πρότεινε «η Δ.Ο.Ε. και οι τοπικοί σύλλογοι να πάρουν την πρωτοβουλία, και να κινητοποιηθή ο κλάδος σε συγκεντρώσεις. Όχι στενά επαγγελματικές». Η Δ.Ο.Ε. «να πάρη την πρωτοβουλία για την κινητοποίηση των δημοσίων υπαλλήλων και το ξεσκέπασμα των αντιδραστικών διοικήσεων» και, τέλος, «να διαφωτισθή και να ζητηθή η ηθική συνδρομή της Διεθνούς των Εργατών της Παιδείας».

⁶⁹ περ. «Αναγέννηση», 1927, τ. 4, σ. 90.

⁷⁰ Γ. Λεονταρίτης, *Το ελληνικό εργατικό κίνημα 1910-1920*, 1980, σ. 54.

Το Δεκέμβριο του 1927 συνήλθε το Ι' συνέδριο της Δ.Ο.Ε., το οποίο επανεξέλεξε την απολυμένη διοίκηση και ενέκρινε τις ενέργειές της. Η αποσχισθείσα ομάδα δημιούργησε τη «Νέα Διδασκαλική Ομοσπονδία», με πρόεδρο τον Γ. Γιαννικόπουλο, γραμματέα τον Σίμο Λότση, του συλλόγου Λαγκαδά, και δημοσιογραφικό όργανο το περιοδικό Ερμής του Αντ. Καραγιάννη. Η «Νέα Διδασκαλική Ομοσπονδία» δεν μπόρεσε να εξασφαλίσει παρά ελάχιστους τοπικούς δασκαλικούς συλλόγους: «μόνο δυο τρεις σύλλογοι αποσπαστήκανε πραγματικά από την (Δ.Ο.Ε.)», όπως σημείωνε το περιοδικό Αναγέννηση.

Ο υπουργός Παιδείας Νικολούδης -εκδότης της εφημερίδας Πολιτεία και προερχόμενος από το Κόμμα των Ελευθεροφρόνων του Ι. Μεταξά- δέχτηκε τη «Νέα Δ.Ο.Ε.» και την αναγνώρισε, γιατί βάδιζε «επί τη βάσει των κοινωνικών και εκπαιδευτικών απόψεων του κράτους». Ακόμη, εξέφρασε την ευχή «ότι και οι άλλοι διδάσκαλοι θα ανανήψουν τελικώς και θα συσπειρωθούν περί την “Νέας Ομοσπονδία”». Ταυτόχρονα δήλωνε: «Με την παλαιάν διδασκαλικήν ομοσπονδία, η οποία έχει πρόγραμμα εντελώς αντίθετον προς τας αρχάς του κράτους, (...) το υπουργείον της Παιδείας δεν δύναται να έχη καμμίαν επαφή».

Την ίδια στάση τήρησε και ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας Βελέντζας. Φαίνεται ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, στην ίδια περιοχή ή πόλη συνυπήρχαν δύο σύλλογοι δασκάλων, από τους οποίους ο ένας υπαγόταν στη Δ.Ο.Ε. και ο άλλος στη «Νέας Ομοσπονδία». Παράδειγμα, στη Θεσσαλονίκη το 1928 υπήρχαν δύο σύλλογοι, ο Σύλλογος Δημοδιδασκάλων «Η Αναγέννησις» και ο «Σύνδεσμος Δημοδιδασκάλων Θεσσαλονίκης». Ο πρώτος ανήκε στη Δ.Ο.Ε., και ο δεύτερος, μάλλον, στη «Νέας Ομοσπονδία». Στα «διδασκαλειακά», το 1928, ο πρώτος υποστήριξε τις προσπάθειες του Μίλτου Κουντουρά, διευθυντή του Διδασκαλείου Θηλέων Θεσσαλονίκης, σύμφωνα με το πρόγραμμά του και αυτό της Δ.Ο.Ε., ενώ ο δεύτερος τον καταδίκασε.⁷¹ Η «Νέα Διδασκαλική Ομοσπονδία» ή η «Εθνική Διδασκαλική Οργάνωση», όπως αυτοονομαζόταν, διατηρήθηκε μέχρι το 1930. Συμμετείχε σε διάφορες «αντιομοσπονδιακές» κινήσεις, όπως αυτή ενός συνεδρίου στην Κόρινθο με θέμα «Ο κομμουνισμός και η διδασκαλική ομοσπονδία».⁷²

⁷¹ Μιλ. Κουντουράς, *Κλείστε τα σχολεία*, 1985, τ. Β', σσ 331-332, 532-533.

⁷² περ. «Νέα Αγωγή», 1927, τ. 9-10, σσ 23-24.

Στην ΙΓ' συνέλευση της Δ.Ο.Ε. η «Νέα Ομοσπονδία» διαλύθηκε, και οι σύλλογοι που την αποτελούσαν επανήλθαν στη δύναμη της Δ.Ο.Ε.

1.10 Η πρώτη περίοδος της ιστορίας της Δ.Ο.Ε. Σχόλια

Με την ίδρυση της Δ.Ο.Ε. κύριο μέλημα όλων των διοικήσεών της ήταν να πείσουν για την αναγκαιότητα και την αποτελεσματικότητα της οργάνωσης.

Το 1924 η Δ.Ο.Ε. εκπροσωπούσε 2.000 φυσικά μέλη, ήτοι το 35% των δασκάλων, -ισσών.

Το 1925 η Δ.Ο.Ε. εκπροσωπούσε 5.585 μέλη, ήτοι το 62,35% των δασκάλων, -ισσών, και κατά φύλο, το 59,5% των δασκάλων και το 65,5% των δασκαλισσών.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της διοίκησης της Δ.Ο.Ε. το 1925 υπηρετούσαν: 4.647 δάσκαλοι και δασκάλες Α' τάξης, 2.171 Β' τάξης και 2.461 Γ' τάξης. Στους τοπικούς συλλόγους-μέλη της Δ.Ο.Ε. ανήκαν 2.054 δάσκαλοι, -ες Α' τάξης, 1.425 Β' τάξης και 1.223 Γ' τάξης, ενώ για 1.183 δασκάλους, -ες δεν υπάρχουν στοιχεία.

Το 1926, κατά τη διάρκεια της παγκαλικής δικτατορίας, συμμετείχαν στους τοπικούς συλλόγους 3.047 δάσκαλοι, -ες, ήτοι το 28,1% του συνόλου των δασκάλων, -ισσών.

Το 1927 συμμετείχαν 5.570 μέλη, ήτοι το 46% του συνόλου, και ειδικότερα, το 47,7% των δασκάλων και το 43% των δασκαλισσών.

Σε επίπεδο συλλόγων-μελών: η Δ.Ο.Ε., κατά το ιδρυτικό της συνέδριο, είχε 20 συλλόγους-μέλη, ένα χρόνο μετά (1925), 65 συλλόγους, το 1926, 76 συλλόγους, και το 1927, 82.

Η θεαματική πτώση της συμμετοχής φυσικών μελών στους συλλόγους το 1926 εύκολα μπορεί να εξηγηθεί: η δικτατορία του Θ. Πάγκαλου, οι διώξεις που ακολούθησαν, η εκπαιδευτική πολιτική που υιοθετήθηκε έδρασαν ανασταλτικά στη συμμετοχή των δασκάλων, -ισσών στο συνδικαλιστικό τους κίνημα. Η αποκατάσταση της συμμετοχής τους, μετά την πτώση της δικτατορίας, οφειλόταν, μάλλον, σε όσα πέτυχε η Δ.Ο.Ε., δηλαδή κυρίως στη μισθολογική εξομοίωση των δασκάλων, -ισσών με τους άλλους δημοσίους υπαλλήλους.

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ Δ.Ο.Ε. (1924-1927)

Έτος	Αριθμός συνλόγου (μελών)	Φυσικά μέλη εγγεγραμμένα στους τοπικούς συνλόγους			Εκπαιδευτικό δυναμικό της δημοτικής εκπαίδευσης		
		Σύνολο	Άντρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άντρες	Γυναίκες
1924	20	2.000					
1925	65	4.000					
1925	65	5.585	3.616	2.269	9.533	6.066	3.467
1926	76	3.407	2.123	1.304	12.125	7.460	4.665
1927	82	5.570	3.562	2.008			

Κατά τη διάρκεια της περιόδου που διερευνούμε (1924-1927) η Δ.Ο.Ε. πραγματοποίησε έντεκα συνέδρια, μαζί με το ιδρυτικό της. Από αυτά τα τρία ήταν έκτακτα, ενώ, το 1924, μεσολάβησε και μια έκτακτη γενική συνέλευση, στην οποία συμμετείχαν 30 αντιπρόσωποι των τοπικών συνλόγων-μελών της Δ.Ο.Ε. Από τα έντεκα συνέδρια, τα επτά (ιδρυτικό, Α', Β', Δ', Ζ', Η', Ι) επικέντρωσαν τις εργασίες τους σε οργανωτικά και εσωτερικά θέματα και στις διώξεις που υπέστησαν οι διοικήσεις της Δ.Ο.Ε. Τα τρία συνέδρια (Γ', ΣΤ', Θ') επικέντρωσαν τις εργασίες τους στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Δ.Ο.Ε., ενώ στο Ε' συνέδριο και στην έκτακτη γενική συνέλευση των αντιπροσώπων, που συγκλήθηκε το 1924, συζητήθηκαν τα μισθολογικά και το πρόβλημα της διαβάθμισης των δασκάλων, -ισσών.

Οι συχνές παρεμβάσεις του υπουργείου Παιδείας στα εσωτερικά της Δ.Ο.Ε. και οι διώξεις των διοικήσεων είχαν θωρακιστεί θεωρητικά⁷³ και νομικά: ο συνδικαλισμός των δημοσίων υπαλλήλων ήταν επιτρεπτός από το Σύνταγμα, με τον όρο της τήρησης των διατάξεων του νόμου.

Όμως, οι επιθέσεις εναντίον της Δ.Ο.Ε. και, τελικά, η διάσπασή της, το 1927, πρέπει να ενταχθούν στις επιθέσεις εναντίον των Δημοτικιστών και, ιδιαίτερα, της Αριστεράς, που εντάθηκαν μετά τη διάσπαση του «Εκπαιδευτικού Ομίλου». Η διασπαστική κίνηση των τριτοβάθμιων δασκάλων, με βάση ομάδα δασκάλων της Πάτρας και της Επιτροπής Οιτύλου, που εκδηλώθηκε το 1924, είχε σχέση με την

⁷³ Γ. Μαυρογορδάτος, *Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός*, 1988, σ. 225-253.

εκπροσώπηση των συμφερόντων τους και των αιτημάτων τους. Η κίνηση αυτή αποκρούστηκε από τη διοίκηση της Δ.Ο.Ε.⁷⁴ και από τους τοπικούς συλλόγους.

Η Δ.Ο.Ε. από το 1925 φαίνεται ότι αποτελούσε ένα προνομιακό πεδίο δράσης της ριζοσπαστικής μερίδας των Δημοτικιστών αλλά και βασικό τους σύμμαχο. Η εξέλιξη των προγραμματικών θέσεων της Δ.Ο.Ε., η ενεργοποίησή της σε φάσεις διώξεων και κατηγοριών των ηγετών του «Εκπαιδευτικού Ομίλου» («Μαρασλειακά», «εθνικόν συνέδριον»), και η συνεργασία τους σε εκδηλώσεις και έντυπα εκφράζουν αυτόν το συγχρωτισμό. Ο προσανατολισμός της πλειοψηφίας των συνδικαλιστικών στελεχών, αλλά και της πλειοψηφίας των δασκάλων, -ισσών προς το σοσιαλιστικό κίνημα, και η συμμετοχή της Δ.Ο.Ε. στο δημοσιοϋπαλληλικό κίνημα, που από το 1927 συντονιζόταν με το εργατικό,⁷⁵ και την έθεσαν στο στόχαστρο της αντιεργατικής και αντικομμουνιστικής εκστρατείας. Η τελευταία κορυφώθηκε το 1927, με την παραπομπή σε δίκη εννέα κομμουνιστών βουλευτών.⁷⁶ Εκείνη την περίοδο η καθήλωση ημερομισθίων και μισθών, η σύναψη εξωτερικών και εσωτερικών δανείων, η σύναψη αποικιοκρατικών συμβάσεων, η μείωση του αγροτικού εισοδήματος, από την «οικουμενική κυβέρνηση» και την κυβέρνηση του «ευρέος συνασπισμού», οδήγησαν σε μια σειρά λαϊκών αγώνων (λεωφορειούχοι, αυτοκινητιστές, καπνεργάτες στη Θεσσαλονίκη και το Αγρίνιο, αγρότες στην Κρήτη κ.λπ.). Στις απεργιακές κινητοποιήσεις του 1928, κατά μία εκτίμηση, πήραν μέρος 85.000, περίπου, εργάτες, και το 1927, 60.000 εργάτες.

Οι διασπαστικές ενέργειες στο συνδικαλιστικό κίνημα άρχισαν από το 1925, με την αποχώρηση των διοικήσεων ορισμένων σωματείων από το «Εργατικό Κέντρο Αθηνών», γιατί διαφωνούσαν με την κομμουνιστική πολιτική του. Κορυφώθηκαν με τη διάσπαση της Γ.Σ.Ε.Ε. στο Δ' συνέδριό της, το 1928, «που είχε αποφασιστεί από τους Συντηρητικούς πολύ πιο πριν»,⁷⁷ αφού μεσολάβησαν διαγραφές σωματείων και διασπάσεις.⁷⁸ Στο Δ' συνέδριο «η ρεφορμιστική - συντηρητική ηγετική ομάδα

⁷⁴ «Διδασκαλικόν Βήμα», 1924, φύλ. 7, σ. 1-2.

⁷⁵ Δ. Λιβεράτος, *Κοινωνικοί αγώνες στην Ελλάδα (1927-1931)*, 1987, σσ 30-68.

⁷⁶ Δ. Λιβεράτος, ό.π., σσ 29-30.

⁷⁷ Δ. Λιβεράτος, ό.π., σσ 69-73.

⁷⁸ Αλ. Μπορόπουλος, *Οι εργασιακοί θεσμοί*, 1985, σ. 229.

απέκλεισε 213 συνέδρους, σε σύνολο 443, και διέγραψε τα σωματεία και τις ομοσπονδίες με “αριστερές” διοικήσεις». ⁷⁹

Την ίδια χρονιά η κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου ψήφισε το νόμο Περί Ιδιωνύμου Αδικήματος, που, με πρόσχημα τη δίωξη κομμουνιστών, στρεφόταν, στην πραγματικότητα, εναντίον των εργαζομένων και των αγώνων τους. Με το νόμο αυτό διαλύθηκαν αρκετές συνδικαλιστικές οργανώσεις. Μετά το Δ' συνέδριο της Γ.Σ.Ε.Ε. ακολούθησε η ίδρυση της «Ενωτικής Γ.Σ.Ε.Ε.», το 1929, από εργατικά κέντρα και ομοσπονδίες που επηρεάζονταν από το Κ.Κ.Ε., στο πλαίσιο των κατευθύνσεων της Γ' Διεθνούς. Το 1931 ακολούθησε η ίδρυση της «Πανελλαδικής Γενικής Συνομοσπονδίας Εργασίας» από τους Σοσιαλιστές.

Η διάσπαση της Δ.Ο.Ε. το 1927 οφείλεται στην κρατική παρέμβαση στη διασπαστική αυτή κίνηση διαφαίνονται τα στοιχεία, τόσο των αποσχιστικών τάσεων στο συνδικαλιστικό κίνημα, όσο και των διασπάσεων στους κόλπους του εκπαιδευτικού δημοτικισμού.

⁷⁹ Αλ. Μπορόπουλος, ό.π., σ. 229.

Β' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

2.1 Η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα στο Μεσοπόλεμο

Η αρχή της δεκαετίας του είκοσι βρήκε την Ελλάδα μπλεγμένη στη μικρασιατική εκστρατεία, που είχε αποδοκιμάσει το νεοϊδρυμένο Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα, όπως ονομαζόταν τότε).

Οι εκλογές του Νοέμβρη του 1920, που έδωσαν τη νίκη στο Λαϊκό Κόμμα, και η επάνοδος στη χώρα του βασιλιά Κωνσταντίνου δεν έφεραν την ειρήνη που ποθούσε ο λαός. Συνεχίστηκε ο πόλεμος στη Μικρά Ασία, ώσπου το καλοκαίρι του 1922 ηττηθήκαμε και άρχισε η φοβερή μικρασιατική καταστροφή.

Πέρα από τις απώλειες που είχε ο ελληνικός στρατός στη διάρκεια της εκστρατείας και μετά την ήττα, ο άμαχος πληθυσμός των Ελλήνων της Μικράς Ασίας αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την πατρίδα του με τρομακτικές απώλειες, κι έτσι να φτάσουν στην Ελλάδα ενάμισι εκατομμύριο πρόσφυγες.

Λαός και στρατός βρίσκονταν σε αναβρασμό. Την κατάσταση αυτή εκμεταλλεύτηκαν ανώτεροι αξιωματικοί του στρατού και το Κόμμα των Φιλελευθέρων και κηρύχτηκε η «επανάσταση του 1922», που έδιωξε το βασιλιά Κωνσταντίνο, έκανε μια μερική αγροτική μεταρρύθμιση, τιμώρησε τους υπεύθυνους της μικρασιατικής καταστροφής και μπόρεσε να εκτονώσει την επαναστατική αναταραχή του λαού.

Σημαντικό ρόλο για την αγροτική μεταρρύθμιση έπαιξαν και οι οργανώσεις των παλαιών πολεμιστών. Οι στρατιώτες που γύρισαν στα σπίτια τους ύστερα από πολύχρονο πόλεμο αξίωναν αποκατάσταση. Η αγροτική αυτή μεταρρύθμιση άμβλυσε κάπως την κατάσταση.

Το στρατιωτικό κίνημα του 1922 δεν έλυσε τα σοβαρά κοινωνικά προβλήματα της εποχής, ούτε προγραμματίσει αλλαγές για το μέλλον.

Ο αναβρασμός που επικρατούσε στο λαό και η επαναστατική κατάσταση συνεχίζονταν και εντείνονταν.

Ο παλαιοκομματισμός όμως ανασυγκροτήθηκε γρήγορα και με την έμπνευση του στρατηγού Ι. Μεταξά εκδηλώθηκε το μοναρχικό πραξικόπημα των

στρατηγών Λεοναρδόπουλου και Γαργαλίδη, που απέτυχε, ενώ ο Μεταξάς δραπέτευσε στο εξωτερικό.

Το Δεκέμβρη του 1923 έγιναν βουλευτικές εκλογές, όπου πλειοψήφησε το Κόμμα των Φιλελευθέρων. Το Γενάρη του 1924 ο Ελευθέριος Βενιζέλος σχημάτισε κυβέρνηση, μα αναγκάστηκε να παραιτηθεί. Τον διαδέχτηκε ο Γ. Καφαντάρης κι αυτόν, στις 12 Μάρτη, τον διαδέχτηκε ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου.

Η κυβέρνηση Α. Παπαναστασίου στις 25 Μάρτη του 1924 κήρυξε έκπτωτη τη δυναστεία των Γκλίξμπουργκ και η Ελλάδα ανα κηρύχτηκε ελληνική δημοκρατία. Η επικύρωση του νέου πολιτεύματος έγινε με το δημοψήφισμα της 13ης Απρίλη του 1924, όπου υπέρ της δημοκρατίας δόθηκε το 70% των ψήφων.

Το ΚΚΕ, τόσο στις παραμονές όσο και την ημέρα του δημοψηφίσματος, αγωνίστηκε με όλες του τις δυνάμεις για τη νίκη της δημοκρατίας.

Στα πλαίσια αυτά, οι εργαζόμενοι αναγκάζονταν ν' αγωνιστούν για να βελτιώσουν τις συνθήκες εργασίας και τις αμοιβές τους.

Σειρά από απεργιακούς αγώνες σημειώθηκε στη διάρκεια της κυβέρνησης Α. Μιχαλακόπουλου.

Στην Αθήνα συνήλθε και το πρώτο συνέδριο των παλαιών πολεμιστών, που απηύθυνε διάγγελμα προς τον ελληνικό λαό και προκήρυξη προς τους παλαιούς πολεμιστές.

Ορισμένοι πολιτικοί παράγοντες απέδιδαν τα αίτια των λαϊκών αγώνων σε κομμουνιστικό δάκτυλο και μιλούσαν για κίνδυνο του καθεστώτος από τον κομμουνισμό. Ο στρατηγός Γ. Κονδύλης παραιτήθηκε από την κυβέρνηση Παπαναστασίου, γιατί ο πρωθυπουργός δεν υιοθετούσε την άποψή του για κομμουνιστικό κίνδυνο.

Ίδρυσε δικό του κόμμα, το Εθνικόν Ριζοσπαστικόν Κόμμα, με 20 βουλευτές, και προχώρησε στην οργάνωση φασιστικών τρομοκρατικών ομάδων.

Τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου τον διαδέχτηκε ο Θεμιστοκλής Σοφούλης, που αναγκάστηκε να απαλλοτριώσει και άλλα τσιφλίκια, υποχωρώντας στην πίεση των παλαιών πολεμιστών.

Ύστερα από στάση που έγινε στο πολεμικό ναυτικό, ο Σοφούλης παραιτήθηκε και τον διαδέχτηκε ο Ανδρέας Μιχαλακόπουλος, που έμεινε στην εξουσία οχτώ μήνες.

Στο παθητικό της κυβέρνησης Α. Μιχαλακόπουλου καταλογίζεται ο αυθαίρετος τρόπος αντιμετώπισης των ζητημάτων των εργαζομένων. Δε δέχτηκε να ικανοποιήσει αιτήματα των απεργών των σιδηροδρόμων, των ναυτεργατών, των εργαζομένων στον ηλεκτρισμό και στο αερίοφως κλπ. Διέλυσε το συμβούλιο των δημοσίων υπαλλήλων και διέταξε ανακρίσεις σε βάρος τους, γιατί χαρακτήρισε κάποιο ανακοινωθέν τους υβριστικό. Και για να καταπνίξει το αγροτικό κίνημα που αναπτυσσόταν με την καθοδήγηση του ΚΚΕ, εξαπέλυσε κύμα μαζικών διωγμών κατά του ΚΚΕ, της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδας (ΓΣΕΕ) και της Ομοσπονδίας Παλαιών Πολεμιστών. Έγιναν συλλήψεις εκατοντάδων στελεχών και μελών του ΚΚΕ και των εργατικών ενώσεων.

Τα χρόνια 1925-1930 έχουν περάσει στην ιστορία σαν χρόνια της μερικής, προσωρινής σταθεροποίησης του καπιταλισμού γενικά και στην Ελλάδα ειδικότερα. Στην Ελλάδα η σταθεροποίηση αυτή έγινε καθυστερημένα, ήταν μικρότερης διάρκειας και περισσότερο ασταθής λόγω των συνεπειών που είχε στην οικονομία μας η μικρασιατική εκστρατεία, αλλά και για διάφορους άλλους λόγους.

Η άρχουσα τάξη στην Ελλάδα, για να βάλει τέρμα στην πολιτική αστάθεια, κατέφυγε τον Ιούνιο του 1925 στην εγκαθίδρυση της στρατιωτικής δικτατορίας του στρατηγού Θεόδωρου Πάγκαλου, με την ανοχή και τη βοήθεια των περισσότερων πολιτικών κομμάτων.

Η δικτατορία του Πάγκαλου έθεσε σε διωγμό το συνδικαλιστικό και προοδευτικό κίνημα της χώρας μας. Στην περίοδο αυτή καταργήθηκε και η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων.

Για να αποπροσανατολίσει τη δυσφορία του λαού, ο Πάγκαλος σχεδίαζε να επιτεθεί κατά της Βουλγαρίας και, για να έχει τη συμπαράσταση της Γιουγκοσλαβίας, έκανε μαζί της συμφωνία με την οποία ουσιαστικά έδινε τη Θεσσαλονίκη στους Σέρβους. Αυτά είχαν επιτρέψει στο στρατηγό Κονδύλη να οργανώσει στρατιωτικό κίνημα και να ανατρέψει τον Πάγκαλο.

Μετά την επικράτηση του κινήματος Κονδύλη, απολύθηκαν οι πολιτικοί κρατούμενοι και οι εξόριστοι και επανήλθε στη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας ο ναύαρχος Π. Κουντουριώτης.

Το Σεπτέμβριο του 1926 εκδηλώθηκε στην Αθήνα στρατιωτικό πραξικόπημα με επικεφαλής τους συνταγματάρχες Ν. Ζέρβα και Β. Ντερτιλή. Η λαϊκή κινητοποίηση, όμως, είχε ως αποτέλεσμα την αποτυχία του πραξικοπήματος. Σ' αυτή την κινητοποίηση είχε πάρει δραστήριο μέρος το ΚΚΕ.

Στις 7 Νοέμβριο του 1926 ο Κονδύλης διενεργεί γενικές βουλευτικές εκλογές, αλλά ο ίδιος δεν παίρνει μέρος σ' αυτές.

Μετά τις εκλογές, σχηματίστηκε στις 4.12.1926 οικουμενική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Α. Ζαΐμη. Η κυβέρνηση αυτή διατηρήθηκε στην εξουσία ενάμιση περίπου χρόνο.

Αργότερα, το Λαϊκό Κόμμα του Π. Τσαλδάρη και η Δημοκρατική Ένωση του Α. Παπαναστασίου αποχώρησαν από την οικουμενική κι έτσι έμειναν τα υπόλοιπα πολιτικά κόμματα σαν κυβέρνηση συνεργασίας.

Στην περίοδο που υπήρχε η οικουμενική κυβέρνηση, το ξένο κεφάλαιο, και ιδιαίτερα το αγγλικό, ενίσχυσε τις θέσεις του με νέες συμβάσεις του κράτους με εταιρίες, όπως η Ούλεν, η Πάουερ, η Μπουτ, η Φαουντέσιον κλπ.

Στις 19 Αυγούστου του 1928 έγιναν βουλευτικές εκλογές με πλειοψηφικό σύστημα, στις οποίες πλειοψήφησε το Κόμμα των Φιλελευθέρων, που πήρε 225 βουλευτικές έδρες έναντι 25 του Λαϊκού Κόμματος.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος σχημάτισε αμέσως κυβέρνηση που κράτησε τέσσερα χρόνια, παρά τον κλονισμό που είχε φέρει στη χώρα μας η παγκόσμια οικονομική κρίση 1929-1933 και που οδήγησε την Ελλάδα σε χρεοκοπία.

Η ντόπια οικονομική ολιγαρχία, για να μπορέσει να φορτώσει τα βάρη της οικονομικής κρίσης στους εργαζόμενους, ψηφίζει τον αντιδημοκρατικό νόμο «περί ιδιώνυμου αδικήματος» και μια σειρά άλλους αντιλαϊκούς νόμους.

Με το νόμο «περί ιδιώνυμου αδικήματος», χαρακτηριζόταν σαν εχθρός του κοινωνικού καθεστώτος κάθε ζωντανό προοδευτικό στοιχείο που αγωνιζόταν για τα προβλήματα που απασχολούσαν την τάξη του. Με βάση το ιδιώνυμο άρχισαν να γίνονται εκτοπίσεις, φυλακίσεις, απολύσεις από την εργασία κλπ.

Παρά τα ορισμένα θετικά έργα της κυβέρνησης Ε. Βενιζέλου τόσο στην εξωτερική πολιτική (σύμφωνο φιλίας με την Τουρκία), όσο και στο εσωτερικό (αντιπλημμυρικά και αποξηραντικά έργα, ίδρυση Αγροτικής Τράπεζας, δάνειο για ανέγερση σχολικών κτιρίων κλπ.), τα βασικότερα προβλήματα που απασχολούσαν το λαό έμεναν άλυτα. Με την οικονομική κρίση χειροτέρευε η κατάσταση. Αυξήθηκε η ανεργία και επιβλήθηκε μεγάλη φορολογία.

Προχωρώντας στα αντιλαϊκά μέτρα, ο Ε. Βενιζέλος διαλύει την Ενωτική Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας, με το αιτιολογικό ότι «εργάζεται κατά του σημερινού καθεστώτος». Διέλυσε επίσης και την Εργατική Βοήθεια Ελλάδας, καθώς και το Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης. Και όλα αυτά έγιναν με δίκες παρωδίες. Δυο φαντάροι καταδικάζονται σε θάνατο από στρατοδικείο των Ιωαννίνων για τα κοινωνικά τους φρονήματα. Τον Ιούλη του 1931 το Πρωτοδικείο Αθηνών με απόφασή του διαλύει τη Συνομοσπονδία Δημοσίων Υπαλλήλων με το «νόμο περί δημοσίων υπαλλήλων» που είχε ψηφίσει η κυβέρνηση του Βενιζέλου.

Ο λαός όμως αγωνίζεται, προβάλλει αντίσταση στην επίθεση του Βενιζέλου.

Έτσι, το Μάη του 1932 κηρύχτηκε πανελλαδική απεργία των τριατατικών, που κράτησε 4 μέρες. Επίσης έγινε 24ωρη απεργία των οικονομικών υπαλλήλων, των μυλεργατών, των σταφιδοπαραγωγών Πάτρας, των καπνεργατών κλπ.

Στην περίοδο της κυβέρνησης Βενιζέλου δεν έλειψαν και τα οικονομικά σκάνδαλα, όπως το σκάνδαλο με τη νοθεία στο κινίνο.

Στις 25.9.1932 γίνονται εκλογές με αναλογική, στις οποίες ο Βενιζέλος δεν πήρε την πλειοψηφία. Στις εκλογές αυτές το Ενιαίο Μέτωπο Εργατών-Αγροτών έβγαλε 10 βουλευτές.

Κυβέρνηση σχημάτισε ο Π. Τσαλδάρης του Λαϊκού Κόμματος, σε συνεργασία με το κόμμα του Μεταξά και το κόμμα του Κονδύλη.

Την κυβέρνηση Τσαλδάρη ανέτρεψε ο Βενιζέλος στα μέσα Γενάρη του 1933, γιατί μπόρεσε, σε συνεργασία με άλλους ηγέτες φιλελεύθερης προέλευσης (Καφαντάρη, Μιχαλακόπουλο, Παπαναστασίου), να αποκτήσει την πλειοψηφία στη Βουλή και να σχηματίσει τη «μεγάλη» κυβέρνηση, που ξανάκανε εκλογές στις 5 Μάρτη του 1933 με πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα. Στις εκλογές αυτές το Λαϊκό Κόμμα πήρε 136 έδρες έναντι 110 των βενιζελικών,

Ο στρατηγός Πλαστήρας θέλησε με στρατιωτικό πραξικόπημα να εμποδίσει την άνοδο στην εξουσία του Λαϊκού Κόμματος, γιατί φοβόταν μήπως το κόμμα αυτό παλινρθώσει τη βασιλεία και γιατί νόμιζε πως έτσι θα αποτρέπονταν οι αρνητικές συνέπειες που θα σημειώνονταν σε βάρος του Κόμματος των Φιλελευθέρων από την παραμονή στην εξουσία του Λαϊκού Κόμματος.

Το πραξικόπημα απέτυχε και ο Ν. Πλαστήρας δραπέτευσε στο εξωτερικό.

Η κυβέρνηση Π. Τσαλδάρη, που σχηματίστηκε στις 10 Μάρτη του 1933 σε συνεργασία με το κόμμα του Κονδύλη, ακολούθησε αντιλαϊκή πολιτική και άρχισε να προετοιμάζει σιγά σιγά το έδαφος για παλινόρθωση της βασιλείας.

Η θητεία της κυβέρνησης Τσαλδάρη συμπίπτει με την άνοδο του φασισμού στη Γερμανία. Στη χώρα μας άρχισε να αναπτύσσεται ένα πλατύ αντιφασιστικό μέτωπο.

Την εποχή αυτή δημοσιεύτηκε στον τύπο πεντάχρονος απολογισμός της τρομοκρατίας σε βάρος του εργατικού και προοδευτικού κινήματος, μετά την ψήφιση του «ιδιώνυμου» από την κυβέρνηση Βενιζέλου το 1929.

Στον απολογισμό αυτό αναφέρεται ότι δολοφονήθηκαν 27 εργάτες και αγρότες, έγιναν 13.050 συλλήψεις και 2.400 από τους συλληφθέντες καταδικάστηκαν σε πολύχρονες φυλακίσεις και εξορίες. Στάλθηκαν στον πειθαρχικό ουλαμό του Καλπακίου 120 φαντάροι. Εκτοπίστηκαν από τις επιτροπές ασφαλείας 250 πολίτες, καταδικάστηκαν 2 σε θάνατο και 2 σε ισόβια.

Στην περίοδο της κυβέρνησης Τσαλδάρη δολοφονήθηκαν 10 εργάτες και αγρότες, πιάστηκαν 3.725 πολίτες και 785 από αυτούς καταδικάστηκαν σε πολύχρονες φυλακίσεις και εξορίες. Στον πειθαρχικό ουλαμό Καλπακίου στάλθηκαν 54 στρατιώτες. Βασανίστηκαν 300 πολίτες, τραυματίστηκαν 305, απαγορεύτηκαν 160 συγκεντρώσεις, διαλύθηκαν βίαια άλλες 128 και έγιναν 138 επιδρομές σε γραφεία σωματείων, οργανώσεων, σε τυπογραφεία εφημερίδων κλπ.

Την 1^η Μάρτη του 1935 δημοκρατικοί αξιωματικοί που επηρεάζονταν από το Κόμμα των Φιλελευθέρων έκαναν στρατιωτικό κίνημα με σύνθημα την υπεράσπιση της δημοκρατίας, που, όπως υποστήριζαν, κινδύνευε από την κυβέρνηση Τσαλδάρη-Κονδύλη. Τα σφάλματα όμως που διέπραξαν στην πορεία του κινήματος τους οδήγησαν στην αποτυχία.

Η αποτυχία αυτή υπήρξε για τους νικητές αφετηρία για διωγμούς στο στρατό και στις δημόσιες υπηρεσίες. Με την άρση της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων χιλιάδες δημόσιοι υπάλληλοι απολύθηκαν ή μετατέθηκαν. Λειτουργήσαν στρατοδικεία και έγιναν εκτελέσεις. Για άλλη μια φορά η διαμάχη μεταξύ των δύο μεγάλων πολιτικών κομμάτων, βενιζελικού και Λαϊκού, γίνεται αιτία να πληρώνει ο λαός τα σπασμένα και να συνεχίζεται η καθυστέρηση και η αθλιότητα.

Στις 9 Ιούνη του 1935 έγιναν βουλευτικές εκλογές με πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα μέσα σε ατμόσφαιρα μεγάλης τρομοκρατίας και καλπονοθείας. Πλειοψήφησε η αντιβενιζελική παράταξη. Το Ενιαίο Μέτωπο Εργατών-Αγροτών πήρε το 9,59% των ψήφων, χωρίς όμως να πάρει καμία βουλευτική έδρα.

Στις 10 Οκτώβρη του 1935 αδιάλλακτα στοιχεία του Λαϊκού Κόμματος, που προσεταιρίστηκαν τον Γ. Κονδύλη, έβαλαν στο περιθώριο τον Παναγή Τσαλδάρη και σχημάτισαν κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Γ. Κονδύλη, που έγινε και αντιβασιλιάς, αφού κατήργησαν με ψηφίσματα τη δημοκρατία.

Ο Κονδύλης προκήρυξε δημοψήφισμα για την επαναφορά της μοναρχίας.

Το δημοψήφισμα θα γινόταν στις 3 Νοέμβρη του 1935.

Πριν από το δημοψήφισμα έγιναν μαζικές συλλήψεις και εκτοπίσεις αξιωματικών και άλλων δημοκρατικών πολιτών. Πιάστηκαν και εξορίστηκαν και αρχηγοί αστικών δημοκρατικών κομμάτων, όπως ο Γ. Καφαντάρης, ο Α. Παπαναστασίου, ο Γ. Παπανδρέου και ο Αλέξανδρος Μυλωνάς.

Στις 3 Νοέμβρη του 1935 έγινε το δημοψήφισμα για την επάνοδο του βασιλιά μέσα σ' ένα καθεστώς τρομοκρατίας.

Παρά την αποχή του ΚΚΕ και άλλων αστικών δημοκρατικών κομμάτων, «ψήφισαν» 1.527.714 ψηφοφόροι, δηλαδή 400.000 περίπου περισσότεροι από όσους ψήφισαν στις εκλογές του 1928, του 1932 και του 1933, όπου μετείχαν όλα τα κόμματα.

Με την επάνοδο του βασιλιά Γεωργίου, χορηγήθηκε γενική αμνηστία στους πολιτικούς κρατούμενους και φυλακισμένους.

Στις 19 Γενάρη του 1936 έγιναν βουλευτικές εκλογές με κυβέρνηση του Κ. Δεμερτζή και με απλή αναλογική. Οι εκλογές αυτές δεν έδωσαν σε κανένα κόμμα την

απόλυτη πλειοψηφία και σχηματίστηκε κυβέρνηση Κ. Δεμερτζή με την ανοχή των πολιτικών κομμάτων.

Προκειμένου όμως να γίνει εκλογή προέδρου της Βουλής και επειδή κανένα από τα μεγάλα κόμματα δε διέθετε την απόλυτη πλειοψηφία, το Κόμμα των Φιλελευθέρων υπέγραψε συμφωνητικό με την ομάδα του Παλλαϊκού Μετώπου, που διέθετε 16 βουλευτές.

Με βάση το συμφωνητικό αυτό, το Παλλαϊκό Μέτωπο ανέλαβε την υποχρέωση να υποστηρίξει τον υποψήφιο των Φιλελευθέρων για το αξίωμα του προέδρου της Βουλής και να δώσει ψήφο ανοχής στην κυβέρνηση που θα σχηματιζόταν με τη συμμετοχή των Φιλελευθέρων. Το Κόμμα των Φιλελευθέρων ανέλαβε την υποχρέωση, μετά το σχηματισμό της κυβέρνησης, να λύσει τα συγκεκριμένα προβλήματα που προβλέπονταν από το συμφωνητικό για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων, την κατοχύρωση και ανάπτυξη των δημοκρατικών ελευθεριών και την ομαλή δημοκρατική πορεία.

Στην κυβέρνηση Κ. Δεμερτζή μετείχε και ο στρατηγός Ι. Μεταξάς.

Μετά τον αιφνίδιο θάνατο του Κ. Δεμερτζή, πρόεδρος της κυβέρνησης ανέλαβε ο Ι. Μεταξάς.

Η κυβέρνηση Μεταξά πήρε μια σειρά από αντιλαϊκά μέτρα, που ξεσήκωσαν κύμα απεργιακών αγώνων και διαδηλώσεων των εργαζομένων, που ζητούσαν την ικανοποίηση των αιτημάτων τους.

Συγκεκριμένα, στη Θεσσαλονίκη ο απεργιακός αγώνας είχε ξεκινήσει από τις 29 Απρίλη και σε λίγες μέρες επεκτάθηκε στο Βόλο, Κιλκίς, Σέρρες, Δράμα, Ξάνθη, Σάμο, Πράβι. Στις 3 Μάη η απεργία αγκάλιασε τα περισσότερα καπνεργατικά κέντρα και οι απεργοί στις 6 Μάη έφτασαν τους 30.000. Σε πολλά κέντρα η απεργία μετατρεπόταν σε γενική. Στις 8 Μάη η απεργία γενικεύτηκε σ' όλα τα εργοστάσια, στις μεταφορές, στους σιδηροδρόμους. Παρέλυσε κάθε κίνηση. Στις επιθέσεις της αστυνομίας οι απεργοί απαντούσαν μαχητικά. Γίνονταν συγκρούσεις, στήνονταν οδοφράγματα. Η αστυνομία έκανε χρήση των όπλων και οι 300 τραυματίες ήταν πρόλογος του αιματοκυλίσματος που θα ακολουθούσε την άλλη μέρα.

Την άλλη μέρα, 9 Μάη, συγκεντρώνεται 150.000 λαός στην Πλατεία Ελευθερίας για να εκφράσει την οργή του και δέχεται καινούρια δολοφονική επίθεση. Δέκα νεκροί και δεκάδες τραυματίες βάφουν με το αίμα τους τους δρόμους της

πόλης. Ξέσπασε λαϊκή οργή. Ο λαός συναδελφώνεται με το στρατό και γίνεται κύριος της πόλης για 36 ώρες. Οι εργοδότες δέχτηκαν να ικανοποιήσουν τα αιτήματα των εργατών. Η κυβέρνηση Μεταξά είχε στείλει ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις στη Θεσσαλονίκη. Έγιναν πολλές συλλήψεις.

Το ΚΚΕ ζήτησε την άμεση παραίτηση της κυβέρνησης Μεταξά, το σχηματισμό κυβέρνησης από την πλειοψηφία της Βουλής, την άμεση εφαρμογή του συμφωνητικού Παλλαϊκού Μετώπου Φιλελευθέρων και την άμεση σύγκληση της Βουλής για το ξεκαθάρισμα της κατάστασης σύμφωνα με την παλλαϊκή θέληση, όπως αυτή εκδηλώθηκε στο συλλαλητήριο της Θεσσαλονίκης.

Τα προβλήματα όμως δε λύνονται και ο λαός, με επικεφαλής την εργατική τάξη, συνεχίζει τους αγώνες με αποκορύφωμα την απόφαση για κάθοδο σε γενική απεργία.

Μπροστά στο ογκούμενο αυτό λαϊκό κίνημα και με πρόσχημα το δήθεν κίνδυνο για το πολίτευμα της χώρας, ο Μεταξάς εγκαθίδρυσε στις 4 Αυγούστου του 1936 δικτατορία με την υποστήριξη του παλατιού, των μοναρχοφασιστικών κύκλων της ολιγαρχίας, των στρατοκρατών και τη συγκατάθεση των Άγγλων ιμπεριαλιστών.

Στόχος της δικτατορίας ήταν οι δημοκρατικές ελευθερίες και η κατάπνιξη των αγώνων της εργατικής τάξης και όλων των εργαζομένων.

Το κύριο χτύπημα το δέχτηκε το ΚΚΕ, χωρίς όμως να περιοριστεί η φασιστική τρομοκρατία μόνο ενάντια στους κομμουνιστές. Επεκτάθηκε η τρομοκρατία και σε άλλους αντιπάλους της δικτατορίας. Την 1^η Οκτώβρη του 1936 στάλθηκαν στα νησιά της εξορίας 700 περίπου αντιφασίστες, ενώ πολλοί ρίχτηκαν στις φυλακές. Ανάμεσα στους εξόριστους ήταν ο Α. Σβώλος, καθηγητής πανεπιστημίου, ο Ι. Σοφιανόπουλος, αρχηγός του Αγροτικού Κόμματος και βουλευτής, ο μετέπειτα αρχηγός του Αγροτικού Κόμματος Ελλάδας Κ. Γαβριηλίδης, ο συνταγματάρχης Σ. Μπακιρτζής και άλλοι.

Στις 19 Σεπτέμβρη του 1936 πιάστηκε και ο Γενικός Γραμματέας της ΚΕ του ΚΚΕ Ν. Ζαχαριάδης.

Δημοσιεύτηκε νόμος «περί διώξεως του κομμουνισμού», σύμφωνα με τον οποίο διώκονταν πολιτικά κόμματα, ιδέες, συγγραφείς και βιβλία.

Στις 17 Νοέμβρη του 1936 πέθανε ο Α. Παπαναστασίου κάτω από πολύ ύποπτες συνθήκες. Την κηδεία του παρακολούθησαν χιλιάδες λαού, εκδηλώνοντας με

τον τρόπο αυτό τα δημοκρατικά τους φρονήματα. Η δικτατορία είχε απαγορεύσει να γραφεί για το νεκρό οτιδήποτε έξω από την είδηση της κηδείας του.

Ο λαός δεν έπαψε να εκδηλώνει με κάθε τρόπο την αντίθεσή του στη δικτατορία.

Το Μάρτη του 1937 έγιναν στην Αθήνα φοιτητικές εκδηλώσεις διαμαρτυρίας για την απόλυση των προοδευτικών καθηγητών Μ. Βέη, Γ. Λορετζάτου και Κ. Αμαντου και το διορισμό ευνοούμενων της δικτατορίας.

Αρκετές και σοβαρές αντιδικτατορικές εκδηλώσεις έγιναν στην Αθήνα με την ευκαιρία των γιορτών της εκατονταετηρίδας του Πανεπιστημίου και σ' όλη τη διάρκειά τους.

Αποκορύφωμα των αντιδικτατορικών αυτών εκδηλώσεων ήταν εκείνες που έγιναν όταν χιλιάδες φοιτητές υποδέχτηκαν στο ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία το Γάλλο υπουργό Παιδείας Ζαν Ζε, όπως επίσης και στον «Παρνασσό», κατά τη διάρκεια δεξίωσης της Ελληνογαλλικής Ένωσης Νέων προς τιμή του Γάλλου υπουργού με συνθήματα «Κάτω η δικτατορία», «Κάτω ο φασισμός».

Τον Αύγουστο του 1937 η 4η ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ έβαλε σαν καθήκον τη συγκρότηση λαϊκού αντιδικτατορικού μετώπου, τη συσπείρωση όλων των αντιδικτατορικών δυνάμεων σ' αυτό και την ενιαία δράση τους για την ανατροπή της φασιστικής δικτατορίας.

Στις 28 Ιούλη του 1938 εκδηλώθηκε ένοπλη αντιδικτατορική εξέγερση στα Χανιά Κρήτης, όπου πήρε ενεργό μέρος η οργάνωση Κρήτης του ΚΚΕ. Ο Μεταξάς κινητοποίησε ισχυρές δυνάμεις στρατού και χωροφυλακής, το στόλο και την αεροπορία και κατέπνιξε την εξέγερση.

Γ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

3.1 Η κατάσταση στη δημοτική εκπαίδευση κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου

Η κατάσταση που κληροδότησε στη δεκαετία του είκοσι η προηγούμενη περίοδος, που ξεκινάει από την απελευθέρωση, ήταν από κάθε άποψη άθλια.

Οι δάσκαλοι ξεκινούσαν από τους γραμματοδιδάσκαλους, που ήταν χωρίς κανένα προσόν, προχωρούσαν μετά το 1892 στους υποδιδάσκαλους, για να φτάσουν στους πτυχιούχους δημοδιδάσκαλους. Υπήρχαν και δάσκαλοι μη πτυχιούχοι, όπως επίσης κι άλλοι που είχαν διοριστεί με βάση ένορκη κατάθεση δύο μαρτύρων.

Τα διδασκαλεία πέρασαν από διάφορα στάδια, ώσπου να φτάσουν στην κατάσταση που υπήρχε στο μεσοπόλεμο.

Από την αρχή της σύστασης του ελληνικού κράτους έγινε ένα λεγόμενο Προκαταρκτικό Διδασκαλείο, που δεχόταν τους απόφοιτους της δεύτερης τάξης του ελληνικού σχολείου.

Στα 1878 ιδρύθηκε ένα διδασκαλείο της δημοτικής εκπαίδευσης για αγόρια με έδρα την Αθήνα, που ήταν τριτάξιο και δεχόταν απόφοιτους του γυμνασίου. Σε λίγο ιδρύθηκαν κι άλλα τρία τέτοια διδασκαλεία, αλλά έκλεισαν στα 1905.

Το 1914 ιδρύθηκαν επτά τριτάξια διδασκαλεία που δέχονταν απόφοιτους της δεύτερης τάξης του τετρατάξιου γυμνασίου. Ιδρύθηκαν και μερικά μονοτάξια διδασκαλεία που δέχονταν απόφοιτους γυμνασίου.

Από το 1924 διατηρούνται τα μονοτάξια, αλλά τα άλλα γίνονται πεντατάξια ή εξατάξια. Στα 1929 καταργήθηκαν τα μονοτάξια διδασκαλεία.

Τέλος ιδρύθηκαν οι παιδαγωγικές ακαδημίες, που σ' αυτές μπορούσαν να φοιτήσουν απόφοιτοι γυμνασίου.

Από το 1922 θεσπίστηκε το δικαίωμα των δασκάλων να μετεκπαιδεύονται δυο χρόνια στο πανεπιστήμιο ύστερα από εξέταση και σε περιορισμένο αριθμό (40 περίπου).

Σχολικό κτίριο δεν είχε ανεγερθεί κανένα από την εποχή του Καποδίστρια μέχρι το 1895. Από το 1895 μέχρι το 1910 είχαν ανεγερθεί 444 σχολικά κτίρια από το κράτος. Από το 1910 ως το 1920 είχαν ανεγερθεί από το κράτος μόνο 54 σχολικά κτίρια, χιλιάδες σχολεία έμειναν κλειστά από έλλειψη δασκάλων.

Από τα παιδιά που γράφονταν στην πρώτη τάξη του δημοτικού σχολείου μόνο το ένα τεσσαρακοστό έφτανε στην έκτη τάξη. Στο σχολικό έτος 1929-1930 είχαν εγγραφεί στην πρώτη τάξη του δημοτικού σ' όλη την Ελλάδα 200.379 μαθητές και μαθήτριες κι έφτασαν στην έκτη τάξη μόνο 4.931.

Η αναλογία δασκάλων προς μαθητές ήταν 1 δάσκαλος για 58 μαθητές περίπου.

Από την 1η Γενάρη του 1931 μέχρι τις 31 Δεκέμβρη του 1931 λειτούργησαν για πρώτη φορά μόνο 69 νέα δημοτικά σχολεία σ' όλη την Ελλάδα.

Η αγραμματοσύνη στην Ελλάδα στα 1928 έφτανε το 25,87% για τους άντρες και το 63,48% για τις γυναίκες.

Οι δάσκαλοι ήταν παραμελημένοι και η νοσηρότητα ανάμεσά τους ήταν μεγάλη. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι από τις αναρρωτικές άδειες που είχαν πάρει οι λειτουργοί της δημοτικής εκπαίδευσης το 1927 το 38% δόθηκε λόγω φυματίωσης.

Η εκπαιδευτική πολιτική των διαφόρων κυβερνήσεων μέχρι το 1936 εκφράστηκε είτε με πολιτική οικονομιών σε βάρος του λαϊκού σχολείου (π.χ. στα 1926 από τον προϋπολογισμό του κράτους είχε διατεθεί μόνο το 2,8% για τη δημοτική εκπαίδευση), είτε με ωμή επίθεση κατά του λαϊκού σχολείου και των λειτουργών του, όπως έγινε στη διάρκεια της δικτατορίας του Πάγκαλου.

Στην οκταετία 1928-1936 κυβέρνησαν τη χώρα μας τα δυο μεγάλα αστικά κόμματα, το Κόμμα των Φιλελευθέρων και το Λαϊκό Κόμμα.

Η βασική κατεύθυνση της εκπαιδευτικής πολιτικής και των δύο κομμάτων ήταν, όπως έδειξαν τα έργα τους, οι μεγάλες οικονομίες σε βάρος της εκπαίδευσης.

Ο υπουργός Παιδείας στην κυβέρνηση Βενιζέλου Γόντικας θεωρούσε μεγάλη δαπάνη την προαγωγή 2.000 δημοτικών σχολείων.

Ακόμα, στον προϋπολογισμό του 1929 αντί για αύξηση των πιστώσεων για κάλυψη στοιχειωδών αναγκών στο υπουργείο Παιδείας έγινε μείωση των πιστώσεων αυτών.

Από το 1920 μέχρι το 1928 έγιναν 976 κοινοτικά σχολικά κτίρια. Με το δάνειο που έκανε η κυβέρνηση Βενιζέλου ανεγέρθηκαν γύρω στα 3.000 σχολικά κτίρια στην τετραετία 1928-1932.

Στα 1932 είχαμε 8.194 δημοτικά σχολεία και νηπιαγωγεία και απ' αυτά μόνο τα 2.474 στεγάζονταν σε σχολικά κτίρια του κράτους. Τα υπόλοιπα στεγάζονταν σε νοικιασμένα ανθυγιεινά κτίρια.

Στην περίοδο του μεσοπολέμου είχε οξυνθεί η πάλη για εφαρμογή εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων που τις αντιμάχονταν οι διάφορες κυβερνήσεις. Χαρακτηριστική τέτοια εκδήλωση ήταν η στάση του επίσημου κράτους στα Μαρασλειακά γεγονότα.

Η δημοτική γλώσσα δεν είχε εδραιωθεί στο δημοτικό σχολείο.

Η δημοτική εκπαίδευση δεν είχε απαλλαγεί από την κηδεμονία της μέσης και έμενε για αρκετά χρόνια απραγματοποίητο το αίτημα για κατάργηση των ελληνικών σχολείων και των περισσότερων κλασικών γυμνασίων.

Η οργάνωση της παιδείας εξακολουθούσε να είναι ολιγαρχική.

Το επίσημο κράτος πίστευε πως ο λαός για να ζήσει δε χρειάζεται επαγγελματική προπαρασκευή ούτε σοβαρή γενική μόρφωση. Λίγα κολλυβογράμματα αρκούσαν για το λαό. Για τις εύπορες τάξεις υπήρχαν και τα ιδιωτικά, όπου δίνονταν επαρκείς γνώσεις στους μαθητές.

Το αναλυτικό πρόγραμμα εξακολουθούσε να είναι το ίδιο από το 1913.

Οι δάσκαλοι πρόβαλλαν πάντα το αίτημα για αυτοδιοίκηση και αποκέντρωση. Μόνο το αίτημα αιρετών εκπροσώπων στο εκπαιδευτικό συμβούλιο είχε υιοθετηθεί.

Το προσωπικό της δημοτικής εκπαίδευσης συνέχιζε να είναι γενικά ασυγχρόνιστο.

Το εξάχρονο δημοτικό σχολείο παρέμενε στα χαρτιά. Τα σχολεία λειτουργούσαν ουσιαστικά με 4 τάξεις.

Ο νόμος για την υποχρεωτική φοίτηση στο σχολείο δεν εφαρμοζόταν και εκατοντάδες χιλιάδες παιδιά δεν πήγαιναν στο σχολείο. Η αναλογία μαθητών για κάθε δάσκαλο ήταν μεγάλη. Στα σχολεία έλειπαν τα εποπτικά μέσα, ακόμη και τα θρανία.

Αλλά και στη διάρκεια της θητείας του Γ. Παπανδρέου στο υπουργείο Παιδείας ο προϋπολογισμός του 1930-1931 προέβλεπε μεγάλες οικονομίες σε βάρος της δημοτικής εκπαίδευσης, που σήμαινε οικονομίες σε βάρος του ψωμιού των

δασκάλων, σε βάρος της ίδρυσης και προαγωγής σχολείων και σε βάρος των διορισμών δασκάλων.

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση μένει ουσιαστικά απραγματοποίητη.

Δε θέλησε η κυβέρνηση Βενιζέλου να δώσει τη ριζική λύση που είχε υποσχεθεί. Ερασιτεχνικά καταπιάστηκε με διάφορα κεφάλαια του προβλήματος. Τα μεταρρυθμιστικά βήματα που έγιναν ήταν η καθιέρωση του εξάχρονου δημοτικού σχολείου, η κατάργηση των ελληνικών σχολείων και η συνεκπαίδευση των δύο φύλων.

Η κυβέρνηση Τσαλδάρη ακολούθησε πολιτική που απέβλεπε στην κατάργηση των τριών εκπαιδευτικών συμβουλίων (στοιχειώδους, μέσης και γνωμοδοτικό), στη συμπλήρωση των εποπτικών συμβουλίων με μητροπολίτη και δυο άλλους εξέχοντες πολίτες, στην ίδρυση ανώτατου εκπαιδευτικού συμβουλίου που το αποτελούσαν ο αρχιεπίσκοπος Αθήνας, δύο καθηγητές πανεπιστημίου και τρεις εκπαιδευτικοί, και τέλος απέβλεπε στην κατάργηση της δημοτικής γλώσσας στο δημοτικό σχολείο.

Στο μεταξύ 760 μονοτάξια σχολεία έμειναν κλειστά, γιατί δε διορίζονταν δάσκαλοι, ενώ υπήρχαν αδιόριστοι 2.500 νέοι δάσκαλοι.

Ο συνωστισμός στα σχολεία την εποχή της κυβέρνησης Τσαλδάρη ήταν μεγάλος, ενώ χιλιάδες σχολεία δεν προάγονταν.

Μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα του Μάρτη του 1925 οι οικονομίες σε βάρος της εκπαίδευσης συνεχίστηκαν και οι κενές θέσεις σχολείων πλήθαιναν, οι αδιόριστοι δάσκαλοι μάταια περίμεναν έγκριση πιστώσεων για διορισμούς και οι προαγωγές σχολείων καθυστερούσαν. Αρθθηκε η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων και έγιναν αθρόες μεταθέσεις και απολύσεις δασκάλων,

Καταργήθηκε η δημοτική γλώσσα στην τετάρτη τάξη του δημοτικού.

Στη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά η εκπαίδευση σημείωσε βήματα προς τα πίσω, ιδιαίτερα η δημοτική.

Το δημοτικό σχολείο από εξάχρονο που ήταν στα χαρτιά έγινε στην πραγματικότητα τετράχρονο, γιατί τώρα επιτρεπόταν στα παιδιά να πάνε στο οχτάχρονο γυμνάσιο από την τετάρτη τάξη του δημοτικού κι έτσι νεκρώνονταν η πέμπτη και έκτη τάξη. Τα αναγνωστικά γράφονταν στη δημοτική μόνο μέχρι την

τρίτη τάξη. Από το περιεχόμενο των αναγνωστικών έλειπε το προοδευτικό πνεύμα. Υπήρχαν κεφάλαια που εξυμνούσαν τον Μεταξά. Καρκινοβατούσαν η ίδρυση και οι προαγωγές σχολείων. Καμιά φροντίδα για τον εφοδιασμό των σχολείων με εποπτικά μέσα. Τα βαθμολογικά και οικονομικά προ βλήματα των δασκάλων έμεναν στάσιμα. Γίνονταν προσπάθειες να δημιουργηθούν και στα δημοτικά σχολεία οργανώσεις μεταξικής νεολαίας (ΕΟΝ) και στέλνονταν στα σχολεία έντυπα για την κατήχηση της νεολαίας με φασιστικό περιεχόμενο.

Δ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

4.1 Η περίοδος 1922 – 1928

Το 1922 αποτελεί αναμφίβολα τη βασικότερη ιστορική τομή, το σπουδαιότερο σταθμό του αιώνα μας.

Στο χρόνο αυτό το Ελληνικό Κράτος γνώρισε τη μεγαλύτερη ήττα, με τραγικό επακόλουθο το ξερίζωμα ενάμισυ εκατομμυρίου Ελλήνων της Μ. Ασίας, που σαν πρόσφυγες, έρχονται στον ελλαδικό χώρο, να διπλασιάσουν το ελληνικό προλεταριάτο, αυξάνοντας τα ντόπια προβλήματα αλλά συγχρόνως δίνοντας με το δυναμισμό τους ένα νέο ρυθμό στην ελληνική ζωή, με τεράστιες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες. Από την περίοδο αυτή και πέρα - περίοδο κατά την οποία έχει συντελεστεί και η ολοκλήρωση του κεφαλαιοκρατικού χαρακτήρα της ελληνικής οικονομίας με την ενσωμάτωση των προαστικών στρωμάτων στην αστική τάξη - τις εξελίξεις θα καθορίζουν τρεις βασικοί παράγοντες:⁸⁰

(α) Η οικονομική κατάσταση και οι κατευθύνσεις της οικονομίας

(β) Ο οριστικός θάνατος της εθνικής πολιτικής

(γ) Η άνδρωση του Σοσιαλισμού, ως νέου ταξικού εχθρού, ρόλο που έπαιξε πιο δυναμικά, γιατί οργανώθηκε πιο δυναμικά, ο Κομμουνισμός.

(α) Η οικονομική κατάσταση της χώρας είναι αθλιότατη σαν επακόλουθο του δεκάχρονου πολέμου και της Μικρασιατικής Καταστροφής. Η μικρή αλλά ουσιαστική ανάπτυξη της βιομηχανίας γίνεται κυρίως χάρη στην αυξημένη υπεραξία των χαμηλών εργατικών χεριών που προσφέρει η μεγάλη στρατιά των ανέργων. Τα 80% του πληθυσμού συμμετέχουν σε λιγότερο από το μισό του εθνικού εισοδήματος.⁸¹ Η καταστραμμένη από τους πολέμους κρατική ή ιδιωτική οικονομική υποδομή καταβάλλονται προσπάθειες να ορθοποδήσει σε βάρος των λαϊκών στρωμάτων και χάρη στο ξένο κεφάλαιο που εισρέει μαζικά και ελέγχει την ελληνική οικονομία (ΟΥΛΕΝ - ΠΑΟΥΕΡ κ.ά.) και δημιουργεί τις προϋποθέσεις εξάρτησης. Μιας εξάρτησης που έφτασε μέχρι τις μέρες μας, με τεράστιες κοινωνικές, πολιτικές και εθνικές συνέπειες.

⁸⁰ Άννα Φραγκουδάκη, *Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι*, 1977, σ. 30-40.

⁸¹ Ν. Σβορώνος, *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*, 1990, σ. 119.

(β) Ο οριστικός θάνατος της Μεγάλης Ιδέας, που επήλθε με τη Μικρασιατική καταστροφή οριοθετεί το τέλος της εθνικής πολιτικής και συνθέτει το ιδεολογικό κενό. Η εξωτερική πολιτική του Ελ. Βενιζέλου στα 1928 και αργότερα (1930-31) και η ανταλλαγή των πληθυσμών αφαίρεσε σχεδόν οριστικά κάθε μελλοντική προοπτική για εθνικές διεκδικήσεις.

Μέχρι τώρα το εθνικό πρόβλημα σφυρηλατούσε μια εθνική, μια διαταξική ενότητα και παρέσυρε το σύνολο των κοινωνικών δυνάμεων. Υπήρχε ένας εθνικός, κοινός στόχος, που κινητοποιούσε ενωμένο αυτό το σύνολο. Υπήρχε ένας συνεκτικός κρίκος. Με την καταστροφή αυτού, τους κοινωνικούς αγώνες θα καθορίζει η ταξική πάλη, που εμφανίζεται στα χρόνια της περιόδου αυτής.

(γ) Η άνδρωση του ταξικού εχθρού, του Σοσιαλισμού - Κομμουνισμού, αποτελεί τον τελευταίο καθοριστικό παράγοντα των χαρακτηριστικών της ελληνικής κοινωνίας στην περίοδο αυτή. Οι αστικές μάζες δεν αποτελούν πια δύναμη επαναστατική απέναντι στους τσιφλικάδες μεγαλοκτηματίες: η κυριαρχία τους έχει οριστικοποιηθεί, δεν αντιμάχονται πια τις παλαιότερες δομές, αφού τις έχουν ενσωματώσει στους κόλπους τους. Συμμαχούν μαζί τους για ν' αντιπαλέσουν μπροστά στο νέο κίνδυνο: Στους εργάτες, αγρότες, υπάλληλους.

Για την αστική τάξη της περιόδου αυτής και την αγωνία της, η Άννα Φραγκουδάκη στο βιβλίο της «Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι» γράφει:⁸²

«Η αστική τάξη θα βρεθεί απότομα σε μια καινούργια φάση. Οι συνέπειες των πολέμων, η οικονομική αθλιότητα πλατύτατων μαζών, οι διεθνείς επιρροές, οι συνέπειες της Μικρασιατικής καταστροφής, όλ' αυτά θα έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία της συνδικαλιστικής και πολιτικής οργάνωσης πού, στο όνομα των συμφερόντων της εργατικής τάξης, θα αμφισβητήσει τη δομή και την οργάνωση της κοινωνίας καθώς και την ίδια την κυριαρχία της αστικής τάξης.

Στις αρχές Νοεμβρίου του 1918, ιδρύεται η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος από 214 σωματεία και αντιπροσωπεύει τα τρία τέταρτα των συνδικαλισμένων. Μια βδομάδα αργότερα γίνεται το ιδρυτικό Συνέδριο του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδος. Το ΣΕΚΕ θα προσχωρήσει το 1920 στην 3^η Διεθνή και το 1924 θα πάρει τον τίτλο Κομμουνιστικόν Κόμμα Ελλάδος.

⁸² Άννα Φραγκουδάκη, ό.π., σ. 50-60.

Για τις αστικές δυνάμεις και ταξικός εχθρός δεν είναι πια πίσω αλλά μπροστά. Έχθρός νέος. Έχθρός, ιδεολογικά ισχυρός και πού ξαφνικά ευνοείται από όλους τούς ανέμους: την ξεριζωμένη προσφυγιά, τη συνεχή πτώση των μισθών, την αυξανόμενη ανεργία, την αθλιότητα των αγροτών, τη δυσαρέσκεια των μεσαίων στρωμάτων, την ιδεολογική αποσύνθεση που έφεραν οι πόλεμοι και κυρίως η μεγάλη καταστροφή. Έχθρός πολύ επικίνδυνος, όπως αποδείχνει η απροσδόκητη, η απίστευτη σχεδόν συντριβή του πανίσχυρου τσαρικού δεσποτισμού.

"Έτσι, τα τεράστια οικονομικά προβλήματα της Ελληνικής κοινωνίας και η παράλληλη παρουσία των κομμουνιστικών δυνάμεων θα προκαλέσουν μίαν αυτόματη αντανακλαστική ενέργεια άμυνας της αστικής τάξης. Ο σεβασμός και η εφαρμογή των βασικών αρχών της φιλελεύθερης (αστικής) ιδεολογίας φαίνεται να εγκυμονούν κινδύνους. Οι αστικές ελευθερίες και διεκδικήσεις: ισότητα, ελευθερία του συνέρχεσθαι, ελευθερία της σκέψης, κινδυνεύουν τώρα να ευνοήσουν τους κομμουνιστές.

Το αντανακλαστικό αυτοάμυνας το χαρακτηρίζει με τον καλύτερο τρόπο η τελευταία περίοδος εξουσίας του Βενιζέλου. Το 1928 ο Βενιζέλος δεν έχει τίποτα κοινό με τον παλιό δημοκράτη και αντάρτη του Θέρισου. Το 1924 ήδη θα υπερασπιστεί τη μοναρχία ενάντια στη δημοκρατική τάση. Συμβολικά, η νέα πολιτική του χαρακτηρίζεται από το περίφημο «Ιδιώνυμο» πού άλλωστε χτύπησε με σφοδρότητα ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου.

Η νέα πολιτική έχει κεντρικό της άξονα την τάση σταθεροποίησης ενός κράτους που παραπαίει ανάμεσα σε τεράστιες οικονομικές αντιξοότητες και το οποίο από το 1923 ως το 1928 χαρακτηρίζει ο φόβος της εξουσίας μπροστά στην όξυνση της λαϊκής δυσφορίας. Οι πανελλαδικές απεργίες, οι νεκροί στις διαδηλώσεις, τα πραξικοπήματα και η γρήγορη εναλλαγή των κυβερνήσεων επιδεινώνουν τη γενική ανασφάλεια».

Κρίθηκε σκόπιμο να γίνει η παραπάνω ανάλυση της πολιτικοκοινωνικής κατάστασης της περιόδου αυτής, γιατί θα βοηθήσει τον αναγνώστη - παράλληλα με την ανάλυση των εκπαιδευτικών θεμάτων που θ' ακολουθήσουν - να κατανοήσει το συνδικαλιστικό κίνημα της εποχής γενικότερα και το Δασκαλικό Συνδικαλιστικό κίνημα ειδικότερα. Προηγουμένως - και πολύ συνοπτικά - υπενθυμίζονται λίγο οι κυβερνητικές μεταβολές της περιόδου:

1922: Μικρασιατική Καταστροφή - Επανάσταση - Παραίτηση του Βασιλιά Κωνσταντίνου - Δίκη και εκτέλεση των έξι.

1923: Αποτυχημένο κίνημα Βασιλοφρόνων - Εκλογές και νίκη του Φιλελ. Κόμματος - Απομάκρυνση βασιλιά Γεωργίου Β΄

1924: Κυβέρνηση Ε. Βενιζέλου - Κυβέρνηση Γ. Καφαντάρη - Κυβέρνηση Αλ. Παπαναστασίου - Ελληνική Δημοκρατία - Κυβέρνηση Α. Μιχαλακοπούλου.

1925: Δικτατορία Θ. Πάγκαλου

1926: Κονδύλης ανατρέπει τη δικτατορία Πάγκαλου - Οικουμενική κυβέρνηση Ζαΐμη.

1927: Σύνταγμα Ελληνικής Δημοκρατίας.

1928: Κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου.

Έντονες και αξιόλογες υπήρξαν οι παιδαγωγικές - εκπαιδευτικές εξελίξεις στην περίοδο αυτή, κατά την οποία οι πολιτικές εξελίξεις, που ακολούθησαν την εθνική περιπέτεια, υπήρξαν ιδιαίτερα εντυπωσιακές. Και συγκεκριμένα:

- Καθιερώνεται η μετεκπαίδευση Δασκάλων στο Πανεπιστήμιο (1922)

- Εκδίδεται διάταγμα για τους Δασκάλους των «δύο μαρτύρων» (1922)

- Τοποθετούνται διευθυντές στο Μαράσλειο Διδασκαλείο και στην Παιδαγωγική Ακαδημία οι Αλεξ. Δελμούζος και Δημ. Γληνός (1923-24)

- Ιδρύεται το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1925)

- Απολύονται οι Δελμούζος και Γληνός (1926)

- Διασπάται ο «Εκπαιδευτικός Όμιλος» (1927)

Εκτός από τα παραπάνω, στην ίδια περίοδο: επανεισάγεται η Δημοτική Γλώσσα, επανακυκλοφορούν τα βιβλία που απέσυρε η Επιτροπεία, καθιερώνεται ο θεσμός των Αιρετών Δασκάλων στο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, επιλύεται το πρόβλημα της διαβάθμισης των διαφόρων κατηγοριών των Δασκάλων.

Την όλη όμως εικόνα των εκπαιδευτικών πραγμάτων της εποχής αυτής δίνουν τα παρακάτω στοιχεία:

1. Η υποχρεωτική εκπαίδευση στο Δημοτικό Σχολείο και το εξάχρονο Δημοτικό ήσαν δυο εξαγγελίες που έμεναν στα χαρτιά. Περίπου 500.000 ελληνόπουλα σχολικής ηλικίας δεν πατούσαν στο σχολείο.

2. Η νοσημότητα των μαθητών στην εφταετία 1922-28 κυμάνθηκε στα 24%.

3. Το έτος 1927, το 38% των αναρρωτικών αδειών των Δασκάλων δόθηκαν λόγω φυματίωσης.

4. Τεράστιες ελλείψεις σε διδακτικό προσωπικό, διδακτήρια, θρανία, ενώ τα σχετικά κονδύλια είναι απαράδεκτα χαμηλά. Το 1926 διατέθηκαν για τη δημοτ. Εκπαίδευση μόνο τα 2,8% του προϋπολογισμού.

5. Οι πολιτικοί διωγμοί βρίσκονται σε έξαρση: Απολύσεις, μεταθέσεις, αρση μονιμότητας κ.λπ..

Ας δούμε όμως τώρα την κλαδική συνδικαλιστική δράση στην περίοδο αυτή.

Τα ποικίλα προβλήματα του κλάδου, που ο «Σύνδεσμος των Ελλήνων Δημοδιδασκάλων» και οι δυο «Ενώσεις» των Συλλόγων Δημοδιδασκάλων προσπάθησαν ν' αντιμετωπίσουν στα μέτρα των δυνάμεών τους, κατά τις δυο πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας, οδήγησαν στην απόφαση για την ίδρυση Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Δημοδιδασκάλων. Στις 27.12.1920 γίνεται στην Αθήνα η πρώτη συνάντηση, που διαρκεί μέχρι 6.1.1921, και κατά την οποία παίρνονται δυο σπουδαίες αποφάσεις: (α) Να αυτοδιαλυθούν οι μέχρι την ημέρα εκείνη ενώσεις και ο σύνδεσμος και (β) να συγκληθεί στις 21.4.1921 ιδρυτικό συνέδριο. Έτσι και γίνεται: Στις 21.4.1921 πραγματοποιείται στην Αθήνα το ΙΔΡΥΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ της Ομοσπονδίας, στο οποίο αντιπροσωπεύθηκαν οι ακόλουθες είκοσι περιφέρειες (σύλλογοι ή ελεύθερη προσωπική εκπροσώπηση): ΑΓΡΙΝΙΟΥ, ΑΡΤΑΣ, ΓΡΕΒΕΝΩΝ, ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ, ΗΠΕΙΡΟΥ, ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ, ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ, ΚΕΡΚΥΡΑΣ, ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ, ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΟΣ, ΛΑΚΩΝΙΑΣ, ΛΑΡΙΣΑΣ, ΛΙΒΑΔΕΙΑΣ, ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ, ΣΥΡΟΥ, ΤΡΙΚΑΛΩΝ, ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ, ΦΛΩΡΙΝΑΣ, ΧΑΛΚΙΔΑΣ και ΧΙΟΥ. Το Ιδρυτικό Συνέδριο εξέλεξε τετραμελή επιτροπή, που την αποτελούσαν οι ΚΑΡΑ ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΤ. (Πρόεδρος), ΡΑΪΚΟΣ ΧΡ., ΖΑΓΟΡΟΣ Ε. και ΤΟΥΡΝΑΣ Ι. και στην οποία δόθηκε η εντολή να διευθύνει για οχτώ μήνες την οργανωτική δουλειά, μέχρι να συγκληθεί το Α' Συνέδριο (Γεν. Συνέλευση). Έδρα της επιτροπής ορίστηκε η Χαλκίδα (εκεί υπηρετούσε ο Πρόεδρος της) και δημοσιογραφικό όργανο το περιοδικό «ΕΡΜΗΣ» που κυκλοφορούσε πριν από το Ιδρυτικό Συνέδριο ο Πρόεδρος της Επιτροπής Αντ. Καραγιάννης.

Το Α' Συνέδριο της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας πραγματοποιήθηκε στις 3.3.1922 και παίρνουν μέρος σ' αυτό οι ακόλουθοι 53 σύλλογοι:

Αγρινίνου, Αιγίου, Ανασελίτσας, Αργολίδας, Αχαΐας, Βέροιας, Βοιωτίας, Γορτυνίας, Δράμας, Δωρίδας, Έδεσσας - Γιαντισών, Ελασσόνας, Ευρυτανίας, Ζακύνθου, Ηλείας, Ηρακλείου, Θεσσαλονίκης, Ιωαννίνων, Καβάλας, Καλαβρύτων, Καρδίτσας, Κεφαλληνίας, Κιλκίς, Κοζάνης, Κορινθίας, Λακεδαιμόνος, Λακωνίας, Λάρισας, Μακεδονίας - Καστοριάς, Μεγαλόπολης, Μεγάρων, Μεσογείων, Μεσσηνίας, Μεσολογγίου, Μιτυλήνης, Μεραμβέλου, Μαγνησίας, Νάξου, Ναυπακτίας, Πειραιά, Πρέβεζας, Ρεθύμνου, Σάμου, Σερρών, Σύρου, Τρικάλων, Τριφυλλίας, Φθιώτιδας, Φλώρινας, Φωκίδας, Χαλκίδας και Χίου.

Το Α' Συνέδριο εκλέγει την πρώτη διοίκηση της Ομοσπονδίας: Πρόεδρος ΑΝΤ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, Γραμματέας ΧΡ. ΡΑΪΚΟΣ, Μέλη Π. ΔΑΜΑΛΑΣ, Β. ΘΕΟΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΖΑΧ. ΝΑΥΠΛΙΩΤΟΥ.

Η συσπείρωση του Κλάδου - με όλες τις αδυναμίες και ατέλειες που μπορεί να έχει μια πρώτη προσπάθεια - είναι γεγονός. Οι δυσκολίες που θα συναντήσει ο οργανωμένος πια Κλάδος στην υλοποίηση των στόχων του θ' αποτελέσουν ένα από τα βασικά ζητήματα που θ' απασχολήσουν τη μελέτη αυτή στη συνέχεια. Όμως, για την εποχή εκείνη του πρώτου ξεκινήματος, το πνεύμα της εποχής και τη θεώρηση της άρχουσας τάξης, της εργοδοσίας και της Κυβέρνησης για το Συνδικαλισμό δίνει η ακόλουθη φράση του τότε Υπουργού Παιδείας Κ. ΠΟΛΥΓΕΝΗ προς τη Διοίκηση της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας που τον επισκέφθηκε για να του εκθέσει τα αιτήματα του Κλάδου:

«... Που το βρήκατε γραμμένο, να μου κάνετε παρέες παρέες και να έρχεστε σείς να τους αντιπροσωπεύετε; “Όποιος θέλει να υποβάλει παράπονα, να τα υποβάλει μόνος του εις το Υπουργείον και όχι δι' άλλων...”»

Το Β' Συνέδριο της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας ήταν έκτακτο και συνήλθε τον Αύγουστο του 1922. Ακολούθησε η Μικρασιατική Καταστροφή και οι πολιτικές εξελίξεις του χρόνου αυτού, που δεν άφηναν περιθώρια για συνδικαλιστικές δραστηριότητες, για να φτάσουμε στις 15.4.1923, οπότε έγινε το Γ' Συνέδριο, το οποίο εξέλεξε και τη νέα διοίκηση της ΔΟΕ: Πρόεδρος ΑΝΤ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, Γραμματέας ΧΡ. ΡΑΪΚΟΣ, Μέλη Κ. ΚΑΡΜΑΣ, Δ. ΚΟΥΤΣΟΥΜΠΕΛΑΣ, ΕΛ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΥ. Οι αποφάσεις που πάρθηκαν στο Συνέδριο αυτό συνοψίζονται στα ακόλουθα:

1. Να εισαχθεί η Δημοτική Γλώσσα στο Δημοτικό Σχολείο

2. Να καταργηθούν τα «Ελληνικά Σχολεία» και να γίνει εξάχρονο το Δημοτικό σχολείο.

3. Να τροποποιηθεί το αναλυτικό πρόγραμμα του 1913.

Η Δ΄ Γενική Συνέλευση ήταν και αυτή έκτακτη και συγκλήθηκε στις 30.9.1923 ειδικά για εσωτερικά θέματα, ύστερα κυρίως από την παραίτηση δυο μελών του Διοικητικού Συμβουλίου, των Κ. ΚΑΡΜΑ και Ε. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΥ, που διαφώνησαν με την ακολουθούμενη από τον Πρόεδρο της ΔΟΕ πολιτική. Η έκτακτη αυτή συνέλευση εξέλεξε νέο Διοικητικό Συμβούλιο αποτελούμενο από τους: ΑΝΤ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ Πρόεδρο, Α. ΚΟΝΤΟΓΕΩΡΓΗ Γραμματέα, και Μέλη Δ. ΚΟΥΤΣΟΥΜΠΕΛΑ, ΕΛ. ΜΟΥΖΑΚΙΩΤΟΥ και Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗ. Ο αναγνώστης θα πρέπει να σταθεί ιδιαίτερα σ' αυτή των πρώτη εκδήλωση συνδικαλιστικής διαφωνίας και δημιουργίας «αντιπολίτευσης», που δεν είναι ξένη προς τη συνδικαλιστική διαμάχη που θα ακολουθήσει και θα κορυφωθεί στα χρόνια 1927-28.

Η Ε' Γενική Συνέλευση συγκλήθηκε στις 25.5.1924. Βασικό αίτημα που συνέχει τον Κλάδο την εποχή είναι το νομοσχέδιο «περί διαβαθμίσεως και αποδοχών των λειτουργών Δημοτικής Εκπαιδεύσεως» που είναι αδύνατο - όπως και για ένα σωρό από άλλα προβλήματα - ν' αντιμετωπίσει η πολιτεία με την πολιτική αστάθεια που επικρατεί, τις αλληλοδιαδοχικές κυβερνήσεις που στήριζε η πλειοψηφία των Φιλελευθέρων και την εναλλαγή σε διάστημα ενός χρόνου επτά (!!) υπουργών παιδείας.

Στην Ε' Γενική Συνέλευση επικράτησαν περισσότερο φιλελεύθερα και προοδευτικά στοιχεία, που ήσαν υπέρ της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, όπως αυτή μέχρι τώρα εκφραζόταν από τον «Εκπαιδευτικό Όμιλο», και όπως πήρε σε μερικά σημεία σάρκα και οστά στα 1917. Το νέο Διοικητικό Συμβούλιο της Ομοσπονδίας αποτελούσαν οι Ε. ΔΡΟΣΟΣ Πρόεδρος, Ν. ΠΡΟΚΟΠΙΔΗΣ Αντιπρόεδρος, Π. ΔΗΜΗΤΡΑΤΟΣ, ΔΡΑΓΩΤΗΣ, Ε. ΡΕΠΟΥΛΗ.

Σε βάρος αντιπροσώπου της Ε' Γεν. Συνέλευσης εμφανίζεται το πρώτο -στην ιστορία του οργανωμένου Δασκαλικού Συνδικαλισμού- κρούσμα αναρμόδιας παρέμβασης από μέρους επιθεωρητή. Το «Διδασκαλικό Βήμα»⁸³ γράφει:

ΕΚΠΑΛΗΚΤΙΚΟ

⁸³ «Διδασκαλικόν Βήμα», 1924, αρ. 1.

Εις το «Φως» Ηρακλείου έδιαβάσαμε ότι ο αντιπρόσωπος εις την Έκτακτον συνέλευσιν του εκεί συλλόγου συνάδελφος Χισκάκης ετμωρήθη με πρόστιμον διότι «δεν υπήκουσε τον Επιθεωρητήν διατάξαντα να μή έλθη στη συνέλευση». Η τιμωρία δεν είναι λιγότερο εκπληκτική από την απαγόρευση. Παράνομη η μία όσον και η άλλη. Τόσος ζήλος είναι, νομίζομεν, εντελώς αχρειαστος!

Η ειδική αναφορά στο επεισόδιο αυτό επιβάλλεται γιατί στην πορεία του Δασκαλικού Συνδικαλισμού οι επιθεωρητές, άλλοτε σαν άτομα και άλλοτε συλλογικά, θα λειτουργήσουν αρνητικά και πάντοτε σχεδόν αντιδραστικά. Οι ελαχιστότατες φωτεινές εξαιρέσεις δεν καταργούν τον κανόνα.

Η νέα Διοίκηση της ΔΟΕ, που εκλέχθηκε από την Ε' Γενική Συνέλευση, κυκλοφορεί στις 15.8.1924 το «ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟ ΒΗΜΑ», που γίνεται το επίσημο δημοσιογραφικό όργανο της και το έντυπο που έμελε να συνέχει και να συγκλονίζει τον Κλάδο δεκαετίες ολόκληρες, παρά το «ξέφτισμα» και το «κιτρίνισμα» που επέβαλαν σ' αυτό για μικρά ή μεγάλα διαστήματα μερικές διοικήσεις της ΔΟΕ.

Εντύπωση για την εποχή αυτή -συνδικαλιστικό έτος 1924 - 25 αποτελούν οι προχωρημένες θέσεις που παίρνει το Δ.Σ. της ΔΟΕ πάνω σε καίρια θέματα του συνδικαλιστικού μας κινήματος. Η Διοίκηση, για πρώτη φορά, τοποθετεί σωστά και δίνει μια έννοια του «συμμετοχικού συνδικαλισμού» σε άρθρο της στο «Διδασκαλικό Βήμα» (Αύγ. 1924), όπου μεταξύ άλλων λέγει:⁸⁴

«Η μόνη σωστή σχέση Ομοσπονδίας και Κράτους είναι ή έντιμη και ειλικρινής συνεργασία με αμοιβαία ελευθερία κριτικής αντικειμενικής και καλόπιστης. Την αρχή αυτή η Ομοσπονδία την έθεσε και η Διοίκηση της θα εργαστή για να της δώσει πρακτική εκδήλωση. Διότι η διακήρυξις της απλώς και η ομολογία εκατέρωθεν καλής διαθέσεως δεν αρκεί.

Η συνεργασία αυτή διά να είνε γόνιμος εις πρακτικά αποτελέσματα υπέρ της λαϊκής εκπαιδεύσεως και των λειτουργών της χρειάζεται να γείνη ένας θεσμός, ένας οργανισμός σχέσεων. Και είνε αυτός ο σκοπός της θεμελιώδους αξιώσεως της Ομοσπονδίας όπως ο κλάδος καταστή συμμετοχος της διοικήσεως της Εκπαιδεύσεως. Είνε αυτός ο σκοπός διά τον οποίον ο κλάδος άξιοι ώρισμένοι θέσεις εις το Υπουργείον της Παιδείας, το Εκπαιδευτικόν Συμβούλιον και τά Έποπτικά Συμβούλια να κατέχωνται από πρόσωπα της εκλογής του κλάδου, διότι θέλει -το θέλει ειλικρινά

⁸⁴ «Διδασκαλικόν Βήμα», ό.π.

να εγκαταστήσει σχέσεις πραγματικής επαφής μεταξύ περιφερειακών και διοικητικών οργάνων της εκπαίδευσης. Είναι παλαιά απαιτήσεις της Ομοσπονδίας αυτή, την οποίαν τα πράγματα καθημερινώς αποδεικνύουν και ορθήν και αναγκαίαν. Χωρίς την εγκατάστασιν αυτήν σχέσεων οργανικών, χωρίς την συμμετοχής του κλάδου εις την Διοίκησιν της Εκπαίδευσης κατά τρόπον πραγματικών, η συνεργασία είνε προβληματική.

Η στασιμότητα των εκπαιδευτικών πραγμάτων, οι πρώτες επιτυχίες της αντίδρασης ενάντια στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και κυρίως το Ν.Δ. της 25.9.1924 με το οποίο -έξυπνα το Υπουργείο ασκούσε άνιση πολιτική απέναντι στις διάφορες κατηγορίες Δασκάλων, με σκοπό να διασπάσει την ενότητα του Κλάδου, σε συνδυασμό με την εσωτερική αντιπολίτευση του πρώην Προέδρου της ΔΟΕ Αντ. Καραγιάννη -εκφραστή του πιο συντηρητικού έως αντιδραστικού πνεύματος- που με το περιοδικό του «ΕΡΜΗΣ» πολεμούσε αδιάκοπα την Ομοσπονδία και επιζητούσε τη διάλυσή της, οδήγησαν στη σύγκληση έκτακτης Γενικής Συνέλευσης την 1.10.1924. Στο μεταξύ η Διοίκηση της ΔΟΕ, με έξυπνη πολιτική και σωστή ενημέρωση της κοινής γνώμης πάνω στα δίκαια αιτήματά της, καταφέρνει να ξεσηκώνει μαζικούς φορείς υπέρ των δικαιων αιτημάτων της. Χαρακτηριστικά τα ακόλουθα διαβήματα μαζικών φορέων:

1. Δημοσίευμα της εφημερίδας «ΕΜΠΡΟΣ»⁸⁵

ΧΑΝΙΑ - Σωματεία Χανίων παρακαλούν υμέτεραν επέμβασιν αναγνωρισθούν, δίκαια διδασκάλων με πλήρη βελτίωσιν οικονομικής αυτών καταστάσεως επ' ωφελεία συμφερόν των λαϊκού σχολείου.

Πρόεδροι:

Παντοπωλών Μανωλινάκης, Εμπορ. Συλλόγου. Αγγελίδης, Γεωργ. Συνεταιρισ. Κ.Μ. Φούμης, Εφέδρων. Χωροφυλ. Σ. Σαριδάς, Εθνικής 'Αμύνης. 1. Μουντάκης, Υποδηματοποιών Ε. Μαρινεύς, Κουρέων Κ. Καλαθάκης, Φιλολ. Σύλλογος Χρισόστ. Χ. Φουτρίδης.

2. Δημοσίευμα της εφημερίδας «ΠΑΤΡΙΣ»⁸⁶

ΧΑΝΘΗ - Δημοδιδάσκαλοι πλέον απηύδησαν αναμένοντες μάτην βελτίωσιν οικτράς θέσεώς των. Διδασκαλεία ήρημώθησαν και τάξεις διδασκαλικά καθ' εκάστην

⁸⁵ Εφημερίδα «Εμπρός», 1924.

⁸⁶ Εφημερίδα «Πατρίς», 1924.

έρημούνται των υγιεινών στοιχείων του κλάδου τρεπομένων εις άλλα επαγγέλματα.

Κατάστασις σχολείων απελπιστική επί ανυπολόγιστω βλάβη μορφώσεως τέκνων Λαού. Ανύψωσιν δημοδιδασκάλου και Λαϊκού Σχολείου θεωρούμεν εθνικήν υπόθεσιν ανεπίδεκτον αναβολής.

Πρόεδροι:

Δημοτικού Συμβουλίου Καραμπέτσης, Επαγγελματικής Ενώσεως Βάσσοι, Παμπροσφυγικού Συνδέσμου Διακουμόπουλος, Συνδέσμου Ανατολικής Θράκης Δαχτάνης, Συνδέσμου Προσφύγων Ξάνθης Φραγκόπουλος.

3. Τηλεγράφημα προς το Υπουργείο Παιδείας από την Καβάλα

ΚΑΒΑΛΑ Μή φεισθήτε δαπάνης γενησομένης προς εξυγίανσιν πνευματικής τροφής λαού, διότι μόνον ανόρθωσις λαϊκής εκπαιδεύσεως προετοιμάζει λαμπρόν μέλλον παντός έθνους. Λαός ευχαρίστως θέλει δεχθή οιαδήποτε φορολογίαν χάριν προαγωγής εκπαιδεύσεώς του. Ιδιαίτερος παρακαλούμεν Σεβαστην Κυβέρνησιν λάβη μέριμναν και διά διδακτήρια πόλεός μας όπου τέκνα 85 χιλιάδ. λαού μορφούνται μόνον εντός και διδακτηρίων, εξ ών 3 μόνον κατάλληλα και μένουσιν ούτω χιλιάδες τέκνα άνευ της στοιχειώδους εκπαιδεύσεως εκτεθειμένα κινδύνους αμαθείας διαφθοράς και λοιπούς. Από ενεστώσαν Κυβέρνησιν αναμένομεν λύση πρόβλημα τούτο δημοτικής εκπαιδεύσεως και διδακτηρίων άπαξ διά παντός.

Αντιπρόεδρος Εμπορ. Συλλόγου Ν. 'Ασνίδης, Πρόεδρος Παμμικρασ. Συλλόγου Ι. Τσοντορίδης, Γεν. Γραμ. Φαρμακοποιών Δ. Παπαζήσης, Πρόεδρος Κηπουρών Ι. Σιρλαντζίδης, Γεν. Γραμ. Συνεργατικής Δ. Κέλλας, Πρόεδρος Καφεξυθοπωλών Τάκης Μπακιατζής, Πρόεδρος Υποδηματοποιών Δ. Δουρούκας, Πρόεδρος Αρτοποιών Ι. Μαρονόπουλος, Αντιπρόεδρος Κρεοπωλών Γ. Λαζάρου, Πρόεδρος Ραπτ Χ. Γόρδος, Πρόεδρος Παντοπωλών Γ. Διτερίνας, Πρόεδρος Αρτεργατών Χρ. Σαμαρτζίδης, Πρόεδρος Συλλόγου Αδριανουπολιτών Ελευθ. Γεωργιάδης, Γεν. Γραμ. Εθνικής Δημ. Νεολαίας 'Αριστ. Μπαλλής, Αντιπρόεδρος Καπνερ. Σωματείου Εργασίας Π. Σκαντζούρης, Γεν. Γραμ. Ενώσεως Αυτοκινητιστών Κ. Φρυδάκης, Πρόεδρος Θρακικού Συλλόγου Κ. Τσουμπάνης, Πρόεδρος Κουρέων Φ. Γιαλάμας, Πρόεδρος Φιλοπτώχου Αδελφότητος Κυριών Α. Παπαγιάννη, Πρόεδρος Ενώσεως Εφέδρων Μ. Ασίας και Θράκης Κ. Βλητός, Πρόεδρος Παμπροσφυγικού Καπνεργατικού Σωματείου Αναγέννησις Δ. Χαραλαμπίδης,

Πρόεδρος Ανακουφίσεως Μαργαριτιάδης, Πρόεδρος Σωμ. Κυριών Έθν. Άμυνα Χρυσή Ζαχαριάδου, Πρόεδρος Ιατρικής Εταιρίας Ι. Αστεριάδης.

4. Δημοσίευμα στο «Διδασκαλικό Βήμα»⁸⁷

ΛΕΣΒΟΣ τα κάτωθι υπογεγραμμένα σωματεία ευσεβάστως παρακαλούμεν Υμετέραν Έξοχότητα όπως συντελέση προς άρσιν προσγενομένης αδικίας Κλάδου Δημοδιδασκάλων κατόπιν παγκοίνου ήδη αναγνωρίσεως δικαίων τούτων. Στόπ. Πάσα θυσία αναγκαία υπέρ αναξιοπαθούντων δημοδιδασκάλων ες ούς εναπόκειται διαπαιδαγώγησις Έθνους.

Πρόεδροι:

Εμπορικού Συλλόγου Περ. Αντωνίου, Ενώσεως Εφέδρων Λέσβου Αθ. Σκούφος, Σωματείου Αλληλοβοηθείας Χρ. Κατσάνης, Ενώσεως προσφύγων Λέσβου Γεωρ. Καλλιπολίτης. Εργατικού Κέντρου Α. Κοντάρας, Σωματείων Παντοπωλών Ιωάν. Κακάβδης, Σωματείων Εμποροραπτών Έμ. Γρηγορίου, Σωματείων Κρεοπωλών Θεόδ. Γρηγορίου, Σωματείων Άρτοποιών Θεοφ. Αλεξάνδρου, Συνδέσμου Φαρμακοποιών Χρ. Καρατζάς, Σωματείου Ζαχαροπλαστών Εύστρ. Πιτέλλης, Σωματείου Ξενοδόχων Ύπνου Θεόδ. Γρηγορίου, Συνδέσμου εμπόρων ελαίου Πολύδ. Δημητριάδης.

5. Δημοσίευμα στην Εφημερίδα «ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ»⁸⁸

ΕΔΕΣΣΑ – Η Ομοσπονδία των προσφυγικών σωματείων της Εδέσσης αισθανομένη βαθύτατα την ανάγκην της ανορθώσεως της λαϊκής εκπαιδεύσεως, εθλίβη από τις δηλώσεις του Υπουργού των Οικονομικών, κηρυχθέντος εναντίον της οικονομικής ενισχύσεως των δημοδιδασκάλων, δημιουργών της εθνικής αναγεννήσεως, διαμαρτυρομένη δε υιοθετεί πλήρως τάς αξιώσεις αυτών και παρακαλεί να καταταξη αυτούς εις εμπρέπουσαν θέσιν εν τη πανυπαλληλική οικογένεια.

Οι Πρόεδροι:

Ενώσεως Προσφύγων Πέλλης Αραπίδης, Μικρασιατών Άγγέλου, Πισίδης, Δαβακλόγλου, Θρακών Δημητριάδης.

⁸⁷ «Διδασκαλικόν Βήμα», ό.π.

⁸⁸ Εφημερίδα «Ακρόπολις», 1924.

Στο μεταξύ, η Διοίκηση της ΔΟΕ, επιθυμώντας να ενημερώσει τους Δασκάλους και την κοινή γνώμη για τις θέσεις των πολιτικών κομμάτων πάνω στα θέματα της Δημοτικής Εκπαίδευσης και συγχρόνως να δεσμεύσει τα κόμματα αυτά, δημοσίευσε στο «Διδασκαλικό Βήμα»⁸⁹ συνεντεύξεις των αρχηγών όλων των κομμάτων, γεγονός που αφενός έδωσε στο όργανο της ΔΟΕ κύρος, αφετέρου ανακίνησε το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης για το Λαϊκό μας Σχολείο. Περιλήψεις των δηλώσεων των αρχηγών των πολιτικών κομμάτων ακολουθούν:

ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ Γ. (Κόμμα Προοδευτικών Φιλελευθέρων): Για την εθνική μελλοντική πρόοδο και ασφάλεια και για την αποτροπή κάθε κινδύνου εσωτερικού και εξωτερικού κλονισμού επιβάλλεται η βελτίωση και ενίσχυση της Δημοτικής Εκπαίδευσης και η αναγωγή της σε εστία εθνικού φρονήματος, κοινωνικής συναδέλφωσης και αλληλεγγύης, προόδου ηθικής και υλικής των λαϊκών μαζών.

ΚΟΝΔΥΛΗΣ Γ. (Εθνικό Ριζοσπαστικό Κόμμα): Η λαθεμένη κατεύθυνση που δόθηκε από τα πρώτα χρόνια του ελεύθερου Ελληνικού κράτους στην πνευματική ζωή, είναι η αιτία της ανεπαρκούς εκπλήρωσης των υποχρεώσεων του κράτους. Θεωρούνται αναγκαία: Το εξάχρονο Δημοτικό Σχολείο, ο ενεργός ρόλος της αυτοδιοίκησης, ο προσανατολισμός του εκπαιδευτικού προγράμματος προς τις κοινωνικές και επαγγελματικές ανάγκες της εποχής, η ίδρυση διδασκαλείων για την προετοιμασία ικανών δασκάλων και η επαρκής μισθοδοσία τους.

ΜΕΤΑΞΑΣ Ι. (Κόμμα Ελευθεροφρόνων): Αιτία της εκπαιδευτικής καθυστέρησης θεωρείται η παρανόηση που έγινε για το σκοπό του Λαϊκού Σχολείου και η αντίδραση που προήλθε εξαιτίας του γλωσσικού ζητήματος. Πρέπει να πάψει η πολιτική εκμετάλλευση του Δασκάλου, κάθε πίεση και διωγμός για πολιτικά φρονήματα. Και κατέληξε:

«Όσον αφορά το τι επιβάλλεται σχετικώς με την λαϊκής "Εκπαίδευσιν διά το άμεσον μέλλον, νομίζω ότι, κατά πρώτιστον λόγον, πρέπει το δημοτικόν σχολείον να καταρτισθή αυταρκές και αυτοτελές διά τα τέκνα του λαού, ιδία των χωρικών, αι δε ανώτεραι αυτού τάξεις να προσαρμόζονται προς τήν φύσιν τών ασχολιών των κατοίκων του μέρους, όπου ευρίσκεται το Σχολείον, ώστε να προετοιμάζη τα τέκνα των διά ταύτας, ιδιαίτερος δε να εξετασθή η μη παρακολούθησις των ανωτέρων τάξεων του υπό των προοριζομένην προς είσοδος και τα ανώτερα σχολεία».

⁸⁹ «Διδασκαλικόν Βήμα», ό.π.

ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΑΛ. (Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης): Αιτία της όχι ευχάριστης κατάστασης στη λαϊκή παιδεία αποτελούν η γλισχρότητα των μέσων που παρέχονται για την εκπαίδευση, η αντίληψη ότι το Δημοτικό Σχολείο αποτελεί προβαθμίδα της Μέσης, η κακομεταχείριση των Δασκάλων. Επιβάλλεται να γίνει εξατάξιο το Δημοτικό, να ιδρυθούν σχολεία και να διοριστούν δάσκαλοι με ικανοποιητική αμοιβή, να εφαρμοστεί η υποχρεωτική φοίτηση, να εισαχθεί η δημοτική γλώσσα στα σχολεία, να δοθεί μεγαλύτερη σημασία στις θετικές γνώσεις.

ΠΟΥΛΙΟΠΟΥΛΟΣ Π. (Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας): Το Κράτος, δαπανώντας τα 3/4 του προϋπολογισμού για πολεμικές δαπάνες, δεν φρόντισε ούτε φροντίζει σοβαρά τη λαϊκή παιδεία. Παρ' όλα αυτά το κράτος είναι συνεπές προς τους στόχους του που αποβλέπουν όχι στη σωστή εκπαίδευση των παιδιών αλλά στην προπαρασκευή στρατού για εγκληματικούς πολέμους. Χρειάζονται διδακτήρια, νέα προγράμματα, απόλυτη ικανοποίηση των οικονομικών αναγκών των δασκάλων, στέργισμα της δημοτικής γλώσσας. Για τους δασκάλους, συγκεκριμένα, είπε:

«Για τα χάλια της Παιδείας δεν έχουν ούτε τόση δα ευθύνη οι δημοδιδάσκαλοι, μά είνε κακόζηλο κι αποκλειστικό έγκλημα της αστικής τάξης και του κράτους της.

Είναι ολοφάνερο όμως πώς οι δημοδιδάσκαλοι δε θέλουν -κι όπως δεν πρέπει κιόλας- να είναι πια συνεργοί του κρατικού αυτού εγκλήματος, εγκλήματος εναντίον της Λαϊκής Εκπαιδύσεως κι' απαιτούνε να πάρουν αυτοί ολοκληρωτικά στα χέρια τους το έργο τούτο, γιατί 'ναι καθεαυτού δικό τους καθήκον. Τώρα, που με την οργάνωση τους ξέφυγαν κάπως από τη μουχλιασμένη και θεοσκοτεινή φυλακή, πού τούς κρατούσε δεσμευμένους η αστική βία, επιθυμούν να μελετήσουν πλατειά, να μορφωθούνε καλά και να μορφώσουνε δική τους, ατομική τους -κι όχι ξένη, επιβαλλόμενη γνώμη για το κάθε τι κ' εφοδιασμένοι πια με τ'απαιτούμενα προτερήματα να φροντίσουν να βάλουν μοναχοί τους τις βραχυθεμέλιωτες σωστές βάσεις της Λαϊκής Εκπαιδύσεως πού θα καθοδηγή, θ' αναπτύσσει, θα ξανοίγει και θα τελειοποιή τις παιδικές ικανότητες και δεν θα τις κουτσουρεύει ούτε θα τις διαστρεβλώνει, όπως απαιτούσαν ως τώρα και κρατικός εφιάλτης της πλουτοκρατίας.»

ΡΑΛΛΗΣ Γ. (Συντηρητικό Κόμμα): Κύρια αιτία της κακοδαιμονίας στην εκπαίδευση είναι η κομματική επέμβαση στο δασκαλικό έργο, η έλλειψη ορισμένου και σαφούς εκπαιδευτικού προγράμματος και η αντεθνική προσπάθεια των χυδαϊστών

για ξερίζωμα κάθε ιδεολογίας με τη διαστρέϊλωση της γλώσσας που προβάλλουν σαν μεταρρυθμιστικό μέσο εκπαιδευτικού συστήματος.

ΣΙΔΕΡΗΣ Α. (Σοσιαλιστική Ομάδα): Αιτία του κακού -οι μισοί "Έλληνες αγράμματοι- είναι η πενιχρότητα των διατιθεμένων μέσων για την εκπαίδευση, η έλλειψη σοβαρού κέντρου καθοδήγησης των δασκάλων και η χρησιμοποίησή τους για κομματικούς λόγους. Απαιτούνται: Ίδρυση σοβαρού εκπαιδευτικού κέντρου και εκδημοκρατισμός της διοίκησης της παιδείας, αύξηση των πιστώσεων, οριστικός καθορισμός του γλωσσικού ζητήματος, αφαίρεση από η Δημοτική Εκπαίδευση κάθε χαρακτήρα εισαγωγής μονομερούς ιδεολογίας ή νοοτροπίας. Και συνεχίζει:

«Παρ' ημίν η ανάθεσις εις το κράτος της εκπαιδευτικής λειτουργίας, καίτοι έλκουσα ως πολιτικός θεσμός την αρχήν της εκ της Γαλλικής Επανάστασεως εισήχθη βεβαίως δι' άλλους ιστορικούς λόγους. Μόνον το Κράτος θα ηδύνατο, όταν η Ελλάς εξήλθε επταετούς αγώνος κατά της δουλείας, να παράσχη εκπαίδευσιν. Η εμμονή όμως του Κράτους σήμερα εις το μονοπώλιον τούτο δεν δικαιολογείται, ενδεικνύει δε εξυπηρέτησιν των συμφερόντων της Κρατούσης τάξεως, αποκτώσης ήδη συνείδησιν τάξεως και προσπαθούσης να χρησιμοποιήση χάριν της συμφόρου προς αυτήν μορφής του πολιτισμού εν γένει και το σχολείου και πρωτίστως το δημοτικόν, όπου η ευμάλακτος μάζα δύναται να πλασθή εύκολώτερον, (πρβλ. απαγόρευσις ώρισμένων βιβλίων, ώρισμένοι εορταί, εγκύκλιος εναντίον του κομμουνισμού κλπ.) ή χάριν πολιτειακών ακόμη βλέψεων (πρβλ. υποχρεωτικαί εορταί, του βασιλέως, του διαδόχου, η ανακήρυξις της Αστικής Δημοκρατίας, υποχρεωτικά άσματα, γυιός τ' αυτού, γυιός του ψηλορείτη κλπ.)

Έκ των ανωτέρων καταδείκνυνται τα ληπτέα μέτρα

I) Κατάλυσις του Κρατικού Εκπαιδευτ. Μονοπωλίου δια της συμμετοχής του Λαού.

II) Ίδρυσις Σοβαρού Παιδαγωγικού Κέντρου.

III) Δημοσιοποίησης της Παιδαγωγικής εργασίας του Κέντρου. (Συνέδρια, συμμετοχή των εργαζομένων Δημοδιδασκάλων εις τας παιδαγωγικάς εργασίας).

IV) Εκδημοκράτισις της διοικήσεως της Εκπαιδεύσεως. (Συμμετοχή των τοπικώς ώργανωμένων Δημοδιδασκάλων εις τα τοπικά Συμβούλια, συμμετοχή της Δημοδιδασκαλικής Ομοσπονδίας εις το 'Ανώτερον Εκπαιδ. Συμβούλιον).

V) Αύξεις της διά την Εκπαίδευσιν πιστώσεως του προϋπολογισμού. Πιστοποίησης των περιουσιών των δι' εκπαιδευτικούς σκοπούς κληροδοτημάτων. Ανέγερσις Σχολείων. Βελτίωσις των υπάρχόντων. Εκπαιδευτικά μέσα. Αφθονία δημοδιδασκάλων. Αύξεις του αριθμού των κατά σχολεία. Ματαίωσις της γελοίας σκέψεως περί οικονομιών εν τη Έκπαιδύσει. Αύξεις του μισθού των δημοδιδασκάλων.

VI) Οριστικός κανονισμός του γλωσσικού ζητήματος, δι' όλα τα διδασκόμενα μαθήματα. Συγγραφή νέων βιβλίων.

VII) Αφαίρεσις από την Δημοτική Εκπαίδευσιν κάθε χαρακτήρος εισαγωγής μονομερούς ιδεολογίας ή νοοτροπίας, αποκλειούσης το κριτικόν πνεύμα. Κατάργησις της διδασκαλίας των θρησκευτικών μαθημάτων. (...) Στήριξις της "Έκπαιδύσεως ουχί εις την θρησκείαν ή την πατρίδα. Αλλ' εις την Επιστήμην, την μή ανεχομένην ούτε αληθείας εξ αποκαλύψεως ούτε προνομιούχους λαούς. »

ΤΣΑΛΔΑΡΗΣ Π. (Λαϊκό Κόμμα): Η λαϊκή εκπαίδευση οφείλει ν' αποτελεί ένα από τα σπουδαιότερα μελήματα της πολιτείας. Το κράτος, δεν ανταποκρίθηκε στην μεγάλη αποστολή της λαϊκής εκπαίδευσης, αφού συνεχίζουν να υπάρχουν αγράμματοι και γραμματοδιδασκαλεία. Και κατέληξε:

«Εκείνο το οποίον προ παντός θεωρώ απαραίτητον είνε η μόρφωσις επαρκούς και όσον το δυνατόν ικανού εν πλήρει συνειδήσει της υψηλής αποστολής του προσωπικού. Διδάσκαλοι δραστικοί κατεχόμενοι από το ένθεον πύρ της μεγάλης των αποστολής, δυνάμενοι να εισδύσωσιν εις την ψυχήν του παιδός, είνε ο σπουδαιότερος όρος εις την έκπλήρωσιν του κατά τούτο σκοπού της Πολιτείας. Και εις τούτο κυρίως δέον αύτη ενδελεχώς και επιμόνωσ να επιστήση την προσοχήν της και να παράσχη πάντα τα κατά τάς οικονομικάς της δυνάμεις δυνατά μέσα». Η ΣΤ' Γενική Συνέλευση της ΔΟΕ ήταν επίσης έκτακτη και πραγματοποιήθηκε την 1.4.1925, με μοναδικό θέμα ημερήσιας διάταξη την παράλληλη με τις άλλες δημοσιούπαλληλικές οργανώσεις ανύψωση της ηθικής και υλικής θέσης των Δασκάλων. Συγχρόνωσ όμως με το θέμα αυτό συζητήθηκαν η πλήρης διοικητική αποκέντρωση και η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Προκφωνώντας ο Πρόεδρος της ΔΟΕ τον Υπουργό Παιδείας Ι. ΜΑΝΕΤΑ, έδωσε σ' αυτόν μια εικόνα της θλιβερής κατάστασης της Δημοτικής Εκπαίδευσης:

«... Η χώρα μας είναι η μόνη γωνία της Βαλκανικής, όπου η εκπαίδευση της διέπεται από τους νόμους του 1834 (...) Τα διδακτήρια όχι μόνον δεν εκπληρούν τας υγιεινάς συνθήκας, αλλά είναι κυριολεκτικώς τρώγλαι. Χιλιάδες σχολεία και σήμερον ακόμη είναι κλειστά ελλείψει προσωπικού. Αλλά και το υπάρχον προσωπικόν υστερεί ποιοτικώς και ποσοτικώς, διότι η μόρφωση των είναι ασυγχρόνιστος και αι μέθοδοι του αναχρονιστικοί. Τα σχολεία όχι μόνον διδακτικών οργάνων και μέσων στερούνται, αλλά και αυτών των θρανίων. Ο διδάσκαλος έχει εγκαταλειφθεί τελείως και περιφρονηθεί, ουδέ εις την αυτην μοίραν με τους λοιπούς υπαλλήλους ευρέθη απαραίτητον να καταταχθή...

Παρόμοια με την περιγραφόμενη από τον Πρόεδρο της ΔΟΕ κατάσταση - και ίσως οξύτερη- εμφανίζεται στις «νέες χώρες». Σχετικό το ακόλουθο δημοσίευμα της εφημερίδας «ΠΟΛΙΤΕΙΑ» (30.5.25)⁹⁰ με τον τίτλο «Ατιμάζει το κράτος η κατάσταση της εκπαίδευσως στην Μακεδονία»:

«Η κατάσταση της Εκπαίδευσως, τόσον της Μέσης όσον και της Δημοτικής, εις την Μακεδονίας δεν είναι καθόλου ευχάριστος. Εάν το ελληνικόν Κράτος έδιδεν εξε τάσεις του πολιτισμού του από ένα θρανίον των σχολείων της Μακεδονίας, ασφαλώς ήθελεν απορριφθή μετά πολλών επαίνων! (...)

Σαν συμπλήρωση στο παραπάνω δημοσίευμα θα πρέπει να προστεθεί το στοιχείο ότι στο Μακεδονικό χώρο η παρουσία του κράτους στην εκπαίδευση είναι ακόμα αραιότερη. Ό,τι μένει στη Μακεδονία την εποχή αυτή, από άποψη κυρίως διδακτηρίων, είναι εκείνο που έγινε σαν άμυνα μπροστά στην προσπάθεια εκσλαβισμού της περιοχής στην περίοδο 1897-1913. Και αυτό που έγινε οφειλόταν σε συλλόγους, σωματεία, δήμους και κοινότητες, μετανάστες, ιδρύματα, εκκλησία.

Ασφαλώς, και στον υπόλοιπο Ελληνικό χώρο, οξύτερο πρόβλημα της εκπαίδευσης είναι το διδακτηριακό. Στην επαρχία τα διδακτήρια είναι σχεδόν ανύπαρκτα και τα σχολεία στεγάζονται σε πραγματικές τρώγλες. Στις πόλεις η στέγαση των εκατοντάδων χιλιάδων προσφύγων δεν αφήνει να διαφανεί δυνατότητα ανέγερσης έστω κι ενός διδασκηρίου, αφού ακόμα και χώροι, που ήταν η προορίζονταν να γίνουν πλατείες, καταλαμβάνονται για το στήσιμο προσφυγικών παραπηγμάτων. Επικρατεί τέλεια έλλειψη προγραμματισμού, συντονισμού, εκπαιδευτικής πολιτικής. Το «Διδασκαλικό Βήμα» γράφει:

⁹⁰ Εφημερίδα «Πολιτεία», 1925.

ΑΠΛΩΣ ΕΡΩΤΩΜΕΝ

"Ερωτώμεν το υπουργείον της Συγκοινωνίας, εις την δικαιοδοσίας του οποίου υπάγεται η υπηρεσία εγκρίσεως των σχεδίων πόλεων, ποία μέριμνα λαμβάνεται διά την εξασφάλισιν χώρων προς χρήσιν της δημοτικής εκπαιδεύσεως;

Ἡ ἡ σημερινή αισχρά κατάστασις της στεγάσεως αγεληδόν των παιδιών του λαού στα θλιβερά και δολοφονικά μπουντρούμια των πόλεών μας θα εξακολουθήση με την ίδια πάντοτε ανατολίτικη μοιρολατρία; Απλώς ερωτώμεν.

Ἡ ΣΤ' Γεν. Συνέλευση δεν εξέλεξε νέο Διοικητικό Συμβούλιο. Το προηγούμενο ανασυγκροτήθηκε, ύστερα από την παραίτηση για προσωπικούς λόγους του Προέδρου, με την είσοδο σ' αυτό του αναπληρωματικού μέλους Δ. ΔΟΥΚΑ και την ανάληψη της προεδρίας από το Ν. ΠΡΟΚΟΠΙΔΗ.

Ένα ακόμα από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο κλάδος την εποχή αυτή και απασχολεί τη διοίκηση της ΔΟΕ είναι η αθρόα «δασκαλοποίηση» άσχετων με το δασκαλικό έργο ανθρώπων, με τη μέθοδο των «δύο μαρτύρων». Για το θέμα αυτό το «Διδασκαλικό Βήμα», γράφει σε φύλλο του 1925:

ΟΙ ΔΥΟ ΜΑΡΤΥΡΕΣ

Και αφού μιλούμε για συμπληρωματική εκπαίδευση θεωρούμε καθήκον μας να τονίσουμε ότι είνε πιά καιρός να καταργηθή η διάταξη διά της οποίας καθέννας που βρίσκει δυο ψευδομάρτυρες γίνεται δάσκαλος. Νομίζουμε πώς όσοι ήταν πραγματικά δασκάλοι, πρόφτασαν -πάνε τώρα τρία χρόνια- να βρουν και τούς μάρτυρες και τη θέση. Αφού δε έπαιξε αρκετά το Υπουργείο της Παιδείας ρόλο Υπουργείου Περιθάλψεως, ας κοιτάξη λιγάκι και το έρημο συμφέρον της εκπαιδεύσεως πού είνε το τελευταίο πού θυμάται κανείς. Η δασκαλοποίηση με όρκους και μάρτυρες πρέπει να πάψη. Η Ελλάδα είνε η μόνη χώρα που δέχεται δασκάλους χωρίς να ελέγξη τις γνώσεις τους, τις γενικές και τις παιδαγωγικές.

Ἡ Ζ' Γενική Συνέλευση πραγματοποιήθηκε στην περίοδο της κυβέρνησης Μιχαλακοπούλου, κάτω από συνθήκες ιδιαίτερα δύσκολες για τον Κλάδο, συνθήκες που δημιούργησαν τα συσσωρευμένα προβλήματα, ο αυθαίρετος τρόπος αντιμετώπισής τους από την κυβέρνηση και τέλος η εσωτερική αντίδραση που ασκούσε ο τ. Πρόεδρος της ΔΟΕ ΑΝΤ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ με την παράταξή του και τα δημοσιεύματα του περιοδικού «ΕΡΜΗΣ». Αντίδραση που οδηγούσε με μαθηματική ακρίβεια στη διάλυση ή διάσπαση της Ομοσπονδίας. Τη διοίκηση της ΔΟΕ που

εξέλεξε η Ζ' Γενική Συνέλευση αποτέλεσαν οι ΑΡ. ΡΟΥΧΩΤΑΣ Πρόεδρος, ΑΡ. ΔΗΜΗΤΡΑΤΟΣ Αντιπρόεδρος, ΕΛ. ΡΕΠΟΥΛΗ, Ε. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ και Δ. ΛΟΥΚΑΣ Μέλη.

Βρισκόμαστε σε μία από τις πιο κρίσιμες εποχές για το Συνδικαλιστικό Κίνημα των Δασκάλων και κατ' επέκταση για ολόκληρο το εργατικό-υπαλληλικό συνδικαλιστικό κίνημα. Γεγονότα που μεθοδεύθηκαν από κάποιους φορείς και άλλα που δημιούργησαν ατυχείς συγκαιρίες, διαμόρφωσαν τελικά μια κατάσταση και ένα πνεύμα στον κλάδο, που θα συνεχιστεί για πολλά χρόνια. Για να κατανοήσει ο αναγνώστης τις όλες εξελίξεις ανοίγουμε εδώ μια μεγάλη παρένθεση, για να κάνουμε μια ανάλυση του πνεύματος που επικρατούσε αυτήν την εποχή:

Α' ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Η πολεμική για ορισμένες κατακτήσεις και για ορισμένα προοδευτικά βήματα στον εκπαιδευτικό τομέα, σε συνδυασμό με το καλλιεργούμενο επιδέξια κλίμα κοινωνικής αγαταραχής, από μέρους τόσο της αντίδρασης όσο και μιας μεγάλης μερίδας της φιλελεύθερης αστικής τάξης, που συμβιβάστηκε με τα παλαιοκομματικά-τσιφλικάδικα στοιχεία, οδήγησαν στη σύγκληση του αποκαλούμενου «Εθνικού Συνεδρίου», με κύριο οργανωτή την «ΕΝΩΣΗ ΑΣΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ». Το συνέδριο έγινε στην Αθήνα, στις 24.5.1925, με μεγάλη επισημότητα και με την παρουσία του υπουργού Παιδείας Ι. ΜΑΝΕΤΑ, παραβρέθηκε δε ο ηγέτης της αντίδρασης στο χώρο του Κλάδου ΑΝΤ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, ο οποίος και μίλησε. Την επόμενη μέρα η εφημερίδα «ΕΜΠΡΟΣ»⁹¹ που υιοθετούσε απόλυτα το πνεύμα του συνεδρίου, έγραψε σε κύριο άρθρο της:

«... Και δεν παύει να εγείρεται προ ημών το εκπαιδευτικών πρόβλημα και το απαίσιον έργον εκείνων, οι οποίοι όχι μόνον κατόρθωσαν να αναχαιτίσουν πάσαν εκπαιδευτικών πρόοδον, όχι μόνον εξεστράτευσαν κατά των εκπαιδευτικών παραδόσεων, ανατρέποντες άρδην συστήματα δοκιμασθέντα και ευδοκιμήσαντα, όχι μόνον επέτυχον ώστε να μείνη αμόρφωτος ή νεωτέρα γενεά, αλλά εφαρμόζουν και προγράμματα σατανικά καταστροφής του χαρακτήρος και της αγωγής των μεγάλων διδασκάλων διά της εισαγωγής εις τα διδασκαλεία ψυχοφθόρων μεθόδων, θεωριών και αναγνωσμάτων.. Κατά του κινδύνου αυτού επιβάλλεται γενική σταυροφορία. Το

⁹¹ Εφημερίδα «Εμπρός», 1925.

εγερτήριοι σάλπισμα όπερ αντήχησεν εντός της αιθούσης της εθνικής ακαδημίας δέον να αποτελέσει το σύνθημα γενικής εξεγέρσεως και γενικής προσπαθείας εξυγιάνσεως του νοσηρού και ανηθικού περιβάλλοντος, εν τη οποία διαπαιδαγωγείται η σημερινή ελληνική γενεά, διδασκομένη να αρνήται πατρίδα, θρησκείαν, γλώσσαν και παραδόσεις και ηθικήν».

Η τότε διοίκηση της ΔΟΕ υπεραμύνθηκε των προοδευτικών θέσεων και της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης και δημοσίευσε στο «Διδασκαλικό Βήμα»:⁹²

ΠΟΛΥ ΑΡΓΑ

Το «Εθνικόν Συνέδριον» συγκροτήθηκε επί τέλους! Παρίστανται σαυτό πολλά πρόσωπα (κανείς όμως αντιπρόσωπος) όλα σύμφωνα εκ των προτέρων ώστε να μην υπάρξει... παραφωνία. Αυτή η συγκέντρωσις θα ήμπορούσε να τιτλοφορηθή με χίλια άλλα ονόματα. Αλλά πήρε το πλέον ηχηρόν: «εθνικόν»! Δυστυχώς όμως διά το... όνομα, το πράγμα πήρε πολύ γρήγορα το δρόμο του γελοίου. Ο τύπος το υπεδέχθη μέ... ομαδόν χρονογραφήματα και γελοιογραφίες. Βρέθηκε, βλέπετε, σε τόση αντίφαση ο τίτλος του με το περιεχόμενόν του...! Η απόπειρα μιας μερίδος του τύπου να το πάρη στα σοβαρά, χωρίς να το ωφελήσει, το έχρωμάτισε πολιτικώς. Και αυτό ήτο το coup de grace μιας προσπαθείας πού το μόνο της λάθος ήτο ότι ήλθε, μόλις ένα αιώνα ύστερα από την εποχήν της.

Συγχρόνως, για πληρέστερη διαφώτιση των Δασκάλων αλλά και της κοινής γνώμης, δημοσίευσε στο «Διδασκαλικό Βήμα»⁹³ (14.6.1925) την ακόλουθη συνέντευξη του ΔΗΜ. ΓΛΗΝΟΥ, που ήταν -αυτός και το έργο του- στους στόχους του Συνεδρίου:

- Τι ιδέαν έχετε κ. Γληνέ για τη νέα επίθεση που γίνεται ενάντια στο έργο σας:

- Δεν είναι ανάγκη να κοπιάσει κανείς πολύ, για να βρει τα αίτια. Ο γλωσσοεκπαιδευτικός αγώνας έχει πάρει στην Ελλάδα μορφή αγώνα εκπολιτισμού. Από τη μια μεριά οι προοδευτικές δυνάμεις, από την άλλη μεριά οι δυνάμεις της συντήρησης ή αν θέλετε της οπισθοδρόμησης. Μια τέτοια πάλη θα βαστάξει πολύ, πάρα πολύν καιρό και θα 'χει άπειρες περιπέτειες. Μια περιπέτεια της πάλης και η σημερινή. Αμεσότερα αίτια δε λείπουν ποτέ. Πότε προσωπικά συμφέροντα, πότε

⁹² «Διδασκαλικόν Βήμα», ό.π.

⁹³ «Διδασκαλικόν Βήμα», 1925.

καταπατημένοι εγωισμοί, πότε ανησυχίες γενικότερες. Ιδίως οι προσωπικοί λόγοι, ξέρετε, για τον Έλληνα είναι σημαντικότατο ελατήριο. Αρκεί να εργάζεσαι ευσυνειδήτα, να παράγεις κάτι, για να θεωρήσει ο άλλος προσωπική προσβολή την ευσυνειδησία σας, να σας μισήσει θανάσιμα, να ζητήσει να σας εξοντώσει και σας και το έργο σας "Αλλά ευτυχώς τώρα πρόκειται για ιδέες πολύ βαθιά ριζωμένες στην υπόσταση της ζωής μας, που δεν κινδυνεύουν τόσο πολύ από την πολύ μοχθηρή και συμφεροντολόγο εμπάθεια.

- Μα τώρα κ. Γληνέ δε γίνεται λόγος για τη γλώσσα. Το γλωσσικό ζήτημα μένει έξω από τη συζήτηση. Τώρα διατυπώνονται πολύ βαρύτερες κατηγορίες. Υπονομεύεται η θρησκεία, η οικογένεια, το έθνος, η πατρίδα, η ηθική, η ιδιοκτησία. Εδώ πρόκειται για καθαρή κομμουνιστική προπαγάνδα.

- Με τι σοβαρότητα λέγονται όλα αυτά, φίλε μου, και με τί ιερή αγανάκτηση! Πρό πάντων με τέρπει αυτή η παράταξη της ιδιοκτησίας κοντά στα άλλα ιερά και όσια. Και κείνη η διαμαρτυρία της «Γενικής Ένωσης Ιδιοκτησίας»; Τι επιχείρημα κολοσσιαίο! Μά εμείς ούτε τη διατήρηση του ενοικιοστασίου, ούτε την αναγκαστική απαλλοτρίωση υποστηρίξαμε. Πολλοί μάλιστα δημοτικιστές είναι μεγαλοϊδιοκτήτες. Οι κακόμοιροι κύριοι! Δεν τους αφήνει να κοιμηθούν ο ρωσικός εφιάλτης. Κάθε καμπάνα που ακούν νομίζουν, πώς είναι φωτιά στα χρηματοκιβώτια τους. Η λέξη πρόοδος, μόρφωση του λαού, φέρνει κρύο ιδρώτα στη ραχοκοκαλιά των κυρίων της «Γενικής Ένωσης Ιδιοκτησίας». Βλέπετε η εποχή, έχει και αυτό το προσόν. Μας αφήνει να διαβλέπουμε καθαρά τα ελατήρια μερικών ιερών αγανακτήσεων.

- Μά σήμερα, κ. Γληνέ, παραθέτει αποδείξεις, τεκμήρια χειροπιαστά.

- Φίλτατε μου, και τα τεκμήρια και τα σύμβολα δεν έλειψαν ποτέ.

Με τέτοια τεκμήρια και σύμβολα κατηγορούσαν τον Κοραή στον καιρό του για άθεο και ανάγκαζαν τον πατριάρχη Γρηγόριο τον Ε' να του κάμει επιτίμιο. Με τέτοια κηρύγματα και αποδείξεις, έδιωχναν τον Βερναρδάκη από το Πανεπιστήμιο, με τέτοια τεκμήρια και αποδείξεις οι Μιστριώτηδες και οι Χατζηδάκηδες υποστήριζαν περί τα 1910 ότι οι δημοτικιστές ήταν όργανα της Πανσλαβιστικής Εταιρείας, έπαιρναν ρούβλια για να χαλάσουν την ορθοδοξία μας και τον εθνισμό μας, να μεταφράσουν το ευαγγέλιο και να μας αποσπάσουν από τους αρχαίους προγόνους (Ορεσטיακά, Ευαγγελικά), με τέτοια κηρύγματα και αποδείξεις ή

προσωπική εμπάθεια με κατηγορούσε εμένα στα 1915 για εξύβριση του βασιλιά Κωνσταντίνου, γιατί αυτό ήταν τότε το όχλαγωγικό είδωλο της στιγμής, με τέτοια τεκμήρια και αποδείξεις, κήρυξαν μητροπολίτες και νομάρχες αργότερα. «Τα Ψηλά βουνά», βιβλίο άθεο, μπολσεβίκικο, αντιοικογενειακό, ανήθικο. "Όλα αυτά δε σας πείθουν για ένα πράμα; "Ότι κάθε φορά χρησιμοποιείται το πιο ενεργό και δραστήριο οχλαγωγικό σύμβολο για να κινήσουν τον όχλο (και ο όχλος, όπως ξέρετε, τις περισσότερες φορές εδρεύει στά μέγαρα μέσα) και να πνίγουν την ιδέα; Το διανοητικό κατακάθι της Ελλάδας ανακινεί κάθε φορά με μία τρίαινα το συναισθηματικό κατακάθι...

Η τρίαινα αυτή πότε είναι θρησκεία, πότε έθνος, πότε οικογένεια, πότε βασιλιάς, πότε ιδιοκτησία. Τώρα, η τρίαινα αυτή λέγεται κομμουνισμός. Είναι ο μπαμπούλας της μόδας για τα μικρά παιδιά. Και οι «αποδείξεις» δε λείπουν ποτέ.

Μήπως υπάρχει κανένας δισταγμός; Κανένας ηθικός χαλινός; Και οι άγριοι ακόμα, όταν παλεύουν και πάει να φάει ο ένας τον άλλο, κάποιον κώδικα τιμής ακολουθούν στην πάλη τους. Μόνο οι Έλληνες καθαρευουσιάνοι δε γνώρισαν ώς τώρα κανένα κώδικα τιμής στα μέσα που μεταχειρίζονται για να κατασπλώσουν τους αντιπάλους των.

Η ατιμότερη συκοφαντία λέγεται από τα χείλη δήθεν επιστημόνων με τον πιο ανερευθίαστο κυνισμό ως αλήθεια. Έτσι, βεβαίωσε άλλοτε ο Μιστριώτης και συγκατένευε ο Χατζηδάκης ότι ο Krumbacher πληρώθηκε από τους Σλάβους για να γράψει τη μελέτη του για το γλωσσικό μας ζήτημα. Έτσι, ένας κύριος, πού ανάξια φέρει το όνομα του επιστήμονα και μάλιστα του παιδαγωγού, έβεβαίωσε προχθές ακόμα στο «Εμπρός» ως ακριβέστατο γεγονός, ότι στις 4 πρώτες τάξεις του προτύπου Μαρασλείου έχει καταργηθεί η διδασκαλία των θρησκευτικών.

Ξαφνιάζεστε λοιπόν για τα μέσα; Δεν έχουν αποδείξεις. Πλαστογραφούν. Τούς το αποδείχνετε. Μήπως κοκκινίζουν; Τι έχουν να χάσουν;

Αλλά ακριβώς τα μέσα που μεταχειρίζονται δείχνουν πόσο ψεύτικος είναι ο αγώνας τους. "Όταν μεταχειρίζεσαι την ψευτιά, τη διαστροφή, τη συκοφαντία, για να υποστηρίξεις τη θρησκεία, την ηθική, τον εθνισμό, τότε αποδείχνεις ολοφάνερα, ότι δεν πιστεύεις έσω πρώτος στα ιδανικά που υποστηρίζεις. Γιατί, αν πίστευες αλήθεια, θα εμπόδιζε η πίστη στα ιδανικά που υποστηρίζεις να μεταχειρίζεται άτιμα μέσως για υποστήριξή τους.

Τα μέσα που μεταχειρίζονται στον αγώνα τους δείχνουν ολοφάνερα, ότι είναι κάπηλοι ιδεών και όχι πιστοί ενός αγώνα, πού θά ήταν σεβαστός, αν δεν τον κατέβαζαν σε τέτοιο επίπεδο. Τα συμφέροντά τους, τα πάθη τους, οι υπολογισμοί τους, οι εγωισμοί τους, είναι αληθινός τους θεός.

Μά ήρθε ο καιρός, όπου η καπηλεία των ιερών και των οσίων δεν έχει πέραση. Γιατί εκεί που απευθύνονται αρχίζει να υπάρχει φως. Ο λαός, πού στο ψυχικό του σκοτάδι στηρίζεται όλος ο υπολογισμός της καπηλείας τους, δεν τούς πιστεύει πιά. Τα οχλαγωγικά τους σύμβολα δεν έχουν απήχηση. Και μόνος όχλος θα μείνουν σε λίγο αυτοί οι ίδιοι. Θα ξαναμιλήσουμε περί αυτών όλων, φίλτατε, και διά μακρών.

Και εμείς, όπως ξέρετε, δεν έχουμε καμιά ανάγκη από διαστροφή, συκοφαντία, ψευτιά. Εμείς παλεύουμε με τη ρομφαία της αλήθειας και μόνο μ' αυτή. Μά το ατσάλι της είναι γνήσιο, καθαρό, γυαλιστερό και αποτελεσματικό. Γι' αυτό μην έχετε καμιά αμφιβολία πώς θα νικήσουμε».

Ο ημερήσιος τύπος της Αθήνας υποδέχθηκε το «Εθνικό Συνέδριο» με τα ακόλουθα σχόλια και ρεπορτάζ:

1. Εφημερίδα «ΠΟΛΙΤΕΙΑ» (26.4.1925)⁹⁴

«Συνεχίζει τάς από τινων ημερών αρξαμένης εργασίας του το επικληθέν Έθνικόν Συνέδριον, διά την σύγκλησιν του οποίου έσχον την πρωτοβουλίαν κατά πάντα έντιμοι πολίται στερρώς εχόμενοι των περί πατρίδος, θρησκείας, οικογένειας, ηθών και γλώσσης, όλων ζωντανών μέχρι της παρελθούσης γενεάς, παραδόσεων του Έθνους. Αλλ' είναι σφαλερόν να νομίζεται, ότι παλινδρομή οιαδήποτε θα μας επανέφερον ευρύθμως και ικανοποιητικώς εις τα σημεία της αφετηρίας: είναι πολύ να αναμένεται και από την σωφρονεστέραν πολιτειακής επέμβασιν το παν είναι άσοφον να πιστεύεται ότι, υπό οιανδήποτε παραδειγματίσαν και παιδαγωγίαν, είναι δυνατόν η νέα κοινωνία να στραφή πέραν ώρισμένου βαθμού καθ' εαυτής. Αντίδρασιν με ποία μέσα; με στενότητας και προσηλώσεις εις ένα ψυχοφθόρον και ανεκκλήτως καταδικασμένον λογιωτατισμόν, με φραστικήν κενών και ηθικολογίαν αποφθεγματικών και σχετλιαστικήν, με σύμβολα και όπλα πεπαλαιωμένα; Φρονούμεν ότι όχι».

2. Εφημερίδα «ΕΘΝΟΣ» (24.4.1925)⁹⁵

⁹⁴ Εφημερίδα «Πολιτεία», 26.4.1925.

«Το Εθνικόν Συνέδριον, το συνελθόν εις την Ακαδημίαν, μας επαναφέρει πίσω εις την εποχήν του γλωσσαμυντορισμού, η οποία ένομιζαμεν, ότι απέθανε και ετάφη μαζί με τον Γεώργιον Μιστριώτης. Πρόκειται περί Θλιβερωτάτου - ναχρονισμού και περί παραδοξοτάτης αντινομίας. Το περίφημον γλωσσικόν ζήτημα έχει εισέλθει προ καιρού εις την οδόν της φυσικής εξελίξεώς του δι' απλουστεύσεως της γλώσσης επί τη βάσει αμοιβαίων παραχωρήσεων της Δημοτικής και της Καθαρευούσης. “Αν υπάρξη δε τοιούτον ζήτημα δεν συνίσταται εις το πώς θα περιφρουρηθή η γλώσσα από ανυπάρχτους εχθρούς, αλλά πώς θα εκλείψη βαθμηδόν η διγλωσσία διά της ολονέν μεγαλυτέρας προσαρμογής της γραφομένης πρὸς τήν ζωντανήν γλώσσαν. Τούτο επιβάλλει και το πρακτικόν πνεύμα της εποχής μας και η εθνική ανάγκη να εκμάθουν εύκολότερον οι αλλόγλωσσοι Έλληνες την Ελληνικήν. Περί αυτού έχει καθήκον ν' ασχοληθή ένα συνέδριον τιτλοφορούμενον εθνικόν. Όχι να σκιαμαχή κωμικώτατα πρὸς μορμολύκεια, τα οποία δεν είνε ικανά πλέον ούτε κάν την θυμηδίαν να προκαλούν. »

3. Εφημερίδα «ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ» (26.4.1925)⁹⁶

«Εάν είπωμεν, ότι το συνέδριον αυτό αντί εθνικόν ώφειλε να ονομασθή παλαιοντολογικόν, ή συνέδριον απολιθωμένων ή απηνθρακωμένων ιδεών και αντιλήψεων, θα εξεφράζομεν αμυδρώς την εντύπωσιν, την οποίαν μας επροξένησαν αι μέχρι τούδε συζητήσεις.

Εάν κανείς ανύποπτος τύχη να διαβάση τα πρακτικά του συνεδρίου, δεν θα πιστεύση, βεβαίως, ότι έχει εις χείρας του συγχρόνους εφημερίδας.

Ηθέλησαν να ενδιαφερθούν και περί γλώσσης. Αλλ' η γλώσσα ζή εις το στόμα του λαού, του μόνου νομοθέτου της. Ζή και εξελίσσεται. Δεν ανέχεται αυθαιρεσίας. Και ενώ η γλώσσα ζή και εξελίσσεται, προσαρμοζομένη και αυτή προς την εξέλιξιν των αντιλήψεων και της ψυχής των ανθρώπων, οι κύριοι εθνικοί σύνεδροι θέλουν να την καθηλώσουν ώς άλλον Προμηθέα, διά να πίνη το αίμα της και σχολαστικισμός και ο δασκαλισμός. Τα παιδιά του λαού δεν πρέπει να διδάσκονται εις το σχολείον την γλώσσαν πού μανθάνουν ροφώντας το γάλα της μητρός των. Την γλώσσαν με την οποίαν τους έχει αποκαλυφθή όλος ο εξωτερικός κόσμος, με την οποίαν συνεννοούνται με τους ομηλικούς και οικείους των, με την

⁹⁵ Εφημερίδα «Εθνος», 24.4.1925.

⁹⁶ Εφημερίδα «Δημοκρατία», 26.4.1925.

οποίαν έχει πλασθή η εσωτερικότης των. Εχθροί του λαού πρέπει να κηρυχθούν εκείνοι πού αγωνίζονται η ομιλουμένη ελληνική γλώσσα, η δημοτική γλώσσα - δηλαδή η γλωσσική αλήθεια και πραγματικότης- ν' αποτελέση την βάση της Παιδείας (είπε το συνέδριον).

»Αϊ, λοιπόν, κύριοι κύριοι σύνεδροι, αφού το θέλετε έτσι, σας λέγομεν και ημείς ότι εχθροί του Έθνους είσθε σεις. Έχθροί του Έθνους είναι ο δασκαλισμός και ο σχολαστικισμός που εμάραναν κάθε ικμάδα ζωής. Το μόνον ευτύχημα είναι, κύριοι σύνεδροι, ότι ανήκετε εις το απώτατον παρελθόν».

4. Εφημερίδα «ΕΛ. ΛΟΓΟΣ» (26.4.1925)⁹⁷

ΕΙΣ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ

(Προσωποποιούμενον)

"Αν ποτε εις αξίνης άκραν

Την σοφήν σου την φαλάκραν

Φέρουν έρευναι ειδικού,

Θα διερωτάται: - άρα

Η γναθώδης αύτη κάρα

Είνε ζώου ιστορικού;

(«Ελ. Λόγος» 26-4-25)

Β' «ΤΑ ΜΑΡΑΣΛΕΙΑΚΑ»

Γράψαμε σε προηγούμενες σελίδες για την Παιδαγωγική Ακαδημία και για το Μαράσλειο Διδασκαλείο, η διεύθυνση των οποίων ανατέθηκε στο ΔΗΜ. ΓΛΗΝΟ και στον ΑΛ. ΔΕΛΜΟΥΖΟ αντίστοιχα. Τα δύο αυτά ιδρύματα, μέσα από τα οποία προβλέπονταν να περάσει η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση -καημοί και πόθοι φωτισμένων μυαλών πολλών δεκαετηρίδων ήσαν σχολές πειραματικές και στεγάζονταν στο ίδιο κτίριο. Οι σπουδαστές της Παιδαγωγικής Ακαδημίας δίδασκαν ως «δόκιμοι» στο Μαράσλειο Διδασκαλείο. Οι σπουδαστές εξάλλου του Μαράσλειου δίδασκαν, επίσης ως «δόκιμοι», στα πρότυπα Δημοτικά του Μαράσλειου (εξαθέσια και μονοθέσια). Το «σκάνδαλο» ξέσπασε στο τέλος της πρώτης σχολικής χρονιάς, για ασήμαντη αφορμή, όπως παλιότερα κάτι παρόμοιο έγινε στο Βόλο: Τρεις από τους

⁹⁷ Εφημερίδα «Ελ. Λόγος», 26.4.1925.

διδάσκοντες του Μαράσλειου, που διαφωνούσαν με το Δελμούζο και τις μεθόδους τους, κατηγόρησαν τη συνάδελφό τους Ρόζα Ιμβριώτη ότι στο μάθημα της Ιστορίας διδάσκει απόψεις υλιστικές. Επειδή το θέμα δεν έμεινε στις συνεδριάσεις του διδακτικού προσωπικού αλλά βγήκε στις εφημερίδες, ο Δελμούζος ζήτησε την απομάκρυνση από το Μαράσλειο των τριών δασκάλων. Το υπουργείο, στηριγμένο στην έκθεση του προέδρου του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου Δ. Λάμψα, στον οποίο είχε αναθέσει την ανάκριση του θέματος, μετέθεσε τους τρεις δασκάλους. Κατά την έκθεση του Λάμψα, οι απόψεις που εκφράζονται στη διδασκαλία της Ιμβριώτη «επ' ουδενί λόγω δύναται να θεωρηθώσι ως αντεθνικά».

Το θέμα όμως δε λήγει, όπως θα ήταν φυσικό, με τη μετάθεση των τριών δασκάλων, αλλά παίρνει τεράστιες διαστάσεις. Τον Ιανουάριο του 1926 ο Γληνός απολύεται από εκπαιδευτικός σύμβουλος, ο Δελμούζος από ανώτερος επόπτης, και παράλληλα απομακρύνονται και οι δύο από τη διεύθυνση των δύο ιδρυμάτων. Ο Θ. Πάγκαλος είχε ήδη αναλάβει όλες τις εξουσίες και είχε αρχίσει η εξορία «εις Θήραν» των δημοκρατικών προσωπικοτήτων.

Παρόλα αυτά, το θέμα δε λήγει ούτε με την απόλυση των δύο υπευθύνων. Η Ιερά Σύνοδος, που λαβαίνει υπομνήματα από τους τρεις δασκάλους και άλλους «πιστούς», αναθέτει στο Μητροπολίτη Ηλείας ανακρίσεις και υποβάλλει το πόρισμα στο Υπουργείο. Το πόρισμα βρίσκει βέβαια «ανακριβείς» τις κατηγορίες των τριών δασκάλων, συμπεραίνει όμως ότι «κλονίζονται ουχί αμέσως αλλά εμμέσως» οι θρησκευτικές και ηθικές αρχές των μαθητών. Παρά ταύτα, και παρόλο που οι «κατηγορούμενοι» έχουν απολυθεί από τις θέσεις τους, το «Παγκαλείου» πνεύματος Υπουργείο διατάσσει νέες ανακρίσεις. Νέα πορίσματα, νέες εκθέσεις, κύκλοι ολόκληροι ανακρίσεων, εξετάσεων, διερευνήσεων, στους οποίους μπαίνει και η Υπηρεσία Γενικής Ασφαλείας του Κράτους, για να διερευνήσει την υπόθεση και «από απόψεως κομμουνιστικής». Αξίζει να σημειωθεί ότι η ανακριτική επιτροπή του Υπουργείου αποτελείται από τρία μέλη του διορισμένου από τη δικτατορία του Πάγκαλου Εκπαιδευτικού Συμβουλίου, «ορκισμένους μαλλιαροφάγους» όπως παρατηρεί η Άννα Φραγκουδάκη.⁹⁸

Με το κίνημα του Κονδύλη και τη σύλληψη του Θ. Πάγκαλου ο νέος υπουργός Δικαιοσύνης αναθέτει «διοικητικήν ανάκρισιν επί των γεγονότων και

⁹⁸ Άννα Φραγκουδάκη, ό.π., σ. 70.

διαδόσεων υπό το όνομα Μαρασλειακά» στον αρεοπαγίτη Γ. ΑΝΤΩΝΑΚΑΚΗ, το πόρισμα του οποίου ομιλεί με αυστηρή νομική ακρίβεια και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι και στα δυο ιδρύματα το έργο ήταν «κατ' εξοχήν θρησκευτικών και εθνικών» και «σπουδαιότατον». Ανεξάρτητα πάντως από το πόρισμα και την αλήθεια, γεγονός είναι ότι οι δυο πρωτεργάτες της αλλαγής στη Λαϊκή μας Παιδεία απομακρύνθηκαν οριστικά και σταμάτησε κάθε ουσιαστικό βήμα για μεταρρύθμιση, ενώ στο χώρο των Δασκάλων δημιουργήθηκε μια έξαψη εκπαιδευτική, συνδικαλιστική και πολιτική. Πρώτο κρούσμα η παραίτηση από το Δ.Σ. της ΔΟΕ του Ε. Παπαβασιλείου, που διαφώνησε με την πλειοψηφία του Δ.Σ. γιατί η πλειοψηφία τάχθηκε υπέρ της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, του Μαρασλείου Διδασκαλείου και της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης.

Η Η' Γενική Συνέλευση του Κλάδου έγινε κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Πάγκαλου και υπουργού Παιδείας του Ρ. ΛΙΒΑΘΙΝΟΠΟΥΛΟΣ. Ήταν η συνέλευση που έγινε κάτω από το πιο αφόρητο κλίμα τρομοκρατίας, αφού είχε προηγηθεί και η άρση της μονιμότητας των δημ. υπάλληλων. Χαρακτηριστικά γεγονότα από τη Γεν. Συνέλευση: Δεν προσήλθε ο υπουργός Ρ. Λιβαθινόπουλος ούτε άλλο στέλεχος του υπουργείου, ούτε κάποιος από το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, γιατί ήταν δυσαρεστημένοι με τη θέση της ΔΟΕ απέναντι στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση - θέση θετική. Ασκήθηκε κάθε είδους τρομοκρατία στους αντιπρόσωπους - μέλη της Συνέλευσης να μην προσέλθουν και «όργανα» εξωεκπαιδευτικά που στάλθηκαν στη Γεν. Συνέλευση κρατούσαν σημειώσεις για όσα οι αντιπρόσωποι έλεγαν σ' αυτή. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες εκλέχθηκε νέα διοίκηση που την αποτελούσαν οι Ν. ΠΡΟΚΟΠΙΔΗΣ Πρόεδρος, ΑΡ. ΚΟΝΤΟΜΑΡΗΣ Αντιπρόεδρος, Ε. ΠΑΡΑΣΧΗΣ Γραμματέας, ΖΑΧ. ΝΑΥΠΛΙΩΤΟΥ και ΕΜΜ. ΧΡΥΣΗΣ μέλη.

Αποκορύφωμα της τρομοκρατίας ήταν η απόλυση, στις 26.8.1926, των μελών του απελθόντος διοικητικού συμβουλίου της ΔΟΕ, γιατί, κατά τη διάρκεια της Η' Γεν. Συνέλευσης, σαν διοίκηση επέκρινε -στο πρόσωπο του υπουργού Παιδείας- το κυβερνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα «κατά τρόπον απάδοντα προς τους δημοσίους υπαλλήλους».

Το συνδικαλιστικό αυτό χρόνο, ο ανώτερος Κλήρος, με πρόταση του Δεσπότη Ξάνθης Πολύκαρπου, εμφανίζεται ότι επιθυμεί την υπαγωγή της Δημοτικής Εκπαίδευσης στην Εκκλησία, για να περισωθεί από την «κατολίσθησιν» και τον

«αφανισμόν». Η πρόταση του Δεσπότη, που ξεσήκωσε διαμαρτυρίες της διοίκησης της ΔΟΕ, έλεγε:

«... Διορίσωμεν διδασκάλους αξίους της Ιεράς αυτών αποστολής: αντικαταστήσωμεν τούς σεμνοτύφους Επιθεωρητάς των σχολείων και αναθέσωμεν την εποπτείαν των σχολών δωρεάν εις τούς Μητροπολίτας...»

Ο Ξάνθης ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ Την αντιαπαιδευτική -αντιδασκαλική πολιτική και τα έργα της δικτατορίας Πάγκαλου και της αντίδρασης που τη στήριζε και την κατεύθυνε μπορούμε να συνοψίσουμε στα ακόλουθα:

- Απολύθηκαν 11 μέλη του παλιού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου και Επόπτες Δημ. Εκπαίδευσης, καθώς και 4 καθηγητές του Μαράσλειου Διδασκαλείου.
- Απαγορεύθηκε η χρησιμοποίηση της Δημ. Γλώσσας στα σχολεία.
- Απαγορεύθηκαν οι διορισμοί Δασκάλων και η ίδρυση νέων σχολείων
- Καταργήθηκαν τα Εποπτικά Συμβούλια
- Έκλεισαν τα σχολεία που στεγάζονταν σε μισθωμένα διδακτήρια, καταργήθηκαν Διδασκαλεία, καταργήθηκαν επίσης όλα τα Δημοτικά Σχολεία που είχαν μέχρι 30 μαθητές και σχολικοί γιατροί.
- Απολύθηκαν Δάσκαλοι, αφού συκοφαντήθηκαν σαν αναρχικοί.
- Η Διοίκηση της ΔΟΕ παραδόθηκε σε συντηρητικά στοιχεία του Κλάδου, που πολλές ενέργειες χαρακτηρίστηκαν και ως αντιδραστικές

Για την τελευταία αυτή διαπίστωση αρκούν τα ακόλουθα στοιχεία:

(α) Το «Διδασκαλικό Βήμα» συντάσσεται πλέον στην Καθαρεύουσα

(β) Η Διοίκηση της ΔΟΕ, γράφοντας για την απόλυση των Δασκάλων που αποτελούσαν το περασμένο Δ.Σ. διατυπώνει τη θέση της: «... Η Διοίκησης κρίνοντας την απόλυσην ταύτην τελείως αμερολήπτως και αναγνωρίζουσα την σπουδαιότητα του ζητήματος θα πολιτευθη κατά τον προσήκοντα τρόπον εν πλήρει επιγνώσει του καλώς εννοουμένου συμφέροντος της οργανώσεως». Και όπως ορθά παρατηρεί ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ⁹⁹ «με βάση τη θέση αυτή δεν έγινε καμιά διαμαρτυρία». Λίγο αργότερα, βέβαια, το ίδιο Δ.Σ., δεσμευόμενο από απόφαση της Ε' Γεν. Συνέλευσης, έκανε έρανο για τα απολυθέντα μέλη. Οι απολυθέντες όμως, έντιμοι συνδικαλιστές, αρνήθηκαν μια τέτοια υλική ενίσχυση.

⁹⁹ Γ. Κατσαντώνης, ό.π., σ. 70.

(γ) Ο Πρόεδρος της ΔΟΕ, σε κύριο άρθρο του στο «Διδασκαλικό Βήμα», απευθυνόμενος στο δικτάτορα Πάγκαλο, έγραφε: «Αναγνωρίσας ο λαός την σημερινήν κατάστασιν, ωρμάτο υπό της πεποιθήσεως ότι έχεις την θέλησιν και την δύναμιν να κτυπήσης κατακέφαλα το τέρας της πολιτικής διαφθοράς, το οποίον επί έτη εκμεταλλευόμενον τον λαόν έπαιζε με τα ιερώτερα ιδανικά και έσπειρε την αποκαρδιωσιν και τον μαρασμόν, του οποίου τας συνεπειάς σκληρότατα εδοκιμάσαμεν και δοκιμάζομεν όλοι μας». Ύφος και ήθος που θα ξανασυναντήσει ο αναγνώστης στην περίοδο 1967-74.

Στις 28.4.1927 συνήλθε η Θ' Γενική Συνέλευση του Κλάδου, με αυξημένη συμμετοχή αντιπροσώπων, αφού είχε στο μεταξύ ανατραπεί η δικτατορία του Πάγκαλου από το Γ. ΚΟΝΔΥΛΗ και ο Κλάδος πέτυχε:

(α) Να επανέλθουν στις θέσεις τους όσοι απολύθηκαν από τη Δικτατορία.

(β) Οικονομική αποκατάσταση και εξομοίωση με τους άλλους δημ. υπάλληλους.

(γ) Αναγνωρίστηκε το δικαίωμα αιρετης εκπροσώπησης των Δασκάλων στο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο.

(δ) Αναγνωρίστηκε η εκπροσώπηση του Κλάδου στο Ταμείο Προνοίας Δ.Υ.

Το Εκπαιδευτικό πρόγραμμα της ΔΟΕ, στην περίοδο αυτή, περιλάμβανε:

(α) Επέκταση της αυτοδιοίκησης στην εκπαίδευση.

(β) Εξάχρονο Δημοτικό Σχολείο

(γ) Νέα προγράμματα

(δ) Σύγχρονη μόρφωση και επιμόρφωση του διδακτικού προσωπικού.

(ε) Ανέγερση σύγχρονων υγιεινών διδακτηρίων.

(στ) Αύξηση των πιστώσεων για τη Λαϊκή Παιδεία.

Στη διάρκεια της Θ' Γεν. Συνέλευσης, και όταν διαπιστώθηκε από το συσχετισμό των δυνάμεων ότι θα εκλέγονταν διοίκηση από δημοκρατικούς και προοδευτικούς συνδικαλιστές, εκδηλώθηκε οργανωμένη δεξιά αντιπολίτευση, με σκοπό τη διάσπαση της ΔΟΕ και η οποία εμφανίστηκε με την ακόλουθη κοινή δήλωση 12 αντιπροσώπων προς τη Θ' Γενική Συνέλευση:

«Οι κάτωθι υπογεγραμμένοι αντιπρόσωποι παρά τη Θ' γενική συνελεύσει της Ομοσπονδίας, διαπιστώνοντας μετά λύπης μας την οριστικής στροφής της συνελεύσεως προς τον κομμουνισμόν, αρνούμεθα να αναλάβωμεν τας τεραστίας ευθύνας των συνεπειών των τοιούτων ροπών και, διαμαρτυρόμενοι διά την επικράτησιν τοιούτων αντιλήψεων, δηλού μεν, ότι:

Αποχωρούμεν της ψηφοφορίας διά την ανάδειξιν διοικητικού συμβουλίου της Ομοσπονδίας με την επιφύλαξιν, επανερχόμενοι εις τας περιφέρειάς μας, να εισηγηθώμεν εις τας γενικές συνελεύσεις των συλλόγων μας, όπως, αποχωρούντες ούτοι της σημερινής διδασκαλικής ομοσπονδίας, συγκροτήσουν «εθνικήν διδασκαλικήν οργάνωσιν» επί βάσεων εγκεκριμένων παρά του ελληνικού λαού και συμφώνων προς τας εθνικής μας παραδόσεις».

οι αντιπρόσωποι:

- 1) Θεσσαλονίκης, Π. Παπαευγενίου
- 2) Χανίων, Χ. Γυπάκης
- 3) Ρεθύμνης, Π. Ήλιάκης
- 4) Λακωνίας, κ. Οικονομίδης
- 5) Λακεδαίμονος, Ι. Τουρνάς
- 6) Κομοτηνής, Ρογδίτης
- 7) Φιλιατών, Παρταλίδης
- 8) Άρτης, Ραβάνος
- 9) Λαγκαδά, Σ. Λότσης
- 10) Αιγιαλείας, Παπαδημητρόπουλος
- 11) Μεσολογγίου, Γεωργόπουλος
- 12) Σητείας, Κωνσταντάκης

Η ενέργεια αυτή των δώδεκα υπήρξε το αποτέλεσμα μακρόχρονης διαμάχης σε επίπεδο πολιτικό, κοινωνικό, εκπαιδευτικό, συνδικαλιστικό, γύρω από το θέμα κυρίως της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Και η ενέργεια αυτή είχε στη συνέχεια αλυσιδωτές αντιδράσεις: Δημοσιεύματα στον Τύπο -υπέρ ή κατά- δηλώσεις προσωπικοτήτων, ενέργειες του Υπουργείου, συνδικαλιστικές ενέργειες αλληλεγγύης προς τη ΔΟΕ (παρέμβαση της Γενικής Συνομοσπονδίας Δημ. Υπάλληλων), καθώς

και διωγμός των συνδικαλιστών, αφού ο τότε υπουργός Παιδείας Θ. ΝΙΚΟΛΟΥΔΗΣ άφησε εποχή για τις αντιδραστικές του ενέργειες, με αποτέλεσμα να εξεγείρει τη Διοίκηση της ΔΟΕ που πολέμησε με πάθος τα αντεκπαιδευτικά νομοσχεδιά του, ενώ τα στήριξε η παράταξη των δώδεκα.

Οι θέσεις των δώδεκα και του επικεφαλής τους ΑΝΤ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ, κατά τη διάρκεια της Θ' Γεν. Συνέλευσης, πάνω στα θέματα του Κλάδου συνοψίζονται στα ακόλουθα:

1. Για το αίτημα της ΔΟΕ να προέρχονται οι επιθεωρητές από τον Κλάδο των Δασκάλων και όχι από τη Μέση Εκπαίδευση όπως ίσχυε μέχρι τότε: «Ενεφύσησεν άφθονον αέρα εις τας κεφαλής των δημοδιδασκάλων».

2. Για το δικαίωμα συμμετοχής του Κλάδου στο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο: «... αναρχική εκδήλωσις ...» που δεν μπορεί να εφαρμοστεί «λόγω του μειωμένου κύρους των διδασκάλων...»

3. Για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση: «... διέπλασεν γενεάν αγραμμάτων και ασυνάρτητων αναρχικών, γενεάν αφιλοτίμων υλιστών και κοιλοδούλων, πορνών και κυναίδων».

4. Για το θεσμό της μετεκπαίδευσης: «ασύγνωστος μεγαλομανία».

5. Για τη Δημοτική Γλώσσα: «Δεν υφίσταται τοιαύτη γλώσσα».

Η διάσταση αυτή των Δασκάλων, που παίρνει την έκταση της διάσπασης, βοηθάει -όπως είναι φυσικό- το πέρασμα των σχεδίων της αντίδρασης, που στοχεύει και στον ευνουχισμό της συνδικαλιστικής οργάνωσης. Και πραγματικά: Το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας κήρυξε έκπτωτο το Διοικητικό Συμβούλιο της ΔΟΕ, με το αιτιολογικό ότι έκανε δαπάνες που δεν ήταν σύμφωνες με τις αποφάσεις της Θ' Γενικής Συνέλευσης. Παράλληλα, και το Υπουργείο Παιδείας, με τον υπουργό του Θ. Νικολούδη, προσπάθησε να φέρει τα εκπαιδευτικά πράγματα στα μέτρα των συντηρητικών θέσεων.

Για την ιστορία αναφέρεται ότι το Δ.Σ. της ΔΟΕ που εξέλεξε η Θ' Γ.Σ. αποτελούσαν οι: ΣΤ. ΑΛΟΪΖΟΣ Πρόεδρος, Γ. ΝΤΕΓΙΑΝΝΗΣ Γεν. Γραμματέας, Τ. ΤΣΑΓΓΙΑΣ Αντιπρόεδρος, Δ. ΔΟΥΚΑΣ Ταμίας και Μ. ΔΕΣΥΡΠΗ Μέλος.

Τα τελευταία γεγονότα και κυρίως η απομάκρυνση του Δ.Σ. της ΔΟΕ λίγους μήνες μετά την εκλογή του, ύστερα από την απόφαση του Υπουργείου Εθνικής

Οικονομίας, οδήγησαν αναπόφευκτα στην έκτακτη Γ' Γενική Συνέλευση (1.12.1927). Η συνέλευση αυτή έδωσε μάθημα συνδικαλιστικής δεοντολογίας προς την παράταξη των δώδεκα και συγχρόνως ηχηρό ράπισμα στους κυβερνητικούς αρμόδιους: Ενέκρινε τα πεπραγμένα του Δ.Σ. της ΔΟΕ που απομάκρυνε το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, επανεξέλεξε το ίδιο Δ.Σ., ενώ συγχρόνως έλαβε αποφάσεις για την αποκατάσταση του κύρους της ΔΟΕ και των μελών του Δ.Σ. Διαμαρτυρήθηκε επίσης έντονα για τους διωγμούς «επί κομμουνισμών που συγκλόνιζαν τον Κλάδο, διωγμούς που συνήθως διενεργούσαν ξεκινώντας από την ίδια μομφή και την ίδια συσχέτιση: Δημοτική γλώσσα = Μαλλιαροκομμουνισμός = αντεθνική δράση.

Στην εφημερίδα «ΠΑΤΡΙΣ»¹⁰⁰ δημοσιεύθηκε το ακόλουθο ρεπορτάζ-σχόλιο, που δείχνει το πνεύμα, τη μέθοδο και τους στόχους των διώξεων:

Η περί το φαινόμενον ψευδογλωσσαμυνοτορική φατρία, διά των εν Κιάτη οργάνων της, κατήγγειλε τον εκεί γυμνασιάρχη κ. Γ. Μπέτσον ως κομμουνιστών και προπαγανδίζοντα υπέρ της αυτονομίσεως της Μακεδονίας εκ... Κιάτου! Και ο διακεκριμένος εκπαιδευτικός λειτουργός διεσύρθη επί ημέρας, ώς ο έσχατος των κακοποιών.

Ιδού τώρα τι αναφέρει εις την έκθεσίν του και ενεργήσας κατ' εντολήν του Υπουργείου σχετικώς ανακρίσεις Γεν. επιθεωρητής κ. Στεφανάκης.

«Εγώ, κ. Υπουργέ, τόσην πεποίθησιν έχω περί της αθωότητος του κ. Γ. Μπέτσου, τόσην εκτίμησιν εις την φιλεργίας και την μεθοδικήν του διδασκαλίαν, τόσην βεβαιότητα ότι τοιούτοι λειτουργοί της πατρίδος, οι λόγω και έργω εργασθέντες υπέρ του εθνικού μεγαλείου δεν είναι δυνατόν να είναι εχθροί της Πατρίδος, και υπονομευται, αλλ' είναι οι καλλίτεροι διδάσκαλοι και οι ισχυρότεροι διαμορφωταί της σπουδαζούσης νεότητος, ώστε θα έθεώρουν τον εαυτόν μου ευτυχή, εάν συνέπιπτεν οι τέσσαρες υιοί μου να περάνωσι τάς γυμνασιακάς των σπουδάς, έχοντες γυμνασιάρχη τον κ. Μπέτσον, τόν γενναίον τούτον οπλίτην, τον ακούραστον λοχία, τον ανδρειότατον ανθυπολοχαγόν, τον τραυματίαν του Ράτες, τον αδελφόν φονευθέντος εν πολέμω, τον εύγλωττον και ενθουσιώδη ρήτορα, όν από των Σερβίων μέχρι των παλαιών Βουλγαρικών συνόρων έχρησιμοποιουν οι ανώτεροι αξιωματικοί, ίνα ομιλή εις τους στρατιώτας προ εκάστης σπουδαίας μάχης και κατά των Τούρκων και κατά των Βουλγάρων».

¹⁰⁰ Εφημερίδα «Πατρίς», 16-5-1928.

Αυτός ήτο ο κομμουνιστής, ο προπαγανδίζων υπέρ της αυτονομίσεως της Μακεδονίας!

Ποίαν ικανοποίησιν θά παράσχη τώρα ο κ. Νικολούδης εις τον διακεκριμένον εκπαιδευτικόν δια τον διασυρμόν τον οποίον υπέστη:

«Πατρίς» 16-5-28

Και στο σημείο αυτό ανοίγουμε μια ακόμα παρένθεση:

Η Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας, σαν συνδικαλιστική οργάνωση όπου κατά βάση επικρατούσαν προοδευτικές αντιλήψεις, άρχισε ν' ανησυχεί το κατεστημένο, σε μια εποχή μάλιστα πολιτικών ζυμώσεων και ανακατατάξεων, με συνεχώς ανερχόμενο και χειραφετούμενο το εργατικό και δημοσιοϋπαλληλικό κίνημα και με τους σοσιαλιστές και κομμουνιστές να κατακτούν όλο και περισσότερο τις λαϊκές μάζες. Και είναι γεγονός ότι το Κ.Κ.Ε., με δυναμική οργάνωση και στόχο τον έλεγχο των μαζικών φορέων, είχε αποχτήσει αξιόλογες προσβάσεις στο χώρο των δασκάλων, ανεξάρτητα αν τούτο δεν το ομολογούσε από το φόβο των διωγμών και των απολύσεων. Γεγονός επίσης είναι ότι κατά την ίδια περίοδο κυρίως διαμορφώθηκαν στο συνδικαλιστικό χώρο των δασκάλων οι ακόλουθες παρατάξεις:

1. ΑΡΙΣΤΕΡΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ: Έτσι αυτοαποκαλούνταν με περηφάνεια, έτσι την αποκαλούσαν και οι αντίπαλοι της. Σ' αυτή συσπειρώθηκαν μαχητικοί Σοσιαλιστές, Κομμουνιστές, Ριζοσπάτες Φιλελεύθεροι και Ριζοσπάστες των Δημοκρατικών Κομμάτων του κέντρου. Διακρίνονταν για τη θερμή υποστήριξη προς την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και τη συνεργασία με τις άλλες δημοσιοϋπαλληλικές και εργατικές οργανώσεις. Η παράταξη αυτή σε περιόδους διώξεων και ανάλογα με τη διαμόρφωση των συνδικαλιστικών χώρων τροφοδοτούσε την επόμενη παράταξη.
2. ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ: Όπως η ίδια ήθελε ν' αποκαλείται. Οι αντίπαλοί της, της δεξιάς, την αποκαλούσαν «Αριστερή» και οι αντίπαλοί της της αριστεράς «Συντηρητική». Περιλάμβανε μετριοπαθείς της προηγούμενης παράταξης, τη μεγαλύτερη μερίδα των Φιλελεύθερων δασκάλων και τη μεγαλύτερη μάζα των «απολίτικων». Ανάλογα με την εποχή και ένταση του αντικομμουνισμού και τη φοβία που δημιουργούνταν στον κλάδο, ανάλογα επίσης και με τις προσωπικές θέσεις των συνδικαλιστών που την έκφραζαν, γινόταν άλλοτε

ριζοσπαστικότητα και επικάλυπτε την Αριστερή Παράταξη και άλλοτε μετριοπαθέστερη με αποτέλεσμα να κατηγορείται από την Αριστερή Παράταξη ως συντηρητική. Θα πρέπει επίσης να ειπωθεί ότι στην παράταξη αυτή εύρισκαν «καταφύγιο» πάμπολλοι Δάσκαλοι που ανήκαν ουσιαστικά στην Αριστερή Παράταξη αλλά «στεγάζονταν» σ' αυτή λόγω της ασκούμενης φοβίας, ιδίως στην επαρχία.

3. ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΗ ή ΔΕΞΙΑ ΠΑΡΑΤΑΞΗ: Έτσι αυτοαποκαλούνταν, με περηφάνεια, έτσι την αποκαλούσαν και οι αντίπαλοί της των δύο προηγούμενων παρατάξεων. Συσπείρωνε Δασκάλους και δεξιών κομμάτων της περιόδου αυτής, συντηρητικούς φιλελεύθερους και πολλούς «απολίτικους». Κυμαίνονταν ανάμεσα στη «λελογισμένη συντήρηση» και την αντίδραση. Διεκδικούσε με αξιώσεις τη διοίκηση της ΔΟΕ μόνο όταν συσπειρωνόταν με την επόμενη παράταξη ή την βοηθούσε το «περιβάλλον» που δημιουργούσε κάθε φορά η κυβέρνηση με τους διωγμούς.
4. ΕΘΝΙΚΗ ή ΥΓΕΙΗΣ ΠΑΡΑΤΑΞΗ: “Όπως η ίδια αυτοαποκαλούνταν με περηφάνεια, ή ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΙΚΗ, όπως την αποκαλούσαν οι αντίπαλοι των δυο πρώτων παρατάξεων. Συσπείρωνε Μοναρχικούς, Μεταξικούς και άλλους ομοϊδεάτες Δασκάλους. Είναι η γνωστή ομάδα των «Δώδεκα» ή αλλιώς ΠΑΡΑΤΑΞΗ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ. Γι' αυτή μιλήσαμε ήδη εκτενέστερα.

Κλείνοντας αυτή την παρένθεση θα πρέπει να συμπληρώσουμε τις εξελίξεις που ακολούθησαν την ενέργεια των «Δώδεκα»: Το Δεκέμβρη του 1927, με την απροκάλυπτη συμπάρασταση των υπουργών Εθνικής Οικονομίας και Παιδείας ΒΕΛΕΝΤΖΑ και ΝΙΚΟΛΟΥΔΗ οι δώδεκα και ο ΑΝΤ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ διέσπασαν τη ΔΟΕ. Ίδρυσαν τη ΝΕΑ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ, της οποίας πρώτος Πρόεδρος ήταν ο Γ. ΓΙΑΝΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ.

Εδώ, με τη θλιβερή αυτή εξέλιξη, κλείνει και η περίοδος που εξετάζεται. Για την καλύτερη θεώρηση των συνδικαλιστικών θεμάτων της περιόδου που ακολουθεί, ας έχει ο αναγνώστης υπόψη του τις ακόλουθες εξελίξεις που προηγήθηκαν και οι οποίες δεν αναφέρθηκαν μέχρι τώρα:

30.1.1921: Κυκλοφορεί η «Εφημερίς των Δημοσίων Υπαλλήλων»

1.3.1925: Πρώτη οργανωμένη ενέργεια των Οργανώσεων των Δημόσιων Υπάλληλων με την υποβολή υπομνήματος που υπογράφουν 9 οργανώσεις, μεταξύ των οποίων και η ΔΟΕ.

8.3.1925: 24ωρη απεργία Δημ. Υπάλληλων με συμμετοχή της ΔΟΕ.

2.5.1926: Ιδρύεται η Συνομοσπονδία Δημ. Υπαλλήλων

27.7.1926: Πραγματοποιείται η Α' Πανδημοσιούπαλληλική Γενική Συνέλευση.

7.9.1926: Πανδημοσιούπαλληλική συγκέντρωση στο θέατρο ΟΛΥΜΠΙΑ με τη συμμετοχή της ΔΟΕ.

11.10.1926: Οργανώνεται 24ωρη πανυπαλληλική απεργία, που αναστέλλεται γιατί η κυβέρνηση απειλεί με απολύσεις και διάλυση των συνδικαλιστικών οργανώσεων.

18.12.1926: Α' Πανυπαλληλικό Συνέδριο με τη συμμετοχή της ΔΟΕ.

23.3.1927: Έκτακτη Γεν. Συνέλευση Δημ. Υπαλλήλων 4.6.1927: Πανυπαλληλική συγκέντρωση στο Δημοτικό Θέατρο. Ακολουθεί συλλαλητήριο και πορεία στη Βουλή.

4.2 Η περίοδος 1928 – 1936 (4 Αυγ.)

Με τη δημοσίευση του Συντάγματος του 1927, τους φοβερούς διωγμούς των Δασκάλων «επί κομμουνισμών» και «επί μαλλιαρισμών που εντάθηκαν στα χρόνια 1924-27, με την αντιδραστική παρουσία του Υπουργού Παιδείας Θ. ΝΙΚΟΛΟΥΔΗ, με την άνδρωση του δημοσιούπαλληλικού συνδικαλιστικού κινήματος και τέλος με τη διάσπαση της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδας έκλεισε η προηγούμενη περίοδος.

Η νέα περίοδος αρχίζει με την άνοδο στην εξουσία του Κόμματος των Φιλελευθέρων, με μεγάλη πλειοψηφία, που πρόσφερε για τέσσερα χρόνια κυβερνητική σταθερότητα.

Στα τέσσερα αυτά χρόνια σημειώθηκαν θετικές μεταβολές και αξιόλογα έργα τόσο στην εξωτερική πολιτική, όσο και στον εσωτερικό τομέα (λύση σε μεγάλο βαθμό του αγροτικού προβλήματος, αποξηραντικά και αντιπλημμυρικά έργα,

ανέγερση διδακτηρίων, αντιμετώπιση προσφυγικού προβλήματος, ίδρυση Αγροτράπεζας κ.ά.). Όμως, η οικονομική κρίση που ξέσπασε το 1929 και συγκλόνισε παγκόσμια την καπιταλιστική οικονομία, αποτέλεσε ανασταλτικό στοιχείο για παραπέρα βελτίωση της οικονομικής κατάστασης της χώρας. Συγχρόνως, ανάγκασε την κυβέρνηση να λάβει αυστηρά οικονομικά μέτρα, πού έπληξαν όμως τις χαμηλές κυρίως εισοδηματικές τάξεις. Τα αποτελέσματα υπήρξαν αλυσιδωτά και καθοριστικά της πολιτικής εξέλιξης της χώρας: Οι βαρείς φόροι, η αναστολή παροχών και η ανεργία δημιουργούν κοινωνική αναταραχή.

Φουντώνει η δυσφορία των εργατών-υπάλληλων και αγροτών, δραστηριοποιούνται τα συνδικάτα, και η κυβέρνηση, για ν' αναχαιτίσει το λαϊκό κίνημα, ψηφίζει το νόμο «περί ιδιονόμου αδικήματος», με τον οποίο πατάζει - προσχηματικά μεν τους κομμουνιστές- κατ' ουσία δε κάθε ζωντανό και προοδευτικό στοιχείο που αγωνιζόταν για τα προβλήματα της τάξης του. Ακολουθούν φυλακίσεις, εξορίες, απολύσεις, εκτοπισμοί, μεταθέσεις, φοβία. Ο αναβρασμός φουντώνει. Αποτέλεσμα της λαϊκής δυσφορίας είναι η ήττα του Κόμματος των Φιλελευθέρων το 1932 και ο σχηματισμός κυβέρνησης του Λαϊκού Κόμματος (Π. Τσαλδάρης) σε συνεργασία με το κόμμα του Γ. Κονδύλη, ενώ στον εξωτερικό χώρο (Ιταλία-Γερμανία) ο φασισμός εδραιώνεται.

Η πρόδηλη διάθεση της νέας κυβέρνησης για την παλινόρθωση της βασιλείας, σε συνδυασμό με τις κινητοποιήσεις των εργαζόμενων και την όξυνση των ταξικών αγώνων, οδηγεί στο (αποτυχημένο κίνημα δημοκρατικών αξιωματικών του 1935. Νέα φρενίτιδα διώξεων ακολουθεί. Τις εκτελέσεις, φυλακίσεις και αποτιάξεις στρατιωτικών διαδέχονται οι διωγμοί των πολιτών, η άρση της μονιμότητας των δημ. υπάλληλων, οι αθρόες (απολύσεις και μεταθέσεις. Τέλος, το 1935, γίνεται η παλινόρθωση της βασιλείας. Ακολουθούν οι εκλογές του 1936 που δεν έδωσαν πλειοψηφία σε κανένα κόμμα, η προσωρινή κυβέρνηση Δεμερτζή, ο θάνατος του τελευταίου και η ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Ι. ΜΕΤΑΞΑ. Τα αντιλαϊκά μέτρα που παίρνονται, τον τελευταίο ιδίως καιρό, δημιουργούν κύμα αγωνιστικών κινητοποιήσεων των εργαζόμενων. Απεργίες, συλλαλητήρια, πορείες διαμαρτυρίας, συγκρούσεις με αστυνομία.

Ο Μεταξάς έχει πια το πρόσχημα που επιζητούσε: Η «Δημοκρατία» κινδυνεύει, το ίδιο και το πολίτευμα της βασιλείας. Με τη βοήθεια και υποστήριξη του Παλατιού, των μοναρχοφασιστικών κύκλων της πλουτοκρατίας και των

στρατοκρατών, και με τις ευλογίες των «συμμαχικών» παραγόντων, εγκαθιδρύει τη δικτατορία.

4 Αυγούστου 1936. Ο ήλιος δύει!

Η περίοδος που εξετάζουμε στο κεφάλαιο αυτό -περίοδος ευνοϊκή από άποψη πολιτική αφού το μεγαλύτερο μέρος της καλύπτεται από σταθερή κυβέρνηση φιλελευθέρων αλλά και από άποψη ψυχολογική, αφού υπήρχε η «προετοιμασία των πνευμάτων» για την αλλαγή- αρχίζει για την Εκπαίδευση με μια δειλή, ίσως, προσπάθεια για κάποια μεταρρύθμιση, όπως αυτή η προσπάθεια εκφράστηκε με μια σειρά από νόμους. Για την προσπάθεια αυτή ο ΑΛ. ΔΗΜΑΡΑΣ,¹⁰¹ στο βιβλίο του «η μεταρρύθμιση που δεν έγινε», παρατηρεί:

«... Τα κύρια σημεία της (Σ.Σ.: της μεταρρύθμισης) δεν μας μεταφέρουν μόνο πίσω «επί του αυτού σημείου εξ ου εξώρμα» η ίδια κυβέρνηση στα 1913 (όπως αναφέρει η εισηγητική έκθεση των σχετικών νομοθετημάτων) αλλά πιο πολύ πίσω, κάπου προς τα μέσα του ΙΘ' αιώνα, τότε που διατυπώθηκαν οι πρώτες σκέψεις για την ανάγκη της ριζικής μεταβολής του συστήματος. "Αλλωστε και οι επικρίσεις για τα παλιά, όσες περιέχει η έκθεση, είναι στα πιο βασικά σημεία απλές επαναλήψεις απόψεων που είχαν διατυπωθεί πολλά χρόνια νωρίτερα. Ο κοινωνικο-οικονομικός στόχος της αλλαγής είναι όμως εδώ σαφέστερος, από όσο ήταν σε προηγούμενες ανάλογες προσπάθειες (ακόμη και του 1913) και διατυπώνεται χωρίς περιφράσεις: «Το εκπαιδευτικόν μας σύστημα παραμέλησε την εκπαίδευσιν των μεγάλων λαϊκών μαζών, καταστησαν την παιδείαν ημών ολιγαρχικήν» και «έδωσε μονομερή κατεύθυνσιν εις την παιδείαν, καθαρώς θεωρητικήν, παραμελησαν την πρακτικήν μόρφωσιν προς βλάβην των πλουτοπαραγωγικών κλάδων».

Βασικός νόμος της περιόδου για τη στοιχειώδη εκπαίδευση είναι ο 4397/16.8.1929¹⁰² (Υπουργός Παιδείας Κ. ΓΟΝΤΙΚΑΣ), του οποίου βασικότερα άρθρα είναι τα ακόλουθα:

Άρθρον 1. 1. Η στοιχειώδης εκπαίδευσης περιλαμβάνει σχολεία γενικής μορφώσεως και σχολεία επαγγελματικής εκπαίδευσως.

2. Εις τα σχολεία της γενικής μορφώσεως υπάγονται τα νηπιαγωγεία, τα δημοτικά σχολεία και αι νυκτεριναι σχολαι, εις δε τα της επαγγελματικής

¹⁰¹ Αλ. Δημαράς, *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε*, 1973-1974, τόμ. Α', σ. 71.

¹⁰² Ν. 4397/16.8.1929.

εκπαιδύσεως, τα κατώτερα επαγγελματικά σχολεία (γεωργικά, εμπορικά, ναυτικά, βιοτεχνικά και οι οικοκυρικοί σχολαί θηλέων).

3. Πάντα τα σχολεία της στοιχειώδους εκπαίδευσεως, πλήν των οικοκυρικών, είναι μικτά.

Άρθρον 2. Σκοπός των νηπιαγωγείων είναι η δι' απλών και τερπνών παιδιών, ασχολιών και ασκήσεων υποβοήθησις της σωματικής και πνευματικής εξελίξεως των νηπίων και η δια του τρόπου τούτου προπαρασκευή αυτών διά το δημοτικόν σχολείον [...]

Άρθρον 3. 1. Σκοπός των δημοτικών σχολείων είναι η στοιχειώδης προπαρασκευή των μαθητών διά τήν ζωήν και η παροχή εις αυτούς των απαραίτητων πρὸς μόρφωσιν χρηστού πολίτου στοιχείων.[...]

3. Τά δημοτικά σχολεία είναι μονοτάξια, εν οίς διδάσκει εἰς, διτάξια, εν οίς διδάσκουσι δύο, τριτάξια, εν οἷς διδάσκουσι τρεῖς, και πολυτάξια, εν οἷς διδάσκουσι 4-6 διδάσκαλοι. [...]

Άρθρον 5. 1. Εἰς τα δημοτικά σχολεία διδάσκονται τα εξής μαθήματα:

α) Θρησκευτικά, β) Ελληνικά, γ) πρακτική αριθμητική, δ) στοιχειώδης γεωμετρία, ε) ιστορία του ελληνικού ἔθνους και τα κυριώτατα της παγκοσμίου, ς) γεωγραφία, και στοιχεία φυσικής Ιστορίας, φυσικής και χημείας μετ' εφαρμογών εις την υγιεινήν, την γεωργίας και τον πρακτικόν βίον, η) ωδική, θ) καλλιγραφία, και ιχνογραφία, ια) χειροτεχνία, ιβ) γυμναστική. [...]

Άρθρον 6. 1. Οι παῖδες αμφοτέρων των φύλων υποχρεούνται να φοιτήσιν εις τα δημοτικά σχολεία του Κράτους από του ἔκτου ἔτους της ηλικίας συμπληρωμένου ἢ συμπληρουμένου μέχρι 1ης Ιανουαρίου, και μέχρι τέλους των μαθημάτων του δημοτικού σχολείου. Της υποχρεώσεως ταύτης απαλλάσσονται α) οι κατ' ἰδίαν διδασκόμενοι τα μαθήματα του δημοτικού σχολείου, β) οι νοσοῦντες νόσημα μεταδοτικόν, γ) οι πνευματικῶς ἀνώμαλοι και δ) οι συμπληρώσαντες ἤδη το 14ον ἔτος της ηλικίας. [...]

Άρθρον 12. 1. Σκοπός των νυκτερινῶν σχολῶν είναι η καταπολέμησις του αναλφαβητισμοῦ των υπερβάντων την νόμιμον πρὸς φοίτησιν εις το δημοτικόν σχολείον ἡλικίαν, ἢ υποβοήθησις της γλωσσικῆς αναπτύξεως τῶν ξενοφόνων και ἢ παροχή εις τούτους στοιχείων μορφώσεως εκ της συγχρόνου ζωῆς του ἔθνους. [...]

3. Εις τὰς νυκτερινὰς σχολὰς διδάσκεται ἀνάγνωσις, γραφή και αριθμητική, ἐρμηνεία των κατὰ την Κυριακῆς ἀναγιγνωσκομένων Ευαγγελίων και πράξεων των Αποστόλων, ἐθνική ιστορία και γεωγραφία και παρέχονται στοιχειώδεις επαγγελματικά γνώσεις, ἀναλόγως των τοπικῶν ἀναγκῶν. [...]

Ἄρθρον 13. 1. Παρ' ἐκάστη δημοτικῶν σχολείων ἰδρύεται και καλλιεργεῖται σχολικὸς κήπος, ὡς παράρτημα αὐτοῦ, χάριν της διδασκαλίας των φυσιολογικῶν μαθημάτων και πρὸς ἀπόκτησιν ὑπὸ των μαθητῶν προκαταρκτικῶν γνώσεων καλλιεργείας της γῆς. Κατάλληλος ἔκτασις γῆς πρὸς ἰδρύσιν σχολικοῦ κήπου, εἴν δὲν ἔχη ἰδίαν το σχολεῖον, χορηγεῖται δωρεάν ὑπὸ της Κοινοῦτητος ἐν ἡ λειτουργεῖ το σχολεῖον. [...]

Ἄρθρον 17. 1. Σκοπὸς των κατωτέρων επαγγελματικῶν σχολείων εἶναι ἡ επαγγελματικὴ προπαρασκευὴ των μη ἐπιθυμούντων να ἀκολουθήσωσιν ἀνωτέρας σπουδᾶς εἰς σχολεῖα Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, ἀποφοίτων του δημοτικῶν σχολείων πρὸς ἀσκήσιν γεωργικῶν, ἐμπορικῶν, βιοτεχνικῶν ἢ οἰκοκυρικῶν επαγγέλματος. [...] . .

Ἄρθρον 18. 1. Τα κατώτερα επαγγελματικά σχολεῖα διαιροῦνται εἰς 4 γενικῆς κατηγορίας, Α' Γεωργικά, Β' Ἐμπορικά, Γ' Βιοτεχνικά, και Δ' Οἰκοκυρικά θηλέων. [...]

Τα μέτρα μεταρρύθμισης για τη Δημοτική (Στοιχειώδη) Ἐκπαίδευση, ὡπως ἄλλωστε ἀναμενόταν και ἀποτέλεσαν και πάλι το στόχο της ἀντίδρασης, ἐκείνων (ἀκριβῶς των φορέων που δὲν ἐπιθυμοῦσαν ἀλλαγὴ, μεταξύ των οποίων - για ἄλλη μια φορά - πρώτη ἔρχεται ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὡπως και στην προσπάθεια μεταρρύθμισης του 1913 - 14. Και να το ὑπόμνημα¹⁰³ που ἔσπευσε να ὑποβάλει στην Κυβέρνηση:

«Πρὸς την Σεβαστὴν Κυβέρνησιν,

Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, λαβούσα γνώσιν τῶν εἰς την Βουλὴν πρότινος ὑποβληθέντων ὑπὸ του κ. Υπουργοῦ της Παιδείας ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων, συνεζήτησε περὶ αὐτῶν κατὰ την συνεδρίαν της 14ης Ἰουνίου ε.έ. και ἀπεφάσισε να προβάλη εἰς την Σὴν Κυβέρνησιν τὰς ἐξῆς αὐτῆς σκέψεις:

¹⁰³ Ὑπόμνημα Φιλοσοφικῆς Σχολῆς του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Τα νομοσχέδια ταύτα δεν αναφέρονται εις μονομερή σημεία του εκπαιδευτικού ημών οργανισμού, αλλά σκοπούσι ριζικήν ρύθμισιν των εκπαιδευτικών ημών πραγμάτων, διότι εισάγουσι νέον τρόπον οργανώσεως της εκπαιδύσεως, μεταβάλλουσι τα ήδη κρατούντα παρ' ημίν περί της μορφώσεως του διδακτικού προσωπικού, ρυθμίζουσιν επί νέων βάσεων τά της φυσικής αγωγής των νέων, τά της διοικήσεως των σχολείων, τα της ανεγέρσεως διδακτηρίων κλπ. Ενί λόγω ουδέν σημείον του εκπαιδευτικού ημών συστήματος καταλείπουσι ταύτα άθικτον.

'Αλλ' ώς εικός, εκπαιδευτικά μέτρα έχοντα τοσούτον ευρείας βλέψεις, νομοθετήματα επαγγελόμενα ριζικήν θεραπείας των κακώς κειμένων εν τη παρ' ημίν εκπαιδύσει, ίνα επιτύχωσι του επιδιωκομένου σκοπού, ανάγκη να μη είναι πορίσματα βεβιασμένης εργασίας ή προϊόντα μελέτης ολίγων ατόμων, και αν έτι ήθελεν υποτεθή ότι ταύτα κατέχουσιν άπαντα τα αναγκαιούνα εφόδια προς τοιούτον έργον, αλλά απόρροια συστηματικού πειραματισμού, μακράς εργασίας, ενδελεχούς μελέτης και πεφωτισμένης συζητήσεως παρά πάντων των δυναμένων να έχωσι γνώμην. [...]

Το σύστημα δε τούτο έθεσαν εις εφαρμογήν πάντα τα πεπολιτισμένα κράτη. Ουδαμού επεχειρήθησαν εκπαιδευτικαί μεταβολαί διά της παρασκευής εκπαιδευτικών νομοθετημάτων υπό ολίγων ατόμων και διά της εσπευσμένης επιψηφίσεως αυτών υπό νομοθετικών σωμάτων, άτινα, ως εκ της συγκροτήσεως αυτών, ούτε είναι δυνατόν να αποτελώνται εξ ειδικών προσώπων, ούτε τον καιρόν έχουσι να προβαίνωσιν εις μακράς συζητήσεις και εξονυχίσεις των εισαγομένων εκπαιδευτικών μέτρων εν άπάσαις ταις λεπτομερείαις αυτών.

Καί πάσαι δε αι μετά τον τελευταίον πόλεμον γενόμεναι εκπαιδευτικάί μεταρρυθμίσεις, αι αναφερόμεναι ιδία εις την οργάνωσιν σχολείων και εισαγωγήν νέων προγραμμάτων διδασκαλίας, ήκολούθησαν το σύστημα τούτο των μακρών έρευνών και συζητήσεων και του ενδελεχούς πειραματισμού εν σχολείοις και άλλους ειδικούς κέντροις. [...]

Δυστυχώς όμως παρ' ημίν κατά την σύνταξιν των προ τινος εις την Βουλήν υποβληθέντων εκπαιδευτικών νομοσχεδίων δέν ετηρήθησαν αι ειρημέναι αρχαι. Ταύτα συνετάχθησαν υπό εναρίθμων προσώπων, χωρίς να μετάσχωσι της εργασίας οι δυνάμενοι παρ' ημίν να έχωσιν έγκυρον γνώμην περί των εκπαιδευτικών πραγμάτων

της χώρας, ως και οι έχοντες άμεσον ή έμμεσον διαφέρον υπέρ των σχολικών ζητημάτων. [...]

Μεταξύ των μη προσκληθέντων να εξενέγκωσι γνώμην περί των σπουδαιοτάτων τούτων ζητημάτων είναι και η Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, ήτις, και ως εκ της άττοστολής, ήν έχει εν τη χώρα, και εκ του δεδομένου ότι εν αύτη θεραπεύεται η Παιδαγωγική και αι συγγενείς προς αυτήν επιστήμιοι, δικαιούται να έχη έγκυρον γνώμην περί των εκπαιδευτικών ημών πραγμάτων.

Η Φιλοσοφική Σχολή και εν τω παρελθόντι επελήφθη πολλάκις της εξετάσεως αυτών και δι' υπομνημάτων εξέθηκε τάς γνώμας της προς την Πολιτείαν. Και τώρα δε θεωρεί καθήκον να πράξη το αυτό, εάν ήθελε παρασχεθή εις αυτήν ο απαιτούμενος χρόνος.

Διά τούτο λαμβάνει την τιμήν να υποβάλη την ευχήν εις την Σήν Κυβέρνησιν, όπως μή επιδείξη, σπουδήν προς επιψήφισιν και άμεσον γενικής εφαρμογής των υπ' αυτής προτεινομένων εκπαιδευτικών μέτρων, αλλά νύν, ότε τα σχετικά νομοσχέδια εξετυπώθησαν και ετέθησαν εις κυκλοφορίαν, παράσχη τον απαιτούμενον καιρόν προς ευρείαν συζήτησιν αυτών. Τούτο δε ταύτον μάλλον ενδείκνυται, διότι κατά την συζήτησιν, ήτις εγένετο εν τη Σχολή, εξεφράσθησαν γνώμαι, ότι πολλά εκ των προτεινομένων μέτρων, τιθέμενα εις εφαρμογήν, δέν θά συντελέσωσιν εις την ποθητήν βελτίωσιν του εκπαιδευτικού ημών οργανισμού. [...]

"Αν δε εισακουσθή η ευχή της Φιλοσοφικής Σχολής, προθύμως θα επιληφθή και αυτή της λεπτομερούς μελέτης των νομοσχεδίων και θα υποβάλη εις την Σήν Κυβέρνησιν το προσήκον υπόμνημα.

ΕΡΡΙΚΟΣ Α. ΣΚΑΣΣΗΣ

Κοσμήτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής Τακτικός καθηγητής της Λατινικής Φιλολογίας Η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου [...] λαβούσα γνώσιν του ανωτέρω υπομνήματος της Φιλοσοφικής Σχολής συνεφώνησε προς τάς εν αυτό εκτεθειμένας απόψεις.

Ο Πρύτανις

Γ. ΜΑΤΘΑΙΟΠΟΥΛΟΣ

Η διετία που ακολουθεί είναι πιο ευνοϊκή ακόμα για τα εκπαιδευτικά πράγματα. Υπουργός της Παιδείας αναλαβαίνει ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, που

πέρα από την ιδιαίτερη προσοχή και φροντίδα για τα διδακτήρια) είναι αυτός βασικά που δίνει - ή επιτρέπει - μια ώθηση στην ποιότητα και ποσότητα της αλλαγής, που, αν με τις σημερινές κρίσεις μπορεί να θεωρηθεί αμελητέα, υπήρξε για την εποχή αξιόλογη.

Πολύ δε περισσότερο αν αναλογιστεί κανείς ότι η αντίδραση έβαινε συνεχώς αυξανόμενη όσο ο ρυθμός της αλλαγής γινόταν εντονότερος και η ίδια η αλλαγή ουσιαστικότερη. Αυτή τη φορά ακολουθείται από την αντίδραση και πάλι μια παλιά μέθοδος: Η κινητοποίηση των επαγγελματικών σωματείων, Και να:

Υπόμνημα των Συνεργαζομένων Σωματείων¹⁰⁴

προς τα Νομοθετικά Σώματα

Από ικανού χρόνου, ιδία κατά την τελευταίαν τετραετίαν, κατεβλήθησαν προσπάθειαι υπό των κομμουνιζόντων, ιδία εν τη εκπαιδεύσει, όπως υπονομευθώσι τα θεμέλια του αστικού κράτους. Αι προσπάθειαι δ' αύται δυστυχώς εν μέρει ετελεσφόρησαν.[...]

Τα Συνεργαζόμενα Σωματεία [...] εθεώρησαν ύψιστον καθήκον να επιμείνωσιν εις την οριστικήν εκκαθάρισιν από των κομμουνιζόντων, έστω και εν κρυπτώ, υπαλλήλων, και δή εκπαιδευτικών, των οποίων η επί της εύπλάστου νέας γενεάς επίδρασις είναι λίαν επικίνδυνος.[...]

Τα Συνεργαζόμενα Σωματεία της 5ης Φεβρουαρίου ε.έ. ενέκριναν, εν συγκεντρώσει όλων των Διοικητικών Συμβουλίων των αποτελούντων αυτά, ψήφισμα όπερ επεδόθη εις την Κυβέρνησιν και τούς αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων.[...]

Ήξίωσαν τα Σ.Σ. διά τού ψηφίσματος των:

1) [...] Να ιδρυθη Ανώτερον Εκπαιδευτικόν Συμβούλιον εν Αθήναις απαρτιζόμενον εκ του Υπουργού της Παιδείας, του Αρχιεπισκόπου Αθηνών, εξ ενός αντιπροσώπου της Φιλοσοφικής και ενός της Φυσικομαθηματικής σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και τριών ανωτέρων εκπαιδευτικών λειτουργών, εκ των έχόντων αποδεδειγμένως αστικά φρονήματα, υποδείξει της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου "Αθηνών. Σκοπός του Συμβουλίου θα είναι η εποπτεία και κατεύθυνσις της Εκπαιδεύσεως, ο καταρτισμός των σχολικών προγραμμάτων και ο έλεγχος των διδακτικών βιβλίων.

¹⁰⁴ Υπόμνημα των Συνεργαζομένων Σωματείων προς τα Νομοθετικά Σώματα

3) Να καταργηθώσι τα μικτά δημοτικά σχολεία αρρένων και θηλέων, καθώς και η ανάμιξις διδασκάλων και διδασκαλισσών, ως και τα μικτά Διδασκαλεία. Ταύτα επεβλήθησαν δυστυχώς εν Ελλάδι, συμφώνως προς τό μπολσεβικικόν σύστημα.

4) Να καταργηθή εν τοίς δημοτικούς σχολείοις η διδασκαλία της μαλλιαρής γλώσσης, ήτις είναι η γλώσσα των κομμουνιστικών εντύπων, αντι' αυτής δε να διδάσκεται, ως και πρότερον, η γλώσσα ήν μεταχειρίζονται αι Δημόσιαι υπηρεσίαι, η Βουλή, τα Δικαστήρια, ο Τύπος και εν ή έχει εκδηλωθή ο πολιτισμός του έθνους διότι τα τέκνα του λαού, όσα δεν δύνανται να εξακολουθήσωσιν ανωτέρας σπουδάς, εξερχόμενα του σχολείου δέν θά δύνανται να εννοώσι την γλώσσαν ταύτην και τίθενται ούτω εις το περιθώριον της κοινωνικής ζωής.[...]

5) Ν' απομακρυνθώσιν εκ των δημοσίων υπηρεσιών οι υπάλληλοι εκείνοι, οιανδήποτε και αν κατέχωσι θέσιν, μηδε των καθηγητών των Πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης εξαιρουμένων, όσοι διαδίδουσιν ή ενισχύουσιν καθ' οιανδήποτε τρόπον κομμουνιστικής θεωρίας και την μαλλιαρήν γλώσσαν.

6) Ν' αποβληθώσι των Πανεπιστημίων άπαντες οι αριστερίζοντες φοιτηταί και διαλυθώσιν οι φοιτητικοί σύλλογοι οι έχοντες αριστεριζούσας τάσεις.

7) Να κηρυχθή εκτός νόμου το Κομμουνιστικό κόμμα, ως υπονομεύουν την ακεραιότητα του Κράτους.[...]

Όμως, παρά τις αντιξοότητες της περιόδου (πολιτικές κρίσεις - αντιδράσεις - διεθνής οικονομική κρίση) σημειώθηκαν αξιόλογες βελτιώσεις, από τις οποίες αναφέρουμε τις σημαντικότερες για την εποχή εκείνη, που συντελέστηκαν κυρίως από την κυβέρνηση ΕΛ. BENIZEΛΟΥ:

- Περιορίστηκε ο αριθμός των παιδιών που παρέμειναν έξω από σχολεία.
- Καταργήθηκε το «Ελληνικό Σχολείο» και έγινε το εξατάξιο Δημοτικό και το Γυμνάσιο
- Περιορίστηκε η Καθαρεύουσα στις Ε' και ΣΤ' τάξεις
- Ανεγέρθηκαν 2.000 περίπου διδακτήρια
- Ιδρύθηκε μεγάλος αριθμός σχολείων και πολλά προάχθηκαν
- Ιδρύθηκαν τα Σχολικά Ταμεία και οι Σχολικές Εφορείες
- Διορίστηκαν Δάσκαλοι μόνο απόφοιτοι Διδασκαλείων
- Ιδρύθηκαν οι Παιδαγωγικές Ακαδημίες

Παρά τις βελτιώσεις όμως αυτές συνέχιζαν να υπάρχουν τα περισσότερα προβλήματα και μάλιστα να γίνονται με το χρόνο οξύτερα. Τα σπουδαιότερα:

- Ο αναλφαβητισμός του Ελληνικού λαού παραμένει στο ίδιο υψηλό ποσοστό, το πρώτο στην Ευρώπη. Το γεγονός αυτό συντελεί στην ευκολότερη καθυστόταξη της λαϊκής βούλησης και βοηθάει τις αυταρχικές δυνάμεις στην εφαρμογή αντιδραστικών και αντιλαϊκών μέτρων.
- Η υποχρεωτική εκπαίδευση ουδέποτε εφαρμόστηκε, έστω και με μέτρα αστυνόμευσης. Ενώ το 1834 ακούγεται η πρώτη φωνή για υποχρεωτική εκπαίδευση, ενώ τα Συντάγματα του 1864, του 1911 και του 1927 ορίζουν υποχρεωτική τη φοίτηση στο Δημοτικό Σχολείο, ενώ με νόμο του 1926 προβλέπονται ποινές για την παράλειψη των γονιών να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο, και στην περίοδο που εξετάζουμε ο αριθμός των παιδιών που δεν φοιτούν στο Δημ. Σχολείο ξεπερνάει τις 200.000 (στα 4 Ελληνόπουλα μόνο τα 3 γράφονται στο Δημ. Σχολείο), ενώ συγχρόνως η διαροή και η αποχή συνεχίζεται από τάξη σε τάξη (Οι μαθητές της ΣΤ' τάξης είναι οι μισοί απ' αυτούς που εγγράφηκαν). Έτσι τροφοδοτείται συνεχώς το ποσοστό του αναλφαβητισμού.
- Οι συνθήκες εκπαίδευσης - παρά τις κάποιες βελτιώσεις - παραμένουν οικτρές. Η έλλειψη αιθουσών διδασκαλίας, θρανίων και άλλων αναγκαίων επίπλων αποτελεί τον κανόνα. Ο κατα δάσκαλο αριθμός των μαθητών είναι απαράδεκτα μεγάλος (για τις πόλεις και τα χωριά με πολυθέσια σχολεία είναι 1/100 ή 1/120), Αν τώρα στις παραπάνω συνθήκες προστεθεί η έλλειψη αναγνωστικών και άλλων βοηθητικών βιβλίων, η παντελής απουσία εποπτικών μέσων και οργάνων, ακόμα και η στέρηση των μαθητών από τα πιο βασικά σχολικά υλικά (γραφική ύλη κλπ) δίνεται η εικόνα της Δημοτικής Εκπαίδευσης και του σκληρού έργου του Δασκάλου.

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει εδώ για το διδακτηριακό πρόβλημα, για το οποίο, όπως ειπώθηκε, αναπτύχθηκε αξιολογή - αλλά και με αδυναμίες - δραστηριότητα . Συγκεκριμένα: Η κυβέρνηση ΕΛ. BENIZEΛΟΥ σύναψε διεθνές δάνειο για την ανέγερση σχολικών κτιρίων. Από το 1930 μέχρι το 1932 ανεγέρθηκαν 145 μεγάλα σχολικά κτίρια. Αλλά, όπως γράφει ο Χρ. ΛΕΦΑΣ,¹⁰⁵ «δια τους αιώνιους

¹⁰⁵ Χρ. Λέφας, *Νομοθεσία στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσως*, τ. Α', σ. 80.

όμως πολιτικούς λόγους, η ευφυέστατη ιδέα του δανείου ήγγισε την αποτυχία» γιατί, όταν το δάνειο εξαντλήθηκε «αφήκε τα μεν 145 διδακτήρια, τα οποία δια χρημάτων του είχαν ανεγερθή, χρίζοντα συμπληρώσεων, 1200 άλλα κτίρια ημιτελή και πλείστα σχολεία άνευ ιδίων ικανοποιητικών διδακτηρίων». Ενώ, αν γινόταν χρήση του δανείου «πλέον αβίαστος και συστηματική, αν δεν εδαπανώντο πολλά ποσά δια γενικά έξοδα, αν τα ανεγερθέντα διδακτήρια, ιδίως εις τας πόλεις, ήσαν απλούστερα και δεν εθήρευον εντυπωσιακούς θαυμασμούς, βεβαίως το δάνειον ηδύνατο να λύση κατά μέγα τουλάχιστον μέρος το διδακτηριακόν πρόβλημα».

- Το πνεύμα της εκπαιδευτικής πολιτικής που επικρατεί στην περίοδο που αναφερόμαστε δεν υπήρξε καθόλου ευνοϊκό για τη Δημοτική Εκπαίδευση και την Παιδεία γενικότερα. Παρά τις κάποιες προοδευτικές τάσεις που συνθηματικά και μόνο εμφανίζονται μερικές φορές - κυρίως από την πλευρά του Φιλελεύθερου Κόμματος - η διάθεση της πολιτικής ηγεσίας και των άλλων παραγόντων των Κυβερνήσεων αυτής της περιόδου είναι απογοητευτική. Χαρακτηριστικά δείγματα αποτελούν τα παρακάτω επίσημα κείμενα:

(α) Οι περικοπές από λόγους του ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ, που δείχνουν ανάγλυφα το αριστοκρατικό πνεύμα της εκπαίδευσης που συνεχίζεται και στην περίοδο αυτή:

– Μιλώντας στη Θεσσαλονίκη, το 1928:

«Εφ' όσον εκατοντάδες σχολείων της κλασσικής λεγομένης εκπαιδύσεως εξακολουθούν να εξαπολύουν κατ' έτος χιλιάδας νέων, ατελέστατα συνήθως μορφωμένων, ανικάνων ουσιαστικά διά κάθε παραγωγικής εργασίας, το μέλλον μας δεν ημπορεί παρά να είναι σκοτεινόν και το κράτος εργάζεται προφανώς διά να παρασκευάση τον μέλλοντα στρατόν της ανατροπής... Είμεθα θιασώται της κλασσικής εκπαιδύσεως, αλλά δι' ελαχίστην αναλογίαν της σπουδαζούσης νεολαίας, διά τούς ολίγους εκλεκτούς, οι οποίοι θα αποτελέσουν την ηγεσίαν της αύριον.

Εις τούς εκλεκτούς τούτους κατατάσσω όλους εκείνους, οίτινες, προερχόμενοι έστω και εκ των κατωτέρων στρωμάτων, θά ήρίστευον εις το δημοτικό σχολείου και εις τούς οποίους εφ' όσον είναι άποροι, το κράτος θα έδινεν υποτροφίας διά να συνεχίσουν την περαιτέρω μόρφωσιν...».

– Αργότερα, απευθυνόμενος σε νέους, είπε:

«Αφήσατε τα πανεπιστήμια, αφήσατε την πολλήν σοφίαν, την πολλήν εμβρίθειαν και τραντείτε την οδόν των πρακτικών επαγγελμάτων. Γίνετε γεωργοί, βιοτέχναι, εργάται...».

(β) Η αοριστολογία, η έλλειψη σαφούς προγράμματος και εκπαιδευτικής πολιτικής και οι γενικότητες και ασάφειες του αρχηγού του Λαϊκού Κόμματος Π. ΤΣΑΛΔΑΡΗ, σε προεκλογική ομιλία του:

«Ως προς την εκπαίδευσιν, το Λαϊκόν Κόμμα αποβλέπει, όπως η στοιχειώδης καταστη εν τοις πράγμασι καθολική, προάγεται δε δι' αυτής ή φυσική, η ηθική και η πολιτική αγωγή του ελληνόπαιδος, κτωμένου τάς διά τόν καθ' ημέραν βίον γνώσεις. Προς τούτο απαραίτητος και τελειότερα του διδασκάλου διαμόρφωσης και η ίδρυσις διαφόρων διδακτηρίων, διά τα οποία και ειδικόν δύναται να συνομολογηθή δάνειον επί τη βάσει των σχολικών τελών και να χρησιμοποιηθώσι και τα κληροδοτήματα τά δυνάμενα προς τούτο να διατεθώσι. Καί να προικισθούν τα σχολεία διά των απαιρητήτων οργάνων...».

(γ) Η πρακτική εφαρμογή ενός κυβερνητικού προγράμματος για τη Δημοτική Εκπ/ση, όπως αυτή περνάει μέσα από τον ακόλουθο διάλογο της Διοίκησης της ΔΟΕ και του Πρωθυπουργού ΕΛ. BENIZEΛΟΥ:

BENIZEΛΟΣ: Ήδη η Κυβέρνησις διέθεσεν 7 εκατομμύρια διά την ίδρυσιν και προαγωγήν σχολείων.

ΔΙΟΙΚΗΣΗ: Κύριε Πρόεδρε, μόνο 250 σχολεία θα ιδρυθούν με το ποσό αυτό. Είναι άλλα τόσα για προαγωγή, βάσει παλαιών προτάσεων και, αν πάρουμε τις σημερινές ανάγκες, φθάνουμε στα 750 σχολεία.

BENIZEΛΟΣ: Έχομεν προσωπικόν δι' όλα τα προτεινόμενα σχολεία;

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ: Κύριε Πρόεδρε, υπάρχουν εκτός θέσεως 1.500 περίπου διδάσκαλοι.

BENIZEΛΟΣ: Τότε θα πρέπει να κλείσουν τα διδασκαλεία...!

Στην περίοδο που αναφερόμαστε (1928-1936) - και υπάρχει εδώ ως ελαφρυντικό η παγκόσμια οικονομική κρίση - γίνονται οι πιο σκληρές περικοπές δαπανών για την εκπαίδευση, περικοπές που φτάνουν μέχρι και στο μισθό των υπαλλήλων. Όμως, ανεξάρτητα απ' αυτό, η Ελλάδα συνεχίζει να ξοδεύει πολύ μικρό μέρος από τον προϋπολογισμό της για την Εκπαίδευση. Χωρίς να παραγνωρίζεται το

γεγονός ότι η χώρα έχει πολλά πιεστικά κοινωνικά και εθνικά προβλήματα να επιλύσει, κρίνεται ότι το 4,7% του προϋπολογισμού που διαθέτει είναι υπερβολικά μικρό. Στο «Διδασκαλικό Βήμα» της εποχής δημοσιεύεται η ακόλουθη είδηση με το συγκριτικό πίνακα:

ΤΙ ΠΛΗΡΩΝΟΜΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ ΜΑΣ

"Από μιά στατιστική εκπαιδευτική της Κοινωνίας των "Εθνών δημοσιεύουμε τους ακόλουθους αριθμούς, πού δείχνουν το ποσοστό του κρατικού προϋπολογισμού ξοδεύεται σε κάθε χώρα για την εκπαίδευση. Πρέπει να σημειωθεί πώς στις περισσότερες απ' αυτές τις χώρες χωριστά από το κράτος ξοδεύουν μεγάλα ποσά οι δήμοι και οι κοινότητες, χωρίς αυτά τα ποσά να υπολογίζονται στους αριθμούς της στατιστικής.

Αγγλία 10,6%

Βέλγιον 8,2%

Βουλγαρία 11,9%

Γαλλία 6, %

Δανία 19,6%

Ελβετία 19,8%

ΕΛΛΑΔΑ 4,7%

Ιταλία 7.2%

Νορβηγία 14,8%

Ολλανδία 19,2%

Ουγγαρία 12,4%

Πρωσσία 16,4%

Σουηδία 15,8%

Τσεχοσλοβακία 9,3%

Αργεντινή 16,9%

Χιλή 13,7%

Κούβα 18,6%

Μεξικό 9,2%

Τις αδυναμίες της πολιτείας να προσφέρει μόρφωση στα παιδιά του Ελληνικού Λαού, εκμεταλλεύονται άλλοι παράγοντες. Εντύπωση προκαλεί, ιδιαίτερα αυτήν την περίοδο η μεγάλη ανάπτυξη της ιδιωτικής εκπαίδευσης, άλλοτε σαν επιχειρήσεις ελληνικές που εκμεταλλεύονται - ασφαλώς θεμιτά και στα πλαίσια του νόμου - τη δίψα του ελληνικού λαού για μάθηση, και άλλοτε σαν παρακλάδια ξένων οργανώσεων (οικονομικών - θρησκευτικών - πολιτικών), ύποπτων πολλές φορές. Η ΔΟΕ ανησυχεί για το φαινόμενο. Και την ανησυχία της αυτή εκφράζει κατά τον καλύτερο τρόπο με άρθρο της του 1930 στο «Διδασκαλικό Βήμα»:¹⁰⁶

ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

«Οινίτες, γκεζουίτες, φραγκισκανοί, κάθε είδους καθολικοί καλογέροι - σά να μή μας έφταναν οι δικοί μας γυμνάσιοι, γιατροί των ψυχών και των σωμάτων μας - επέδραμαν στην "Ελλάδα για να... μάς εκπολιτίσουν με ζήλον ιεραποστόλων. Καί άρπαξαν στα χέρια τους τα αθώα μικρά για να τα φανατίσουν, να τα ευνουχίσουν πνευματικά και να σταλάξουν στην ψυχή τους μεσαιωνικό καλογηρισμό. Δέν καλοβγήκαμε ούτε οι ίδιοι από το δικό μας πνευματικό μεσαίωνα κι' ήρθαν κιαυτοί διωγμένοι οι περισσότεροι από τις χώρες τους- Γαλλία να δυναμώσουν τα πνευματικά δεσμά στόν τόπο μας, εμπορευόμενοι την Παιδεία. Βρήκαν, βλέπετε, το έδαφος ευνοϊκό. Βρήκαν ένα οργανωμένο ντόπιο εμπόριο της Παιδείας στην Ελλάδα και πρόσθεσαν και τη δική τους συμβολή. Το δε κράτος ενίσχυσε την τάση αυτή του εκπαιδευτικού εμπορικισμού στα ξένα και στα ντόπια χέρια. Την ενίσχυσε θετικά με διάφορες παροχές και ενισχύσεις ηθικής και οικονομικής φύσεως, την ενίσχυσε και αρνητικά με τη μακροχρόνια αδιαφορά του και με την επίμονη φιλαργυρία πού έδειξε και δείχνει απέναντι της δημόσιας λαϊκής παιδείας. Διδακτήρια σταύλοι, μέσα διδασκαλίας ενύπαρκτα, δα σκάλοι πεινασμένοι και από καιρό σε καιρό εντατικά διωκόμενοι, αδιαφορία για τη μόρφωσή τους κλπ. Και τέλος πραγματική ανοχή απέναντι των εκπαιδευτικών συνθηκών, Γιού οι επιχειρηματίες της Παιδείας εξασφαλίζουν στους μικρούς πελάτες τους. Και τώρα ακόμα, πού το κράτος κινήθηκε, μονότιλευρα κινήθηκε. Η δημοκρατία έχει χρέος να εξασφαλίση στα παιδιά του λαού, πού τα στηρίζει και τα συντηρεί, τη μόρφωση που τους χρειάζεται. "Έχει χρέος νάπαγορεύση το εμπόριο της λαϊκής παιδείας. Δεν είναι δημοκρατική εκείνη η πολιτεία, πού για να οικονομήση λίγα χρήματα αφήνει να γίνεται η λαϊκή παιδεία αντικείμενο ιδιωτικής εκμεταλλεύσεως. Πρέπει όλα τα παιδιά του λαού να

¹⁰⁶ «Διδασκαλικό Βήμα», 1930.

στεγαστούν στα ίδια διδακτήρια και για όλα να Ισχύσουν οι ίδιες συνθήκες της πρώτης αγωγής τους».

Η συνδικαλιστική δραστηριότητα στην περίοδο αυτή γνωρίζει τις πιο διαμετρικά αντίθετες εκφράσεις της: Από την πλήρη άνθιση συλλόγων και σωματείων, την απόχτηση ταξικής συνείδησης των εργαζόμενων και την έντονη πολιτικοποίηση, μέχρι τη διάλυση συλλόγων, τις φυλακίσεις και εξορίες συνδικαλιστών, τις απολύσεις υπαλλήλων κλπ.

Στην προηγούμενη περίοδο είχε αναφερθεί ότι το συνεχώς ανερχόμενο και χειροκρετούμενο εργατικό και υπαλληλικό κίνημα, παράλληλα με την άνοδο και επέκταση των σοσιαλιστικών και κομμουνιστικών οργανώσεων και γενικά ενός αριστερού κινήματος, θορύβησε την αντίδραση που με τη σειρά της συμπαρέσυρε και τους εκφραστές της αστικής ιδεολογίας, (ακόμα και δημοκράτες των αστικών κομμάτων, σε μια λυσσωδίκη πολεμική. Ας την παρακολουθήσουμε μέσα από επίσημα κείμενα:

1. Δηλώσεις του Υπουργού Παιδείας Κ. ΓΟΝΤΙΚΑ στην εφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΒΗΜΑ» (1928):¹⁰⁷

«Το σχολείον τείνει να φύγη από τας χείρας της μέσης και δημοτικής εκπαιδευσεως. "Αλλα ενδιαφέροντα κατακλύζουν τας ψυχάς των διδασκάλων. Παρίσταται όθεν ανάγκη ψυχικής στροφής των διδασκάλων προς το σχολείον και το παιδί, προς την ελληνοπρεπή μόρφωσιν αυτού, οπόθεν διάφορα περιστατικά τείνουσι να τον αποσπάσωσι...»

2. Ψήφιση στη Βουλή του Νόμου «περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών του λαού», το γνωστό ως νομοσχέδιο «περί ιδιώνυμου αδικήματος». Τη σημασία αυτού του νόμου κατανοεί κανείς καλύτερα όταν διαβάσει τις ακόλουθες διαμαρτυρίες της ΔΟΕ:

(α) Έγγραφο προς τη Βουλή (2.4.1929)

«... "Όπου και διδάσκαλος δεν ήτο αρεστός κατά το αμέσως πρόσφατον του παρελθόν εις τοπικούς παράγοντας διά τον ένα ή τον άλλο λόγον, ετίθετο και επιδιώκεται και τώρα να τεθή υπό δίωξιν διά της κατηγορίας επί κομμουνισμώ. Εις την προσπάθειαν αυτήν δεν υστέρησεν ουδε αυτή η πολιτεία, ήτις διά του προσώπου

¹⁰⁷ Εφημερίδα «Ελευθέρο Βήμα», 1928.

του υπουργού Παιδείας επανειλημμένως απήγγειλε δημόσιον κήρυγμα εναντίον του εκπαιδευτικού κόσμου και των οργανώσεών του επί κομμουνισμό, διότι αντετάσσοντο εις το αντιδραστικόν του εκπαιδευτικόν πρόγραμμα... »

(β) Κύριο άρθρο στο «Διδασκαλικό Βήμα» (7.4.1929)¹⁰⁸

«... ΚΑΙ ΑΡΕΣΤΟΙ ΔΟΥΛΟΙ ...»

“Η Κυβέρνηση πήρε εξουσιοδότηση για το νομοσχέδιο «περί των μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών».

Το νομοσχέδιο βαρεί στην καρδιά τον εκπαιδευτικό κόσμο. Χτυπάει αλύπητα όλες τις συνταγματικές και νομοθετικές κατοχυρώσεις του δασκάλου στο έργο του.

Εκεί που ανύποπτος ασχολείται στη δουλειά του τον παίρνει «μέσα» ένα πρωί ή Δημόσια Ασφάλεια. Τόν πετάει στη φυλακή «ώς ΥΠΟΠΤΟΝ των εν νόμω αδικημάτων». Παρατείνουν την προφυλάκιση «εκ της ανάγκης της περισυλλογής των στοιχείων ή ΑΛΛΩΝ ΛΟΓΩΝ».

Σαπίζει ο δάσκαλος στη φυλακή γιατί η περισυλλογή των στοιχείων δεν αποσώνεται ΠΟΤΕ και οι «άλλοι λόγοι» υφίστανται ΠΑΝΤΑ.

Και κάποια μέρα παύεται και κερδίζουν έτσι τον αντικειμενικό σκοπό όλων των εναντίον του υποψιών. Και όταν η θέση του δοθή εκεί που θέλομε ίσως τότε θα βγή κι από τη φυλακή γιατί οι πληροφορίες ήταν... εσφαλμένες.

Δέν πρόκειται πιά για ελευθερίες. Όσο μάς παύουν «έπι υποψία» δεν εξασφαλίζομε τη ζωή, αν δε γίνωμε ΚΑΙ ΑΡΕΣΤΟΙ ΔΟΥΛΟΙ.

Δεν είναι διαφορετική η θέση των Ομάδων.

Το συνταγματικό μας δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι δεν εξαρτιέται πιά από τον τήρηση από μέρους μας των Νόμων του Κράτους.

Ένας όποιος δήποτε κύριος Νικολούδης στο Υπουργείο της Παιδείας θά «υποψιαστή» τούς κομμουνισμούς κι' ένας όποιος δήποτε κύριος Βελέτζας στο Υπουργείο της Δικαιοσύνης θα μας εισαγάγη στο Δικαστήριο. Και η Οργάνωση θα διαλυθή «κατ' ΕΛΕΥΘΕΡΑΝ ΚΡΙΣΙΝ».

¹⁰⁸ «Διδασκαλικό Βήμα», 7.4.1929.

Ο βρόχος ετοιμάζεται για το λαιμό του δασκάλου. Ωστόσο δε θά τόν Πνίξη όσο κι' άν τό νομίζουν βέβαιο. Το χρέος που έχει πρός την Πατρίδα αυτό είναι που του ετιβάλλει να σταθή όρθιος στη ζωή. Δεν είναι ο δάσκαλος εχθρός της Πατρίδας παρά όσοι επιδιώκουν να μονοπωλήσουν για τον εαυτό τους τον πατριωτισμό. Προστάτες σάν κι' αυτούς δεν ανήκουν στις δημοκρατικές Πατρίδες. Η δημοκρατική συνείδηση δεν στέργει, απολύσει επί «ύποψία» ούτε και διαλύσεις σωματείων «κατ' ελευθέραν κρίσιν». Οι δημοκρατίες δεν κάνουν προγραφές.

3. Δήλωση του υπουργού Παιδείας Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ για το δικαίωμα της απεργίας, όπως διατυπώθηκε σε έγγραφό του προς τη ΔΟΕ, μετά τη Γεν. Συνέλευση του 1930:¹⁰⁹

«Εις τάς εφημερίδας ανεγνώσαμεν ότι το τελευταίον συνέδριον της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας εξέδωκεν απόφασιν, διά της οποίας αναγνωρίζει ως όπλον εις τον αγώνα των διεκδικήσεων του κλάδου την απεργίαν καθώς και την συνεργασίαν μέ τάς εργαζομένας τάξεις.

Θέλομεν να πιστεύωμεν, ότι αι πληροφορίες αύται του τύπου είνε εσφαλμένα και ότι το Συνέδριον δεν έλαβε τοιαύτας αποφάσεις.

Οπωσδήποτε όμως, εκ της αφορμής ταύτης, θεωρούμεν επιβεβλημένον να επαναλάβωμεν κατά τρόπον απολύτως σαφή και κατηγορηματικόν, ότι πρός τοιαύτην τυχόν απόφασιν των δημοσίων υπαλλήλων, και ιδιαιτέρως των εκπαιδευτικών, η Κυβέρνησις εύρίσκεται αυστηρώς αντιμέτωπος.

Αποτελεί πλήρη διαστροφήν και παρανόησιν της έννοιας του Κράτους καθώς και του δημοσίου λειτουργού, η αντίληψις ότι είναι δυνατόν να ευρίσκονται προς αλλήλους εις σχέσεις εργάτου και εργοδότη. Το κράτος, και μάλιστα το Δημοκρατικόν, είναι η έκφρασις της Θελήσεως της πλειονότητος του λαού, αποσκοπεί δε την εξυπηρέτησιν ουχί του ιδιωτικού, αλλά του κοινού συμφέροντος.

Κατά συνέπειαν και ο δημόσιος λειτουργός και τούτο ακριβώς διαφέρει του υπαλλήλου ή του εργάτου της ιδιωτικής επιχειρήσεως, ότι είναι τεταγμένος εις την υπηρεσίαν του κοινού συμφέροντος, ότι δεν είναι αντιμέτωπος, αλλά όργανον και φορείς της εξουσίας και των γενικών σκοτών του κράτους, εντεταλμένος την πραγματοποίησιν αυτών, επομένως αποτελεί το Κράτος. Κατά συνέπειαν, απεργία

¹⁰⁹ Έγγραφο προς τη Δ.Ο.Ε. υπουργού Παιδείας Γ. Παπανδρέου, 1930.

των δημοσίων λειτουργιών, θά εσήμαινεν άρνησιν και διάλυσιν αυτού. Διότι «εάν το άλας μωρανθή, εν τίνι άλισθήσεται;»

Η Κυβέρνησις, καθώς επανειλημμένως εδήλωσε, και καθώς σαφέστερον θέλει διατυπώσει εις τον καταστατικόν χάρτης των δημοσίων υπαλλήλων αποτελεί αδίκημα ή απεργία, συνεπαγόμενον όχι μόνον την εκ της θέσεων απόλυσιν, αλλά και ποινικάς ευθύνας, αναφερομένας ήδη και εις τον κείμενον ποινικόν νόμον.

Ελπίζομεν όμως, ότι ο διδασκαλικός κόσμος, εις τον οποίον και η κυβέρνησις και ο λαός στηρίζουν τις καλύτερας ελπίδας των δια την αναγέννησιν του Έθνους, δέν θά αφεθή να παρασυρθή εις τοιαύτας θλιβερωτάτας παρεκτροπάς, εις τάς οποίας επιδιώκουν να τον ωθήσουν εχθροί του Κράτους και του λαού, οι οποίοι είνε και εχθροί ιδικοί του, αλλά θα ακολουθήση και εις το μέλλον την οδόν της νομιμοφροσύνης, επιτελών πιστώσ το καθήκον του και αντιλαμβανόμενος ότι την επικράτησιν των ιδιαίτερων διεκδικήσεων του κλάδου δεν εξυπηρετούν αι ακρότητες των εκδηλώσεων, αλλά μόνον η ουσία του δικαίου του, καθώς και η κοινή αναγνώρισις των υπηρεσιών του».

4. Δήλωση του πρωθυπουργού ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ για το δικαίωμα της απεργίας:¹¹⁰

«... Ικανόν μέρος των δημοσίων υπαλλήλων θεωρούν την υποχρέωσιν των ούχι ως ανωτέραν λειτουργίαν, αλλά ως απλούν επάγγελμα βιοποριστικόν, το οποίον μάλιστα εξομοιώνουν προς το του συνήθως μισθωτού εργασίας, φθάσαντες να διανοηθούν ότι δύνανται και διά της απεργίας να εκβιάσουν την επιβολήν των αξιώσεων των εναντίον του Κράτους...»

5. Άρθρο του τ. υπουργού Παιδείας Θ. ΝΙΚΟΛΟΥΔΗ, στην εφημερίδα «ΠΡΩΙΑ», για το δασκαλικό συνδικαλισμό:¹¹¹

«... Δεν είναι δυνατόν να νοηθη συνδικαλισμός εκπαιδευτικών μέσα στα όρια του συντηρητικού κράτους, διά να βλετιώσουν την θέσιν των με το ασήμαντον ποσόν των 100 ή 150 δραχμών μηνιαίως και να γίνωνται έρμιαια των δημαγωγών και να ευρίσκονται αντιμέτωποι των κρατικών συμφερόντων και κατευθύνσεων...»

6. Ο νόμος του 1931 «περί υπαλληλικών οργανώσεων» στον οποίο περιλαμβάνονται οι ακόλουθες βασικές διατάξεις:¹¹²

¹¹⁰ Δήλωση του πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου.

¹¹¹ Εφημερίδα «Πρωΐα», Άρθρο Θ. Νικολούδη.

- Απαγορεύεται η απεργία των Δημοσίων Υπαλλήλων,
- Μέλη Δ.Σ. που θ' αποφάσιζαν κάθοδο σε απεργία, θα τιμωρούνται με φυλάκιση ενός έτους και χρηματικό πρόστιμο 20-30 χιλ. δραχμές.
- Απαγορεύονταν η επιδίωξη πολιτικών σκοπών και η ανάμιξη σε ζητήματα ξένα προς τα συμφέροντα τα επαγγελματικά.
- Απαγορεύονταν η συνένωση σωματείων που ανήκαν σε διαφορετικούς υπαλληλικούς κλάδους.

7. Δήλωση του ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ για την αποφυγή συνένωσης σωματείων εργατικών σε συνομοσπονδία:

«... Τι την θέλετε την Συνομοσπονδία, μίαν οργάνωσιν με 40.000 μέλη; Είναι επικίνδυνος. Διατηρώ τάς Ομοσπονδίας. Η μία εξ αυτών, και των δημοδιδασκάλων, είναι πολύ ισχυρά, έχει 15.000 μέλη, ώστε να μου εμπνέει ανησυχίας...»

Κάτω, λοιπόν, από ένα τέτοιο κλίμα φοβίας, που μετατρέποταν καθημερινά σε τρομοκρατία με εκατοντάδες απολύσεις, δυσμενείς μεταθέσεις, φυλακίσεις και εξορίες, με την αναγωγή του χαφιεδισμού σε αρετή και εθνική προσφορά, αφού υπουργοί και άλλοι κρατικοί φορείς έδιναν συγχαρητήρια στους εθελοντές των αντικομμουνιστικών - στην ουσία αντιπροοδευτικών - φαλάγγων, με την ερμηνεία κάθε προοδευτικής θέσης σε κομμουνιστική διάβρωση, αποτελεί άθλο το γεγονός ότι παρέμειναν και λειτούργησαν συνδικαλιστικές οργανώσεις. Και έτσι μόνο δικαιολογείται το γεγονός ότι, κατά την περίοδο που εξετάζουμε ουδέποτε ο αριθμός των συνδικαλιζόμενων δασκάλων ξεπέρασε τα 25% της συνολικής δύναμης του Κλάδου, ενώ ο αριθμός των δασκαλικών συλλόγων έβαινε συνεχώς μειούμενος. Αξιοπρόσεχτο επίσης το γεγονός ότι, όσες φορές οι συνδικαλιστικές οργανώσεις πρόβαλαν αιτήματα για αλλαγή στα εκπαιδευτικά προγράμματα ή για κλαδικές διεκδικήσεις (προαγωγές, βελτίωση οικονομικών κ.ά.) ο κρατικός μηχανισμός ξεδίπλωνε την προπαγάνδα για τον αριστερισμό των δασκάλων: Υπουργοί μιλούσαν ότι οι δάσκαλοι «παρεξέκκλιναν της ορθής εθνικής πορείας» και ότι «άλλα ενδιαφέρον τα κατακλύζουν τας ψυχάς των», ο αντιδραστικός τύπος αλλά και φιλοκυβερνητικές εφημερίδες ξεσήκωναν την κοινή γνώμη για «τον κίνδυνο αφανισμού της φυλής και του έθνους», διαδόσεις έφερναν την Ελλάδα γεμάτη από

¹¹² Ν. 1931 «περί υπαλληλικών οργανώσεων».

κομμουνιστές δασκάλους, «κινδύνευε η πατρίς, η θρησκεία, η οικογένεια». Αποτελεί δε φωτεινή εξαίρεση η δήλωση του Υπουργού Παιδείας Αλ. ΜΥΛΩΝΑ¹¹³ (1933), που ερμηνεύει κατά κάποιο τρόπο τον όλο θόρυβο, σε μια προσπάθεια να καταλαγάσει τα κατά της κυβέρνησης πνεύματα:

«'Αλλ' οφείλω να τονίσω, ότι εις πολλές καταγγελίας δεν υπάρχει σαφής αντίληψις της έννοιας του κομμουνισμού. "Αρκεί να μη συμβιβάζονται ορισμένοι εκδηλώσεις προς τόν συντηρισμόν ορισμένων διά να τās χαρακτηρίσουν διωκτέας.

Το προοδευτικόν πνεύμα, η καινοτόμος μεταρρυθμιστική αντίληψις, η συνηγορία υπέρ της ζωντανής γλώσσης, την οποία επιβάλλει και η κειμένη νομοθεσία εις το δημοτικόν σχολείον, πάντα ταύτα ταραύσσουν τούς συντηρητικούς πολίτας, σκοτιύζουν πολλάκις και αυτήν την καλήν πίστιν και προκαλούν ανελεύθερον φανατισμός και υπερβολάς, δημιουργούν μίαν ατμόσφαιραν πιεστικήν κατά της ελευθέρας σκέψεως και του λόγου, αντί της ψυχραίμου και ειδήμονος συζητήσεως μεταξύ των συντηρητικών και προοδευτικών απόψεων επί του γλωσσικού ζητήματος και της παιδαγωγικής».

Μέσα σ' αυτή την κατάσταση, αποτελεί βεβαιότατα ηρωισμό ότi υπήρξαν συνδικαλιστές που όχι μόνο πρόβαλαν με σθένος αιτήματα κλαδικά, όχι μόνο αγωνίστηκαν να περιφρουρήσουν τα μέχρι τότε λίγα δικαιώματα και να προκατατεύσουν - στο μέτρο του δυνατού - συναδέλφους τους από διωγμούς, αλλά επί πλέον να προβάλουν θέσεις με προοδευτικές - καθαρά πολιτικές - διαστάσεις, θέσεις που έπρεπε να περάσουν ολόκληρες δεκαετίες για να ξανακουστούν. Χαρακτηριστικά τα ακόλουθα κείμενα:

1. Ψήφισμα - μανιφέστο, που με μεγάλη πλειοψηφία ψήφισε η ΙΑ΄ Γενική Συνέλευση του 1928:

- I. «Ο δάσκαλος και γενικά ο δημόσιος υπάλληλος μισθώνοντας τις υπηρεσίες του στο Κράτος, διατηρεί όλα και απαραμείωτα τα δικαιώματα, που το δημοκρατικό πολίτευμα αναγνωρίζει σ' όλους τούς πολίτες.
- II. Ο δάσκαλος και γενικά και δημόσιος υπάλληλος ασκεί ελεύθερα τα δικαιώματά του, την Ελευθερία της συνείδησης, την ελευθερία της γνώμης, του συνεταιρισμού και της συγκέντρωσης και δε μπορεί να

¹¹³ Δήλωση του Υπουργού Παιδείας Αλ. Μυλωνά (1933).

υποβληθή σ' άλλους περιορισμούς εκτός από εκείνους, που ισχύουν γενικά για όλους τούς πολίτες.

- III. Ο δάσκαλος και γενικά και δημόσιος υπάλληλος αναγνωρίζει προϊσταμένους και υφισταμένους, Ιεραρχία και πειθαρχική δικαιοδοσία μονάχα μέσα στην υπηρεσία και μόνο για τις πράξεις, που αποτελούν την υπηρεσία. Γι' αυτό αρνιέται και αποκρούει οποιαδήποτε επέμβαση των προϊσταμένων του στα ατομικά και πολιτικά του δικαιώματα, επομένως και στη σωματειακή του δράση. Έχει επομένως βαριά υποχρέωση και κάθε δάσκαλος χωριστά και η οργάνωσή του πολύ περισσότερο, να αντιδράση ενάντια σε τέτοιες επεμβάσεις που τείνουν να βάλουν τον υπάλληλο σε μια κατάσταση ύπαιτολίτη.
- IV. Ο δάσκαλος όχι μονάχα σαν πολίτης που κάνει χρήση των δικαιωμάτων του, μά και σαν εκπαιδευτικός λειτουργός φορέας και διερμηνευτής των αναγκών της λαϊκής απαιτήσεων για τη βελτίωση της παιδείας, έχει την υποχρέωση να φέρνη στη δημοσιότητα είτε ατομικά, είτε ομαδικά τις γνώμες του και να κρίνη όλα τα μέτρα, όσα προτείνονται για την παιδεία με σκοπό να διαφωτίση τη δημόσια γνώμη. Η τέτοια δημόσια κριτική του δασκάλου δε μπορεί να εξαρτησθή από οποιαδήποτε άδεια ή έγκριση των προϊσταμένων του, ούτε να χρησιμοποιηθή σαν αφορμή διώξεων εις βάρος του».

2. Άρθρο της Διοίκησης της ΔΟΕ στο «Διδασκαλικό Βήμα»:¹¹⁴

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ

Σ' όλα τα μέρη της γης ή κοινωνία έχει ταξική μορφή. Η άνιση κατανομή των υλικών αγαθών έχει για φυσική συνέπεια το χωρισμό της κοινωνίας σε τάξεις, πού τόσο περισσότερο οργανώνονται, όσο τα άτομα, αυτοκαθοριζόμενα, αποχτούν ταξική συνείδηση. Αυτή είναι η βάση της οργάνωσης των τάξεων, γιατί αυτή ξεκαθαρίζει τους κοινούς σκοπούς και την κατεύθυνση, που σ' αυτή βρίσκονται τα κοινά συμφέροντα και τα κοινά ιδανικά.

¹¹⁴ «Διδασκαλικό Βήμα», Άρθρο της Διοίκησης της ΔΟΕ, 1928.

Ἡ άνιση κατανομή των μέσων ζωής φέρει σε σύγκρουση τα συμφέροντα της μιας τάξης με τα συμφέροντα της άλλης. Η σύγκρουση αυτή έχει για συνέπεια την πάλη των τάξεων, που θα διαρκεί, όσο θα διαρκεί η κοινωνική ανισότητα.

Οι τάξεις που δεν έχουν οικονομική αυθυπαρξία, αν θέλουν να ζήσουν, είναι υποχρεωμένες να αγωνιστούν για να την αποκτήσουν. Μέσα στην ταξική διαμόρφωση της κοινωνίας, οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι μισθωτοί που προσφέρουν ένα ποσό εργασίας και γι' αυτή παίρνουν μια αμοιβή. Είναι λοιπόν η θέση τους μέσα στην τάξη των εργαζομένων, που περιλαμβάνει τους εργάτες του χεριού και τους εργάτες του πνεύματος.

Έτσι, η δημοσιούπαλληλική τάξη δεν μπορεί να αποτελέσει εξαίρεση του γενικού κανόνα. "Αν έχει συνείδηση της θέσης της στο κοινωνικό συγκρότημα και των δικαιωμάτων της και θέλει να ζήσει μέσα στον ανταγωνισμό των κοινωνικών τάξεων, είναι υποχρεωμένη να παλαίψει κι αυτή. Άλλιώς θα μένει πάντα στο περιθώριο της ζωής.

Στην Ελλάδα θα δούμε, πώς μόνο οι μάζες που οργανώθηκαν μπόρεσαν να ξανασάνουν λίγο. Το ίδιο λέμε και για τη δημοσιούπαλληλική τάξη των εργατών του μυαλού και της πέννας. Η δημοσιούπαλληλική τάξη ακόμα δεν ένιωσε, πώς οι απαιτήσεις δεν ικανοποιούνται με τη χάρτινη προσπάθεια των υπομνημάτων και των ιερεμιάδων, αλλά με έντονη πάλη.

Γενικό συμπέρασμα είναι, πώς ο μόνος σωστός δρόμος που πρέπει η κάθε οργανωμένη μάζα να ακολουθεί στην πραγμάτωση των σκοπών της στην περίοδο αυτή των σκληρών ταξικών αγώνων είναι η έντονη πάλη. Αυτό είναι το βασικό δόγμα του συνδικαλισμού. Η συνείδηση των κοινών σκοπών, που δημιουργεί τις απλές, ας πούμε, οργανώσεις, η ίδια ή συνείδηση δημιουργεί ομοσπονδίες, συνομοσπονδίες, διεθνείς οργανώσεις».

Ας παρακολουθήσουμε, στη συνέχεια, την οργανωμένη συνδικαλιστική πορεία του Κλάδου κατά την περίοδο 1928 - 1936.

Το 1928 πραγματοποιείται η ΙΑ΄ Γενική Συνέλευση, που εξέλεξε ένα από τα πιο δραστήρια διοικητικά συμβούλια. Η Γενική Συνέλευση εξουσιοδότησε το Δ.Σ. τόσο για την προώθηση των εκπαιδευτικών θεμάτων όσο και για την επίδοση ψηφίσματος στον υπουργό Παιδείας ΝΙΚΟΛΟΥΔΗ, που έκανε τις ακόλουθες δηλώσεις, χαρακτηριστικές του πνεύματος που επικρατούσε:

«Μεταξύ υπουργείου παιδείας και διδασκαλικής ομοσπονδίας ουδεμία επαφή ή σχέσις μπορεί να υπάρξει. Και τούτο, διότι μέχρι τούδε η διδασκαλική ομοσπονδία διά ποικίλων ενεργειών και εκδηλώσεών της, όχι μόνον ηδιαφόρησε προς την εν γένει εκπαιδευτικών και κοινωνικής πολιτικήν, αλλά και πολλάκις αντετάχθη κατ' αυτής επ' ονόματι των δήθεν απειλουμένων σωματειακών ελευθεριών...

"Εφ' όσον λοιπόν η διδασκαλική ομοσπονδία Ελλάδος δέν διαδηλοί επισήμως αλλαγής προγράμματος και προσαρμογήν απόλυτον προς την πολιτική του κράτους, αλλά κατορθώνει ακόμη τελευταίως να εκφέρει θεωρίας «περί δασκάλου ως δασκάλου και δασκάλου ως πολίτη», η στάσις του υπουργείου Παιδείας θα είναι ειλικρινώς και απεριφράστως δυσμενής κατά της τιαύτης διδασκαλικής οργανώσεως».

Στην ΙΑ' Συνέλευση πρωτοεμφανίζεται, σαν ξεχωριστή κίνηση η ΑΡΙΣΤΕΡΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ, που μέχρι τώρα δρούσε σαν αριστερή πτέρυγα της ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΤΑΞΗΣ. Η πρώτη αυτή εμφάνιση της Αριστερής Παράταξης έχει σαφή προσανατολισμό προς το ΚΚΕ, συσπειρώνει όμως κοντά της και άλλους προοδευτικούς δασκάλους. Της παράταξης αυτής ηγούνται οι Δάσκαλοι Σ. ΜΠΑΡΜΟΥΝΑΚΗΣ, Κ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ, Β. ΓΙΑΠΑΣ, Ν. ΠΛΟΥΜΠΙΔΗΣ.

Τον ίδιο χρόνο, και με τις διασπαστικές ευλογίες του υπουργού Νικολούδη κάνει γενική συνέλευση και η «Νέα Ομοσπονδία». Το παρακάτω δημοσίευμα της εφημερίδας «ΠΟΛΙΤΕΙΑ» (15.5.1928)¹¹⁵ είναι δηλωτικό της διασπαστικής προσπάθειας του Υπουργείου και της γραμμής πλεύσης της «Νέας Ομοσπονδίας».

Χθές την μεσημβρίαν έπεσκέφθη τον κ. Υπουργός της παιδείας το νεοκλεγέν Διοικητικόν Συμβούλιον της νέας συντηρητικής Διδασκαλικής Ομοσπονδίας και εγνώρισε εις αυτόν την λήξιν των εργασιών του συνεδρίου και την εκλογήν του συμβουλίου. Ο πρόεδρος της νέας Διδασκαλικής "Ομοσπονδίας, προσεφώνησε καταλλήλως τον κ. Υπουργόν.

Ο κ. Νικολούδης άπαντων εξέφρασε την χαράν του διά την ίδρυσιν της νέας Διδασκαλικής Ομοσπονδίας η οποία θα βαδίση επί τη βάσει των κοινωνικών και εκπαιδευτικών απόψεων του Κράτους και την ελπίδα ότι και οι άλλοι διδάσκαλοι θα ανανήψουν τελικώς και θα συσπειρωθούν περί την Νέαν Ομοσπονδίαν. Ο κ.

¹¹⁵ Εφημερίδα «Πολιτεία», 15.5.1928.

Υπουργός ετόνισε ότι τα εκπαιδευτικά σωματεία δεν είναι σωματεία με σκοπούς υλικούς απλώς, αλλά κυρίως σωματεία με σκοπούς εθνικούς. Επίσης ο κ. Υπουργός είπε ότι το Υπουργείο της Παιδείας δεν ηθέλησε να επέμβη εις τα εσωτερικά των διδασκαλικών οργανώσεων διά να μή φανή ότι κομματίζεται. Αλλ' ενώπιον της εσχάτως δημιουργηθείσης καταστάσεως εις τον διδασκαλικός κλάδος, είχε χρέος να επέμβη. Με την παλαιάν Διδασκαλικήν Ομοσπονδίαν, η οποία έχει πρόγραμμα εντελώς αντίθετον προς τας άρχάς του Κράτους, είπεν ο κ. Υπουργός, το Υπουργείον της Παιδείας δεν δύναται να έχη καμμίαν επαφήν.

Το νέο Δ.Σ. που εκλέχθηκε από τη ΙΑ' Γεν. Συνέλευση αποτελούν οι Σ. ΑΛΟΪΖΟΣ Πρόεδρος, Γ. ΝΤΕΓΙΑΝΝΗΣ Γεν. Γραμματέας, Τ. ΣΤΑΓΓΙΑΣ Αντιπρόεδρος, Δ. ΔΟΥΚΑΣ Ταμίας και Μ. ΔΕΣΥΡΓΙΗ Μέλος. Βασικό πρόβλημα που απασχολεί το Δ.Σ. είναι οι διώξεις των Δασκάλων. Έτσι, αναγκάζεται, για το πρόβλημα αυτό να κάνει συνεχείς παραστάσεις, να υποβάλλει υπομνήματα διαμαρτυρίας, να αρθρογραφεί. Στις 20.9.28 παραδίδει - για μια ακόμα περίπτωση - το ακόλουθο έγγραφο διαμαρτυρίας:¹¹⁶

Πρός Το Υπουργείον Παιδείας και Θρησκευμάτων

Ένταύθα

Εν συνεχεία και προς το υπ' αριθ. 168 ε.έ. ημέτερον έγγραφον έχομεν την τιμήν να υποβάλωμεν υμίν διά του παρόντος αντιγράφου πράξεως του Συλλόγου δημοδιδασκάλων Γουμενίσσης δι' ής ο εν λόγω σύλλογος διαμαρτύρεται διά τήν διώξιν τού εκ των μελών του Γεωργ. Σιδηροπούλου δημοδιδασκάλου Ειδομένης όν διαταγή της Γενικής Διοικήσεως Μακεδονίας υπ' αριθ. 4287 έθεσεν εις την διάθεσιν υμών.

Εφ' όσον η Διδασκαλική Ομοσπονδία γνωρίζει ότι εκ των κειμένων νόμων ουδείς άλλος άντλεί το δικαίωμα ν' απομακρύνη τον δημοδιδάσκαλον εκ της θέσεώς του ούτε και να το επιβάλη αύτη ποινήν τινά ει μή μόνον το αρμόδιον εποπτικόν Συμβούλιον είναι ήναγκασμένος να ενισχύση την διαμαρτυρίαν του συλλόγου Γουμενίσσης καθ' όσον θεωρεί τας τοιαύτας εκτοπίσεις των δημοδιδασκάλων ως μέτρα ανελεύθερα. Η Διδ. Όμοσπονδία έχει την αντίληψιν ότι δεν επιτρέπεται εις δημοκρατουμένην πολιτείαν να εκτοπίζη τούς υπαλλήλους της ως κοινούς

¹¹⁶ Έγγραφο διαμαρτυρίας προς το «Υπουργείον Παιδείας και Θρησκευμάτων», 20-9-28.

κακοποιούς στηριζομένη εις φήμας και αρνουμένη το φώς μιάς ενόρκου ανακρίσεως ήν επικαλούνται ως στοιχειώδες δικαίωμα των οι εκ των θέσεών των απελαυνόμενοι.

Μετά τιμής

Ο Πρόεδρος

Ο Γ. Γραμματεύς

Γ. Ντεγιάννης

Σ. 'Αλοΐζος

Η ΙΒ' Γενική Συνέλευση του 1929 ασχολήθηκε κατά βάση με τα πρώτα νομοσχέδια της μεταρρύθμισης (Υπουργός Παιδείας Κ. ΓΟΝΤΙΚΑΣ). Τα βρίσκει ότι αποτελούν θετικό βήμα προς την αλλαγή, χωρίς όμως να προσφέρουν αυτό που ο Κλάδος αλλά και ο Ελληνικός λαός επιθυμούσε. Π.χ. η διατήρηση της Καθαρεύουσας στις Ε' & ΣΤ' τάξεις του Δημοτικού Σχολείου αποτελεί ένα από τα δείγματα επηρεασμού της Κυβέρνησης από την αντίδραση. Τα ψηφίσματα διαμαρτυρίας, τα τηλεγραφήματα και άλλες ενέργειες της Διοίκησης της ΔΟΕ και των Συλλόγων δεν φέρον αποτέλεσμα:

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΛΑΡΙΣΣΗΣ

Πρωθυπουργός, Υπουργ. Παιδείας

«Σύλλογος δημοδιδασκάλων Λαρίσης θεωρών απαραίτητον συμπλήρωμα εκπαιδευτικής μεταρρυθμίσεως καθιέρωσιν εις απάσας τάξεις Δημοτικού Σχολείου μόνης ενδεδειγμένης Δημοτικής γλώσσης, παρακαλεί καταργηθή αμέσως αψυχολόγητος διγλωσσία δύο ανωτέρων τάξεων επιφέρουσα κατά στρεπτικήν μόνον σύγχυσιν». - Πρόεδρος Συλλόγου Μπασδαβάνος.

Βέβαια, η Γενική Συνέλευση αποδοκίμασε και το νομοσχέδιο για το «Ιδιώνυμο» καθώς και το νομοσχέδιο που απαγόρευε την απεργία των Δημ. Υπαλλήλων. Εκείνοι όμως που ξεσηκώθηκαν διαμαρτυρόμενοι για τα δυο παραπάνω νομοσχέδια ήσαν οι Σύλλογοι. Ενδεικτικά τα παρακάτω τηλεγραφήματα:

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΡΤΗΣ

Διδασκαλικής Ομοσπονδίας.

Σύλλογος δημοδιδασκάλων "Αρτης συνελθών γενικήν συνέλευσιν αποφασίζει διαμαρτύρεται διά στραγγαλισμόν ελευθερίας κατόπιν διατάγματος περί απεργούντων υπαλλήλων ούτινος κατάργησιν αιτείται. Παρακαλεί ψηφισθή υπό βουλής Καταστατικός Χάρτης δημοσίων υπαλλήλων ώς συνετάχθη υπό

Συνομοσπονδίας. Παρακαλεί κυβέρνησιν λάθη πατρικής μέριμναν διά βελτίωσιν γλίσχρου και θλιβεράς οικονομικής καταστάσεως υπαλλήλων.

Ο Πρόεδρος

Θωμάς Χριστοδούλου

Ο Γεν. Γραμματεύς

Γ. Δ. Γαλάζιος

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ

Πρόεδρος Βουλής, Πρωθυπουργός, Διδασκαλικήν Ομοσπονδίαν, Αθήνας.

Διδάσκαλοι πόλεως Κατερίνης συνελθόντες τοπικήν συγκέντρωσιν διά ψήφισιν διατάγματος απεργούντων υπαλλήλων παρακαλούν Βουλήν και Κυβέρνησιν προβή κατάργησιν τούτου, ενισχύση πενομένουσ υπαλλήλους δι' αυξήσεως άποδοχών. Ψηφίση Καταστατικός Χάρτην συμφώνως με αιτήματα Συνομοσπονδίας δημοσίων υπαλλήλων.

Έντολή συνελθόντων.

Ο Πρόεδρος

Χρίστος Σπυρόπουλος

Στη διάρκεια της θητείας του Δ.Σ. που εκλέχθηκε από τη ΙΒ' Γενική Συνέλευση (ΣΥ. ΑΛΟΪΖΟΣ Πρόεδρος, Β. ΠΑΠΑΣ Γ. Γραμματέας, ΗΛ. ΛΑΖΑΡΟΥ Αντιπρόεδρος, ΕΜΜ. ΧΡΥΣΗΣ και ΑΙΚ. ΜΙΧΑ) πραγματοποιήθηκε το 3ο Πανυπαλληλικό Συνέδριο με τη συμμετοχή της ΔΟΕ, ενώ στο Γενικό Συμβούλιο της Συνομοσπονδίας Δημ. Υπαλλήλων εκλέχθηκαν και δυο εκπρόσωποι του Δασκαλικού Κλάδου.

Την καταπίεση που δημιουργούν για το Δάσκαλο ο νόμος «Περί ιδιώνυμου αδικήματος» και άλλες αυταρχικές ενέργειες της κυβέρνησης συμπληρώνουν οι από τη Μέση Εκπαίδευση προερχόμενοι επιθεωρητές. Μια ιστορία που θα τη βρούμε να επαναλαμβάνεται στο ίδιο μοτίβο για ολόκληρες δεκαετίες. Στο «Διδασκαλικό Βήμα» διαβάζουμε:

Ειδοποιούμε μόνο

Πληροφορούμαστε, πώς μερικοί επιθεωρητές εργάζονται ύπουλα και σκανδαλώδικα για την παράλυση της οργανωτικής κίνησης στην περιφέρειά τους,

χτυπώντας άμεσα ή έμμεσα και με διάφορες αστήριχτες δικαιολογίες τα συνειδητότερα στοιχεία των συλλόγων μας που υπάγονται στην περιφέρειά τους. Δε μας ανησυχεί η αντιδραστική κίνηση των επιθεωρητών αυτών. Η Ομοσπονδία μας είνε δοκιμασμένη σε δυναμικότητα και αντοχή. Το διαπίστωσε αυτό και πόλεμος με τους δυο αντιδραστικούς Υπουργούς της Οικουμενικής και η επιβλητική νίκη της του Νοέμβρη του 1927. Ειδοποιούμε τους κυρίους αυτούς, πώς η Ομοσπονδία παρακολουθεί την κάθε αντιδραστική κίνησή τους. Και στην εφημερίδα «ΣΗΜΑΙΑ» της Καβάλας:¹¹⁷

ΜΙΑ ΠΕΡΙΕΡΓΗ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ

Υπό του Συνδέσμου Δημοδιδασκάλων Καβάλλας εξητήθη πρό τινος παρά του επιθεωρητού των Δημοτικών Σχολείων η άδεια όπως διοργανώση σχολικής παράστασιν, εις την οποίαν θα μετείχον μαθηταί και μαθήτριά των Σχολείων της πόλεώς μας. Το ήμισυ των εισπράξεων της εορτής αυτής θα διετίθετο υπέρ του Σχολικού Ταμείου το δε έτερον ήμισυ υπέρ του Ταμείου του Συνδέσμου. Παραδόξως όμως ο κ. 'Επιθεωρητής δεν έχορήγησε την άδειανταύτην.

Κατόπιν τούτου επιτροπή του ως άνω Συνδέσμου επισκέφθη τον κ. Νομάρχη εις τον οποίον υπέβαλε σχετικά παράπονα διά την απαγόρευσιν της εορτής εφ' όσον τούτο ουδείς νόμος και κανονισμός δικαιολογεί... Ο κ. Νομάρχης εξέφρασε την απορίαν του διά την ενέργειαν ταύτην τού κ. "Επιθεωρητού, υπεσχέθη δε να κάνη τα σχετικά διαβήματα.

Η περιφρόνηση, ο ανάρμοστος τρόπος συμπεριφοράς και η καλλιέργεια πνεύματος υποτέλειας στους δασκάλους, εμφανίζεται σ' όλα τα κλιμάκια της Διοίκησης του κράτους. Βλέπουν το δάσκαλο σαν τον πιο επικίνδυνο για τη μόρφωση, ενημέρωση και καθοδήγηση του λαού, τον οποίο «εκτρέπουν εις απειθαρχίαν» κατά τη φράση του Έπαρχου Γρεβενών:

Διδασκαλική Ομοσπονδία

Αριθ. 267

Αθήναι 30-11-28

Πρός το Πολιτικόν Γραφείον του κ. Πρωθυπουργού

Ένταύθα

¹¹⁷ Εφημερίδα «Σημαία» της Καβάλας, 30-11-28.

Ἐχομεν την τιμήν να καταγγείλωμεν υμίν ότι, καθ' & εκθέτει ημίν εν υπομνήματι του ο Σύλλογος των Δημοδιδασκάλων Γρεβενών, ο κ. "Επαρχος της αυτής περιφέρειας εξέβαλε σκαιώς του Γραφείου του τον διευθυντή του Δημοτικού σχολείου Καρπερού κ. Ιω. Παπανικολάου, όστις τη συνοδεία του Προέδρου της αυτής Κοινότητος και τριών κοινοτικών συμβούλων παρουσιάσθη ενώπιον του και εξήτησε μετά τούτων έγκρισιν τού Κοινοτικού των συμβουλίου διαθέτοντος χρηματικό ποσόν υπέρ ανεγέρσεως διδαστηρίου και απεκάλεσεν αυτόν υπαλληλίσκον προτρέποντα εις άπειθαρχίαν τούς αγροίκους χωρικούς,

Αναφερόντες δ' επί τούτοις, ότι ο ειρημένος σύλλογος ζητεί την ενέργειαν ανακρίσεων προς εξακρίβωσιν της ευθύνης ήν δεν αποκρούει αν υπάρχει ούτε διά το υβρισθέν μέλος του, λαμβάνομεν την τιμήν να σας παρακαλέσωμεν όπως διατάξητε την αιτουμένην ανάκρισιν, προέλθητε δε περαιτέρω εις γενικώτερα μέτρα πατάσσοντες τας περί ύποτελείας των υπαλληλίσκων αντιλήψεις ενίων εκ των κ. άνωτέρων υπαλλήλων. [...].

Στο διεθνή χώρο τα πράγματα είναι τελείως διαφορετικά για τους Δημ. Υπαλλήλους που έχουν πια πολιτικοποιηθεί και αναπτύξει σαφή ταξική συνείδηση. Τα ειδησεογραφικά πρακτορεία τηλεγραφούν:

ΠΑΡΙΣΙ. - Καθ' ο τηλεγραφούν επειγόντως εκ Βιέννης κατόπιν της επιδεινώσεως, της πολιτικής καταστάσεως, των εκδηλωθεισών εθνικιστικών τάσεων της Κυβερνήσεως Σόμπερ, ίδια δε της ένταθείσης προπαγάνδας εις τας τάξεις των δημοσίων υπαλλήλων εκ μέρους των φασιστικών οργανώσεων Χάϊμπερ, η Εκτελεστική Επιτροπή της Συνομοσπονδίας Δημοσίων υπαλλήλων της Αυστρίας προήλθεν εις την απόφασιν όπως λάθη δημοσία σοσιαλιστικήν θέσιν έναντι της πολιτικής καταστάσεως της χώρας. Προς τον σκοπόν αυτόν η Εκτελεστική Επιτροπή εξέδωκε προκήρυξιν προς τούς δημοσίους υπαλλήλους δημοσιευθείσαν εις τον ημερήσιον τύπον.

Η Συνομοσπονδία Δημοσίων υπαλλήλων της Αυστρίας διαμαρτύρεται κατά τον εντονότερον τρόπον, διά την παρατηρουμένην κίνησιν διαφόρων ανευθύνων παραγόντων αποβλεπόντων εις την ανατροπής των δημοκρατικών βάσεων του πολιτεύματος της χώρας, βάσεων τόσων απαραίτητων διά την ευημερίαν ολοκλήρου του λαού και όλως ιδιαίτέρως διά την βελτίωσιν των όρων της ζωής των δημοσίων λειτουργών»,

Παράλληλα, ο δημοσιοϋπαλληλικός κόσμος της Ευρώπης δεν μένει ασυγκίνητος μπροστά στο στραγγαλισμό των συνδικαλιστικών ελευθεριών στην Ελλάδα. Αξιόλογη αντίδραση εκδηλώνεται από μέρους τόσο της Διεθνούς των Δημοσίων Υπαλλήλων, όσο και από μέρους Δημοσιοϋπαλληλικών οργανώσεων άλλων κρατών. Χαρακτηριστικά τα ακόλουθα τηλεγραφήματα:

ΧΑΓΗ. 29 Απριλίου 1924. - Η Διεθνής Ομοσπονδία των Δημοσίων Υπαλλήλων δια σημερινής ανακοινώσεώς της δημοσιευομένης εις όλας τας πρωϊνάς εφημερίδας εκφράζει την ζωηράν απέχθειάν της «διά την αντιδραστικής στάσιν της ελληνικής Κυβερνήσεως έναντι του όλου συνδικαλιστικού κινήματος της Ελλάδος και ιδιαιτέρως έναντι των δημοσιοϋπαλληλικών οργανώσεων». Το ύφος της ανακοινώσεως είναι εκτάκτως δριμύ και επροκάλεσεν εις τούς ενταύθα κύκλους των εργαζομένων ζωηράν εντύπωσιν. Οι ανταποκριταί των ξένων εφημερίδων ετηλεγράφησαν περιλήψεις και ανακοινώσεις του γενικού γραμματέως συναδέλφου Νόορντοφ διά την δημιουργηθείσαν δυσμενή κατάστασιν των έργατων και υπαλλήλων εν Ελλάδι συνεπεία της στάσεως της Κυβερνήσεως.

Κατ' έγκυρους πληροφορίας μας ή Διεθνής Ομοσπονδία των Δημοσίων υπαλλήλων ευθύς ώς έλαβεν εξ Αθηνών την τακτικήν έκθεσιν της εκεί δημοσιοϋπαλληλικής οργανώσεως απηύθυνε επίσημον διαμαρτυρίαν προς την Κυβέρνησιν της Ελληνικής Δημοκρατίας εκφράζουσα την κατάπληξιν και την δυσφορίαν της διεθνούς δημοσιοϋπαλληλικής τάξεως διά τα λαμβανόμενα εναντίον του δικαίου αγώνος των δημοσίων υπαλλήλων της Ελλάδος μέτρα. Η Διεθνής τονίζει ότι η "Ελληνική Δημοκρατία δεν είναι δυνατόν να άθετη κατ' αυτόν τον τρόπον την υπογραφήν της την τεθειμένην εις το Σύμφωνον της Κοινωνίας των Εθνών διά της οποίας μεταξύ των άλλων (κεφάλαιον 13 του Συμφώνου) ανεγνώρισε τας αρχάς της συνδικαλιστικής ελευθερίας και του σεβασμού του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι.

ΠΑΡΙΣΙ. -«Τό συνελθόν έν Παρισίοις Συνέδριον της Συνομοσπονδίας των Δημοσιοϋπαλληλικών Συνδικάτων της Γαλλίας με ζωηράν συγκίνησιν επληροφορήθη την δυσχερή θέσιν των συνδικαλιστικών οργανώσεων των δημοσίων υπαλλήλων, εις τας οποίας η Ελληνική Κυβέρνηση εξεδήλωσε την πρόθεσιν να απαγορεύση κάθε σύνδεσμος μεταξύ των και κάθε κοινήν δράσιν μετά της εργατικής τάξεως.

Ενθυμείται ότι και οι δημόσιοι υπάλληλοι της Γαλλίας συνήντησαν από του 1929, πολλές δυσχερείας παρομοίας φύσεως και υπενθυμίζει ότι εις τήν ψύχραιμον αντίστασιν των και εις την επίμονον αντίδρασιν κατώρθωσαν να τας υπερπηδήσουν.

Είναι βέβαιον ότι το αυτό θα συμβή και μέ τούς συναδέλφους της Ελλάδος, πρὸς τούς οποίους διαβιβάζει, μαζί με τὰς συναδελφικὰς ενθαρρύνσεις του, την ἔκφρασιν της ἀπολύτου ἀλληλεγγύης του».

Ἡ ἸΓ΄ Γενικὴ Συνέλευση τοῦ 1930 πραγματοποιήθηκε «υπὸ την σκιάν του Ἰδιωνύμου ἀδικήματος» και ὑπὸ την πίεση των συσσωρευμένων και ἄλυτων προβλημάτων του Κλάδου. Μόνη παρήγορη ἐλπίδια ἡ ἀνάληψη του Ὑπουργείου Παιδείας (ἀπὸ τον Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ. Ἀξιοσημείωτο γεγονός ἡ ἔνωση των δυο Ὀμοσπονδιών. Ἀπὸ τα αιτήματα που διατυπώθηκαν στη πιο ἀξιόλογα ἦσαν: Ἡ καθιέρωση οχτάχρονου Λαϊκοῦ Σχολείου, ἡ ἀλλαγὴ των ἀναλυτικῶν προγραμμάτων, ἡ κατάργηση της διγλωσσίας στο Δημοτικὸ Σχολεῖο, ἡ προώθηση της αυτοδιοίκησης του Κλάδου.

Ἡ Διοίκηση της ΔΟΕ (Α. ΡΟΥΧΩΤΑΣ Πρόεδρος, Π. ΔΗΜΗΤΡΑΤΟΣ Γ. Γραμματέας, Π. ΓΡΑΦΑΚΟΣ Ἀντιπρόεδρος, Γ. ΧΟΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΙΣΜΗΝΗ ΒΟΓΙΑ) που ἐκλέχθηκε ἀπὸ τη ἸΓ' Γεν. Συνέλευση σήκωσε το μεγάλο βάρος των οικονομικῶν διεκδικήσεων, ἀφοῦ ἡ Κυβέρνηση, κάτω ἀπὸ την πίεση της οικονομικῆς κρίσης, ὄχι μόνο δεν προχώρησε σε βελτίωση της οικονομικῆς κατάστασης των εργαζόμενων, ἀλλὰ ἀντίθετα προχώρησε και σε περικοπές ἀποδοχῶν, με ἀποτέλεσμα να πραγματοποιηθοῦν μέσα στο 1930 οικονομίες που ἔγιναν σε βάρος της Πρωτοβάθμιας Ἐκπαίδευσης 124 ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Και να σκεφθεῖ κανεῖς ὅτι ο Πρωθυπουργός ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, μόλις πρὶν 15 χρόνια, δήλωνε για τους Δασκάλους, ὅπως ἔγραψε ο ἡμερήσιος τύπος:

«Ὁ Ἕλλην πρωθυπουργός κ. Βενιζέλος διὰ τηλεγραφήματός του πρὸς τον Ὑπουργός της Παιδείας ἐκ Παρισίων τονίζει ὅτι θα ζητήση ἐπείγοντως ἀπὸ την Βουλὴν ὅπως ψηφισθῆ νομοσχέδιον ικανοποιητικῶν των δικαίων ἀξιώσεων των δημοδιδασκάλων. Ἡ μεγαλυνομένη και πάλιν Ἑλλάς, ἀναφέρει το τηλεγράφημα, γνωρίζει ὅτι εἰς την τελειότητα του δημοτικῶν σχολείων ἔχει ἓνα μεγάλο μέτρο να στηρίξη την προσπάθειάν της ὅπως ἀποβῆ ἀξία του παρελθόντος της και της ἐπιδεικνυομένης πρὸς αὐτήν ἐμπιστοσύνης ὑπὸ του Συνεδρίου Ειρήνης. Και την ἀπόφασιν δε και τα μέσα ἔχει σήμερον ἡ Ἑλλάς να ἐξασφαλίσῃ εἰς τούς λειτουργούς της ἐκπαιδεύσεως ἀνετώτερον βίον».

Την πικρία των Δασκάλων για την κατάσταση στη Δημοτική Εκπαίδευση αυτό το χρόνο εκφράζει πολύ παραστατικά το ακόλουθο σύντομο άρθρο της Δασκάλας ΕΛ. ΡΩΤΑ, που δημοσιεύθηκε στο «Διδασκαλικό Βήμα»:¹¹⁸

ΠΑΛΙ ΣΤΗΝ ΕΔΡΑ

Νά μας λοιπόν πάλι στην έδρα σοβαροί έτοιμοι για τον καινούργιο αγώνα του πολιτισμού, γεμάτοι αγάπη για τα μικρά τρυφερά πλάσματα και γεμάτοι εγκαρτέρηση στους κόπους για τον άγιο σκοπό.

'Αλλά πού είνε λοιπόν όλα εκείνα τα ωραία λόγια που ακούσαμε στο συνέδριο φέτος; θα μείνουν μόνο λόγια και ευγενικές ευχές;

Μπαίνω στην τάξη μου. Εννενήντα μικρά τρυφερά πλάσματα κάθονται στοιβαγμένα στα στενόχωρα δεκάξη ξύλινα θρανία και εκατόν ογδόντα ζωηρά λαμπερά μάτια με κοιτάζουν με χαρά, γιατί με ξαναβλέπουν επί τέλους ύστερα από τόση διακοπή μά και με αγωνία σαν να με ρωτούν: "Έτσι θα περάσουμε φέτος; "Έτσι αγαπητά μου μικρούτσικα, έτσι. Η φτώχεια βλέπει μας πνίγει και η ανέχεια και δε μπορούμε να πληρώσουμε ακόμη μια φτωχιά δασκάλα που για λίγες δραχμές θα ήταν έτοιμη να σας χαρίσει την ψυχή της και την ελευθερία της και νάρθη εδώ να κλειστή στο μικρό φτωχικό χωριό σας και να αφιερωθή ολόψυχα στον ευγενικό αγώνα, πού θά πη: αναγκάζω εκατό μικρά τρυφερά πλάσματα να στέκουν ακίνητα στοιβαγμένα στά απαίσια μονόξυλα, να μή μπορούν να αναπνεύσουν ελεύθερα τον καθαρό αέρα του χωριού τους και να χαρούν το χρυσόν ήλιο του τόπου τους για να ακούνε εμένα, που αναγκαστικά τίποτα άλλο δε θα μπορέσω φέτος να κάνω, από το να προσέχω να κάθονται φρόνιμα, και να θυμώνω και να νευριάζω γιατί θά ζητώ τα αδύνατα. Γιατί βέβαια δεν πιστεύω να νομίζετε εσείς δυνατό να γίνη εργασία ήσυχη και αποτελεσματική έτσι μ' αυτούς τούς όρους. Θα ήθελα μόνον να ήξερα και πόσες άλλες δασκάλες και πόσοι δάσκαλοι θα εργαστούν έτσι και κατά πόσον αυτοί πιο επιτήδαιοι θα καταφέρουν περισσότερα αποτελέσματα.

Σημειώνω μόνον πώς τα εννενήντα μικρά ανήκουν στην Γ' και Δ' τάξη.

Μαρκόπουλο

Ελ. Ρώτα

Μέσα σ' ένα κύμα γενικού αναβρασμού και αποδοκιμασίας της κυβερνητικής πολιτικής πραγματοποιήθηκε το Νοέμβρη του 1930 το 4ο

¹¹⁸ «Διδασκαλικό Βήμα», 1930.

Πανυπαλληλικό Συνέδριο, ενώ τέσσερεις μήνες αργότερα ψηφίστηκε ο νόμος «Περί υπαλληλικών οργανώσεων» που ξεσήκωσε όπως είδαμε - ακόμα και σαν σχέδιο-θύελα διαμαρτυριών στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.

Η συνδικαλιστική χρονιά 1930-31 συγκλονίζεται και από ένα άλλο γεγονός: Από τις εκλογές για τον Αιρετό του Κλάδου, στις οποίες η Ομοσπονδία υποστηρίζει τον υποψήφιο ΔΑΓΚΛΗ, που τελικά εκλέγεται πανηγυρικά. Η όξυνση υπήρξε μεγάλη. Παρατηρείται ανάμιξη πολιτικών παραγόντων, άσκηση φοβίας, κινητοποιήσεις έντονες και δραστήριες από κάθε πλευρά. Εκεί όμως που δημιουργείται πραγματική αναταραχή είναι η παρέμβαση - παρέμβαση αναρμόδια και ανεπίτρεπτη - διαφόρων παραγόντων, στους οποίους και αναφέρεται το «Διδακτικό Βήμα»:

ΟΧΙ ΕΓΚΑΘΕΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΥΟΜΕΝΩΝ

Επιστράτευση επιθεωρητών, κινητοποίηση διαφόρων πολιτευομένων, κατασυκοφάντηση της Ομοσπονδίας και του ψηφοδελτίου της, ηθικοί εκβιασμοί εις βάρος του κλάδου! Και όλα αυτά για την κατάκτηση της θέσεως του αιρετού στο Εκπαιδευτικό συμβούλιο!

Αλλά οι άνθρωποι που αγωνίζονται με αυτά τα μέσα για να μπούνε στο Έκπ. Συμβούλιο δεν το έχουν στο νου τους να υπηρετήσουν τον κλάδο. Θα υπηρετήσουν εκείνους, πού θα τους έχουν κάνει εκπαιδευτικούς συμβούλους, τους υπηρεσιακούς και πολιτικούς κομματάρχες. Και έτσι ενώ την αυτοδιοίκηση σά συμπλήρωμα της αποκεντρώσεως τη διεκδικήσαμε πάντα σαν μέσο αμύνης κατά της πολιτικής συναλλαγής, να πού ζητεί να μη ολόσωμη τώρα από την πόρτα των εκλογών μας ή πολιτική συναλλαγή με την υποστήριξη και επιβολή στον κλάδο προσώπων που δεν τρέπονται να πατρωνάρωνται δημοσία από πολιτικές λέσχες, πολιτευομένους και προϊσταμένους.

Οι άνθρωποι, άφθαστοι στη θρασύτητά τους, φαντάστηκαν τους συναδέλφους τους τόσο ευτελείς, τόσο μηδαμινούς, τόσο χαμένους που να μην έχουν το θάρρος να ψηφίσουν κατά συνείδησιν, αλλά να παραδώσουν σ αυτούς το ιερότερο δικαίωμά τους, το νεαρό τους θεσμό, να τον μεταχειρισθούν για να εξυπηρετήσουν ως αντιπρόσωποι τάχα του κλάδου, αναμολόγητα κομματικά συμφέροντα. 'Αλλ' αν αυτοί είναι τόσο θρασεείς, ώστε να μη τρέπονται να μεταχειρίζονται εκβιαστικά μέσα κατά των συναδέλφων των, ο δασκαλικός κλάδος δεν έχασε ακόμη την αντίληψη της

ανθρώπινης αξιοπρεπείας ώστε να παραδοθή από μοναχός του, με την ψήφο του στα χέρια των κινουμένων των διαφόρων κομμάτων.

Η ιστορία του κλάδου μας δεν είναι παρά ένας συνεχής αγώνας χειραφετήσεως από την πολιτική συναλλαγή και την γραφειοκρατική αυθαιρεσία. Δεν αγωνίστηκε και δεν υπεράσπισε με τόσες θυσίες την αποκέντρωση και αυτοδιοίκηση, για να τις εγκαταλείψη τώρα παραδιδόμενος εθελοντικά πλέον στην κομματική εκμετάλλευση. Ο δασκαλικός κλάδος με την ψήφο του θα εκλέξει αντιπροσώπους δικούς του. Όχι εγκαθέτους των διαφόρων πολιτευομένων.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα κραυγαλέας ανάμιξης στα συνδικαλιστικά ζητήματα του Κλάδου είναι η ακόλουθη εγκύκλιος του επιθεωρητή Θεσσαλονίκης Κ. Λαγουμιτζάκη, με την οποία παρεμβαίνει υπέρ του υποψήφιου συγκεκριμένης παράταξης, για καθαρά πολιτικούς λόγους και ιδεολογικής συγγένειας:

Αγαπητέ κ...

Σας αποστέλλω την προκήρυξιν του υποψηφίου εκπαιδευτικού Συμβούλου κ. Μίγγου και την τοιαύτην της οργανωτικής Επιτροπής των όλων Θεσσαλονίκης και σας παρακαλώ όπως φροντίσετε να ψηφισθή το ψηφοδέλτιον Μίγγου - Γραφάκου. Αί περιστάσεις και αι συνθήκαι, ύφ' άς εύρισκόμεθα, επιβάλλουν όπως ο Κλάδος ακολουθήση συντηρητικήν πολιτικήν διότι απεδείχθη πώς αι ακρότητες τάς οποίας Ακολούθησαν οι εν Αθήναις έβλαψαν πολύ. "Ας δοκιμασθούν και άλλοι με την πολιτικής της συντηρητικότητος. Την σύστασιν κάμνω ενδιαφερόμενος διά τον κλάδον και όχι διά τα πρόσωπα.

Φιλικώτατα

Κ. Λαγουμιτζάκης.

Την όξυνση που παρατηρείται στην εκλογή αυτή Αιρετού θα ξανασυναντήσουμε και στα μεταγενέστερα χρόνια. Εκείνο όμως που πρέπει να σημειωθεί ιδιαίτερα είναι το γεγονός ότι πάντα κάποιος υποψήφιος - που συνήθως αυτόν υποστηρίζει η ΔΟΕ - κρίνεται και χαρακτηρίζεται από τους αντίπαλους της δεξιάς παράταξης ως «μίασμα», «κομμουνιστής», «αναρχικός» κ.λ.π. Και για την περίπτωση Δαγκλή, υποψηφίου που υποστήριξε η ΔΟΕ, οι δεξιές εφημερίδες έγραφαν:

«... Κατόπιν καταγγελιών εκ Θεσσαλονίκης, κατεσχέθησαν υπό των ενταύθα αρχών πλείστα «κόκκινα» ψηφοδέλτια, φέροντα το όνομα του υποψηφίου Δαγκλή διά την εκλογήν του αιρετου εκπαιδευτικού συμβούλου της δημοτικής εκπαίδευσεως.

Τα ψηφοδέλτια ταύτα έθεσεν εις κυκλοφορίας από ημερών η ενταύθα διδασκαλική ομοσπονδία, ήτις εξακολουθεί λειτουργούσα και παρά τον νόμον. Εις τά επί της οδού Νικηφόρου γραφεία της συνέρχονται καθ' εσπέραν οι κομμουνισταί δημοδιδάσκαλοι, ίνα συντονίσουν τις προσπαθείας των. Οι εν ταίς επαρχίαις διδασκαλικοί σύλλογοι επέστρεψαν εις τούς επιθεωρητές τα κόκκινα ψηφοδέλτια, άρνηθέντες την κύρωσίν των. Επίσης και όλοι οι συντηρητικοί δημοδιδάσκαλοι ανταλλάσουν σκέψεις διά την εκλογήν ενός εκ των συντηρητικών δημοδιδασκάλων εις την θέσιν του αιρετου εκπαιδευτικού συμβούλου.

Το ψηφοδέλιον των συντηρητικών δημοδιδασκάλων είναι Γραφάκος τακτικός και Μίγγος αναπληρωματικός. Πλείστα κόκκινα ψηφοδέλτια παρεδόθησαν εις το υπουργείον της Παιδείας». (Εφημερίδα «ΕΣΠΕΡΙΝΗ 13.6.30») ¹¹⁹

Η ΙΔ' Γενική Συνέλευση πραγματοποιήθηκε τον Ιούλη 1931, με αντιπρόσωπους και θέσεις πιο προοδευτικές, πιο πολιτικοποιημένες, συνειδητά ταξικές. Από τη Συνέλευση αυτή εκλέχθηκε η ακόλουθη Διοίκηση της ΔΟΕ: Γ. ΒΛΟΝΤΗΣ Πρόεδρος, Χ. ΧΑΤΖΗΣ Αντιπρόεδρος, Χ. ΚΑΚΟΥΛΑΚΗΣ Ταμίας, Δ. ΓΙΑΝΝΙΑΣ και Μ. ΣΑΜΑΡΟΠΟΥΛΟΥ Μέλη. Τόσο στη Γενική Συνέλευση όσο και στη νέα Διοίκηση έχει επέλθει συνένωση όλων των προοδευτικών - δημοκρατικών δυνάμεων (ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ + ΑΡΙΣΤΕΡΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ) με αμοιβαία υποχώρηση από της αρχικές θέσεις της καθεμιάς και προσέγγιση, αλλά και με ταυτότητα απόψεων πάνω σε βασικά ζητήματα. Χαρακτηριστικό το ακόλουθο σχόλιο της Διοίκησης της ΔΟΕ στο «Διδασκαλικό Βήμα»: ¹²⁰

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΙΔ' ΓΕΝ. ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Το θετικότερο αποτέλεσμα της ΙΔ' Γεν. Συνελεύσεως είναι ότι ξεκαθάρισε τα πράγματα μια για πάντα, όσον αφορά την τακτική και τα μέσα που μπορεί να χρησιμοποιήσει η οργάνωση για την επιδίωξη των απαιτήσεων του κλάδου. Η νέα Διοίκηση έχει ξεκαθαρισμένο το δρόμο πού θ' ακολουθήσει για να φθάσει στο τέρμα των διεκδικήσεων του κλάδου. Είναι δε βεβαία πώς στο δρόμο της αυτόν δεν θα

¹¹⁹ Εφημερίδα «Εσπερινή», 13.6.1930.

¹²⁰ «Διδασκαλικό Βήμα», 1931.

παρεμβάλη εμπόδια η αριστερή παράταξη, η επιφανειακά μόνον αντίθετη, ουσιαστικά όμως σύμφωνη στις γενικές γραμμές με την προοδευτική και κεντρική παράταξη. Τουναντίον είναι βεβαία η νέα Διοίκησης πώς η αριστερή παρά ταξη θά τήν ενισχύση στις προσπάθειές της, οι οποίες θά ναι ειλικρινείς και ανιδιοτελείς και θάποσκοπούν εις την εξυπηρέτησιν των πραγματικών συμφερόντων του Λαϊκού σχολείου και του εργάτη του.

Όμως, πριν καλά στεγνώσει η μελάνη αυτού του σχολίου και ενώ αμέσως μετά τη Γ.Σ. έχει αρχίσει απηνής διωγμός των προκοδευτικών δασκάλων, τα πράγματα αλλάζουν. Ενώ γίνεται προσπάθεια διασφάλισης του Κλάδου κι ενώ η Διοίκηση καταβάλλει κάθε προσπάθεια να περισώσει από τους διωγμούς όσο μπορεί περισσότερους δασκάλους, μετεκπαιδευόμενοι δάσκαλοι συνδικαλιστές, προσκείμενοι στο ΚΚΕ, με επικεφαλής το ΝΙΚΟ ΠΛΟΥΜΠΙΔΗ, φτάνουν μέχρι τη διάσπαση της ενιαίας αντίληψης για καίρια θέματα, όπως έγινε με τη συγκέντρωση στο θέατρο «ΑΛΑΜΠΡΑ» (22.10.31) κατά την οποία, μετά την έκδοση του ψηφίσματος των συγκεντρωθέντων κατά της περικοπής αποδοχών που μελετούσε η Κυβέρνηση, δίνουν στη δημοσιότητα, δική τους ανακοίνωση με δικές τους θέσεις, που δεν ήταν όμως θέσεις της Αριστερής Παράταξης, αφού η Παράταξη αυτή εκπροσωπούσαν στο Δ.Σ. της ΔΟΕ. Σχετικά το «Διδασκαλικό Βήμα» γράφει:

Η ΑΠΕΙΘΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΟΛΙΓΩΝ ΘΟΡΥΒΟΠΟΙΩΝ
ΜΕΤΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟ
ΚΛΑΔΟ

Η απειθαρχία και το αποσχιστικό πνεύμα των ολίγων μετεκπαιδευομένων δασκάλων πού κατά την συγκέντρωση της 22ας 8/βρίου σήκωσαν τη σημαία της ανταρσίας ενάντια στην επίσημη οργανωσή μας κρατεί σ' αναβρασμό τούς δασκάλους των περιφερειακών συλλόγων. Από παντού καταφθάνουν στα γραφεία της Ομοσπονδίας έγγραφες αποδοκίμασιές της διαγωγής αυτής των ολιγαριθμών θορυβοποιών, και βεβαιούν πώς ακλόνητα βρίσκονται στο πλευρό της "Οργανώσεως, της οποίας εγκρίνουν τη στάση και τις ενέργειες πάνω στα διάφορα κλαδικά μας ζητήματα όλοι οι περιφερειακοί Σύλλογοι.

Όπως προαναφέρθηκε, η προοδευτική σύνθεση της ΙΔ' Γεν. Συνέλευσης και οι προχωρημένες θέσεις των αποφάσεών της «προκάλεσαν» την αντίδραση, που από το καλοκαίρι του 1931 εφαρμόζει σύστημα προγραφών για τους προοδευτικούς δασκάλους. Τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου απολύονται πέντε Δάσκαλοι της

Θεσσαλονίκης και μεταθέτονται «δι' υπηρεσιακούς λόγους» εικοσιεφτά. Ο τύπος της δεξιάς υποστηρίζει ότι το 40% των δασκάλων είναι μέλη του ΚΚΕ. Ξεσηκώνονται οι αστικές οργανώσεις. Στον τύπο της εποχής και στο «Διδασκαλικό Βήμα» υπάρχουν καθημερινά δημοσιεύματα για τις «εκκαθαρίσεις» των Δασκάλων, ενώ πληθαίνουν και οι διαμαρτυρίες Διδασκαλικών Συλλόγων για τους διωγμούς. Το «Δ.Β.» γράφει:¹²¹

Ο ΘΟΡΥΒΟΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΗ ΤΩΝ ΔΗΘΕΝ ΑΡΙΣΤΕΡΙΖΟΝΤΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔ. ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΘΑ ΚΑΝΟΝΙΣΗ Ο ΚΛΑΔΟΣ ΤΗ ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ

Από όλα τα μέρη της Ελλάδος καταφθάνουν διαμαρτυρίες για τις διώξεις των δασκάλων. Ο κλάδος βρίσκεται σ' αναστάτωση, γιατί προβλέπει πώς ο τζορμπατζιδισμός, πού είχε ναρκωθή τα τελευταία χρόνια, θα ξαναζωντανέψει με το καινούργιο φονικό όπλο που του δίνει η καινούργια φόρμα του κομμουνισμού, θα ζητήσει να καταφέρει θανάσιμο χτύπημα στο διδασκαλικό σώμα και στην εκπαιδευτική μας μεταρρύθμιση. Ολόκληρος ο κλάδος διαμαρτύρεται και αγωνιά γιατί ξέρει πώς η ανηθικότητα μερικών Κενοδόξων και φθονερών θά φθάσει στο σημείο να ζητήσει την παραγκώνιση και την εξουδετέρωση των πιο ζωντανών στοιχείων του Κλάδου, μέ μιιά ασύστατη και φανταστική κατηγορία επί κομμουνισμώ.

Περιμένει δε με ανυπομονησίαν ο κλάδος να ιδή την ετυμηγορία του ανωτάτου ρυθμιστού των εκπαιδευτικών πραγμάτων του Εκπαιδ. Συμβουλίου, πάνω στο ζήτημα αυτό, για να κανονίσει την περαιτέρω στάση του η οποία βέβαια δέν θάναι διαφορετική από κείνη που επιβάλλουν οι περιστάσεις και το δίκαιον.

Ο κλάδος για ένα μόνο ενδιαφέρεται στην περίπτωση αυτή: Να μη γίνουν αδικίες. Το τοιούτο δεν είναι συμφέρον και για την Πολιτεία και για την όλη μας εκπαιδευτικήν υπόθεση.

Σχετικά με την κίνηση που σημειώθηκε κατά των δασκάλων και τη συκοφαντική εκστρατεία ώρισμένων εφημερίδων η Ομοσπονδία μας έβγαλε ανακοινωθέν.

ΟΙ ΣΥΚΟΦΑΝΤΕΣ ΚΑΙ Ο ΚΛΑΔΟΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ ΤΗΣ ΔΙΔ. ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ

¹²¹ «Διδασκαλικόν Βήμα», 22.10.31.

Η Διδασκαλική Ομοσπονδία θεωρεί καθήκον της να διαμαρτυρηθη σφοδρώς κατά της συκοφαντίας η οποία ενυπογράφως διατυπώθη από των στηλών πρωϊνής εφημερίδος, ότι χιλιάδες δημοδιδάσκαλοι είναι εγγεγραμμένοι ως μέλη του κομμουνιστικού κόμματος.

Η Διδασκαλική Ομοσπονδία διαδηλοί ότι οι Έλληνες διδάσκαλοι παραμένουν πάντοτε πιστοί και αφοσιωμένοι εις τα ιδανικά του Έθνους καθώς και εις το δημοκρατικόν Κοινωνικόν καθεστώς, φιλοδοξούν δε να αποτελέσουν τούς πρωτοπόρους και εμπνευστάς της Εθνικής αναγεννήσεως διά της ανυψώσεως του πνευματικού και ηθικού επιπέδου του Λαού.

Αι διακρίσεις αι οποίαι εμφανίζονται εις τά συνέδρια αυτών μεταξύ δεξιών κέντρου και αριστεράς δεν έχουν καμμίαν σχέσιν με το Κοινωνικόν Καθεστώς αλλά σχετίζονται μόνον μέ τάς μεθόδους της διεκδικήσεως των αιτημάτων του κλάδου.

Δεδομένου δε ότι η εφαρμογή του νόμου περί εξασφαλίσεως του κοινωνικού καθεστώτος και ο αναμφισβήτητος ζήλος των αρμοδίων οργάνων της Πολιτείας δεν επεβεβαίωσαν δι' ουδεμιάς περιπτώσεως την θρυλουμένην μόνον ύπαρξιν κομμουνιστικού «κύματος» μεταξύ του εκπαιδευτικού κόσμου ή Διδασκαλική Ομοσπονδία θεωρεί καθήκον της να επιστηση την προσοχήν του Κράτους μήπως η επιζητούμενη διωκτική κατά του κλάδου ενέργεια φέρει αντίστροφα αποτελέσματα. Εν πάση δε περιπτώσει διαμαρτύρεται διά την εκμετάλλευσιν η οποία γίνεται της έκδηλουμένης υπό του κλάδου δυσαρεσκείας δια την μη ικανοποίησιν των ζωτικών δικαίων του και επιφυλάσσεται να δώση διά μιάς αναλυτικής διακηρύξεώς της το περιεχόμενον των αντιλήψεων και διεκδικήσεων του Διδασκαλικού κλάδου.

Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι πάμπολλες διώξεις στηρίζονται σε καταγγελίες εκδίκησης που γίνονται, δυστυχώς, από αντιδραστικούς Δασκάλους, κάτι που η Διοίκηση της ΔΟΕ στηλιτεύει με σχόλιο της στο «Δ.Β.» (φύλλο 338/1931):¹²²

ΟΙ ΔΙΩΞΕΙΣ

“Η Διδ. Ομοσπονδία με πόνο και με πραγματικό ενδιαφέρο παρακολουθεί τις διώξεις των δασκάλων με το πρόσχημα του κομμουνισμού. [...] Η ιδέα δε πώς οι διώξεις οφείλονται κατά μέγα μέρος, αν όχι εξ ολοκλήρου, σε συκοφαντίες και σε πνεύμα εκδικήσεως, αποκαρδιώνει την Ομοσπονδία, γιατί βλέπει πολύ σκοτεινό το

¹²² «Διδασκαλικόν Βήμα», φ. 338/1931.

μέλλον του κλάδου, σάν βρίσκονται ανάμεσά του τέτοια νοσηρά στοιχεία, πού χρησιμοποιούν την συκοφαντία ως μέσον εκδικήσεως και υπερισχύσεως.

Η Πολιτεία ώφειλε και οφείλει να προσέξη πολύ στο σημείο αυτό. [...]

Για το ίδιο θέμα των διώξεων ενδιαφέροντα είναι τα κείμενα της εποχής που ακολουθούν, στα οποία βρίσκει κανείς τόσο το κυβερνητικό πνεύμα όσο και το όλο κλίμα μέσα στο οποίο ζουν ασφυκτιμώντες και διωκόμενοι οι προοδευτικοί Δάσκαλοι και το Δασκαλικό Συνδικαλιστικό Κίνημα:

1. Από την εφημερίδα «ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ»¹²³

Η ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΙΣ ΤΩΝ ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Πολυμελής επιτροπή εξ αντιπροσώπων των διαφόρων Ιδιοκτητικών οργανώσεων της Ελλάδος μεταβάσα προχθές εις το υπουργείον της Παιδείας υπέβαλεν υπόμνημα, δι' ού ζητείται η εκκαθάρισις των δημοσίων υπαλλήλων και ιδιαιτέρως των διδασκάλων από τα αριστερίζοντα στοιχεία, τα οποία προσπαθούν να εμπνεύσουν εις την μαθητιώσαν νεολαίαν άρχάς ανατρεπτικές του κρατούντος κοινωνικού καθεστώτος.

2. Δήλωση του Υπουργού Παιδείας στην εφημερίδα «ΠΑΤΡΙΣ»¹²⁴

«... προκειμένου περί διδασκάλων, χωρούμεν πέραν και του «Ιδιωνύμου». Διότι το 'Ιδιώνυμον, προς τιμωρίαν, ζητεί «προπαγάνδαν» των κομμουνιστικών ιδεών ενώ το υπουργείον, διά την απόλυσιν των διδασκάλων, αρκείται εις την ύπαρξιν και όπως δήποτε διαπίστωσιν του κομμουνιστικού φρονήματος. Τήν άρχήν, άλλως τε, ταύτην διακηρύξαμεν και πρό ενός ακριβώς έτους...»

3. Τηλεγράφημα προς τη ΔΟΕ:

Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Αθήνας Εποπτικόν Συμβούλιον Θεσσαλονίκης στηριχθέν συκοφαντικής κατηγορίας γνωστής κλίικας συναδέλφων προέβη απόλυσιν Πράτου, Σαξώνη, Αντωνιάδου, Χρισταρά, Δουμάκη και μετάθεσιν εκτός Μακεδονίας Θεοδώρου, Κεχαγιά, Τσίρκα, Κανάκη, Γρηγοριάδου.

¹²³ Εφημερίδα «Ακρόπολις», 1931.

¹²⁴ Εφημερίδα «Πατρίς», 1931.

Διαμαρτυρόμεθα, ζητούντες άμεσον επέμβασιν Ομοσπονδίας μας εκπροσωπούσης δύναμιν οργανωμένου κλάδου. Πράτος, Σαζώνης, Αντωνιάδου, Χρηστάρας

4. Ανακοίνωση του Υπουργείου Παιδείας

«Από καιρού εις καιρόν αναγράφεται εις τον Τύπον ότι «διδάσκαλοι μετετέθησαν ως κομμουνισταί». Τοιουτοτρόπως ενδέχεται να σχηματισθή η εντύπωσις, ότι το Υπουργείον της Παιδείας τιμωρεί τούς τυχόν κομμουνιστάς διδασκάλους διά μεταθέσεως.

»Τούτο είναι ανακριβές. Συμφώνως προς την σταθεράν γραμμήν του υπουργείου, διδάσκαλοι κομμουνιστικών φρονημάτων δεν μετατίθενται, αλλ' απολύονται.

»Όταν όμως δεν διαπιστωθή ύπαρξις κομμουνιστικού φρονήματος, υπάρχουν όμως προστριβαι ή παρεξηγήσεις, ή υποψίαι τότε ενεργείται δυσμενής μετάθεσις, επέχουσα έννοιαν ποινής και προειδοποιήσεως».

5. Επιστολή Δασκάλου στη Δ.Ο.Ε.

«Είναι γνωστόν ότι ο διδάσκαλος ως εκ της στενότητος της κοινωνίας εις ήν ζή συχνά έρχεται εις προστριβάς μετ' αστυνομικών οργάνων και διαφόρων προυχόντων των κοινοτήτων οίτινες θέλουσι να έχωσι τον διδάσκαλον υποχείριον των ενεργειών των και συχνά προβάλλουσι προς αυτόν το φάσμα της νεαρής ταύτης κατηγορίας προς εκδίκησιν. Κάποιος νεαρός Ύπενωματάρχης Γρηγόριος Παναγόπουλος προ ημερών κομπάζων δια τα δικαιώματα τα οποία του έδωσε ο νόμος και αποτεινόμενος προς τούς συναδέλφους "Ιωάννης Διαμάντης και Γεώργιος Βασιλάκης έλεγε ότι με αυτόν τον νόμον δύναται να εκδικηθή οποιονδήποτε διδάσκαλον αν τον μηνύση ως κομμουνιστών. Εις παρατήρησιν ενός των συναδέλφων ότι χρειάζονται αποδείξεις απήντησεν «μηνύω εγώ καθ' υποψίαν και βάζω και μάρτυρας, δυο χωροφύλακας, οι οποίοι θα καταθέσουν ότι τον ήκουσαν κ.λ.π. κ.λ.π.». Φαντασθήτε ποίου είδους συκοφαντίας και κακοηθείας διανοούνται εκείνοι εις τους οποίους το κράτος εμπιστεύεται την τήρησιν των νόμων. Προσοχή λοιπόν διά την περιφρούρησιν των υγιών στοιχείων του κλάδου από τούς συκοφάντας αφού ο νόμος τους υποστηρίζει. Θεοδώριανα Άρτης 22-8-31.

Φίλιππος Δ. Κολοβός Δημ/λος.

Στο μεταξύ, και ανεξάρτητα από τις διώξεις, συνεχίζουν να είναι πιεστικά τα οικονομικά προβλήματα του Κλάδου. Η κυβέρνηση - ξανατονίζεται εδώ το ελαφρυντικό της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης - αντί για οικονομικές αυξήσεις μελετάει την κατά 6% περικοπή των αποδοχών. Αναστέλει διορισμούς και προαγωγές, περιορίζει τις δαπάνες για την παιδεία. Το γεγονός ότι η κοινή γνώμη και ο Κλάδος σύσσωμος στρέφουν το ενδιαφέρον τους στις διώξεις και η διοίκηση της ΔΟΕ εξαντλεί τη δραστηριότητά της στην περιστολή αυτών των διώξεων δίνει την ευκαιρία στην Κυβέρνηση να προχωρήσει σε κάθε αντιεκπαιδευτική και αντεργατική απόφαση.

Το 1932 έγινε η ΙΕ' Γενική Συνέλευση, από την οποία εκλέχτηκε το ακόλουθο Διοικητικό Συμβούλιο: ΗΛ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ Πρόεδρος, Ι. ΣΒΩΛΟΣ Αντιπρόεδρος, Γ. ΣΟΥΡΑΒΛΑΣ Γεν. Γραμματέας, Ε. ΓΙΑΤΙΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ και Ε. ΠΟΛΥΖΩΓΟΠΟΥΛΟΥ. Οι παραπάνω δεν ήταν επώνυμα συνδικαλιστικά στελέχη μιας ορισμένης συνδικαλιστικής παράταξης, έκφραζαν όμως σχετικά τη συντηρητική παράταξη με πνεύμα μετριοπάθειας και αρκετές θέσεις σχετικά προοδευτικές. Επικράτησαν κυρίως γιατί, κάτω από την πίεση των διωγμών, παρατηρήθηκε μεγάλη αποχή στις τοπικές Γεν. Συνελεύσεις και αδρανοποίηση συνδικαλιστών των προοδευτικών παρατάξεων.

Η ΙΕ' Γενική Συνέλευση, πέρα από τα κλαδικά και οικονομικά θέματα που συζήτησε, έλαβε αποφάσεις και για θεσμικές αλλαγές στο χώρο της Δημοτικής Εκπαίδευσης, όπως: νέα αναλυτικά προγράμματα, οχτάχρονο Δημοτικό Σχολείο κ.ά.

Το πολιτικό κλίμα ήταν τη χρονιά αυτή για τον κλάδο δυσκολότερο, αφού με τις εκλογές του 1932 το Κόμμα των Φιλελευθέρων έχασε και σχηματίστηκε κυβέρνηση από το Λαϊκό Κόμμα, σε συνεργασία με άλλα κόμματα. Ακολούθησε μια έντονη πανδημοσιοϋπαλληλική δραστηριότητα - αποτέλεσμα της δημοσιοϋπαλληλικής συσπείρωσης - με συγκεντρώσεις, συνδιασκέψεις και άλλες μαζικές εκδηλώσεις.

Σημαντικά συνδικαλιστικά γεγονότα της συνδικαλιστικής χρονιάς 1932-33 ήταν:

- Η προσχώρηση της ΔΟΕ στη Διεθνή Ομοσπονδία Διδασκαλικών Οργανώσεων

- Η αποχώρηση της ΔΟΕ από την Πανυπαλληλική Επιτροπή που θεωρούνταν αριστερή
- Η οργάνωση του Συνεδρίου Δασκάλων Βορ. Ελλάδας, με τη συμμετοχή των Δασκαλικών Συλλόγων ΚΑΒΑΛΑΣ, ΔΡΑΜΑΣ, ΞΑΝΘΗΣ, ΣΕΡΡΩΝ, ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ, ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ και ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ. Το συνέδριο εξέλεξε μόνιμο πενταμελές γραφείο και έλαβε αποφάσεις που υιοθετούσαν οι Προοδευτική και η Αριστερά Παρατάξεις και με τις οποίες καταδικάζεται η συντηρητική τακτική της Ομοσπονδίας. Στην αρχή διαφαίνεται κάποιος κίνδυνος διάσπασης που όμως είναι αβάσιμος αφού το Γραφείο Βορ. Ελλάδας κινείται και δραστηριοποιείται μέσα στο χώρο της Ομοσπονδίας.

Η άνοδος του Λαϊκού Κόμματος στην εξουσία έδωσε το «χρώμα» και στην ΙΣΤ΄ Γενική Συνέλευση του 1933, όπου επικράτησαν συντηρητικά, με αντιδραστικές αποκλίσεις, στοιχεία και εκλέγει για το Διοικητικό Συμβούλιο: ΧΡ. ΡΑΪΚΟ Πρόεδρο, Α. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ Γεν. Γραμματέα, Θ. ΠΑΠΑΦΩΤΗ Αντιπρόεδρο, Χ. ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Μέλος, Α. ΜΑΚΡΙΔΟΥ Μέλος, παλιά στελέχη της κίνησης ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ ΓΙΑΝΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ που ίδρυσαν πριν λίγα χρόνια τη «Νέα Διδασκαλική Ομοσπονδία». Η κίνηση της Βορ. Ελλάδας πραγματοποιεί το Γενάρη του 1934 συνδιάσκεψη, κατά την οποία καταδικάζεται η τακτική της Διοίκησης της ΔΟΕ. Όμως, αρχίζει να φαίνεται μία μείωση της επιρροής της, αφού είναι αδύνατο να αντέξει στις συνεχείς πιέσεις, εκφοβισμούς και διώξεις. Ήδη στους διώκτες των προοδευτικών Δασκάλων θα πρέπει να συμπεριληφθεί και αυτή η ίδια η Διοίκηση της ΔΟΕ, που με τη συνεχή «αντικομμουνιστική» της αρθρογραφία και τις ενέργειές της, όπως η παροχή «κάθε στοιχείου» στις διωκτικές υπηρεσίες, συμβάλλει στην επέκταση των διώξεων. Μάλιστα για να δικαιολογήσει τη συμμετοχή της -συμμετοχή ενεργή και ουσιαστική - στις διώξεις, δημοσιεύει στο «Διδασκαλικό Βήμα» το ακόλουθο έγγραφο:¹²⁵

Εν Αθήναις τη 16 Νοεμβρίου 1932

Πρός και τον κ. Πρόεδρο

της Διδάλικής Ομοσπονδίας

Κύριε Πρόεδρε,

¹²⁵ «Διδασκαλικόν Βήμα», 16/11/1932.

Έχων διαταγήν εκ του Σ. Υπουργείου της Παιδείας να έρευνήσω ώρισμένον ζήτημα σχετικόν πρός τάς γνώμας τών δημοδιδασκάλων των καλούντων έαυτούς αριστερούς παρακαλώ υμάς, όπως ευαρεστούμενος μοι παράσχητε κεκυρωμένα διά της υπογραφής ύμών αποσπάσματα των εν τω αρχείο της Ομοσπονδίας υπάρχόντων χειρογράφων πρακτικών, όπως ταύτα εκρατήθησαν υπό των υπό της Ομοσπονδίας ορισθέντων πρακτικογράφων.

Επίσης παρακαλώ, όπως εύρεστούμενοι μοι παράσχετε πάσαν σχετικών πληροφορίαν, ιδία ως προς την τυχόν υπάρχουσαν διαφοράν των εν τώ δημοσιογραφικά όργανα της Ομοσπονδίας δημοσιευομένων πρακτικών από των χειρογράφων πρακτικών, των κρατηθέντων υπό των ορισθέντων πρακτικογράφων.

Μετά τιμής

Ιωάν. Σκουτερόπουλος

"Εκπαιδευτ. Σύμβουλος

Στη Δασκαλική Συνδικαλιστική Ιστορία ίσως δεν θα ξαναπαρουσιαστεί το φαινόμενο, να καλεί η Διοίκηση της ΔΟΕ την κυβέρνηση να προχωρήσει σε εκκαθαρίσεις του κλάδου, όπως έγινε με τη Διοίκηση ΧΡ. ΡΑΪΚΟΥ. Στο φύλλο 461¹²⁶ της 28.1.1934 δημοσιεύεται ολοσέλιδο κύριο άρθρο με τίτλο: «ΜΕΤΡΗΣΑΤΕ ΤΑΣ ΕΥΘΥΝΑΣ», μέσα από το οποίο περνάει ό,τι αντιδραστικότερο και αντισυναδελφικό υπάρχει την εποχή εκείνη. Στίγμα στην ιστορία του συνδικαλισμού:

Κύριε Υπουργέ της Παιδείας,

Εις μίαν από τάς επισκέψεις μας των τελευταίων ημερών εις το Υπουργικόν σας γραφείον συνέπεσε να ακούσωμεν Ύμάς τον ίδιον αναγινώσκοντα από κάποιο αναγνωστικό του Δημοτικού σχολείου ένα κομμάτι από κεφάλαιο το οποίον επραγματεύετο για το βάπτισμα. Την ανάγνωσιν τούτου εκάμνατε διά να αποδείξετε εις την ενώπιόν σας παρουσιασθείσαν την ώραν εκείνην επιτροπήν εκ βιβλιοπωλών των επαρχιών ότι δεν δύναται, ούδέ πρέπει, το Κράτος να ανέχεται την χρησιμοποίησιν τοιούτων βιβλίων, τα οποία κλονίζουν εις την παιδικής συνείδησιν ό,τι Ιερόν διατηρεί η χώρα αύτη, επομένως πάσα προσπάθειά των να διατηρηθούν εις την υπηρεσίας του δημοτικού σχολείου τοιούτα βιβλία έστω και διά μίαν ακόμη ημέραν θα συναντησθαι του κράτους την απόλυτη άρνηση. Εις τας παρακλήσεις των

¹²⁶ «Διδασκαλικόν Βήμα», φύλλο 461, 28-1-1934.

εντίμων εκείνων βιοπαλαιστών όπως γίνη τουλάχιστον μία επιλογή μεταξύ των βιβλίων εκείνων ώστε να επιτραπή ή χρησιμοποίησης των καταλληλοτέρων τουλάχιστον εξ αυτών μέχρις εξαντλήσεώς των, ανεγνωρίσατε ορθότητα και χωρίς να υποσχεθήτε ρητώς εδηλώσατε ότι θα μελετήσετε την παράκλησιν.

Εις την πρόκλησιν Σας, κ. Υπουργέ, κατά την ώραν εκείνην να δώσωμεν και ημείς γνώμης για το κομμάτι εκείνο το οποίον είχατε αναγνώσει, δέν έδυσκολεύθημεν να συνομολογήσωμεν μαζί Σας ότι η διατύπωσις του απετέλει εσχάτην ασέβειαν. [...] Σήμερον από την ομιλίαν Σας εκείνην κρατούμεν μόνον το ότι «δεν δύναται ουδε πρέπει το Κράτος να ανέχεται την χρησιμοποίησιν τοιούτων βιβλίων, τα όποια κλονίζουν εις την παιδικής συνείδησιν ό,τι ιερόν διατηρεί η χώρα αυτή».

Και τώρα μπαίνουμε στο θέμα μας.

Ο αριθμός των δημων, κ. Υπουργέ της Παιδείας, ανέρχεται, ως γνωστόν, εις δέκα τέσσαρας χιλιάδας (14.000) περίπου. Πιθανόν λοιπόν είνε, εις τον μεγάλον αυτόν αριθμητικόν όγκον μέσα, να είνε και δημοδιδάσκαλοι τους οποίους να στενοχωρη ο τρόπος της ζωής και ο σεβασμός προς τάς παραδόσεις των πατέρων των και σάν πίο άρτια!!! και πιο σύγχρονα μορφωμένοι!!! αυτοί από τους γονείς των να επιδιώκουν να ανατρέψουν ό,τι έκληρονόμησαν από τάς γεννεάς.

Το γκρέμισμα των ιερών παραδόσεων του τόπου [...]

Το άψυχο εκείνο βιβλίο, πού όσο άσχημο και αν είνε, στα χέρια ενός καλού δασκάλου μεταβάλλεται σε εθνικό και θρησκευτικό βιβλίο τέλειο, αυτό σάς έφταιξε; Δέν φρονείτε ότι και το πίο πατριωτικό και το τελειότερο θρησκευτικό ανάγνωσμα που θα εγράφετο και από την Ιερά Σύνοδο ακόμη, στα χέρια ενός ψυχικός άρρωστου δασκάλου θα μετεβάλλετο στο χειρότερο του είδους του; 'Αμφιβάλλετε;

Δέν μάς έχει επιτρέψει η μεγάλη Σας και παρά πάντων ομολογουμένη σύνεσις να σκεφθώμεν ότι δεν θα αναγνωρίσετε ορθότητα στους συλλογισμούς μας. Εν τοιαύτη περιπτώσει το έργον της πολιτείας άλλώς διαγράφεται.

Έρευνήσατε το έμψυχον υλικόν της Εθνικής Εκπαιδεύσεώς μας, τοποθετήσατε αυτό εντός Νόμων και κατόπιν φρουρήσατε τα εκτός αυτών σημεία, ώστε εκείνον πού τυχόν θα συνελαμβάνετε εκεί, οδηγήσατε τον για πάντα στο σπίτι του, γιατί η τιμία διδασκαλική οικογένεια η οποία τιστεύει και ορκίζεται εις παραδόσεις δεν είνε σωστό να δίνη ευθύνης για τα τυχόν παραληρήματα του κάθε

πυρέσσοντος κεφαλιού, εις το οποίον εμπήκε άτυχώς η σκέψη να γίνη δημοδιδάσκαλος.

Όταν έτσι αρχίσετε την προφύλαξιν των παιδιών των σχολείων μας, κ. Υπουργέ, τότε μόνον θά είπωμεν ότι ηύρατε τον δρόμον· άλλως και αν εις τά Πατριαρχία ακόμη αναθέσετε την σύνταξιν των αναγνωστικών, βεβαιωθήτε ότι η προσπάθειά σας είναι προωρισμένη να αποτύχη και εν τοιαύτη περιπτώσει δεν έγινε τίποτε άλλο παρά αντεκατεστάθη ή κηλίσ δι' οπής και αι ευθύναι Σας απέναντι της Έθνικής ιστορίας δεν έσβυσαν.

Κυρίαρχο στοιχείο της συνδικαλιστικής χρονίας 1933-34 είναι η πλήρης διάσταση ΔΟΕ και ΚΠΕ, ύστερα από την αποχώρηση της ΔΟΕ από την Πανυπαλληλική Επιτροπή. Και τούτο γιατί: (α) Η πανυπαλληλική συσπείρωση ήταν ο μέγας φόβος της Κυβέρνησης, αλλά και ο βασικός παράγων πίεσης, ικανός για διεκδικητικές επιτυχίες. (β) Η αποχώρηση της ΔΟΕ από την ΚΠΕ βοηθούσε την κυβέρνηση τόσο στην εφαρμογή του δικού της εκπαιδευτικού και οικονομικού προγράμματος - αδιαφορώντας για το τι επιθυμούσαν οι εκπαιδευτικοί και οι λοιποί εργαζόμενοι - όσο και στη συνέχιση των διώξεων, που χρόνια τώρα αποδεκάτιζαν τον Κλάδο. Τα κείμενα που ακολουθούν επαληθεύουν την παραπάνω διαπίστωση:

1. Δημοσίευμα της Εφημερίδας «ΕΣΤΙΑ» (30.8.1933):¹²⁷

«Είνε άξιον πραγματικός εξάρσεως το γεγονός ότι αι όργανώσεις των εκπαιδευτικών λειτουργών απέσχον της χθεσινής παρανόμου και θορυβώδους συγκεντρώσεως των άριστεριζόντων δημοσίων υπαλλήλων. Πρέπει να ληφθή υπ' όψιν, ότι εξ όλων ίσως των δημοσίων υπαλλήλων, εκείνοι οι οποίοι υφίστανται βαρυτέραν την βιοπάλην και έχουν περισσότερον δίκαιον από οιονδήποτε άλλον να διαμαρτύρωνται, είνε οι εκπαιδευτικοί λειτουργοί.

Μη συμμετέχοντες εις μίαν συγκέντρωσιν του είδους της χθεσινής οι εκπαιδευτικοί υπάλληλοι, αποδεικνύουν με τον εμφανέστερον και άξιον της μεγαλυτέρας εκτιμήσεως τρόπον, την νομιμοφροσύνην και την μετριοπάθειαν».

2. Δήλωση του Υπουργού Παιδείας Θ. Τουρκοβασίλη προς την Κ.Π.Ε., την οποία δήλωση ιδιαίτερα πρόβαλε η ΔΟΕ:

¹²⁷ Εφημερίδα «Εστία», 30.8.1933.

Χαίρω ιδιαίζοντως διότι από την συγκέντρωσίν σας της εσπέρας ταύτης απουσίαζαν αι Εκπαιδευτικαι οργανώσεις. Τούτο ιδιαίτερος τάς τιμά και τάς ανυψώνει εις την συνείδησιν της Πολιτείας. Οφείλω όμως να δηλώσω ότι εκ του ότι εις την επιτροπήν σας δεν αντιπροσωπεύονται οι εκπαιδευτικοί τούτο δεν σημαίνει ότι δεν βοηθούν και δεν συντρέχουν την υπαλληλικήν κίνησιν.

Κινούνται και εργάζονται όσον και όπως πρέπει, αυτήν δε την στιγμήν εκπροσωπούνται παρά του Υπουργού της Παιδείας, ο οποίος σας δηλοί ότι: Εάν σεις διά των ενεργειών σας επιτύχητε τάς βλέψεις σας μέχρις ενός σημείου, αυτοί θα επιτύχουν τα ζητήματα των εις το πολλαπλάσιον. Περί αυτού να είστε βέβαιοι.

3. Διαμαρτυρίες Συλλόγων για την όλη στάση της Διοίκησης της ΔΟΕ:

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΛΑΣΣΩΝΟΣ

Ψήφισμα

Δημοδιδάσκαλοι Επαρχίας Ελασσώνος, συνελθόντες εις Γενικής Συνέλευσιν την 15ης Οκτωβρίου 1933.

Αποφασίζουν

Διαμαρτύρονται εντονότατα διά παρελκυστικής πολιτική της Κυβερνήσεως έναντι των υπαλληλικών αιτημάτων.

Αποδοκιμάζουν

Την μέχρι τούδε τακτική της Διοικήσεως της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας, δι' επιδειχθείσαν αδράνειάν της και απαιτούν όπως συνεργασθή στενώς μέ τάς άλλας Οργανώσεις της χώρας κάτω από την καθοδήγησιν της Κ.Π.Ε. διά την επίλυσιν των ζητημάτων μας, εκτελούσα ούτω ή Διοίησις τάς αποφάσεις της ΙΣΤ', Γεν. Συνελεύσεως του Κλάδου.

Έντολή Συνελεύσεως

Ο Πρόεδρος του Διδ/κού Συλλόγου Ελασσώνος.

Παπανικολάου

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ

Στις 11 Σεπτεμβρίου έγινε στη Λαμία Γενική Συνέλευση των δασκάλων Φθιώτιδος. (...)

Κατόπιν προτάσεως ή συνέλευση απεδοκίμασε τη μέχρι τώρα τακτική της νέας Διοικήσεως της Ομοσπονδίας ιδίως κατά την τελευταία κινητοποίηση των υπαλλήλων και καλεί αυτήν να συνεργαστή στενά και ειλικρινά με τους άλλους υπαλλήλους.

Το Νέο Διοικητικό Συμβούλιο Γ. Καρκάνης, Γραμματεύς Δημ. Χονδρορρίζος, Ταμίας Αλεξ. Μητσάκης Αντιπρόεδρος Κατίνα Τσάλλα, μέλος

Ο Πρόεδρος Β. Κολοφωτιάς

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ

ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ

Η Γενική συνέλευση των δασκάλων Κατερίνης της 29ης Σ/βρίου, ύστερα απ' τις ανακοινώσεις του προέδρου της διδασκαλικής Ομοσπονδίας και την πάνω σ' αυτές συζήτηση:

1) διαπιστώνει ότι η σημερινή Διοίκηση ακολουθεί πιστά την τακτική των τελευταίων Διοικήσεων, τακτική προθαλάμων, αδρανείας και εγκατάλειψης των δασκαλικών ζητημάτων

2) αναγνωρίζει ότι οι τελευταίες υπαλληλικές κινητοποιήσεις, προώθησαν σοβαρά τα ζητήματά μας προς τη λύση τους (αντί περικοπών, συζήτηση για βελτίωση των αποδοχών μας),

3) Πιστεύει απόλυτα στην επιταχτική ανάγκη της συνεργασίας με όλους τους υπαλλήλους, χαρακτηρίζει ως άτονη και διασπαστική την ως τώρα τακτική της Διοίκησης και την καλεί σε ειλικρινή συνεργασία με τις άλλες οργανώσεις και την Κεντρική Πανυπαλληλική.

Εντολή της συνελεύσεως

Ο Πρόεδρος

Α. Κοκκόλης

Ο Γραμματεύς

Ν. Βαρμάζης

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ

Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Αθήνας

Δημόσιοι υπάλληλοι Ευρυτανίας παντός βαθμού και κλάδου κατάπληκτοι διαπιστώνουν ότι διοικήσεις εκπαιδευτικών ομοσπονδιών παρούσας κρίσιμους στιγμές διασπών υπαλληλικούς αγώνες. Καλούμεν ταύτας εγκαταλείψουν

προδοτικήν στάσιν συνεργασθούν τιμίως και ειλικρινώς με συνεργαζομένας οργανώσεις. Καλούν συναδέλφους Καθηγητές και διδασκάλους εκκαθαρίσουν Ομοσπονδία από τυχόν εμμενούσας μέχρι τούδε τακτικής των διοικήσεις και αγωνισθούν τασσόμενοι πλευρόν συνεργαζομένων οργανώσεων προς διατήρησιν κεκτημένων και βελτίωσιν ζωής.

Έντολή Συγκεντρώσεως

Προεδρείον

ΣΩΤ. ΠΡΕΖΑΣ, Γ. ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ, Γ. ΕΛΕΦΑΝΤΗΣ

Η ίδια γραμμή πλεύσης χαραχτηκε ή επιβλήθηκε και στη 1Ζ' Γενική Συνέλευση του 1934, όπου επικράτησαν τα ίδια στοιχεία, το ίδιο πνεύμα. Από τη Γενική Συνέλευση εκλέχθηκε το ακόλουθο Διοικητικό Συμβούλιο: Χ. ΡΑΪΚΟΣ Πρόεδρος, Χ. ΓΙΑΝΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ Αντιπρόεδρος, Ν. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. Γραμματέας, ΕΛ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ και Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Μέλη.

Και το Διοικητικό αυτό Συμβούλιο, όπως και το προηγούμενο, εντυπωσιάζει τον ερευνητή με τις θέσεις του. Δεν πρόκειται για μια κλασσική περίπτωση δεξιού - συντηρητικού συμβουλίου. Είναι καθαρά αντιδραστικό και στο πρόσωπο του Προέδρου του Χρ. ΡΑΪΚΟΥ βρίσκει κανείς τη φασιστική νοοτροπία. Είναι θλιβερό γεγονός για τον κλάδο και για το Συνδικαλισμό που τέτοια στοιχεία βρέθηκαν σε τόσο καιριες θέσεις, σε κρίσιμες για τον Κλάδο, την Εκπαίδευση και το Συνδικαλισμό εποχές. Στο παρακάτω άρθρο του Προέδρου της ΔΟΕ Χρ. Ράϊκο, που δημοσιεύθηκε στις 13.7.35 στην εφημερίδα «ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ»,¹²⁸ λίγες μέρες μετά τη διάλυση της ΔΟΕ - όπως στη συνέχεια αναφέρεται, βρίσκεται η επαλήθευση της παραπάνω κρίσης:

«Θα διέπραττε κανείς ανοησίαν μεγάλου μεγέθους εάν επεχείρει σοβαρώς να υποστηρίξει, ότι μέσα εις τον κόσμον των είκοσι χιλιάδων εκπαιδευτικών δεν υπάρχουν και οι πολλοί ή ολίγοι ή και ελάχιστοι, έστω, επί του παρόντος κομμουνισται, καθώς και ένας άλλος αριθμός, μεγαλύτερος βέβαια του πρώτου, επικινδύνως αριστεριζόντων και των οποίων η σημαία ολίγον ακόμα χρώμα χρειάζεται διά να γίνη εντελώς κόκκινη, το οποίον θα επρομήθευεν η πρώτη ευκαιρία, η οποία θα εδίδετο.

¹²⁸ Εφημερίδα «Ακρόπολις», 13-7-1935, άρθρο του προέδρου της ΔΟΕ.

Εφ' όσον έλειτούργουν αι Εκπαιδευτικάί Οργανώσεις, ο κόσμος αυτός εγίνετο γνωστός μέχρις ενός. Το βήμα των γενικών συνελεύσεων της Ομοσπονδίας και των επαρχιακών Συλλόγων, το βήμα των επισήμων δημοσιογραφικών οργάνων των Ομοσπονδιών ήτο ο άμβων, εις τον οποίον ανήρχοντο διά να εκδηλωθούν. Αι αγορεύσεις των, αι γνώμαιτάς οποίας υπεστήριζον, έδιδον καθαρά την εικόνα του κοινωνικού των ευδιαθέτου. Κανείς εξ αυτών δεν συνεκρατείτο. Δεν είνε δε άγνωστον, ότι τα πρακτικά των ετησίων γενικών συνελεύσεων της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας, πολλάκις ώδήγησαν το υπουργείον της Παιδείας και το Εκπαιδευτικόν Συμβούλιον εις την λήψιν των ένδεικνυομένων μέτρων έναντίον δημοδιδασκάλων, των οποίων ο ψυχικός κόσμος είχεν αρχίσει να υφίσταται επικινδύνων μικροβίων την επιρροήν και πολλούς τούτων έσωσε.

Ποίοι θα είνε εφεξής οι τρόποι, διά των οποίων θα γίνεται η αντίδρασις κατά της τυχόν ασεβείας των πρός τάς αιωνίας αξίας και της κρυφής πλέον δράσεώς των, η οποία και εις τα άλλα μέν κεφάλαια, άλλ' ιδιαίτέρως εις το τοιούτον της συλλογής και συμπύξεως των δυνάμεών των, κα θώς και της προπαγάνδας επί των ιδεών των είνε απείρως δεξιού;

Με την διάλυσιν της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας αφήνεται διάπλατα ανοικτή η θύρα εις τα στοιχεία ταύτα του κλάδου, ώστε ελεύθερα και άνευ του παραμικρού κινδύνου να πλουτίζουν τον αριθμόν των οπαδών των μεταξύ του εκπαιδευτικού κόσμου και σιγά-σιγά θα έλθη ημέρα που θα διαπορούμεν διά τάς παραδόξους στροφές που θα παίρνη ή κοινωνία μας, σύντομα όμως θα πληροφορούμεθα, ότι αιτία τούτου είνε, ότι ο εκπαιδευτικός κόσμος, αν όχι από τη μιά άκρη ως την άλλη, αλλά πάντως εις μίαν σημαντικήν πλειονότητα, είνε ο κατευθύνας αυτήν προς τα εκεί, γιατί ο εκπαιδευτικός κόσμος με την συνδρομήν της Πολιτείας πήρε πέρα για πέρα το δρόμο... του αριστερισμού.

Στη 1Ζ Γενική Συνέλευση καταδικάστηκαν οι συνδιασκέψεις κατά γεωγραφικό διαμέρισμα (σαν εκείνη της Θεσσαλονίκης) και αποκηρύχθηκαν η Κεντρική Πανυπαλληλική Επιτροπή (ΚΓΠΕ), ενώ αποφασίστηκε η οριστική αποχώρηση από αυτή των εκπροσώπων της ΔΟΕ.

Στα θετικά στοιχεία περιλαβαίνονται οι αποφάσεις για το Οχτάχρονο Δημοτικό Σχολείο, η επαναφορά της Δημοτικής Γλώσσας στο Δημοτικό Σχολείο, η επαναλειτουργία του πρώην Εκπαιδευτικού Συμβουλίου και η προσπάθεια για τη στέγαση της ΔΟΕ σε ιδιόκτητο κτίριο. Για άλλη μια φορά όμως, μερικές από τις

παραπάνω θετικές αποφάσεις της Γεν. Συνέλευσης «προκάλεσαν» την αντίδραση, που μη έχοντας εμπιστοσύνη στην ομογάλακτη Διοίκηση της ΔΟΕ, έστειλε στον ημερήσιο τύπο την ακόλουθη ανακοίνωση:¹²⁹

«Κατόπιν των ενεργειών της Ομοσπονδίας Δημοδιδασκάλων και των αποφάσεων τας οποίας έλαβον κατά το τελευταίον συνέδριον, όπως ενεργήσωσι παρά τη κ. υπουργώ Παιδείας, διά την επαναφοράς της Δημοτικής και του πρώην Εκπαιδευτικού Συμβουλίου, τα συνεργαζόμενα Σωματεία και αι Έπιτροπαι των γονέων συνελθόντα εις έκτακτον συνεδρίασιν ενέκρινον και απέστειλαν προς τόν προεδρεύοντα της Κυβερνήσεως κ. Κονδύλην και εις τον υπουργός της Παιδείας τηλεγράφημα, διά του οποίου ζητούν: α) Την διάλυσιν της Ομοσπονδίας Δημοδιδασκάλων καταστάσης επιζημίας δι' αυτό τούτο το Κοινωνικόν Καθεστώς και β) την αυστηράν εφαρμογή των τελευταίως ψηφισθέντων Νόμων παρά του τέως υπουργού της Παιδείας και την συμπλήρωσιν διά νέων Νόμων προς εντελή εκκαθάρισιν τού Εκπαιδευτικού κλάδου παρά των κομμουνιζόντων εκπαιδευτικών».

Το στρατιωτικό κίνημα των Βενιζελικών αξιωματικών της 1.3.1935 έγινε αιτία να ενταθεί το κύμα διώξεων κατά των προοδευτικών δασκάλων και γενικά των προοδευτικών υπαλλήλων, στους οποίους τώρα περιλήφθηκαν και παροδοσιακοί φιλελεύθεροι. Με την εφαρμογή μάλιστα του στρατιωτικού νόμου διαλύθηκαν οργανώσεις, έγινε περικοπή των αποδοχών κατά 4%, έγινε άρση της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων, απολύθηκαν και μετατέθηκαν υπάλληλοι (απολύθηκαν 520 Δάσκαλοι και 90 καθηγητές). Το πνεύμα των εκκαθαρίσεων δίνει η Συντακτική Πράξη του 1935:

«... Έχοντας υπ' όψει την εκδηλωθείσαν θέλησιν του Ελληνικού Λαού, όπως πάσαι αι δημόσιαι υπηρεσίαι αποτελεσθώσι μόνον εξ υπαλλήλων ικανών, ηθικών και αφοσιωμένων εις το καθήκον αυτών.

Αποφασίζομεν

Άρθρον 5^{ον}: Επί 50 ημέρας από της παρελεύσεως της προθεσμίας του άρθρου 3 αναστέλλεται η μονιμότης απάντων ανεξαιρέτως των λειτουργών των αποτελούντων το διδακτικός και εποπτικόν προσωπικόν των Παιδαγωγικών Άκαδημιών, της Γυμναστικής Ακαδημίας, του Ακαδημαϊκού Γυμναστηρίου και των

¹²⁹ Ανακοίνωση της ΔΟΕ στον ημερήσιο τύπο, 1935.

Σχολείων της Μέσης και Δημοτικής Εκπαιδύσεως οιονδήποτε βαθμού, καθώς και του υπηρετικού προσωπικού αυτών, επιτρεπομένης της απολύσεως αυτών.

Η απόλυσις αυτών γίνεται δι' αποφάσεως του αρμοδίου υπουργού, κατόπιν γνώμης επιτροπής αποτελουμένης υπό του Γενικού Γραμματέως του Υπουργείου της Παιδείας, ενός εκπαιδευτικού συμβούλου και τριών διευθυντών ή τμηματάρχων οριζομένων υπό του υπουργού της Παιδείας δι' αποφάσεως αυτού, δι' ής ορίζονται και οι αναπληρωται αυτών...»

Κατ' εφαρμογή, λοιπόν, του στρατιωτικού νόμου, της παραπάνω Συντακτικής πράξεως και άλλων μέτρων, διαλύθηκε η ΔΟΕ και ο Κλάδος παρέμεινε ακέφαλος για πολλούς μήνες. Το καλοκαίρι του 1935 συγκροτείται Κεντρική Διοικούσα Επιτροπή, ύστερα από πρωτοβουλία Δασκάλων των προοδευτικών παρατάξεων της Αττικής, που αναλαβαίνει -έστω και παράνομα- να επανεκδόσει το «Διδασκαλικό Βήμα». Στο πρώτο του φύλλο, (Φύλλο Νο 1 της νέας περιόδου), με γλώσσα ξανά Δημοτική, παρουσιάζονται τα προβλήματα των διώξεων και εκτοπίσεων. Ιδιαίτερα στο φύλλο Νο 2 η Διοίκηση της ΔΟΕ αναφέρεται στη δίωξη του συνδικαλιστή Δασκάλου Κ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ, και γράφει:

ΤΟ ΑΙΣΧΟΣ ΤΩΝ ΕΚΤΟΠΙΣΕΩΝ

Τα μαλλιά του άσπρισαν. Τριαντατρία χρόνια απ' το είναι του, αφιέρωσε στα παιδιά του λαού μας. Δούλεψε στά σχολειά της Αν. Μακεδονίας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, και ύστερα από την απελευθέρωση της Κιντόνεψε από τούς κομιτατζήδες. Έχτισε σχολικό παλάτι στην Πρώτη Σερρών, Οργάνωσε το 7ο και το 8ο Δημ. σχολείο Σερρών. Οι εκπαιδευτικές υπηρεσίες του έδωσαν επαίνους και το γέρας. Κι αυτή η εκκαθαριστική επιτροπή τον σεβάστηκε.

Κι' όμως, τον Κώστα Παπανικολάου η ασφάλεια Σερρών τόν εκτοπίζει με σκηνοθετημένες κατηγορίες για ένα χρόνο στη Σίκυνο. Έτσι πριν λίγους μήνες εκτόπισαν και το δάσκαλο Μολάων Θ. Γκοβάτσο. Θα ανεχτούμε μείς οι εκπαιδευτικοί το μεσαιωνικό αυτό αίσχος, πού έχουν σκοπό να το συνεχίσουν για να πνίξουν τη φωνή μας;

Στο ίδιο φύλλο δημοσιεύεται και επιστολή του ίδιου συνδικαλιστή. Στο κείμενο της επιστολής αυτής βρίσκει ο αναγνώστης όχι μόνο το δράμα των διώξεων, τις συνθήκες, τις σκευωρίες, τις μεθόδους της εποχής εκείνης, αλλά και ό,τι

κληρονόμησε - σαν μεθοδολογία - η αντίδραση για να το εφαρμόσει σαν «δεδοκιμασμένον μέτρον» στις μεταγενέστερες χαλεπές εποχές 1945-49 και 1947-74:

Τμήμα Μεταγωγών Πειραιώς 8-9-35

Συνάδελφοι

Σας παρακαλώ πολύ να δημοσιεύσετε στην «Υπαλληλική» και τό «Διδασκαλικό Βήμα» τις παρακάτω γραμμές μου, πού σας στέλνω μέσα απ' το κρατητήριο του Τμήματος Μεταγωγών Πειραιώς, γιατί τώρα τελευταία απάνω στην κρισιμώτερη καμπή του υπαλληλικού αγώνα με μιά άδικώτατη απόφαση της Επιτροπής Ασφαλείας Σερρών εκτοπίζομαι για έναν ολόκληρο χρόνο στην Σίκυνο.

Ύστερα από επανειλημμένες κατηγορίες της Ασφάλειας και άλλων τοπικών αρχών των Σερρών που αποσκοπούν να ανακόψουν την ενεργό συμμετοχή μου στο υπαλληλικό κίνημα και να καταπαύσουν κάθε συνδικαλιστική δράση στο τόπο μας με τη τρομοκρατία των άλλων συναδέλφων τον περασμένο Μάη είχα μετατεθεί από τις Σέρρες στο Δημοτικό Σχολείο του Αγίου Ευστρατίου της περιφέρειας Λήμνου. [...]

Σάν είδαν όμως αργότερα πώς δέν απολύθηκα ούτε εγώ ούτε και κανένας άλλος από τους κατηγορημένους συναδέλφους, κι' ήταν επόμενο, γιατί κανένα στοιχείο συγκεκριμένο δέν μάς βάραινε, έκαναν σάν μανιασμένοι. Έτσι μόλις γύρισα από τη καινούργια θέση μου για τις καλοκαιρινές διακοπές οι καλοθελητές αυτοί έκαμαν σωρεία από σατανικές συκοφαντίες ενάντια σ' εμένα με ανήκουστες φημολογίες και δημοσιεύματα και προετοίμασαν το έδαφος για τη σκηνοθεσία της εκτόπισης μου με τον αντικειμενικό σκοπό να σταματήσουν και να καταπνίξουν κάθε υπαλληλική κίνηση στον τόπο μας.

Κι' αρχίζει το μαρτύριο μου: Την 1η Αυγούστου πιάστηκα προληπτικά μαζί με το συνάδελφο Τριατατικό Κώστα Σαμαρά με την σκευωρημένη κατηγορία ότι τάχα είχα συντάξει μια αντιπολεμική προκήρυξη και δήθεν την είχα λανσάρει με δικά μου όργανα παντού και στον στρατό ακόμα. Μας έρριξαν μέσα σ' ένα κάθυγρο και κατασκότεινο μπουντρούμι συνωστισμένους με άλλους 10 κρατουμένους. Την πρώτη βραδυά μάς απαγόρεψαν την προμήθεια νερού και τροφής.

Με κράτησαν στο κρατητήριο δύο μέρες και δύο νύχτες απογορεύοντας αυστηρά στους επισκέπτες μου να με ιδούν. Μετά τα μεσάνυχτα της δεύτερης ημέρας ευδόκησαν να με αφήσουν ελεύθερον αλλά με τον ρητόν όρο να φύγω από τις

Σέρρες, δηλαδή να αλητεύσω! Κι επειδή δεν ήμπορούσα να υποχωρήσω σε μια τέτοια παράλογη αξίωση μ' έσερναν στην 'Ασφάλεια 5-6 φορές σε λίγες μέρες ως πού αναγκάστηκα να φύγω απ' εκεί για λίγο καιρό. Σε μια βδομάδα σκαρώθηκε η πρόταση της Ασφάλειας πολύ σύντομα εκδόθηκε κι' η απόφαση για την εκτόπιση μου με βασική κατηγορία ότι τάχα είμαι πολύ επικίνδυνος ανατροπέας!! του καθεστώτος. Έκανα φυσικά προσφυγή στην δευτεροβάθμια Επιτροπή αλλά απορρίφθηκε. Αλλά και ποιός αφελής περίμενε την ακύρωση της απόφασης της πρωτοβάθμιας Επιτροπής; Γιαυτό χαλκεύθηκε όλη αυτή η σκηνοθεσία, για να ματαιωθεί τόσο εύκολα; [...].

Οι πολιτικές εξελίξεις στην περίοδο αυτή είναι ραγδαίες:

- Ανοδος του Κονδύλη στην εξουσία. Νέες απολύσεις. Νέοι διωγμοί.
- Πισογυρίσματα στην εκπαίδευση. Ένα διαρκές ράβε-ξήλωνε με νόμους και διατάγματα.
- Παλινόρθωση της βασιλείας, αμνήστευση αξιωματικών του κινήματος, αποφυλάκιση πολιτικών κρατούμενων.
- Οι Δάσκαλοι της Αθήνας συγχωνεύουν τους Δασκαλικούς Συλλόγους, ιδρύουν το Γενάρη του 1936 τον ΕΝΙΑΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΑΘΗΝΩΝ και δραστηριοποιούνται, κατά βάση στην παρανομία.
- Πραγματοποιείται το Μάρτη του 1936 Συνέδριο των Δημ Υπαλλήλων, που σαν οργάνωση και σαν εκδήλωση υπήρξε παράνομο
- Γίνονται εκλογές για την ανάδειξη του Αιρετού του Κλάδου, στις οποίες θριαμβεύουν οι υποψήφιοι της προοδευτικής παράταξης. Για μια ακόμα φορά το «Διδασκαλικό Βήμα» που εδίδεται από τη Διοικούσα Επιτροπή θ' ασχοληθεί με το «Επιθεωρητικό»:

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ

Δέν έλλειψαν επεμβάσεις στην εκλογή των αιρετών. Μερικοί επιθεωρητές, λίγοι ευτυχώς, νόμισαν πώς πρέπει να κηδεμονεύσουν τους δασκάλους. Και μερικοί πολιτευόμενοι των διαφόρων κομμάτων προπαγάνδιζαν υποψηφίους που ανήκουν στην κομματική τους στρούγκα. Στους πρώτους κάνομε τη σύσταση να περιοριστούν στα έργα τους γιά νάμή ζημιώνουν την εκπαίδευση και εξευτελίζουν το σώμα των επιθεωρητών. Στούς δεύτερους -στη συνδρομή τους στήριζαν δυστυχώς τις ελπίδες

τους κι' ένας-δύο υποψήφιοι βροντοφωνούμε πώς πέρασε αγύριστα η εποχή που έσερναν τούς δασκάλους από τη μύτη.

- Στο κέντρο αλλά και στην επαρχία το κλίμα κατά των Δασκάλων είναι αφόρητο. Και όταν ακόμα δεν διώκονται «επί κομμουνισμό» υφίστανται κάθε ταπείνωση από όργανα της Πολιτείας που είναι φορείς του αντιδασκαλικού πνεύματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο τραμπουκισμός για τον οποίο διαμαρτυρήθηκε η ΔΟΕ:

«Ο χωροφύλαξ Αλιστράτης Μπουτακόπουλος επετέθη και έξυλοκόπησεν αναιτίως εν μέση αγορά τον δημοδιδλον της κωμοπόλεως. Διδασκαλικός κόσμος Δράμας τελεί εν αγανακτήσει διά πρωτάκουστον βανδαλισμόν οργάνου επιβολής δημοσίας τάξεως.

Διαμαρτυρόμενοι ζητούμεν παραδειγματικήν τιμωρίαν εν λόγω χωροφύλακος κατεξουτελίσαντος δια βαναυσου συμπεριφοράς του την έννοιαν της εννόμου τάξεως».

Η Διδασκαλική Ομοσπονδία

- Στις 15.4.1936 επανιδρύεται η ΔΟΕ και ορίζεται δωδεκαμελής επιτροπή για να προετοιμάσει την ΙΗ' Γενική Συνέλευση, που ποτέ όμως δεν έγινε, αφού η Αστυνομική Διεύθυνση Αθήνας δεν χορήγησε τη σχετική άδεια που απαιτούνταν, και το Υπουργείο Δικαιοσύνης συνέχιζε να μην αναγνωρίζει τις δημοσιοϋπαλληλικές οργανώσεις. Η Διοικητική Επιτροπή της ΔΟΕ έκανε την πρώτη της συνεδρίαση στις 22.4.1936 και συγκροτήθηκε ομόφωνα σε σώμα ως εξής: Πρόεδρος Γ. ΝΤΕΓΙΑΝΝΗΣ, Αντιπρόεδρος Κ. ΤΑΒΟΥΛΑΡΗΣ, Γραμματέας Β. ΠΑΓΙΑΣ, Ταμίας ΚΑΤ. ΜΑΜΕΛΛΗ και μέλη Λ. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ, ΑΝ. ΒΑΣΑΤΗΣ, Γ. ΜΟΥΤΣΙΑΝΟΣ, Ε. ΖΕΡΒΑΣ, ΑΜΑΛΙΑ ΧΗΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΝ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ.

Τις μέρες εκείνες γίνονται και εκλογές για την ανάδειξη του Αιρετού του Κλάδου. Και οι εκλογές αυτές δίνουν πολλά στοιχεία του πολιτικού, κοινωνικού, και συνδικαλιστικού κλίματος, που ξαναβρίσκουμε σ' άλλες εποχές, και από τα οποία πολλά θα μπορούσε να διδαχτεί ο Κλάδος, όπως:

1. Δημοσίευμα στο «Διδασκαλικό Βήμα» για τη στάση του προηγούμενου Αιρετού, που υποδείχτηκε από τη Διοίκηση Χ. ΡΑΪΚΟΥ, του Α. ΛΙΟΥΜΠΑ:¹³⁰

«... Οι εκκαθαρίσεις που έγιναν ύστερα από την άρση της μονιμότητας ήταν απόλυτα κομματικές. Γιαυτό φυσικά καταδικάστηκαν όχι μόνον από την ολότητα των δημοσίων υπαλλήλων, αλλά κι' από την ελληνική κοινή γνώμη κι' από τον τύπο. Σε μας τούς δασκάλους εκκαθαρισθέντες και μη, ένα ερώτημα γεννιέται. Ποιά ήταν η στάση του αίρετού κ. Λιούμπα στη περίοδο αυτή; Μολονότι για ν' απαντήσει κανείς θάπρεπε να ξέρη σ' όλες του της λεπτομέρειες το ρόλο πού έπαιξε μέσα στο Συμβούλιο στη περίοδο αυτή, ως τόσο από ένα-δυό γεγονότα χτυπητά μπορούμε να πούμε ότι η στάση του κ. Λιούμπα ήταν όχι σύμφωνη με την εκδηλωθείσα επιθυμία του κλάδου, γιατί είναι απόλυτα εξακριβωμένο πώς εψήφισε κατά της επαναφοράς πάρα πολλών συναδέλφων κατά την αναθεώρηση των φακέλλων των εκκαθαρισθέντων εκπαιδευτικών».

2. Υποψήφιος για Αιρετός στις εκλογές 1936 ήταν και ο ΑΝΤ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, διασπαστής της ΔΟΕ το 1927. Τον παρουσιάζει στους Δασκάλους το «Δ.Β.»:¹³¹

Ο κ. Αντώνιος Καραγιάννης πολιτεύεται. Στις εκλογές της 9 Ιουνίου μάζεψε υπογραφές από τους δασκάλους "Αθηνών για να συμπεριληφθεί στο συνδυασμό του Λαϊκού κόμματος. Δέν τόν πήρανε. Τώρα έγινε, καθώς μαθαίνουμε, δεχτός στο συνδυασμό Αθηνών του κόμματος των Ελευθε ροφρόνων. Δέν τόν κατακρίνουμε ούτε είναι ανάγκη να θυμίσουμε την εκπαιδευτική πολιτική του κόμματος των ελευθεροφρόνων με εκπροσώπους τον κ. Βελέτζα, τον κ. Θ. Νικολούδη, τον κ. Τουρκοβασίλη. Είναι δικαίωμα του κ. Καραγιάννη να μπαίνει σ' όποιο συνδυασμό τόν δέχονται. Έκφράζουμε όμως την απορία, πώς κάποια καθημερινή εφημερίδα πού ετοιμάζουν θα μείνει αχρωμάτιστη, αφού αυτός πολιτεύεται, ο κ. Γιαννικόπουλος την υποστηρίζει ανοιχτά και οι δυο μαζί πατρνάρουν την επιχείρηση της εφημερίδας:

3. Οι Επιθεωρητές για μια ακόμα φορά στρατεύονται και υποστηρίζουν τον υποψήφιο της αντίδρασης. Το «Δ.Β.» γράφει:

¹³⁰ «Διδασκαλικόν Βήμα», 22-4-36.

¹³¹ «Διδασκαλικόν Βήμα», ό.π.

«Η Δ.Ε. της Ομδίας έλαβε γνώση του σχεδίου διατάγματος πού τροποποιεί το παλιότερο για τον τρόπο εκλογής των αιρετών. Επειδή ώρισμένοι κίνδυνοι μπορούσαν να δημιουργηθούν από την τροποποίηση παρουσιάστηκε στον κ. Υπουργό της Παιδείας και ζήτησε να καθιερωθούν ποινές μόνο για το εποπτικό προσωπικό σε περίπτωση επεμβάσεων στην εκλογή και να ανατεθεί η προεδρεία της εφορευτικής επιτροπής όχι στον επιθεωρητή αλλά στο δικαστικό μέλος.

Αφού ανέπτυξε τις απόψεις της υπόβαλε το υπόμνημα πού δημοσιεύουμε σε άλλη σελίδα. Ο κ. Υπουργός υποσχέθηκε ότι δέχεται το πρώτο από τα αιτήματα, έφερε όμως αντιρρήσεις για το δεύτερο.

4. Ακόμα, η Διοίκηση της ΔΟΕ, με σχόλιό της, τοποθετεί στη βάση του το «Επιθεωρητικό Πρόβλημα», που συνέχισε να είναι «πρόβλημα» για 45 ακόμα χρόνια:

ΤΟ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

Για χάρη της κομματικής συναλλαγής δημιουργούνται δώ στην Ελλάδα και χρονίζουν ζητήματα, πού σε άλλες χώρες θα τα θεωρούσαν περίεργα. "Ένα απ' αυτά το 'Επιθεωρητικό. Έχει καταντήσει γάγγραινα. Πάει να πνίξει με τα πλοκάμια του και τους αρμοδίους και τους υποψηφίους. Γιατί βέβαια δεν είναι εύκολο πράμα να βρης νέους επιθεωρητές πού να γίνονται τυφλά κομματικά όργανα, να παίζουν το ρόλο δημίου των δασκάλων όπως τους θέλουν οι παράγοντες. Λένε πώς με το νέο διαγωνισμό «θα λυθεί». Του δίνεται λύση πού ομολογούμε παρουσιάζει ένα καλό... για τον κ. Υπουργό μά όχι και για την εκπαίδευση. Παίρνει το δικαίωμα να διορίζει αυτός όποιους θέλει. Μα τότε τι χρειάζεται ο διαγωνισμός;

Τέλος, και λίγο πριν κλείσει η περίοδος αυτή με τη δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου, πραγματοποιείται η σύλληψη και εκτόπιση του αγωνιστή συνδικαλιστή Δασκάλου ΒΑΓΓΕΛΗ ΠΟΛΚΟΥ, που ξεσήκωσε θύελλα από διαμαρτυρίες της ΔΟΕ, της Πανυπαλληλικής Επιτροπής, τοπικών παραγόντων και απλών ανθρώπων. Στα κείμενα που ακολουθούν βρίσκεται το δράμα ενός ακόμα Δασκάλου, βρίσκεται το δράμα του Κλάδου, το δράμα της ελευθερίας και της δημοκρατίας:

ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΜΕΘΑ ΔΙ' ΑΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΟΝ ΕΞΑΜΗΝΟΝ
ΕΚΤΟΠΙΣΙΝ ΑΡΙΣΤΟΥ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΜΑΣ ΠΟΛΚΟΥ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙ
ΑΝΕΥΘΥΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ. ΑΞΙΟΥΜΕΝ ΑΚΥΡΩΣΙΝ

ΕΚΤΟΠΙΣΕΩΣ. ΣΧΟΛ. ΕΦΟΡΕΙΑ ΟΣΣΗΣ: ΓΟΥΣΙΟΣ. ΑΓΡΟΤΙΚΟΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΝΟΥΛΑΣ. ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ: ΓΚΟΥΝΤΗΣ. ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ: ΚΩΤΣΗΣ, ΓΑΛΙΟΣ, ΚΩΤΣΙΟΥΝΗΣ, ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ, ΡΙΖΟΣ....

Το «Δ.Β.», στο φύλλο του 21 του 1936 φιλοξενεί την ακόλουθη επιστολή - κραυγή αγωνίας - του αγωνιστή Δασκάλου:¹³²

Συνάδελφοι,

Η Επιτροπή Ασφαλείας Λαρίσης με απόφασή της (8 Μαΐου 1936) με εξώρισε για 6 μήνες στον Άγιο Ευστράτιο με το δικαιολογικό: «Ως επικίνδυνος εις την Δημοσίαν Ασφάλειαν και ταξιν και ως προτοστατών εις δημιουργίαν εκτρόπων κατά συνεχιζομένας ομαδικές απεργίας εις βάρος εννόμου τάξεως».

Το ότι το αιτιολογικό είναι ψεύτικο και δε στέκεται πουθενά φαίνεται μόνο του. Πώς ήτανε δυνατό να πρωτοστατήσω και οργανώσω απεργίας (τις τελευταίες εργατικές εννοεί γιατί οι Δ.Υ. τέτοια κίνηση δεν έδειξαν) από το απομονωμένο χωριουδάκι του Κισσάβου στο οποίο υπηρετούσα ως δάσκαλος; Και πώς γίνεται ο Επιθεωρητής Δημοτικού σχολείου μια εβδομάδα πριν συλληφθώ σε επιθεώρηση πού έκαμε στο σχολείο και έρευνα στο χωριό για την διαγωγή μου και τη στάση μου γενικά να βεβαιώνει ολότελα τα αντίθετα; Και πώς συμβαίνει κάτοικοι του χωριού, όλοι χωρίς εξαίρεση πολιτικών φρονημάτων, να διαμαρτύρονται με επιτροπές και τηλεγραφήματά τους στις αρμόδιες αρχές Λαρίσης και του Κέντρου, και να βεβαιώνουν κατηγορηματικά ότι η διαγωγή μου κατά τα δυο χρόνια πού μένω στο χωριό κάθε άλλο παρά «επικίνδυνη και κομμουνιστική είνε;» Την ίδια γνώμη έχουν και όλοι οι συνάδελφοι Λαρίσης όπως απέδειξε η στάση των κατά τη σύλληψή μου και τα τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας των. Το επικίνδυνο και η οργάνωση των τελευταίων απεργιών μόνο στη φαντασία των οργάνων της «τάξεως» και των τοπικών πολιτικών παραγόντων υπάρχει και έχρησήμευσε καθαρά για πρόσχημα. "Αν είνε κάτι που με επιβαρύνει είνε τούτο: Η ανάμιξή μου στην Δημοσιοϋπαλληλική κίνηση ιδιαίτερα στην περιφέρεια Δράμας το 1930-32 και εξ αιτίας της οποίας μετατέθηκε και τιμωρήθηκα με 3 μήνες προσωρινή απόλυση. Στην περιφέρεια Λαρίσης εξ αιτίας της απομονώσεώς μου στο χωριό πολύ χαλαρή ανάμιξη είχα στη Δημοσιοϋπαλληλική κίνηση, και καμμιά αφορμή γιά τιμωρία δέν έδωκα στην

¹³² «Διδασκαλικόν Βήμα», φύλ. 21 του 1936.

υπηρεσία. Μά τα στοιχεία αυτά υπήρχαν και κατά την περίφημη εκκαθάριση αλλά δεν θεωρήθηκαν επικίνδυνα ώστε να απολυθώ ή μετατεθώ. Το μόνο που προστέθηκε τώρα είναι τούτο μόνο. Την αγροτιστική κίνηση που γίνεται τελευταία στο χωριό και έκαμε τους χωρικούς να φύγουν από την κομματική στρούγκα των τοπικών πολιτικών παραγόντων Κακαγιάννη, Πατσούκα κλπ. δεν έγινα όργανο των όπως ήθελαν, και δέν την σταμάτησα. Η προσωπική και κομματική των φιλία με τον Διοικητή χωρ/κής Λαρίσης τούς έδωκε την ευχέρεια να πραγματοποιήσουν τα σχέδιά των. Ο τελευταίος, γνωστός από τις διώξεις του κατά των Δ.Υ. Λαρίσης, εκτός από την ικανοποίηση των φίλων του πολιτικών παραγόντων, επεδίωκε με την ενέργειά του αυτή να τρομοκρατήσει τούς Δ.Υ. και να σταματήσει την γοργή και έντονη Δ.Υ. οργάνωση και κίνηση στην περιφέρεια Λαρίσης. Αυτό είναι, συνάδελφοι, ολόκληρο το ιστορικό της εκτοπίσεώς μου από το μεσαιωνικό θεσμό της Επιτροπής 'Ασφαλείας. Μόνοι σας κρίνετε τώρα αν μ' αυτές τις συνθήκες μπορεί να υπάρξει κατοχύρωση της θέσεώς μας και πραγματική μονιμότητα. Η εφαρμογή τέτοιων ανελευθέρων μέτρων νομίζουμε πώς δεν είναι μεμονωμένο γεγονός και άσχετο με την προσπάθεια του περιορισμού των ελευθεριών των Δ.Υ. και των διαθέσεων κατά του βιοτικού των επιπέδου. Αποτελεί ένα άσχημο προμήνυμα γι' αυτούς και ασφαλώς θα έχει συνέχαιαν άν οι Δ.Υ. δέν φροντίσουν έγκαιρα με τη συσπείρωση στις οργανώσεις και τους αγώνες των να επιβάλουν την ακύρωση των ανελευθέρων αυτών μέτρων και τη μη συνέχιση των στό μέλλον

Φτάνουμε έτσι στο τέλος αυτής της περιόδου, που σφραγίζεται βίαια με τη δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου. Από την περίοδο αυτή θα πρέπει ο αναγνώστης να συγκρατήσει τα ακόλουθα γεγονότα - εξελίξεις που σημάδεψαν θετικά ή αρνητικά το δασκαλικό συνδικαλιστικό κίνημα:

1. Τις κατευθύνσεις των συνδικαλιστικών παρατάξεων - εκτός της συντηρητικής που εμμένει, άλλοτε στην άρνηση-αντίδραση και άλλοτε στη μετριοπάθεια-συγκατάβαση ανάλογα με τη δύναμη που εμφανίζει - καθορίζουν και οι στάσεις πνευματικών ανθρώπων του χώρου της Παιδείας, απέναντι στα βασικά θέματα του Κλάδου. Ιδιαίτερα η στάση των ΑΛΕΞ. ΔΕΛΜΟΥΖΟΥ και ΔΗΜ. ΓΛΗΝΟΥ παίζουν βασικό ρόλο στα συνδικαλιστικά πράγματα. Στο σημείο αυτό θα πρέπει ν' αναφερθεί η στάση του ΓΛΗΝΟΥ, απέναντι στη μεταρρύθμιση του 1929 και απέναντι στους φορείς υλοποίησής της, που στην προκείμενη περίπτωση ήταν η κυβέρνηση των φιλελευθέρων. Σε μια σειρά

άρθρων στην εφημερίδα «ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ» του Β. Γαβριηλίδη, ο Γληνός θα κάνει οξεία κριτική στα εκπαιδευτικά νομοσχέδια του 1929, και, χωρίς να αμφισβητεί τις κατευθύνσεις της μεταρρύθμισης, κατακρίνει τα κυβερνητικά μέτρα γιατί δεν είναι τέτοια που να οδηγήσουν στην υλοποίηση της μεταρρύθμισης. Κατακρίνεται, με λίγα λόγια, η ίδια η κυβέρνηση, στην οποία ο Γληνός καταλογίζει «οπισθοχώρηση σε συντηρητικότερες βάσεις». Και η οπισθοχώρηση αυτή, για την οποία δε φαίνεται να είχε άδικο ο Γληνός, συμπαρέσυρε και ένα αριθμό συνδικαλιζόμενων Δασκάλων προς την κατεύθυνση αυτή. Έτσι, στα 1933-36, παρατηρείται το φαινόμενο της ενσωμάτωσης ή του εγκλωβισμού φιλελεύθερων δασκάλων στη συντήρηση, συνεπικουρούμενων και των διωγμών. Αντίθετα, από το 1930-31 ξεκαθαρίζεται η ιδεολογική θέση της Προοδευτικής και της Αριστερής παράταξης.

2. Η περίοδος 1928 - 1936 μπορεί να χαρακτηριστεί σαν περίοδος της προσπάθειας για την ανάπτυξη ταξικής συνείδησης στους υπαλλήλους και της προσπάθειας να γίνει ο συνδικαλισμός πολιτικοποιημένος. Προσπάθειες, που για την εποχή εκείνη υπήρξαν πρωτοποριακές, και οι οποίες τελικά θα ταφούν κάτω από τη Μεταξική δικτατορία, για να ξαναφανούν ύστερα από τέσσερες περίπου δεκαετίες.
3. Η προσπάθεια για την ανάπτυξη της ταξικής συνείδησης και της πολιτικοποίησης του συνδικαλισμού συνάντησε την αντίδραση των ίδιων ακριβώς παραγόντων, που στις επόμενες δεκαετίες θα επιβληθούν στον κλάδο από το πολιτικό και αστικό κατεστημένο. Παράλληλα θα πρέπει να σημειωθεί ότι η φλογερή διάθεση του συνδικαλιζόμενου δασκάλου για σαφή πολιτική τοποθέτηση έγινε ως ένα βαθμό αντικείμενο εκμετάλλευσης από μέρους οργανωμένων κομματικών σχηματισμών. Ήταν μια προσπάθεια που απέβλεπε στην υπαγωγή του συνδικαλιστικού κινήματος σε μίαντα μεταφοράς ισχύος προς κάποιο κόμμα. Προσπάθεια που σε τελευταία ανάλυση έβλαψε και το συνδικαλιστικό κίνημα, και τον Κλάδο, και το κόμμα.
4. Η αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών θεμάτων και των οικονομικών και Κλαδικών προβλημάτων από τις κυβερνήσεις της περιόδου 1928 - 1936, καθώς και η αντιμετώπιση των γενικότερων υπαλληλικών προβλημάτων, υπήρξε σχεδόν ταυτόσημη. Τα κάπως θετικά μέτρα της Κυβέρνησης Βενιζέλου για την εκπαίδευση δεν αναιρούν τον κανόνα και τη γενικοποίηση,

πολύ δε περισσότερο αφού η κυβέρνηση αυτή βαρύνεται και με την επιβολή του αντιδημοκρατικού νόμου «περί ιδιώνυμου αδικήματος», που με τόσο φανατισμό εφάρμοσαν οι επόμενες κυβερνήσεις.

5. Οι δυνάμεις που αποτέλεσαν την αντίδραση στην περίοδο αυτή είναι οι ίδιες που συναντήσαμε νωρίτερα και θα ξανασυναντήσουμε αργότερα. Η Εκκλησία -εκτός μερικών εξαιρέσεων- και οι παρεκκλησιαστικές οργανώσεις, το πνευματικό κατεστημένο της αντίδρασης όπως αυτό εκφραζόταν από τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, η οικονομική και κοινωνική ολιγαρχία (τα «τζάκια») με τις εξαρτήσεις και διασυνδέσεις με τους ιμπεριαλιστικούς και μοναρχοφασιστικούς κύκλους και με όργανά τους τις «φάλαγγες» και τις οργανώσεις «σφραγίδες».
6. Η λήψη αντιδημοκρατικών μέτρων, ο ανελέητος διωγμός κατά των προοδευτικών Δασκάλων, ο πόλεμος της άρχουσας τάξης κατά των συνδικάτων μείωσε εντυπωσιακά το συνδικαλιστικό κίνημα των Δασκάλων. Απόδειξη ότι σε καμιά περίπτωση, στην περίοδο αυτή, οι συνδικαλιζόμενοι Δάσκαλοι δεν ξεπέρασαν το 30% της συνολικής δύναμης του Κλάδου.

4.3 Η περίοδος 1936 (4η Αυγ.) - 1941 (εισβολή Γερμανοϊταλών)

Η εξέλιξη των γεγονότων που οδήγησαν στη δικτατορία της 4ης Αυγούστου 1936 είναι γνωστή. Επισημαίνουμε μονάχα μερικά βασικά στοιχεία και γεγονότα που πρέπει ιδιαίτερα να προσεχθούν, γιατί έχουν σχέση με το αντικείμενο της μελέτης μας, όπως:

1. Προηγήθηκε η σταθεροποίηση του Φασισμού στην Ιταλία και του Ναζισμού στη Γερμανία, ενώ συγχρόνως παρατηρείται έντονη ανάπτυξη φιλοφασιστικών κινήσεων σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες.

2. Προηγήθηκε το κίνημα του 1935 και τον ίδιο χρόνο έγινε με την υποκίνηση της Αγγλικής πολιτικής και την υποστήριξη ελληνικών οικονομικών κύκλων και φιλομοναρχικών κομμάτων η παλινόρθωση της βασιλείας.

3. Προηγήθηκαν οι βουλευτικές εκλογές του 1936, η αδυναμία των κομμάτων να σχηματίσουν κυβέρνηση αυτοδύναμη.

4. Προηγήθηκε μια έντονη δραστηριοποίηση των εργαζόμενων, που κάτω από τα αντιλαϊκά μέτρα της κοινοβουλευτικής κυβέρνησης Μεταξά αποδύθηκαν σε απεργιακούς αγώνες, συλλαλητήρια, αποχές, διαδηλώσεις.

Το αναγκαίο σκηνικό έχει στηθεί, αν και για τις περιπτώσεις αυτές δεν απαιτούνται αιτίες αλλά προσχήματα: Ο Μεταξάς, στις 4 Αυγούστου 1936, μπροστά στο ογκούμενο λαϊκό κίνημα και με το πρόσχημα της διασφάλισης της χώρας και του δημοκρατικού πολιτεύματος από τον κομμουνιστικό κίνδυνο, εγκαθιδρύει δικτατορία. Συνεργάτες, βοηθοί και υποστηρικτές ξένες ιμπεριαλιστικές ή φασιστικές δυνάμεις και οι ντόπιοι μοναρχοφασιστικοί κύκλοι της οικονομικής ολιγαρχίας και του στρατεύματος. Θλιβερή περίπτωση η ανοχή προς τη δικτατορία και μερικών στελεχών -ευτυχώς λίγων- δημοκρατικών κομμάτων.

Άμεσα και δραστικά τα πρώτα μέτρα της δικτατορίας: Διέλυσε τα πολιτικά κόμματα και τις συνδικαλιστικές οργανώσεις, επέβαλε κάθε είδους τρομοκρατία καλλιεργώντας το χαφιεδισμό, πραγματοποίησε συλλήψεις, εκτοπίσεις και φυλακίσεις συνδικαλιστών, πνευματικών ανθρώπων, πολιτικών και κάθε «επικίνδυνου αναρχοκομμουνιστού». Στο βιβλίο του ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ¹³³ «Οι Δάσκαλοι στους αγώνες για ψωμί, παιδεία, ελευθερία» βρίσκουμε μερικά ονόματα δασκάλων που «γεύτηκαν» από τους πρώτους, τη δικτατορία, όπως του ΒΑΓΓ. ΠΟΛΚΟΥ από τη Δράμα, Κ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ από την Αθήνα, ΤΑΣΟΥ ΤΣΑΛΙΚΗ από το ΒΟΛΟ, Κ. ΒΟΥΛΓΑΡΗ από τη Φθιώτιδα, Κ. ΧΥΤΗΡΑ από την Ξάνθη, για να συμπληρώσουμε τη λίστα με μερικά ονόματα ακόμα που βρήκαμε στην έρευνά μας, όπως των Ι. ΜΑΝΤΑ και Ι. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ από τα Γιάννινα, ΗΡ. ΚΩΤΟΥΛΑ, ΒΑΣΟΥ ΒΑΚΑΛΟΥΛΗ και ΘΑΝΑΣΗ ΣΑΜΑΡΑ από τη Λάρισα, Γ. ΜΑΧΑΙΡΑ από τη Φωκίδα, Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟ από τη Μεσσηνία, Κ. ΔΕΛΛΗ από την Πάτρα, Β. ΙΩΑΝΝΙΔΗ και ΧΡ. ΠΑΓΙΑΔΟΠΟΥΛΟ από τη Θεσσαλονίκη, Θ. ΖΗΣΗ από την Εύβοια, Π. ΜΑΚΡΗ από την Κοζάνη, ΜΙΧ. ΣΑΡΑΝΤΙΔΗ από την Καβάλα και πολλούς ακόμα που δεν μπορέσαμε να βρούμε τα ονόματά τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι πολλοί απ' αυτούς που συνελήφθησαν και εκτοπίστηκαν ουδέποτε ξαναγύρισαν στα σπίτια τους. Το κάτεργο της Ακροναυπλίας και τα ξερονήσια έφαγαν πολλούς. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι απ' αυτούς που διώχτηκαν πολλοί λίγοι ήσαν οργανωμένοι ή ανένταχτοι κομμουνιστές. Οι περισσότεροι διώχτηκαν για τη συνδικαλιστική τους δραστηριότητα και κυρίως όσοι

¹³³ Γ. Κατσαντώνης, «Οι Δάσκαλοι στους αγώνες για ψωμί, παιδεία, ελευθερία», σ. 50-60.

κατείχαν ηγετική θέση και αξιόλογη δράση στις διάφορες υπαλληλικές ή εργατικές οργανώσεις. Και για την περίοδο αυτή, όπως και για εκείνη του «Ιδιώνυμου» ισχύει ό,τι έγραψε ο Δ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ στο «ΝΟΥΜΑ» στα 1918:¹³⁴

«Μια μερίδα του αθηναϊκού τύπου και μια μερίδα των ανωτέρων ή κατωτέρων κυβερνητικών οργάνων [...] βάλθηκε σώνει και καλά να δημιουργήσει Μπολσεβικισμό στην Ελλάδα. Και ταρταρινικότατα εξεστράτευσε κατά του ανύπαρκτου αυτού εχθρού [...]. Και το αποτέλεσμα όλου αυτού του χιμαιρικού φόβου είναι να καταδιώκονται αγρίως οι σοσιαλιστικές και εργατικές οργανώσεις»,

Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου έλαβε δραστικά μέτρα και για τη μεταβολή του εκπαιδευτικού συστήματος που είχε διαμορφωθεί με τα μέτρα του 1929 και μετέπειτα. Ιδιαίτερη «σημασία» έδωσε στο χώρο της εκπαίδευσης ο ίδιος ο Μεταξάς, από την πρώτη μέρα επιβολής της δικτατορίας. Χαρακτηριστικό το απόσπασμα από το διάγγελμα του στις 4.8.1936:¹³⁵

«...Από μακρού χρόνου, αλλ' ιδίως κατά τους τελευταίους μήνας, εντατικώτατα πλέον ο κομμουνισμός παρεσκεύαζε την κοινωνικής επανάστασιν και τελευταίως επίστευσεν ότι εύρίσκεται εις τα πρόθυρα αυτής [...]* Έκ παραλλήλου, εισεχώνει από καιρού εις την εκπαίδευσιν, διαφθείρων μέγα μέρος του εκπαιδευτικού σώματος, από του Πανεπιστημίου μέχρι των διδασκάλων της στοιχειώδους εκπαιδεύσεως, επιδρών ούτως όλεθριώτατα επί της νεολαίας του Έθνους, την οποίαν επιζητεί να παρασύρη εις αντιπατριωκίην λήθην των ωραίων ελληνικών παραδόσεων, υποσκάπτων ούτω και αυτήν την ελπίδα καλυτέρου μέλλοντος της ελληνικής φυλής [...]. Πρό τοιαύτης εν γένει καταστάσεως, ήτις απετέλει άμεσον απειλής κοινωνικής και εθνικής καταστροφής, εύρισκομένη ή Κυβέρνησις και θεωρώσα επιτακτικόν αυτής καθήκον να προλάβη την εκδήλωσιν της ανατρεπτικής στάσεως διά τήν καταστολής της οποίας θα έρρεεν ασφαλώς άφθονον αίμα, προέβη, τη εγκρίσει της Αυτού Μεγαλειότητος του Βασιλέως, εις την κήρυξιν του Στρατιωτικού Νόμου, καθ' άπασαν την χώραν και την διάλυσιν της Βουλής. [...]

Ο Υπουργός Παιδείας της δικτατορίας Κ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ υπήρξε ειλικρινέστερος. Αυτός ομολογεί απερίφραστα ότι ο κίνδυνος στην εκπαίδευση δεν προέρχεται από τον κομμουνισμό, αλλά από την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που

¹³⁴ «Νουμάς», 1918.

¹³⁵ Ι. Μεταξά διάγγελμα, 4.8.1936.

επιθυμούσε και επιζητούσε για την εκπαίδευση ο Ελληνικός Λαός, με μπροστάρηδες τους εκπαιδευτικούς και τους προοδευτικούς ανθρώπους των γραμμάτων. Έτσι, σε εγκύκλιό του, που κυκλοφόρησε στις 17.10.1936 «επί τη ευκαιρία της ενάρξεως του σχολικού έτους» θα πει:¹³⁶

[...] Η κατά την τελευταίαν εικοσαετίαν κρατήσασα κατάστασις μοιραίως επηρέασε και την εκπαίδευσιν. Ανθρωποι ανίκανοι να περιλάβουν εις την μικράν ψυχήν των την απέραντον και ιεράν έννοιαν της Πατρίδος, εμφορούμενοι από ιδέας και θεωρίας ας εδημιούργησαν έκφυλα πνεύματα, επεχείρησαν την διάσεισιν αυτών τούτων των βάθρων, εφ' ών ανέκαθεν έστηρίχθη διά να μεγαλουργήση το ελληνικόν έθνος. Προσεπάθησαν να υπονομεύσουν την θρησκείαν, την πατρίδα και την οικογένειαν. Την ψυχικήν αυτών πόρωσιν ανεφάνισαν εντέχνως ως «ανώτερον ανθρωπισμόν» και την αποσυνθετικήν αυτών προσπάθειαν ως «εκπαιδευτική μεταρρύθμιση». Αι συνέπειαι της ανιέρου ταύτης προσπαθείας είναι γνωσταί. Από ημέρας εις ήμέραν το κύμα της άγραμματοσύνης αύξανε, τα κρούσματα της ανηθικότητος επολλαπλασιάζοντο, αι συνειδήσεις των διδασκάλων διεφθείροντο και το σχολείον έχρησιμοποιείτο ουχί σπανίως ως μέσον της προπαρασκευής της κομμουνιστικής επιβολής. [...]

Αξιοπρόσεχτο επίσης το παρακάτω κείμενο του τεύχους «Η εκπαίδευσιν μετά την 4η Αυγούστου» όπου διατυπώνονται παραπλήσιες σκέψεις:¹³⁷

«Η 4η Αυγούστου 1936 εύρε την εκπαίδευσιν, ώς και ολόκληρον την Ελλάδα, υπό την ανενοχλήτως αυξάνουσιν επίδρασιν των ερυθρών οργάνων του Κομμουνισμού. Επί σειράν ετών, τάς εκπαιδευτικάς κατευθύνσεις εχάρασεν ο υπαρχηγός του Κομμουνιστικού Κόμματος, επιβάλλον διά των οργάνων του τάς ανατρεπτικές αντιλήψεις του και δημιουργών συνειδητούς φορείς αυτού εις τα Διδασκαλεία και εις το Πανεπιστήμιον. Αι μέθοδοι τάς οποίας ηκολούθησεν ούτος και οι συνεργάται του είναι γνωσταί. Διά να τάς εφαρμόσουν υπό την σκέπην Κράτους εμφανιζομένου ως συντηρητικού, επωφελήθησαν των μεταπολεμικών ιδία θεωριών, καθ' άς έδει ν' αναπτυχθούν ειρηνόφιλοι νεολαίοι και να πιστεύσουν αύται εις κοσμοπολιτικές αντιλήψεις, θεωριών τάς οποίας πλείστοι πολιτικοί της Χώρας μας έσπευσαν ν' αποδεχθούν, ίνα μή εμφανισθούν... καθυστερημένοι απέναντι του

¹³⁶ Εγκύκλιος Υπουργού Παιδείας 17-10-36.

¹³⁷ περ. «Η εκπαίδευσιν μετά την 4^η Αυγούστου».

αμφιβόλου αξίας και ηθικής πολιτισμού, του οποίου οι βάσεις ετίθεντο από αριστεράς διεθνείς οργανώσεις.

Υπό την σκιά των θεωριών αυτών κατώρθωσαν ώστε η θρησκεία ν' αποβληθή από τα σχολεία ως άχρηστον ράκος. «Η έννοια της πατρίδος να θεωρήται ως «βραχνάς πού μόλις τον έβγαλα από την ψυχήν μου έννοιωσα αληθινήν απολύτρωσιν», όπως έγραψεν εις τας εισαγωγικάς διά τό Πανεπιστήμιον εξετάσεις αντάξιος μαθητής του εκπαιδευτικού δικτάτορος. Η οικογένεια να θεωρήται ως απηρχαιωμένος θεσμός, γεμάτος από προλήψεις, των οποίων πολλάς ανέλαβε να εκριζώση αποτελεσματικώς η περίφημος «μιχτή συμφοίτησι». Η εν τω σχολείω πειθαρχία να υποχωρήση πρό της αναπτύξεως της «πρωτοβουλίας» δήθεν του μαθητού, πράγματι δε των κατωτέρων τάσεων και ορμών αυτού [...] "Από τον κατήφορον αυτόν, πρός τον οποίον εφέρετο ακάθεκτη η ελληνική νεολαία, ήλθε να την σώση ή 4^η Αυγούστου 1936...»

Πρέπει να επισημάνουμε ότι συνεπικουροι των παραπάνω θέσεων των τεταρτοαυγουστιανών βρέθηκαν πολλοί και από το χώρο του πνεύματος, το χώρο των επιστημόνων-παιδαγωγών, που διακήρυσσαν τον κίνδυνο που δημιούργησε η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, γνωστά ονόματα που η διδασκαλία τους στις παραγωγικές σχολές εκπαιδευτικού προσωπικού και τα βιβλία τους σημάδεψαν για δεκαετίες την εκπαίδευση, όπως οι Β. ΤΣΙΡΙΜΠΙΑΣ, γενικός επιθεωρητής, ΣΠ. ΚΑΛΛΙΑΦΑΣ, επόπτης των Σχολείων της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας κ.ά.

Απολογητής και συγχρόνως υποστηρικτής της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης της περιόδου 1928 - 1932 γίνεται ο Αλ. ΔΕΛΜΟΥΖΟΣ,¹³⁸ που τοποθετεί καίρια το θέμα και ξεσκεπάζει έτσι τις πραγματικές προθέσεις της αντίδρασης, που ήταν το σταμάτημα της προόδου, της αλλαγής και όχι ο κομμουνιστικός κίνδυνος, παρά το γεγονός ότι ο μεγάλος αυτός φιλελεύθερος διανοούμενος και παιδαγωγός ελέγχεται από πολλούς για κάποιο συμβιβασμό προς τη δικτατορία. Στην παραίτησή του από την έδρα της Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (25.9.1937), σχολιάζοντας συγχρόνως και το περιεχόμενο του φυλλαδίου που αναφέρθηκε «Η εκπαίδευση μετά την 4^η Αυγούστου» θα πει:

[...] Δέν χρειάζεται επίπονος έρευνα διά να εξακριβωθή ότι σκοπός και έργον της εκπαιδευτικής μεταρρυθμίσεως δέν ήτο [...] να πολεμήση διά του σχολείου το

¹³⁸ Αλ. Δελμούζος, σχόλιο κατά την παραίτησή του από την έδρα της Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

έθνος, την θρησκείαν, την οικογένειας, την ηθικήν κλπ. κλπ. Δεν χρειάζεται επίπονος έρευνα διά να πιστοποιήσετε ότι: Δεν είναι αληθές το καταγγελλόμενον ότι «άττεβλήθη η θρησκεία από τα σχολεία ως άχρηστον ράκος»: δέν είναι αληθές ότι διά της εκπαιδευτικής εκείνης προσπαθείας «κατωρθώθη ώστε η έννοια της πατρίδος να θεωρήται ως βραχνάς», και αν ακόμη ευρέθη τελειόφοιτος του Γυμνασίου να γράψη τοιαύτας ανοησίας, δεν είναι αληθές ότι ο θεσμός της συνεκπαιδύσεως, «ή μιχτή, ως γράφεται εις το φυλλάδιον, συμφοίτηση» έγινε διά «να εκριζώση αποτελεσματικώς τάς προλήψεις περί οικογενείας», διά να «εισαχθή εις την ελληνικήν οικογένειαν η διαφθορά και η ηθική κατάπτωσης» - θεσμός άλλωστε ο οποίος, ως γνωρίζει κάλλιστα το Υπουργείον, είχεν ήδη από την ανάγκην των πραγμάτων εισαχθή εις τα περισσότερα σχολεία του κράτους πολύ πριν αρχίση ή εκπαιδευτική μεταρρύθμισις, και ο οποίος εξακολουθεί και σήμερον και θα εξακολουθη και εις το μέλλον ακόμη να υπάρχη παρ' όλα τα ληφθέντα μέτρα, (εκτός αν καταδικάσωμεν τόν μισόν πληθυσμός της Ελλάδος να μένη αγράμματος. Και όχι μόνον τοιαύται κατηγορίαι δεν είναι αληθείς, αλλά η αντικειμενική μελέτη του έργου της εκπαιδευτικής μεταρρυθμίσεως, το οποίον έχει αποκρυσταλλωθή εις νομοθετήματα, βιβλία και αναγνωστικά, εξ ών πολλά ισχύουν και κυκλοφορούν ακόμη και σήμερον, θ' απεδείκνυνεν ότι τούτο ήτο βαθύτατα και ουσιαστικώτατα και εθνικόν και θρησκευτικόν και ηθικόν. [...]

Τα πράγματα, λοιπόν, είναι ξεκαθαρισμένα: Η αντίδραση, έχοντας για πρόσχημα «την πάταξιν του Κομμουνισμού» σκοπεύει στο σταμάτημα κάθε προοδευτικού κινήματος, κάθε φιλελεύθερης ανάπτυξης, κάθε βήματος προς τα μπροστά του λαού. Και μας βρίσκει σύμφωνους εδώ η άποψη της ΑΝΝΑΣ ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ, κατά την οποία:¹³⁹

«Η αντίδραση ταύτισε το φιλελευθερισμό με τον κομμουνισμό, για να χτυπήσει τον πρώτο».

Μέτρα που πάρθηκαν για την εκπαίδευση στην περίοδο της δικτατορίας είναι:

1. Ο νόμος 770/ 1937, με την οποία οι Παιδαγωγικές Ακαδημίες θεωρούνται ανώτατες σχολές. Για το νόμο αυτό ο Αλ. ΔΗΜΑΡΑΣ¹⁴⁰ παρατηρεί ότι: «... η κατάταξη των Παιδαγωγικών Ακαδημιών στην ανώτατη

¹³⁹ Α. Φραγκουδάκη, *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι*, 1985, σ. 40.

¹⁴⁰ Αλ. Δημαράς, ό.π., τ. Α', σ. 30.

εκπαιδευτική βαθμίδα απο τελεί μάλλον χειρονομία προς το σώμα των δασκάλων (που δεν υποτάχθηκαν πρόθυμα στο νέο πνεύμα) παρά πραγματική αναγνώριση της σημασίας των ιδρυμάτων αυτών».

2. Ο νόμος 952/1937 με τον οποίο ιδρύθηκε ο Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, με τον οποίο επιτυγχάνεται «ο απόλυτος κρατικός έλεγχος σ' ένα καίριο τομέα του συστήματος»

3. Ο νόμος 1800/1939 για τα αστικά σχολεία, του οποίου το 1^ο άρθρο όριζε:

Άρθρον 1. Πρός εξυπηρέτησιν πνευματικών και πρακτικών αναγκών της αστικής τάξεως, ιδρύονται εν το Κράτει αστικά σχολεία αμφοτέρων των φύλων, τα οποία τούτο μέν παρέχουν γενικήν μόρφωσιν, ανθρωπιστικών και πραγματικήν εύρύτεραν και βαθυτέραν της υπό της στοιχειώδους εκπαιδεύσεως παρεχομένης και απαραίτητον διά πάσαν εν τη κοινωνία αξιόλογον δράσιν, τούτο δε προπαρασκευάζουσιν ενεργώς διά τον επαγγελματικός και πρακτικόν καθόλου βίον.

Συνδικαλιστική δραστηριότητα και ανάπτυξη στα χρόνια της Μεταξικής δικτατορίας θα ήταν ίσως παράλογο ν' αναζητήσουμε. Όπως ειπώθηκε, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των δημοσίων υπαλλήλων διαλύθηκαν, ενώ πολλά προοδευτικά συνδικαλιστικά στελέχη διώχτηκαν. Από τα πρώτα μελήματα ήταν το οριστικό κλείσιμο της ΔΟΕ, η οποία είχε ανασυγκροτηθεί μετά τη διάλυση που της επέβαλε το 1935 η κυβέρνηση του Λαϊκού Κόμματος. Έτσι, με την 16050/16.10.36 απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών ορίστηκε τριμελής επιτροπή από ανώτερους υπαλλήλους που παρέλαβε στις 7.12.36 την οικονομική διαχείριση της Ομοσπονδίας και τα χρήματα που είχαν συγκεντρωθεί για «ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ» όσα παραδόθηκαν από τον τ. Πρόεδρο της ΔΟΕ ΧΡ. ΡΑΪΚΟ, που, παρά την απομάκρυνσή του από τη ΔΟΕ, συνέχιζε να κρατάει το αρχείο και το ταμείο, αν και ξανασυστήθηκε, όπως είδαμε, την άνοιξη του 1936 η ΔΟΕ. Τα χρήματα που παραδόθηκαν στην επιτροπή ουδέποτε επανήλθαν στο ταμείο της Ομοσπονδίας, αλλά και ουδέποτε διεκδικήθηκαν. Παράλληλα, το Υπουργείο Εργασίας, με άλλη επιτροπή παρέλαβε το αρχείο, τα έπιπλα και σκεύη της ΔΟΕ, τα οποία διαμοίρασε σε «Εθνικές Οργανώσεις» (ΕΟΝ-Φαλαγγίτες κ.ά.), ένα δε μέρος των επίπλων δόθηκαν στη «Λέσχη Δημοσίων Υπαλλήλων».

Μετά τη διάλυση των συνδικαλιστικών οργανώσεων δεν άργησαν ν' αναπτυχθούν οι επιτροπές του αντιδικτατορικού μετώπου, στις οποίες

συσπειρώθηκαν και πολλοί Δάσκαλοι. Η παράνομη Κεντρική Πανυπαλληλική Επιτροπή και η επίσης παράνομη Ενωτική Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας συνεργάζονται και μεθοδεύουν τον αντιδικτατορικό αγώνα. Έτσι σημειώνονται διάφορες συντονισμένες εκδηλώσεις όπως: Διαδήλωση του λαού στην κηδεία του ΑΛ. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, αντιδικτατορική εκδήλωση στο μνημόσυνο του ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ, συλλαλητήριο στα Χανιά με την ευκαιρία της επίσκεψης εκεί του βασιλιά και του Μεταξά, φοιτητικές συγκεντρώσεις στα προπύλαια για τις διώξεις προοδευτικών καθηγητών, διαδηλώσεις με την ευκαιρία της επίσκεψης στην Αθήνα του Γάλλου Υπουργού της Παιδείας, ενώ τον Ιούλη του 1938 έγινε στα Χανιά αντιδικτατορική εξέγερση.

Η ενεργός ή παθητική αντίσταση των εκπαιδευτικών στη δικτατορία δεν άφησε αδιάφορο το Μεταξά, που ιδιαίτερα ανησύχησε. Αναλαμβάνοντας δε μάλιστα ο ίδιος το Υπουργείο Παιδείας (29.11.1938) έκανε γνωστές με δηλώσεις του τις προθέσεις του: Να πατάξει κάθε αντίσταση:¹⁴¹

[...] Από όλους τους εκπαιδευτικούς προσδοκώ αμέριστον βοήθειαν. Θέλω να σας είπω μίαν ιδιότητα του χαρακτήρος μου, την οποίαν δεν είμαι πλέον εις ηλικίαν διά να τήν μεταβάλω. Συζητώ με τον καθένα και επιτρέπω, όταν πρόκειται να ληφθῆ μία απόφασις, πάσαν συζήτησιν και πάσαν αντίρρησιν πρὸς ἐμέ, ελευθέρα.

Αλλ' όταν λάβω την απόφασιν, και πολλές φορές μπορώ να την λάβω και αντιθέτως πρὸς τὰς γνώμας σας, ἢ απόφασιν αυτή είναι οριστική και ανέκκλητος και τίποτε δεν είναι δυνατόν να με κάμη να υποχωρήσω από την απόφασιν αυτήν. Εννοείται δε, εις τον δρόμον της εκτελέσεως δεν είναι δυνατόν κανείς να με σταματήσει.

Και εκείνος ο οποίος θά ἔχη την αντίθετον γνώμην οφείλει να υποκύψῃ και να παραδεχθῆ την γνώμην μου. Δέχομαι την συζήτησιν προκαταβολικῶς, ἀμα ὅμως η απόφασιν εκδηλωθῆ διά μίας διαταγῆς, διά διατάγματος ἢ νόμου, τότε ουδεμία αντίστασις επιτρέπεται πλέον. Και εις αυτό το ζήτημα σας παρακαλῶ να προσέξετε πολύ. Διότι αντίστασιν δεν εννοῶ μονάχα εκείνην την οποίαν φυσικά κανείς δεν μπορεί να φέρῃ, δηλαδή από απόψεως τυπικῆς, ἀλλά και εσωτερικῆς, δηλαδή την ἔλλειψιν Ἱεραρχίας και υποταγῆς εν διανοία.

¹⁴¹ Ι. Μεταξά, δηλώσεις στο Υπουργείο Παιδείας (29.11.1938).

Δι' αυτό σας παρακαλώ, γνωρίζοντας τον χαρακτήρα μου αυτόν και την ιδιότητά μου ως προς το ζήτημα αυτό, να συμμορφωθείτε όλοι, όπως βέβαια θα το κάνετε, διά να μη εύρεθώ και εγώ απέναντι του οιοδήποτε θελήσαντος να μη συνταχθή απολύτως με την ιδιότητα αυτήν τού χαρακτήρος μου, να μη εύρεθώ εις δύσκολον θέσιν. Δεν επιτρέπω από κανένα --και παρακαλώ να το γνωρίσετε εις όλους υφισταμένους σας- καμίαν υπόκωφον αντίστασιν εις τάς θελήσεις μου καθ' οιοδήποτε τρόπον έκδηλουμένην. Όπως επίσης δεν επιτρέπω και έξω της υπηρεσίας καμίαν συζήτησιν επί τών ζητημάτων των αποφασισθέντων και διατυπωθέντων εις διαταγάς. Κρίσις επί των ενεργειών του Υπουργού θά με εύρουν έχθιστα διακεείμενον. Είμαι βέβαιος ότι υπό τούς όρους αυτούς θα συνεργασθούμε καλά και εις το διάστημα αυτό της υπουργίας της δικής μου, το οποίον, βεβαίως δεν ήμπορώ να ήξεύρω εκ των προτέρων πόσον θα είναι και πόσον θα μου επιτρέψουν αι περιστάσεις. "Έτσι θά έργασθούμε καλά, ώστε το Υπουργείον θα τεθή εις ένα δρόμον τοιούτον, ώστε να εξακολουθήση κατόπιν πηγαίνοντας χωρίς δυσκολίας. [...]

Σας συνιστώ, και οφείλω να το είπω πρίν, διότι παρετήρησα επί της προηγουμένης υπουργίας, παρ' όλας τάς μετέ. πειτα προσπαθείας του κ. Γεωργακοπούλου, μίαν κάποιαν αντίδρασιν εμφανεστέραν κατ' αρχάς, η οποία όμως σιγά-σιγά ήλαττώθη, ώστε εφθάσαμεν εις ένα καλό αποτέλεσμα, αλλά δεν είμαι ακόμη ευχαριστημένος.

Οφείλετε να γνωρίζετε ότι η Εθνική Οργάνωσις της Νεολαίας είναι θεσμός κρατικός, έργον μου, επί του οποίου στηρίζω τάς μεγίστας ελπίδας. Προσεπαθήσαμεν τελευταίως να τόν προσαρμόσωμεν και με το σχολείον ούτως να αλληλοσυμπληρούνται. Επί του ζητήματος αυτού, Κύριοι, είμαι αποφασισμένος, εάν παρουσιασθή οιαδήποτε αντίδρασις, να την θραύσω κατά τρόπον αμείλικτον.

Θα σας παρακαλέσω επομένως επί του ζητήματος αυτού να μη μου παρουσιασθή ποτέ από κανέναν εκπαιδευτικόν αντίδρασις, όχι φανερά βέβαια πού δέν θά τό κάμη, αλλ' ούτε υπόκωφος. Είναι θέλησίς μου, και θέλησίς μου η οποία αποσκοπεί γενικότερα συμφέροντα της εκπαιδεύσεως, της μορφώσεως της νεολαίας και του Κράτους εν γένει. Λοιπόν θα σας παρακαλέσω να είσθε εις το ζήτημα αυτό βοηθοί αφοσιωμένοι. [...]

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το Μεταξά διακατείχε ιδιαίτερο μένος κατά των εκπαιδευτικών και κυρίως κατά των Δασκάλων. Φανταζόμαστε ότι ποτέ δεν θα ξέχασε τον «κατατρεγμό» που υπέστει από τον εκπαιδευτικό κόσμο κατά τις

βουλευτικές εκλογές του 1929, κατά τις οποίες το κόμμα του -- «Κόμμα των Ελευθεροφρόνων»-- κατοποντίστηκε και ο ίδιος δεν εκλέχτηκε βουλευτής, για να γράψει τότε το «Διδασκαλικό Βήμα»:

[...] Οι δασκάλοι της Κεφαλληνίας που βάζουν επάνω από τα αισθήματα του τοπικισμού και από τις όποιες πολιτικές ή προσωπικές τους συμπάθειες το συμφέρον της παιδείας, το γόητρο και την τιμή του κλάδου τους, θεώρησαν το υπέρτατο καθήκον τους, ασκώντας τα δικαιώματά τους τα πολιτικά, πού λίγο καιρό πριν έφθασε να τούς αρνηθή και να τούς προσβάλη με τη γνωστή βιαιότητα ο «ελευθερόφρων» υπουργός της Παιδείας, να σταθούν καθένας στον Τόπο του και στον κύκλο του, οι δραστηριότεροι πολέμιοι του κ. Ι. Μεταξά και οι κύριοι συντελεστές της αποτυχίας του. [...]

Η αποτυχία και προσωπικά του κ. Μεταξά και γενικά του κόμματος των ελευθεροφρόνων σ' όλη την Ελλάδα αποτελεί επί πλέον μια πανηγυρική καταδίκη της αντεκπαιδευτικής πολιτικής, που ακολούθησε, πού υπήρξε άλλωστε η μόνη πολιτική δράση αυτού του κόμματος. [...]

Τονίζοντας τη στάση των δασκάλων Κεφαλληνίας, δεν επιχαίρουμε για την αποτυχία του κ. Μεταξά. Απλώς εξαιρούμε ένα γεγονός, που αποτελεί τίτλο Τιμής για το δασκαλικό κλάδο, ο οποίος δεν είναι απλός και απαθής θεατής κακομεταχειρισμού και της καταδημαγωγήσεως του λαϊκού σχολείου, αλλά δραστήριος υπερασπιστής των συμφερόντων του και γνήσιος και ειλικρινής παραστάτης του λαού στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων του επί της παιδείας.

Κάτω από το αφόρητο κλίμα της δικτατορίας φτάσαμε στον πόλεμο του '40 και στο έπος του Ελληνοϊταλικού πολέμου, στο οποίο οι Δάσκαλοι έχουν την ανάλογη συμμετοχή τους. Τεσσεράμισυ χρόνια η δικτατορία έθεσε στο περιθώριο τα βασικά λαϊκά αιτήματα για ψωμί, παιδεία, ελευθερία. Τεσσεράμισυ χρόνια οπισθοδρόμησης στην εκπαίδευση, παραγνώριση των αρχών της κοινωνικής δικαιοσύνης, εξαφάνιση της δημοκρατίας και της ελευθερίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μάχη σκληρή έδωσαν στα είκοσι χρόνια του μεσοπολέμου άντρες και γυναίκες της Διδασκαλικής παράταξης για την εξύψωση της λαϊκής παιδείας και των λειτουργιών, καθώς και για την κοινωνική πρόοδο.

Η ανοδική δυναμική πορεία τους τροφοδοτούνταν από την πίστη τους στα ιδανικά μιας σύγχρονης παιδείας και μιας νέας ζωής για το λαό.

Λίγοι στην αρχή στην εμφάνισή τους στην 11^η Γενική Συνέλευση της ΔΟΕ (1928), έφτασαν στα 1936 να πετύχουν την υπερψήφιση από τους προοδευτικούς δασκάλους της Αριστερής Παράταξης του υποψήφιου της Αριστερής Παράταξης Κώστα Χυτήρη με 5.731 ψήφους σαν αναπληρωματικού εκπαιδευτικού συμβούλου μαζί με τον προοδευτικό Α. Ρουχωτά σαν τακτικό.

Βαρύ το τίμημα των αγώνων των πρωτοπόρων της Αριστερής Παράταξης δασκάλων. Σε κάθε πολιτική ανωμαλία, σε κάθε άρση της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων, αυτοί απολύονταν, αυτοί συλλαμβάνονταν, εκτοπίζονταν, φυλακίζονταν και τελικά παραδίνονταν και στους Γερμανούς, μαζί με εκατοντάδες άλλους λαϊκούς αγωνιστές, για να φτάσουν πολλοί και στο εκτελεστικό απόσπασμα των Γερμανών.

Έσπειραν όμως σε καλή γη σπόρο και χιλιάδες νέοι ακολούθησαν το παράδειγμά τους είτε προμαχώντας στην Εθνική Αντίσταση είτε αγωνιζόμενοι στις πρώτες γραμμές για τη λαϊκή παιδεία, για ένα συνδικαλιστικό κίνημα αντάξιο με τη λαμπρή ιστορία εκείνων των αγωνιστών του μεσοπολέμου.

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Πηγές

1. Καταστατικά - Κανονισμοί
2. Υπομνήματα
3. Νομοθεσία – Εγκύκλιοι – Δικαστικές αποφάσεις
4. Εφημερίς της Κυβερνήσεως (Ε.τ.Κ.)
5. Περιοδικές εκδόσεις
6. Εφημερίδες
7. Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία
 - A. Ελληνόγλωσση
 - B. Ξενόγλωσση

1. Καταστατικά - Κανονισμοί

Καταστατικό του «Διδασκαλικού Μετοχικού Ταμείου» (1880)

Καταστατικό του «Διδασκαλικού Εταιρικού Ταμείου» (1887).

Καταστατικό του «Ελληνικού Διδασκαλικού Συλλόγου» (1900, 1904)

Καταστατικό του «Συνδέσμου Ελλήνων Δημοδιδασκάλων» (1893, 1906)

Καταστατικό του «Συνδέσμου Δημοδιδασκάλων Αθηνών» και κανονισμός των συνεδρίων των συνελεύσεών του (1918)

Καταστατικό της «Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος» (1922, 1927, 1928, 1929)

Κανονισμός του περιοδικού Δημοτικών Σχολείων (1907)

2. Υπομνήματα

Υπόμνημα του (Σ.Ε.Δ.) προς την σεβαστήν Βουλής των Ελλήνων, Εν Αθήναις 20-5-1905 (1905)

Εκκλησις προς τους φίλους συναδέλφους (γραμματιστάς) τούς ανά
τα διάφορα της Ελλάδος σχολεία (1905)

Υπόμνημα «Πανελληνίου Ενώσεως Υποδιδασκάλων» (1913)

Υπόμνημα της «Πανελληνίου Ενώσεως των Δημοδιδασκάλων Αμφοτέρων των
Φύλων» επί του νομοσχεδίου Περί Δημοτικής Εκπαιδεύσεως, υποβληθέν εις την
Βουλήν των Ελλήνων, Εν Αθήναις 1914 (1914)

Υπόμνημα της «Πανελληνίου Ενώσεως (...)» επί του νομοσχεδίου Περί Διοικήσεως
της Εκπαιδεύσεως, υποβληθέν εις την Βουλήν των Ελλήνων, Εν Αθήναις 1914
(1914/Α)

Ε.Δ.Σ., Υπόμνημα περί του εις την ψήφον της Βουλής υποβληθέντος υπό του
υπουργού κ. Ιωάννου Τσιριμώκου σχεδίου νόμου περί Μέσης Εκπαιδεύσεως, Εν
Αθήναις 1914 (1914/Β)

Υπόμνημα της Φιλοσοφικής Σχολής του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου προς την
σεβαστήν κυβέρνησιν περί των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων, Εν Αθήναις 1914
(1914/Γ)

Υπόμνημα προς την Βουλήν των συλλόγων του γυμνασίου και ελληνικών σχολείων
(...) περί των νομοσχεδίων της μέσης εκπαιδεύσεως και περί της διοικήσεως αυτής (6-
2-1914) (1914/Δ)

Υπόμνημα της «Ενώσεως Λειτουργών Μέσης Εκπαιδεύσεως» προς τον κ. πρόεδρον
της κυβερνήσεως (1919), (περ. Εκπαιδευτικός Ερευνητής)

Υπόμνημα της «Γενικής Ενώσεως» (1920), (περ. Εκπαιδευτικός Ερευνητής)

Δ.Ο.Ε., Υπόμνημα προς τον πρωθυπουργόν και τον υπουργόν Παιδείας (1925),
(Διδασκαλικόν Βήμα)

3. Νομοθεσία – Εγκύκλιοι – Δικαστικές αποφάσεις

1867, Εγκύκλιος υπ. Εσωτερικών 162/16-10-1867 (σχετικά με την πληρωμή των
δασκάλων)

1880, Β. Δ. 13-4-1880 (ίδρυση του «Διδασκαλικού Μετοχικού Ταμείου»).

1887, Β. Δ. 22-6-1897 (μετονομασία και αναδιάρθρωση του «Διδασκαλικού
Μετοχικού Ταμείου» σε «Διδασκαλικόν Εταιρικόν Ταμείον»)

Ν. ΑΦΝΑ'/28-5-1887

1888, Ν. ΑΧΜΑ'/9-1-1888

1891, Γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου της 15ης-8-1891 (σχετικά με τις μεταθέσεις των δασκάλων)

1892, Ν. ΒΠΕ71892 (αναδιοργάνωση της δημοτικής εκπαίδευσης)

1895, Ν. ΒΤΜΘ'/1895 (νόμος για τη δημοτική εκπαίδευση)

1904, Β. Δ. 9-11-1904 (έγκριση Καταστατικού του Ε.Δ.Σ.)

1913, Ν. Δ. 17-8-1913 (ίδρυση μονοτάξιων διδασκαλείων)

1914, Ν. 169/1914 (κύρωση του Ν. Δ. της 17ης-8-1913)

1920, Ν. 2145/1920 (αποδοχές δασκάλων, -ισσών)

Ν. 2243/1920 (ίδρυση της Παιδαγωγικής Ακαδημίας)

1922, Ν. 2858/1922 (αποδοχές δασκάλων, -ισσών, επιθεωρητών κ.λπ.)

Ν. Δ. 9-11-1922 (αποδοχές δασκάλων, -ισσών)

Β. Δ. 24-9-1922 (αποδοχές δασκάλων, -ισσών)

1923, Απόφαση Πρωτοδικείου Αθηνών 1144/9-5-1923 (Καταστατικό της Δ.Ο.Ε.)

1927, Απόφαση Πρωτοδικείου Αθηνών 832/16-2-1927 (Καταστατικό της Δ.Ο.Ε.)

1928, Απόφαση Πρωτοδικείου Αθηνών 6062/19-9-1928 (Καταστατικό της Δ.Ο.Ε.)

1929, Απόφαση Πρωτοδικείου Αθηνών 6097/20-8-1929 (Καταστατικό της Δ.Ο.Ε.)

1931, Π. Δ. 9-11-1931 (σύσταση του Συμβουλίου Εργασίας)

1935, Εγκύκλιος νομ. Αττικής και Βοιωτίας 45614/14-11-1935 (έλεγχος των σωματείων)

1951, Νόμος 1811/1951 (Υπαλληλικός κώδικας)

1955, Β. Δ. 23/31-12-1955 (διατάξεις για τους δημοσίους υπαλλήλους)

1977, Π. Δ. 611/1977 (Δημοσιοϋπαλληλικός κώδικας)

4. Εφημερίς της Κυβερνήσεως (Ε.τ.Κ.)

Έτη: 1880 – 1887 – 1888 – 1892 - 1894 – 1895 – 1901 – 1904 – 1906 –

1911 – 1913 – 1914 - 1919 – 1920 – 1922 – 1923 – 1924 – 1931 - 1951 – 1955 - 1977

Εφημερίς Συζητήσεων της Βουλής

Έτος: 1914

5. Περιοδικές εκδόσεις

(Ο) Αγώνας της Γυναίκας (1923-1924)

Αθήνα (1914)

Αναγέννηση (1927)

(Η) Αυγή (1923-1924)

(Το) Δημοτικό Σχολείον (1907-1909)

Δημοτικής Εκπαίδευσις (1901-1905)

Διδασκαλικόν Βήμα (βλ. αναλυτική καταγραφή στο παράρτημα)

Δελτίον της ΟΛΜΕ (1925-1930)

Δελτίον του Εκπαιδευτικού Ομίλου (1910-1912)

Ερμής (1920-1946)

Εκπαιδευτικός Ερευνητής (1917-1920)

Εκπαιδευτική Επιθεώρησις (1920)

Εργασία (1923)

Νέα Αγωγή (1927)

Νεοελληνική Αγωγή (1920-1922)

Νεοελληνική Παιδεία (1947)

Παιδαγωγικόν Δελτίον (1906-1914)

Πλάτων (1879-1890)

Σάλπιγξ (1909)

Σοσιαλιστική Ζωή (1931)

6. Εφημερίδες

Αθήναι (1917)

Ακρόπολις (1906)

Βραδινή (1925)

Δημοκρατία (1924-1925)

Ελεύθερος Λόγος (1925)

Ελεύθερος Τύπος (1923)

Έθνος (1925)

Εμπρός (1906-1913-1923-1925)

Καθημερινή (1925)

Καιροί (1913)

Νέα Ελλάδα (1913)

Νέα Ημέρα (1923-1925)

Πολιτεία (1923-1925-1928)

Πρωία (1927)

Ριζοσπάστης (1925)

Χρόνος (1913)

B. Βιβλιογραφία

Α.Π.Θ., *Θέματα Ιστορίας της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης*, Θεσσαλονίκη 1992.

Αλεβιζάτος Ν. (1983). *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα 1983.

Αφενδας Γ., *Ο Παναγής Δημητράτος Μαθητής - Ιδεολόγος – στρατιώτης*, περ. «Νεοελληνική Παιδεία», τ. 16, 1947

Βαρβαρέτος Γ. Α., *Νομοθεσία στοιχειώδους εκπαιδύσεως*, Αθήνα 1960.

Γέρου Θ., *Παιδεία και νεοέλληνες διανοητές*, Αθήνα 1981, τόμ. Α΄, τόμ. Β΄, Αθήνα 1981.

Γκούτος Χαρ., *Ο συνδικαλισμός στο ελληνικό κράτος 1834-1914*, τόμ. 1, Αθήνα 1988.

Δημαράς Αλ., *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε*, Αθήνα, 2 τ., Αθήνα 1973.

Θεοδωρόπουλος Ευθ., *Οργάνωσις - διοικήσις - εποπτεία της δημοτικής εκπαιδύσεως*, Αθήνα 1973.

Θέος Κ., *Τα ελληνικά συνδικάτα στην πάλη ενάντια στο φασισμό και για την ανεξαρτησία τους*, Αθήνα 1947.

Καλατζής Κ., *Στον αστερισμό του Δ. Γληνού: Κ. Σωτηρίου, Ρ. Ιμβριώτη, Μιχ. Παπαμαύρος*, Αθήνα 1985.

Κατσαντώνης Γ., *Οι δάσκαλοι στους αγώνες για ψωμί, παιδιά, ελευθερία*, Αθήνα 1981.

Κολοβός Φιλ., *Εξήντα χρόνια από την ίδρυση της ΔΟΕ*, εφ. Διδακταλικό Βήμα, φύλ. 896, 1981.

Κορδάτος Γ., *Ιστορία του εργατικού κινήματος*, Αθήνα 1956.

Κουκουλές Γ. Φ., *Για μια ιστορία του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος. Εισαγωγή στην Παιδαγωγική της Ιστορικής έρευνας*, Αθήνα 1982.

Κουντουράς Μιλ., *Κλείστε τα σχολεία! Εκπαιδευτικά άπαντα*. Αθήνα, 2 τ., Αθήνα 1985.

Λεονταρίτης Γ., *Το Ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο*, Αθήνα 1979.

Λέφας Χρ., *Νομοθεσία στοιχειώδους και μέσης εκπαιδύσεως*, Αθήνα, 2 τ., Αθήνα 1933.

Λιάσκος Γ., *Η ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος των δημοσίων υπαλλήλων*, Αθήνα 1992.

Λιβεράτος Δ., *Κοινωνικοί αγώνες στην Ελλάδα (1923-1927)*, Αθήνα 1987.

Λιβεράτος Δ., *Το Ελληνικό εργατικό κίνημα (1918-1923)*, Αθήνα 1976.

Μαυροκορδάτος Γ., *Μεταξύ Πιτυοκάμπη και Προκρούστη. Οι επαγγελματικές οργανώσεις στη σημερινή Ελλάδα*, Αθήνα 1988.

- Μητρόπουλος Αλ., *Οι εργασιακοί θεσμοί στην Ελλάδα*, Αθήνα 1985.
- Μπαρτζής Γ., *Χρονολογικός πίνακας της ιστορίας του συνδικαλιστικού κινήματος των Ελλήνων δασκάλων*, Περ. «Εκπαιδευτικά», τεύχος 2 Αθήνα 1983.
- Νούτσος Π., *Εκπαιδευτικός δημοτικισμός και κοινωνική μεταρρύθμιση από τον Σκληρό στην ιδρυτική γενιά του ΣΕΚΕ*, Περ. «ΙΣΤΟΡΙΚΑ», τ. 10 Αθήνα 1979.
- Νούτσος Χ., *Ιστορία της εκπαίδευσης και ιδεολογία. Όψεις του μεσοπολέμου*, Περ. «Πολίτης», Αθήνα 1990.
- Πανταζής Π. Δ., *Μίλτος Κουντουράς. Ο δάσκαλος της Ρωμοσύνης*. Αθήνα 1984.
- Παπαγεωργίου Κ., *Ο Δημητράτος συνδικαλιστής*, Περ. «Νεοελληνική Παιδεία», τ. 16, Αθήνα 1947.
- Περιοδικό «Εκπαιδευτικά», τεύχη 25-26, «Το επάγγελμα και η κοινωνική θέση του εκπαιδευτικού. Θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις» Αθήνα 1990.
- Περιοδικό «Θέσεις», τ. 32, «Εισαγωγικά στο συνδικαλιστικό κίνημα των δασκάλων (1872 -1928)», Αθήνα 1992.
- Περιοδικό «Νέα Αγωγή», «Το συνδικαλιστικό κίνημα των δασκάλων. Λίγη προϊστορία. Συνθήκες μέσα στις οποίες ιδρύθηκε η ΔΟΕ», Αθήνα 1989.
- Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου Πανεπιστήμιο, Ιδεολογία και Παιδεία, τόμος Β', *Η μετεκπαίδευση των δασκάλων στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1922-1964)*, Αθήνα 1989.
- Σεφέρης Κ., *Ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα 1860-1975*, Αθήνα 1975.
- Τάκας ΑΝ., *Διαρκής οδηγός του διδασκάλου*, Αθήνα 1971.
- Τριανταφυλλίδης Μ., *Άπαντα*, Τομ. 6^{ος}, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1963.
- Τσουκαλάς Κ., *Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα. 1830-1920*, Αθήνα 1977.
- Φακιάλας Ρ., *Ο εργατικός συνδικαλιστής*, Αθήνα 1978.
- Φραγκουδάκη Α., *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι*, Αθήνα 1985.
- Χρόνης Σ., *Διδακτική πράξη και κοινωνικός έλεγχος*, Αθήνα 1993.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ανασκόπηση της ιστορίας του συνδικαλιστικού κινήματος των εκπαιδευτικών κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου

Η ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος των εκπαιδευτικών αποτελεί ένα από τα θέματα ανάπτυξης της ιστορίας της Νεοελληνικής εκπαίδευσης της οποίας, γενικά αντικείμενο αποτελούν οι ιδεολογικές αντιλήψεις και οι σύστοιχες πρακτικές για την εκπαίδευση σε μια ορισμένη χρονικά περίοδο. Η ιστορική έρευνα και γνώση στο χώρο της νεοελληνικής εκπαίδευσης λειτουργεί αναμφισβήτητα ως μέσο και όργανο για την ερμηνεία του σήμερα αλλά και ως αντικατόπτρισα πολιτικών και κοινωνικών φαινομένων σε κάθε χρονική περίοδο.

Στην πορεία ανάπτυξης του εκπαιδευτικού συστήματος στη χώρα μας και στη διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικών και μεταρρυθμιστικών σχεδίων παρατηρείται μια συνάρθρωση ποικίλων παραγόντων. Παρά τον συγκεντρωτικό - διοικητικά - χαρακτήρα της ελληνικής εκπαίδευσης, το εκπαιδευτικό γίνεσθαι δεν είναι ευθύγραμμο αλλά ορίζεται από καταστάσεις σύνθετες στις οποίες παρεμβαίνουν διάφοροι φορείς, ομάδες πίεσης, ομάδες συμφερόντων ήτοι φορείς ιδεολογίας και φορείς υπεράσπισης συγκεκριμένων συμφερόντων τα οποία είναι δυνατόν να ικανοποιηθούν μέσα από κάποιες αποφάσεις. Συνεπώς, δεν λειτουργεί απόλυτα το σχήμα κέντρα λήψης αποφάσεων → και εφαρμογή → και υλοποίηση εφόσον σε κάθε σημείο πρέπει να συνεξεταστούν ποικίλοι συμ- παράγοντες.

Μια τέτοια προσέγγιση του κοινωνικού γίνεσθαι επιβάλλει τη στροφή προς την κοινωνική ιστορία και την ιστορία των κινήματων. Κινήματα κάθε φύσης που υποστασιοποιούνται συνήθως μέσω κάποιων οργανωτικών σχημάτων (πολιτιστικές ομάδες, συνδικαλιστικές οργανώσεις κλπ) συναρθρώνονται γύρω από τα κέντρα λήψης αποφάσεων και καθορίζουν, με την παρουσία τους ή με την απουσία τους από τις διαδικασίες, τη διαμόρφωση συγκεκριμένων πολιτικών στο χώρο της εκπαίδευσης.

Με βάση το θεωρητικό σχήμα που αναφέρεται παραπάνω, κρίνεται σκόπιμη η έρευνα της ιστορίας του εκπαιδευτικού κινήματος που απαρτίζεται από τους εν ενεργεία εκπαιδευτικούς, οι οποίοι δρουν ποικιλοτρόπως για την προώθηση εκπαιδευτικών και επαγγελματικών ζητημάτων.

Η έρευνα στο χώρο της ιστορίας του συνδικαλιστικού κινήματος των εκπαιδευτικών βασίζεται στην υπόθεση - διαπίστωση ότι το εκπαιδευτικό κίνημα μέσα από τις αναζητήσεις - για την διαμόρφωση οργανωτικών σχημάτων που να εκφράζουν καλύτερα τις θέσεις τους

- για την καλλιέργεια συλλογικής συνείδησης του εκπαιδευτικού

και

- για τον καθορισμό του κοινωνικού προφίλ του εκπαιδευτικού έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης.

Μια σκιαγράφηση της ιστορικής πορείας του συνδικαλιστικού κινήματος των εκπαιδευτικών μπορεί να αναδείξει στοιχεία που άπτονται της φυσιογνωμίας του κινήματος, να συμβάλλει στην πιο υπεύθυνη προσέγγιση της σημερινής πραγματικότητας και να οδηγήσει σε χρήσιμες επισημάνσεις για το ρόλο που διαδραμάτισε στην εξέλιξη των εκπαιδευτικών πραγμάτων στην Ελλάδα.

Θεωρώντας την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος των εκπαιδευτικών ως ένα θέμα της Ιστορίας της Νεοελ. Εκπαίδευσης - ως θεματικό πεδίο έχει ελάχιστα ερευνηθεί - ορίζουμε, για λόγους ουσίας αλλά και μεθοδολογίας, δύο περιόδους:

1. 1870 - 1920: Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι η ποικιλία των εκπαιδευτικών συλλόγων, τόσο από πλευράς σύνθεσης όσο και προσανατολισμού.

2. 1920 - σήμερα: Η περίοδος αυτή οριοθετείται από τη μετάβαση στις επαγγελματικές ομοσπονδίες (Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας και Ομοσπονδία Λειτουργών Μ.Ε.) κάτω από τις οποίες στεγάζονται οι δάσκαλοι και οι καθηγητές της Μ.Ε. αντίστοιχα, οι οποίες διαθέτουν ομοιογένεια ως προς τη σύνθεση και κάνουν χρήση συνδικαλιστικών πρακτικών.

Η διάκριση αυτή ανταποκρίνεται και σε μία περιοδολόγηση της ιστορίας της νεοελληνικής εκπαίδευσης στο σύνολό της, αλλά και της συνολικής - γενικής ιστορίας, της οποίας στοιχεία μεταγράφονται στην ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος των εκπαιδευτικών.

Η τοποθέτηση της χρονικής αφετηρίας στο 1870 δεν αποτελεί αυθαίρετη επιλογή αλλά στηρίζεται σε πληροφοριακό υλικό που πηγάζει από τα Πρακτικά του πρώτου συνεδρίου των Ελληνικών συλλόγων που έγινε με πρωτοβουλία του

Φιλολογικού Συλλόγου "Παρνασσός" και υπό την προεδρία του κ. Παπαρρηγόπουλου στην Αθήνα το 1879. Στο συνέδριο αυτό συμμετέχει ο Ελληνικός Διδασκαλικός Σύλλογος με εκπρόσωπο τον Γ.Μιστριώτη (1873) και ο Διδασκαλικός Σύλλογος Σμύρνης (1878) (συμμετέχουν επίσης ο Σύλλογος προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων, η Αρχαιολογική Εταιρεία, η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία, ο Σύλλογος των κυριών υπέρ της γυναικείας παιδείσεως κ.ά.). Τα ειδικά εκπαιδευτικά θέματα που απασχολούν το Συνέδριο παραπέμπονται στον Ελληνικό Διδασκαλικό Σύλλογο.

Ο όρος συνδικαλιστικό κίνημα δεν είναι δυνατόν να καλύψει την πρώτη περίοδο (1870-1920), κατά την οποία μπορούμε να μιλάμε μόνο για προσπάθειες αναζήτησης συλλογικής έκφρασης (σύμπτυξη των εκπαιδευτικών σε ομάδες με ποικίλους σκοπούς βάσει του δικαιώματος του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι). Υπάρχει βέβαια, το "κορπορατιστικό" (corporatif) στοιχείο που εκφράζεται με την προώθηση σωματειακών συμφερόντων (βελτίωση της υπηρεσιακής κατάστασης των εκπαιδευτικών, βαθμολογικής και μισθολογικής)' αυτό το στοιχείο, όμως, δεν νομιμοποιεί την χρήση του όρου συνδικαλισμός, τουλάχιστον με τη σημασία που αποδίδεται σ' αυτόν μετά το 1920. Ερευνώνται, όμως, και οι δύο περίοδοι κάτω από το ίδιο πρίσμα γιατί τα επαγγελματικά σωματεία αποτελούν μετεξέλιξη των προσπαθειών και των αναζητήσεων που έγιναν πριν από το 1920. Η προβληματική κάτω από την οποία θα γίνει η επεξεργασία του υλικού παρακολουθεί το εκπαιδευτικό γίνεσθαι και βασίζεται στην κοινωνική κατάσταση του εκπαιδευτικού καθώς και στην ένταξη του εκπαιδευτικού σώματος στο πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον κάθε εποχής.

Σκίτσα

Δημήτρης Γληνός
(1882 - 1943)

Αλέξανδρος Δελμούζος
(1880 - 1956)

Ρόζα Ιμβριώτη
(1898 - 1977)

Μίλος Κουντουράς
(1889 - 1940)

Μιχάλης Παπαμαύρος
(1891 - 1963)

Κώστας Σωτηρίου
(1899 - 1966)

Μανόλης Τριανταφυλλίδης
(1883 - 1959)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εποχή του Μεσοπολέμου χαρακτηρίζεται από μια έντονη συνδικαλιστική δραστηριότητα των δημοσίων υπαλλήλων και των δασκάλων ειδικότερα,

Ήταν δύσκολες οι συνθήκες μέσα στις οποίες δρούσαν, αν σκεφτούμε πως αντιμετώπισαν δυο δικτατορίες, του Πάγκαλου και του Μεταξά.

Στις συνθήκες αυτές όμως θεμελιώθηκε επιστημονικά τόσο η θέση του εκπαιδευτικού ως εργαζόμενου με το κράτος σαν εργοδότη.

Από τη θέση αυτή προέκυψε και η τακτική που ακολούθησε το συνδικαλιστικό κίνημα των εκπαιδευτικών.

Αγώνες όμως χωρίς θύματα δε γίνονται. Σε κρίσιμες περιστάσεις της πολιτικής ζωής είχαμε μαζικές συλλήψεις και απολύσεις δημοσίων υπαλλήλων και δασκάλων.

Παρ' όλες όμως τις αντιξοότητες, το έργο του Εκπαιδευτικού Κινήματος των δασκάλων υπήρξε γόνιμο τόσο στον εκπαιδευτικό, όσο και στο συνδικαλιστικό τομέα.

Τα ειδικότερα ζητήματα που προκύπτουν από τη μελέτη των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εκπαιδευτικών μπορούν να συνοψισθούν στα ακόλουθα:

α) Η συμμετοχή των εκπαιδευτικών στις πρωτοβάθμιες οργανώσεις και ο ρόλος αυτών των οργανώσεων.

β) Το καθεστώς εργασίας και αμοιβών και η συνδικαλιστική συγκρότηση των εκπαιδευτικών στην περίοδο του Μεσοπολέμου.

γ) ο προσανατολισμός των συνδικαλιστικών οργανώσεων στα ζητήματα της εκπαίδευσης. Η θέση και ο ρόλος των οργανώσεων στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και αλλαγές.

δ) Οι σχέσεις των συνδικαλιστικών οργανώσεων με το Κράτος στην εποχή του Μεσοπολέμου.

Η μελέτη του εκπαιδευτικού κινήματος στη χώρα μας δεν αποτελεί προτεραιότητα στην ιστορική έρευνα.

Το γεγονός ότι το συνδικαλιστικό κίνημα δε συμπεριλαμβάνεται στην ύλη της «ιστοριογραφίας» οφείλεται σε πολλούς λόγους:

α) Στη μη ενσωμάτωση του συνδικαλιστικού κινήματος στην ελληνική κοινωνία.

β) Στην έλλειψη ιστοριογραφικής παράδοσης.

γ) Στην ανεπάρκεια πηγών.

δ) Στην κυριαρχία ορισμένων αντιλήψεων για την «ιστοριογραφία».

Στην περίοδο του Μεσοπολέμου είχε οξυνθεί η πάλη για την εφαρμογή εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων που τις αντιμάχονταν οι διάφορες κυβερνήσεις. Χαρακτηριστική τέτοια εκδήλωση ήταν η στάση του επίσημου κράτους στα Μαρασλειακά γεγονότα.

Η δημοτική γλώσσα δεν είχε εδραιωθεί στο Δημοτικό σχολείο.

Η οργάνωση της παιδείας εξακολουθούσε να είναι ολιγαρχική.

Το επίσημο κράτος πίστευε πως ο λαός δε χρειάζεται γενική μόρφωση. Λίγα κολλυβογράμματα αρκούσαν για το λαό. Για τις εύπορες τάξεις υπήρχαν και τα ιδιωτικά, όπου δίνονταν επαρκείς γνώσεις στους μαθητές. Το αναλυτικό πρόγραμμα εξακολουθούσε να είναι το ίδιο από το 1913.

Το προσωπικό της δημοτικής εκπαίδευσης συνέχιζε να είναι γενικά ασυγχρόνιστο.

Το εξάχρονο δημοτικό σχολείο παρέμεινε στα χαρτιά.

Τα σχολεία λειτουργούσαν ουσιαστικά με 4 τάξεις.

Ο νόμος για την υποχρεωτική φοίτηση στο σχολείο δεν εφαρμοζόταν και εκατοντάδες χιλιάδες παιδιά δεν πήγαιναν στο σχολείο.

Η αναλογία μαθητών για κάθε δάσκαλο ήταν μεγάλη. Στα σχολεία έλλειπαν τα εποπτικά μέσα, ακόμη και τα θρανία.

Οι δάσκαλοι πρόβαλλαν πάντα το αίτημα για Αυτοδιοίκηση και αποκέντρωση. Μόνο το αίτημα αιρετών εκπροσώπων στο εκπαιδευτικό συμβούλιο είχε υιοθετηθεί.